ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

Шановні колеги!

Частина матеріалів даного випуску присвячена питанням, які розглядались на VI міжнародній науково-практичній конференції «Україна – Італія: співробітництво у галузі туризму», яка щорічно проводиться Центром географічних та культурних досліджень Італії при географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кафедрами країнознавства та туризму і географії України. У цьому році провідною темою для обговорення стали питання підготовки кадрів для туризму.

Особливостями даної підготовки в університеті міста Мачерате поділилися Уолделул Келаті Дірар, професор, начальник департаменту міжнародних зв'язків, та Алессіо Кавіккі, професор кафедри туризму, економічний факультет. Про систему підготовки в українських ВНЗ, історію її формування та специфіку розповіли проф. О.О. Любіцева (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), проф. Г.В. Балабанов та доц. Г.Ш. Уварова (Національний авіаційний університет), доц. Д.І. Басюк (Київський національний університет харчових технологій та представники інших навчальних закладів країни. На конференції також розглядалися питання ефективного використання туристичних ресурсів шляхом їх збереження і використання на засадах стійкого розвитку. Піднімалися питання необхідності інвентаризації і оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів як передумови ефективного використання. Конференція завершилась круглим столом, де обговорювались питання розвитку туризму на локальному рівні із максимальним залученням місцевих ресурсів. Своїм досвідом поділились італійські колеги, зокрема, з використання еногастрономії* як місцевого туристичного ресурсу, який сприяє популяризації відпочинку в сільській місцевості. Там можна не тільки під час відпочинку харчуватися екологічно чистими продуктами, але й побачити сам процес виготовлення певних продуктів. Такий підхід, завдяки екологічності, сприяє популяризації сільського туризму не тільки в Італії, а й за її межами і може бути використаний у нашій державі за умов відповідного правового регулювання.

Організатори конференції висловлюють щиру вдячність всім, хто підтримав цю ініціативу. До нових зустрічей!

Еногастрономія – використання в процесі обслуговування туристів виключно місцевих екологічно маркованих продуктів.*

***Екологічно марковані продукти – продукти рослинного і тваринного походження, вирощені за традиційними технологіями без застосування сучасних хімічних засобів, які відповідають діючим екологічним стандартам, та продукція, виготовлена з них також за традиційними технологіями (сир, м'ясні вироби, вино тощо).*

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.3:796.5(477)

Любіцева О.О.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Розглядається процес формування освіти для сфери туризму в Україні у відповідності до розвитку і трансформації національного туристичного ринку.

Ключові слова: освіта, туристична освіта, сфера туризму, національний туристичний ринок.

Рассматривается процесс формирования образования для сферы туризма в Украине в соответствии с развитием и трансформацией национального рынка туристических услуг.

Ключевые слова: образование, туристическое образование, сфера туризма, национальный туристический рынок.

The process of formation of education for the tourism industry in Ukraine in accordance with the development and transformation of the national market of tourist services.

Keywords: education, tourism education, tourism, national tourism market.

Постановка проблеми. Туристична освіта має не тільки відповідати вимогам розвитку галузі, яку вона забезпечує кадрами, а й випереджати ці вимоги на основі прогнозування розвитку ринку туристичних послуг. Підготовка кадрів для туризму в нашій країні має вже досить тривалу історію, що дозволяє зробити спробу сполученого аналізу коеволюційного розвитку туризму і туристичної освіти з *метою:* 1) визначення етапів становлення туристичної освіти; 2) встановлення відповідності між розвитком туристичної освіти і розвитком (а відповідно, потребами в кількості і якості випускників ВНЗ) туризму в країні як в історичному контексті, так і на сучасному етапі; 3) означення кола першочергових освітніх проблем, які потребують нагального вирішення. Саме цим питанням присвячена дана стаття, частково озвучена під час виступу на черговій VI українсько-італійській науково-практичній конференції з проблем двостороннього співробітництва, в т.ч. в сфері туризму і підготовки кадрів, яка щорічно проводиться кафедрою країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 2005 р. із залученням італійських партнерів, які представляють навчальні заклади та практиків організації гостинності.

Аналіз попередніх досліджень. В Україні питанням підготовки кадрів для туризму приділяється значна увага і ця увага з роками зростає: майже кожна конференція з туризму, яка проводиться на теренах країни, в своїй структурі має питання з підготовки кадрів; підготовці кадрів були присвячені окремі конференції (наприклад, «Туристична освіта в Україні: проблеми та перспективи» Київ, 2007). Все це свідчить про актуальність

проблематики. Однак, незважаючи на значну увагу, в системі підготовки кадрів для туризму залишається багато невирішених питань, які, нажаль, негативно впливають на якість підготовки кадрів, і, відповідно, ефективність туристичної діяльності на національному ринку, його конкурентоздатність.

Виклад основного матеріалу. В Україні готувати фахівців власне для роботи в туризмі почали з середини 1970-х рр. Саме з цього часу можна вести відлік становленню фахової туристичної освіти в країні. Передумовами слугували загальні тенденції розвитку міжнародного туризму, відгуком на які стало формування цього виду діяльності в СРСР. До того часу туризм у світі і в Європі пройшов певні етапи розвитку і в другій половині XX ст. являв собою ефективну галузь економіки, яка забезпечувала потреби геометрично зростаючої кількості туристів. Подорожування як спосіб проведення вільного часу із стабілізацією економічної ситуації ставав все масовішим, в його «орбіту» втягувались все нові країни і території. Так, на етапі масового туризму, до світового туристичного процесу долучився і Радянський Союз, де туризм розглядали переважно як вид спорту. Цей «перелом» ознаменувався Постановою ЦК КПРС, РМ СРСР та ВЦРПС «Про заходи подальшого розвитку туризму і екскурсій в країні» (1969 р.), якою була сформована організаційно-управлінська система туризму і визначений механізм його фінансування в СРСР та на Україні (як союзній республіці) зокрема. В Україні була створена Республіканська рада з туризму і екскурсій, керівництво якої звернулося до Київського національного університету імені Тараса Шевченка із замовленням про підготовку кадрів для галузі, що почала стрімко розвиватись.

У цей час туризм в країні розвивався за такими напрямками: 1) внутрішній у формі а) активного, який забезпечувався самоорганізацією населення через клуби (по місцю проживання, роботи, навчання); б) «дикого» або повністю самодіяльного; в) організованого, який забезпечувався структурними підрозділами створеної Ради і полягав у формуванні і просуванні (переважно по лінії профспілок) комплексних турів (вихідного дня, святкових, відпустки), які реалізовувались за пільговими цінами; 2) міжнародний у формі а) в'їзного, який забезпечувався діяльністю БММТ «Супутник» (молодіжний сегмент) та ВАТ «Інтурист» (дорослий сегмент); б) виїзного, який забезпечували ті ж структури (при значному переважанні в'їзного туризму).

Туристичний рух, який ставав все більш потужним, забезпечувався плановим розвитком туристичної інфраструктури, орієнтованої в першу чергу на забезпечення внутрішнього туризму: бази відпочинку, турбази, кемпінги, туристичні готелі. Функціонування туризму як сфери забезпечення відпочинку потребувало кадрів і не тільки кадрів технологічної підготовки для обслуговування в готелях (ця підготовка в СРСР розпочалася 1939 р. і продовжилась відкриттям 1978 р. побудованого Київського технікуму готельного господарства), а й кадрів

для забезпечення інших ділянок туристичної діяльності. Підготовку кадрів для діяльності з формування туристичного продукту і його реалізації взяли на себе географи: географічні факультети Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Таврійського державного університету імені В.І. Вернадського. На базі географічної освіти розпочали підготовку «методистів-організаторів туристсько-екскурсійної справи» як спеціалізації і перші випуски були здійснені в середині 1970-х рр. Це можна вважати «витоками» туристичної освіти в Україні і це в цілому відповідало практиці підготовки кадрів для туризму в країнах-сусідах (тоді – соціалістичних країнах Європи – у Польщі, Болгарії, Югославії, де також підготовка кадрів для туризму була покладена на географічну освіту).

Цей період (з 1950-х до середини 1980-х рр.) можна вважати *І етапом* формування туристичної освіти. Для даного етапу розвитку туризму було характерно: масовість, поєднання самодіяльного туристичного руху і організованого, переважання у пропозиції/попиті комплексного туристичного продукту, який поєднував культурно-пізнавальну діяльність з активним проведенням дозвілля в походах (пішохідних, вело-, водних) в межах природних резерватів різного рівня. На цьому етапі туризм сприймався як активна форма проведення дозвілля, часто з елементами спортивного туризму (щодо тривалості і складності походів, долання перешкод), і завершувався отриманням посвідчення і відзнаки «Турист СРСР» (для організованих форм).

Державна підтримка розвитку рекреаційно-туристичної діяльності полягала у: 1) формуванні організаційно-управлінської системи з організації внутрішнього і міжнародного туризму; 2) розробці системи фінансування і забезпеченні її функціонування; 3) розбудові спеціалізованої туристичної інфраструктури і формуванні центрів туризму. Розділ про організацію рекреаційно-туристичної діяльності населення був включений до схем районного планування всіх рівнів, які розроблялися науково-дослідними і проектними інститутами (ДІПромісто, КиївНДІмістобудування, ЗНДІпроект, УкрНДІцивільсільбуд та інші). Ця діяльність мала результатом Схему розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в Україні, де були виділені центри туризму різного рівня і перспективні для розвитку туризму території. Зазнала розвитку рекреаційна архітектура, планування і проектування рекреаційних зон. Тобто, активно формувалася система туристичних центрів, пов’язаних мережею постійно діючих туристичних маршрутів, рекреаційна, сервісна, культурно-освітня діяльність яких спиралась на ресурсну базу туризму, що потребувало знання про територію та її рекреаційні можливості для розбудови туризму. Цю потребу забезпечувало саме географічне знання і географічна освіта, яка готувала кадри як для районного планування, так і для туризму. Саме в цей час в географічній науці зародилась і розвинулась «Рекреаційна географія» (М.С. Мироненко, І.Т. Твєрдохлєбов, 1981), «Географія туризму» (М.П.Крачило, 1987), де на основі панівної на той час

системної парадигми були сформульовані основні теоретико-методологічні підходи і наукові категорії (зокрема, територіальної рекреаційної системи, рекреаційно-географічного простору), визначені методологічні принципи та підходи (наприклад, вибірковості туристичної діяльності людини щодо географічного середовища, визначення реальних і граничних навантажень на рекреаційні території і об'єкти, зонування рекреаційних територій як інструмент регулювання туристичного природокористування і охорони довкілля). Другим значним доробком стало дослідження географічного середовища щодо визначення його рекреаційно-туристичного потенціалу, виявлення туристичних ресурсів і їх характеристики. Таким чином, географічна освіта заклала теоретичні, методологічні та практичні основи туристичного ресурсознавства та рекреаційного природокористування.

Здобуття країною незалежності відкрило новий етап у розвитку туристичної освіти. В країні відбулась перебудова всіх сфер суспільного життя: політичної, економічної, соціальної. Туризм так само перебудовувався на ринкових засадах. Цей період (з 1991 до порубіжжя сторіч) можна визначити як *II етап* розвитку туристичної освіти і характеризувати як етап зародження власне самостійної туристичної освіти (окремої галузі знань).

Перебудова туризму в незалежній Україні пройшла кілька етапів: 1) з 1991 по середину 1990-х: стихійного розвитку, коли впорядковані радянські структури перестали функціонувати, а населення пред'являло значний попит на туристичні послуги (переважно виїзного туризму), стимулюючи виникнення невпорядкованої пропозиції, яка часто не забезпечувала туристичного обслуговування, що підірвало довіру до туристичної галузі в країні, та й галузі як такої не існувало – була стихія малого підприємництва з організації виїзду українців за кордон (часто не з метою відпочинку, саморозвитку, а з комерційною метою: на роботу, за товаром для його подальшої реалізації в Україні). У сфері підготовки кадрів діяли названі університети (Київ, Сімферополь), технікум готельного господарства (Київ), Інститут підвищення кваліфікації кадрів в туризмі Федерації профспілок України (Київ). Саме фахівці цих навчальних закладів та фахівці науково-дослідних проектних інститутів (які проектували туристичну інфраструктуру) стали тією науковою основою, яка розробила проект виходу країни на ринок міжнародного туризму (проект закону «Про туризм», органів регулювання туристичної діяльності, запропонувала алгоритм формування в країні індустрії туризму, розробила її структуру). 2) 1995-2006рр. – впорядкування туристичної діяльності. На цьому етапі був розроблений і прийнятий Закон України «Про туризм» (1995р.), сформований орган державного управління туризмом: Державний комітет України з туризму (структурний підрозділ КМ України з повноваженнями міністерства), який розпочав формувати «вертикаль управління». Відповідно до закону, було введене обов'язкове ліцензування туристичної діяльності, а умовою ліцензування стало кадрове

забезпечення підприємства фахівцями (з досвідом роботи не менше п'яти років або з фаховою освітою). У цей же час відбувалося становлення туристичної освіти в Україні як самостійної галузі знань. Відповідно до попиту на туристичну освіту численні ВНЗ почали відкривати цей напрямок. Для координації освітніх програм і формування спільної освітньої політики для сфери туризму 1997 р. була створена громадська організація «Асоціація працівників навчальних закладів України туристичного і готельного профілю», яка об'єднала понад 70 ВНЗ різного рівня.

2004 р. за розпорядженням МОНУ робочою групою у складі представників провідних ВНЗ, які готували кадри для туризму, був підготовлений і прийнятий Галузевий стандарт вищої освіти України (ГСВОУ) в галузі знань «туризм», затверджений Мінюстом України. Це дало поштовх для подальшого нарощування кількості ВНЗ з підготовки кадрів для туризму в країні.

Для ІІ етапу характерною ознакою є усвідомлення необхідності формування освіти в туризмі як самостійної галузі знань з огляду на синтетичний характер туристичного процесу. У розробці цієї ідеї об'єдналися фахівці з таких наук як географія, історія, економіка, соціологія, психологія, філософія, політологія, культурологія, педагогіка, екологія, правознавство. Саме теоретико-методологічні здобутки цих одинадцяти наук стали основою формування самостійного туризмологічного знання.

Цей тривалий і непростий процес визнання, формування власного теоретико-методологічного апарату пройшли до того політологія, культурологія, а свого часу (як нам відомо з історії науки) практично всі сучасні науки. Цей процес триває й зараз, ускладнюючись перебігом об'єктивних і суб'єктивних процесів розвитку національного туристичного ринку і відповідної йому туристичної освіти.

Прийнятий 2004 р. ГСВОУ – «туризм» був недосконалим, містив певні суб'єктивні «перекоси»: був занадто «технологізованим», подрібненим (мав велику кількість дисциплін), містив повтори (наприклад, щодо активних видів туризму), практично «загубив» в своїй організаційно-технологічній спрямованості такий важливий напрямок туристичної діяльності, її основу як екскурсознавство і т.д. і т.п., однак він був спрямований на узгодження різних галузей знань задля комплексності підготовки фахівця з туризму, хоча відчутним був «перекос» в бік економізації підготовки.

З 2006 р. можна означити *ІІІ етап* формування туристичної освіти в країні як етап перерозподілу. За час стандартизації підготовки кадрів для сфери туризму (з 2004 р.) туризм з позиції «галузь знань» перейшов на позицію «спеціальність», тобто був понижений його «статус», і змінив тричі «приналежність»: 0504-туризм; 0201 – культура (галузь знань), 6.020107 – туризм (спеціальність); 1401 – сфера обслуговування (галузь знань) з напрямами підготовки готельно-ресторанне обслуговування

(бакалавр 6.140101), туризм (бакалавр 6.140103). Підготовка молодших спеціалістів трансформувалась наступним чином: 5.050403 – організація обслуговування в готелях і туристичних комплексах; 5.02010701 – організація туристичного обслуговування; 5.14010301 –туристичне обслуговування; 5.14010101 – готельне обслуговування. Всі подальші стандарти мають на меті удосконалення попереднього, який в процесі роботи виявив свої як позитивні, так і негативні сторони. Стандарт 2004 р. був незбалансований відносно представництва різних галузей знань (наук) в підготовці фахівців. На рівні підготовки «бакалавр» (3 роки 10 міс. навчання) передбачалось, що на 1 курсі студенти опанують знання з туристичних ресурсів, їх класифікації та оцінки, особливостей самодіяльного туризму; на 2 курсі – спортивно-оздоровчого; на 3 курсі – основна увага концентрувалась на технологіях обслуговування в готельному і ресторанному бізнесі, проектування і просування турпродукту; на 4 курсі – на організації туристичного обслуговування, туристичному маркетингу і менеджменті. Ця схема в цілому збережена і в останніх розробках (2010-2012 рр.), але, відповідно вимогам Болонського процесу щодо укрупнення лекційних курсів, запропоновані різні варіанти такого укрупнення шляхом об’єднання ряду дисциплін за галузевим принципом. Домінування економічних дисциплін стало ще помітнішим, а гуманітарна складова ніяк не може посісти належного їй місця. Незалежно від зміни стандарту підготовки кадрів для туризму, географічна компонента такої підготовки залишається практично сталою (незважаючи на тиск з боку перш за все економічних дисциплін) і охоплює такі дисципліни: 1) географія туризму; 2) рекреаційна географія; 3) рекреалогія; 4) туристичні рекреаційні комплекси; 5) туристичне краєзнавство; 6) туристичне країнознавство. Це ще раз підкреслює «базовість» географічного знання як у підготовці кадрів, так і в практичній діяльності з туризму.

Освіта в туризмі нерозривно пов’язана з науковою діяльністю з дослідження процесів функціонування ринку туристичних послуг, інновацій, спрямована на формування засад збалансованого (стійкого) розвитку туризму, оптимізацію рекреаційно-туристичного природокористування. Сьогодні можна з впевненістю говорити, що в туризмі сформувалися географічна, економічна, філософська школи, формуються історична, соціологічна, правознавча школи. Центрами наукової і освітньої діяльності в туризмі стали Київ, Харків, Львів, Донецьк, Івано-Франківськ, Чернівці, Луцьк, Тернопіль, Черкаси. Потужна школа сформована в Криму (Сімферополь, Севастополь, Ялта). Об’єднання зусиль науковців різних галузей науки навколо туристичної проблематики стало основою для формування в країні нової галузі науки – туризмології або наукового напрямку, який узагальнює теорію і практику туризму як суспільного явища в усьому різноманітті його проявів і суспільних функцій. Теорія туризму під назвою «туристика» відома з досвіду наших найближчих сусідів Польщі, Болгарії, Росії, але з огляду на

особливості української мови назва такої науки має бути «туризмологія». Слід розрізняти «туризмологію» як теоретичну, узагальнюючу дисципліну і «туризмознавство», яке за змістом варто розглядати як вступ до фаху, а сенсом цієї освітньої дисципліни є надання знань про специфіку, суспільні функції, структуру, основи функціонування туризму.

А що ж в цей час практика туризму? З одного боку, вона виглядає досить усталеною, має нову редакцію Закону України «Про туризм» (2003 р.), достатньо розвинену нормативно-правову базу, але організаційно-управлінська «вертикаль» так і не була розбудована і не запрацювала повною мірою, статистичний облік не задовольняє ні систему управління, ні наукову громадськість, а економічні механізми стимулювання туристичної діяльності й зовсім не працюють. Навіть проведення в Україні чемпіонату Європи з футболу «ЄВРО-2012» мало вплинуло на ситуацію, хоча й привернуло увагу до стану туристичної галузі (особливо на локальному рівні). В практику мають бути нагально впроваджені пропоновані науковцями розробки з оцінки стану туристичних ресурсів, формування туристичних дестинацій на основі кластеризації суб'єктів індустрії туризму, активізації екскурсійної діяльності і формування туристичного каркасу країни, який би охоплював мережею екскурсійно-туристичних маршрутів ці дестинації і їх функціонування на засадах збалансованого (стійкого) розвитку. В основу здійснення цих заходів має бути покладено державну програму розвитку туризму з чітко визначеними термінами виконання і джерелами фінансування. Має бути налагоджена система статистичного обліку, створений реєстр з оцінкою рекреаційно-туристичних ресурсів і кадастр земель рекреаційного призначення, що дозволить ввести туристичну ренту і удосконалити економічний механізм функціонування туризму, сприятиме його формуванню як ефективної галузі економіки не тільки «de-facto», а й «de-iure». Сьогодні ж туристична діяльність в країні за статусом цілком адекватна туристичній освіті: маємо також пониження статусу. За аналітичний період туризм пережив 11 трансформацій і з окремого суб'єкта управління рівня структури Кабінету Міністрів України, через статус структурного підрозділу різних міністерств, організується агентством в структурі Міністерства інфраструктури України, не маючи практично організаційно-управлінської «вертикалі».

Проведений аналіз дозволяє зробити наступні *висновки*: 1) незважаючи на «пониження» статусу, постійні «переноси» до різних за сутністю галузей знань, тиск з боку базових галузей освіти цих галузей знань, який суттєво впливає на формування нормативної частини галузевого стандарту з підготовки кадрів для туризму становлення спеціалізованої туристичної освіти в Україні відбулося; 2) варто зважити на специфіку рекреаційно-туристичної діяльності, існуючий світовий досвід підготовки кадрів для цієї сфери і повернути туризму як освітній галузі статус «галузь знань» аби запобігти невиправданим «перекосам» і забезпечити якість підготовки і конкурентоздатність випускників; 3)

потребують згуртування і підтримки зусилля фахівців, які розвивають наукові дослідження і ведуть підготовку кадрів для туризму, задля розвитку туризмологічної науки, результати якої мають впроваджуватись в практику рекреаційного господарювання; 4) держава має «повернутися обличчям» до туризму, зважаючи на світовий досвід і певний досвід попередніх років, і сформувати дієву програму підтримки і розвитку рекреаційно-туристичної діяльності.

УДК 911.3

Діденко К.Д.

РОЛЬ ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКИ В СТАНОВЛЕННІ І РОЗВИТКУ «ТУРИЗМОЛОГІЇ»

В багатьох країнах світу серйозне наукове вивчення туризму і підготовка кадрів для індустрії туризму зародилися в межах географічної освіти. Географія туризму – це галузь географічних знань про просторово-часові закономірності функціонування туризму як суспільного явища, займає особливе місце в процесі інтеграції наукового знання про туризм, а, отже, є невід'ємною складовою туризмології. Таким чином, в статті розглядаються методологічні засади географії туризму, як науки про геопросторову організацію туристичного процесу.

Ключові слова: географія туризму, рекреаційна географія, рекреація, туризм, територіальна рекреаційна система.

Во многих странах мира серьезное научное изучение туризма и подготовка кадров для этой сферы деятельности зародились в рамках географического образования. География туризма – это область географических знаний про пространственно-часовые закономерности функционирования туризма как общественного явления, занимает особое место в процессе интеграции научного знания про туризм, и следовательно, является неотъемлемой частью туризмологии. В статье рассматриваются методологические основы географии туризма, как науки про геопространственную организацию туристического процесса.

Ключевые слова: география туризма, рекреационная география, рекреация, туризм, территориальная рекреационная система.

In many countries, serious academic study of tourism and training in this field of activity originated in geographical education. Geography of tourism - an area of geographical knowledge about the spatial patterns of hourly operation of tourism as a social phenomenon, has a special place in the integration of scientific knowledge about tourism and, therefore, is an integral part tourismology. The article deals with the methodological foundations of geography of tourism, as the science of geospatial organization of tourism

Key words: geography of tourism, recreation geography, recreation, tourism, recreation territorial system

Постановка проблеми. З другої половини XX ст. в розвинених країнах настав туристський бум. За минулі шість десятиріч міжнародний туризм зарекомендував себе як одна з найперспективніших та найдинамічніших галузей світової економіки (у структурі світового експорту на міжнародний туризм за даними ВТО у 2010 припадало 6% загальної вартості світового експорту товарів і послуг). Для багатьох країн

розвиток туризму є ключовим фактором соціально-економічного розвитку. Дедалі більше країн світу відкривають міжнародній спільноті свій туристський потенціал, інвестуючи значні кошти у розвиток туристичного сектору. Сьогодні сотні мільйонів людей залученні в сферу туризму, туристський рух набув по істині масового глобального характеру, що дало змогу визначити туризм як «феномен XX століття». Глобальний характер туризму, його багатогранний характер та значимість у світовій економіці, стали підґрунтям для виникнення і розвитку туризмології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До процесу теоретичного процесу осмислення туризму залучені відомі діячи вітчизняного туризму – В. Федорченко, В. Цибух, А. Матвієнко, М. Грицик, М. Шпарик, Е. Самарцев, Ю. Безукладніков, Е. Слобаденюк, В. Пазенок, І. Мініч, С. Горський, Т. Ткаченко; вчені географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Б. Яценко, О. Любіцева, О. Бейдик; працівників державних інституцій сфери туризму та практичних організацій туристської галузі (Х. Роглев, В. Мацола, М. Євдокименко).

Мета і завдання статті. Обґрунтування місця та ролі географічної науки в становленні та розвитку туризмології.

Виклад основного матеріалу. Туризмологія – наука, яка синтезує дані різних наукових дисциплін, що вивчають туризм, таким чином сприяючи формуванню і розвитку цілісної концепції туризму. Виходячи з даного визначення, теоретико-методологічні положення туризмології повинні включати розробку філософських засад, принципів та підходів до різнобічного вивчення туризму як явища, спираючись на наявні досягнення галузевих наукових дисциплін, які займаються розробкою певних напрямків (аспектів) функціонування туризму[3]. Основними концептуальними складовими туризмології (без яких неможливо отримати інтегральне знання про туризм) є: філософія туризму, географія туризму, соціологія туризму, культурологія туризму, психологія та етика туризму, педагогіка туризму та праксеологія туризму (рис.1).

Визнаний на Заході авторитет в галузі теоретичного вивчення туризму Дж. Джафарі (Університет шт. Вісконсін, США) підкреслює міждисциплінарний характер області знань про туризм, що не зводиться до простої їх суми. Це положення знайшло графічне відображення у вигляді відомої «ромашки Джафарі». На думку вченого, географічна наука займає особливе місце в процесі інтеграції наукового знання про туризм в силу її комплексності. В багатьох країнах світу серйозне наукове вивчення туризму почалось на географічних факультетах університетів, так як і система підготовки кадрів для індустрії туризму зародилася в межах географічної освіти. Особливе місце географії туризму серед інших складових туризмології можна обґрунтувати також такими аргументами: 1) сама сутність туризму як мобільної форми діяльності, основаній на доланні простору, пов’язана з територією, характером середовища в широкому розумінні цього поняття, є географічною; 2) своїм походженням

туризм зобов'язаний різноманітності географічних районів світу та намаганню людей познайомитися з цією різноманітністю; 3) цілі, види і форми туризму, а також вибір маршруту тісно пов'язаний з певними географічними районами та об'єктами; 4) вартість подорожі багато в чому залежить від відстані, транспортної доступності, наявності та обсягу рекреаційних ресурсів, що дає підставу віднести географічні чинники до ключових факторів розвитку туризму; 5) туризм – сектор світової економіки, що розвивається надшвидкими темпами, характеризується як загальними, що характерні для більшості країн тенденціями, так і специфічними рисами, що дозволяє говорити про просторові (географічні) особливості розвитку туристичної діяльності; 6) туризм – феномен глобального масштабу, що має яскраві регіональні особливості, дослідження яких і є головним завданням географії туризму.

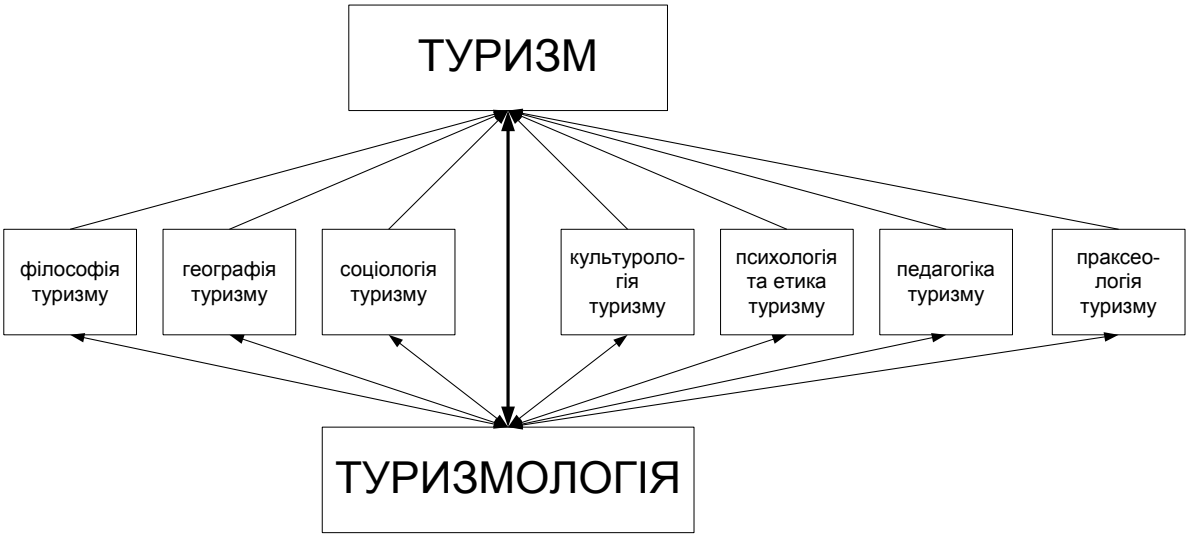

Рис. 1. Компонента структура туризмології

Динамічність та масштабність туризму, його соціально-економічні наслідки стало тим об'єктивним підґрунтям, на якому сформувалося соціальне замовлення на географічні дослідження туризму. Погляди географів на туризм зазнавали змін протягом XX ст. З одногу боку, це пов'язано з вдосконаленням методології географічної науки в цілому і географії туризму вчасності, поступовим розширенням знань про об'єкт дослідження. З іншого боку, розвиток самого об'єкту призводило до того, що старе явище поставало перед вченими в зовсім іншому світлі, змушуючи корегувати теорію. Певний час туризм був лише частиною географічного вивчення рекреації, однак він має всі необхідні ознаки самодостатності, щоб бути об'єктом дослідження представників географічною науки. Географія туризму на вітчизняних теренах формувалася протягом 60-80-х рр. XX ст. в складі рекреаційної географії, і визначалася як науковий напрямок, що вивчає територіальну організацію туристичного господарства, умови та особливості його розвитку в різних

регіонах. Її предметне коло, торкалося передусім питань територіальної організації туристичного господарства, яке розглядалось як «галузь народногосподарського комплексу, яка обслуговує туристів». Ця галузь сфери обслуговування є комплексною, спеціалізованою, розвивається на основі ефективного використання туристичних ресурсів, а найефективнішою формою територіальної організації є ТРС (територіальні рекреаційні системи). Таким чином, географія туризму в складі рекреаційної географії розглядала саме туристичне споживання, а основними формами територіального зосередження туристичного споживання є ТРС, які формувалися на основі певних ресурсів як цільові керовані об'єкти з виконанням відновлювальної функції. Концепція ТРС була викладена в 1975 р. в колективній монографії «Теоретичні засади рекреаційної географії» під редакцією В.С. Преображенського. В даному досліджені ТРС визначається як соціальна географічна система, що складається із взаємопов'язаних гетерогенних елементів: групи відпочиваючих, природних і культурних комплексів, технічних споруд, обслуговуючого персоналу та органу управління. Головною фігурою всієї побудови, системоутворюючим початком стала людина, що для радянської географії того періоду стало великим проривом. Виникнення, функціонування і розвиток рекреаційної системи розглядався крізь призму потреб людини у відновленні її здоров'я і працездатності, розширеному відновленні фізичних і психоемоційних сил. Модель ТРС мала антропоцентричний характер, в неї була введена спеціальна підсистема «група відпочиваючих», якій відводилося центральне місце: вона висувала вимоги до всіх інших елементів ТРС. Підсистема «природні і культурні комплекси» виступає в якості ресурсів і умов задоволення рекреаційних потреб. Вперше було запропоновано враховувати фізіологічну комфортність природних умов для організації відпочинку та соціально-психологічну атрактивність ландшафтів, природних і культурно-історичних об'єктів. Підсистема «технічні споруди» повинна забезпечити життєдіяльність відпочиваючих та місцевого населення, а також задовольняти специфічні рекреаційні потреби. Підсистема «обслуговуючий персонал» націлена на досягнення ефективності та якості відпочинку. Підсистема «орган управління» вирішує завдання оптимальної взаємодії елементів ТРС і спрямовує розвиток всієї системи спираючись на матеріально-фінансові та організаційні важелі. Поняття про ТРС як структурну одиницю територіальної організації туризму, що є складовою рекреаційної діяльності, є основоположним в географії туризму. Саме на базі ТРС різного типу та рангу формується пропозиція і реалізується попит (мета подорожі). ТРС становлять ресурсну основу всіх форм рекреаційної діяльності, їх структура та організація, характер зв'язків та особливості функціонування в сучасних умовах дозволяють розглядати ТРС, як ринки туристичних послуг різного масштабу [3]. В процесі формування географії туризму як окремої географічної науки, виокремились два основних напрямки географічного дослідження туризму:

1 – частковий, оснований на трактуванні туризму як форми активного відпочинку, що носить переважно спортивно-оздоровчий характер, і виходячи з цього, основна увага приділялась дослідженню рекреаційних ресурсів та можливості їх використання в спортивно-оздоровчий діяльності засобами туризму;

2 – комплексний, при якому туризм розглядався як специфічна галузь сфери обслуговування населення, функціонування якої є міждисциплінарною проблемою, яка може бути вирішена на основі загальногеографічного підходу, що об'єднує дослідження рекреаційних ресурсів та територіальної організації туристського господарства. Вирішальне значення на розвиток цього напрямку справило широке розповсюдження системного підходу і представлення про конструктивний характер сучасних географічних досліджень. В змісті науки ресурсно-географічна спрямованість досліджень змінилась соціально-географінчою, а пізніше стали вестися пошуки теоретичних обґрунтувань, пов'язаних з гуманістичним, економічним, управлінським та іншими аспектами рекреаційної діяльності та туризму.

Географія туризму та рекреаційна географія є спорідненими, проте різними дисциплінами, їх співвідношення не до кінця визначено в науковому колі. Наслідком поглибленого відокремленого вивчення туристської проблематики в радянській географічній літературі стало розуміння необхідності чіткого понятійного розмежування дефініцій «рекреація» і «туризм» та ліквідація наукових різночитань в співвідношеннях цих двох термінів. На думку А.Ю. Александрової різниця між цими двома поняттями в першу чергу стосується змістового наповнення. Рекреація – відновлення сил людини витрачених в процесі трудової діяльності. Рекреація є специфічною біологічною активністю суб'єкта, а туризм в першу чергу соціально-економічною сферою діяльності. Крім цього різниця також в об'ємі понять: рекреація містить в собі короткочасну рекреаційну активність в межах повсякденності, в той час як туризм, навпаки, заперечує будь-які прояви буденності та рутинності. Різниця ще і в тому, що подорожі із службовими цілями є невід'ємною складовою туризму, тоді як рекреація виключає професійні види діяльності людини. Отже туристська діяльність не завжди є рекреаційною і навпаки [1].

Географія вивчає туризм як різновид діяльності людини. Будь-яка діяльність людини відбувається в часі та просторі, і саме туристська діяльність маючи чітко виражену «географічність», відноситься до числа найбільш просторово виражених та характеризується територіальною вибірковістю, формуючи при цьому особливі типи простору та часу – туристський час та туристський простір. В радянській школі рекреаційної географії було висунуто положення про рекреаційний простір, як частину соціального та культурного простору пов'язану з організацією з рекреаційної діяльності, роблячи акцент на тому, що практично весь простір діяльності людини можна розглядати в якості рекреаційного.

Отже, при такому широкому трактуванні, багато вчених в галузі рекреаційної географії ототожнюють поняття рекреаційного та туристичного простору, і таким чином географія туризму і рекреаційна географія мають спільний об'єкт дослідження – рекреаційний простір. В той же час предмети дослідження різняться так же, як і самі поняття туризму та рекреації. Рекреаційна географія вивчає територіальну організацію рекреаційної діяльності, а предметом дослідження географії туризму є територіальна організація (самоорганізація) туристської організації людей. Отже, (за визначенням А.Ю. Александрової) географія туризму – це галузева суспільно-географічна наука про просторові закономірності та особливості функціонування та розвитку територіальних систем організації та самоорганізації туристської діяльності людей. Саме поняття самоорганізації туризму є домінуючим, ключовим в сучасній суспільно-географічній науці, тим самим акцент переноситься зі статики на динаміку та еволюцію, а формування просторових структур туризму постає як об'єктивний процес [1]. Отже, виходячи з наведеного визначення, географія туризму вивчає чинники територіальної організації туристської діяльності, просторово-часову вибірковість в поведінці туристів, встановлює причини територіально нерівномірності споживацького попиту на туристські продукти, а також закономірності розміщення різних типів туристських підприємств і вплив туризму на галузеву та територіальну структури країн та регіонів.

Дещо інше визначення географії туризму пропонує О.О. Любіцева: географія туризму – це галузь географічних знань про просторово-часові закономірності функціонування туризму як суспільного явища. Таким чином, об'єктом географія туризму автор вважає ринок туристичних послуг, а предметом – форми його територіальної організації, які формуються за конкретних умов ринкового середовища, відтворюючи сукупну дію об'єктивних умов та суб'єктивних чинників на певній території [3].

Що стосується географічних досліджень за кордоном, то перша робота, в якій було зроблено спробу визначити межі географії туризму, належить австрійському вченому І. Страднеру (1905 р.). У своїй праці «Туризм», він пише, що географія туризму, разом з дослідженнями туристського руху, і пов'язаних з ним економічних наслідків, повинна займатися також вивченням пам'яток природного та антропогенного характеру, які формують туристську привабливість території. З часом, туристська проблематика почала вивчатися географами Німеччини, Польщі, Франції, Великобританії та інших країн Європи, а також Америки, Канади, Японії, Австралії. Більшість закордонних теорії географії туризму виходять з визначення туризму як форми тимчасової міграції людей і представляють його в якості системи, що складається з двох взаємопов'язаних елементів: місця відправлення та місця призначення. При цьому автори концентрують свою увагу на різних зрізах цієї системи, розставляють різні акценти на її компоненти, використовують різний

термінологічний апарат. При всьому різноманітті існуючі туристські моделі можна об'єднати в чотири класи: моделі туристських подорожей (переміщень), моделі відправлень-прибуттів, структурні моделі та моделі розвитку туризму.

Виходячи з усього вищесказаного, основними завданнями географії туризму, як концептуальної складової туризмології є:

- географічне вивчення придатності території для занять туризмом, з врахуванням його форм і сезонності, впливом туризму на територію й формування його господарського комплексу;
- дослідження кола умов та чинників, що впливають на формування попиту та пропозиції на туристичні послуги, їх просторово-часової структури, динаміки, диференціації, напрямків та сили впливу з метою прогнозування розвитку та моделювання туристичного процесу;
- аналіз впливу та проявів загальносвітових закономірностей розвитку туризму в конкретних умовах національного ринку з метою розробки принципів його територіальної організації;
- визначення місця і ролі національного туристського ринку в глобальному та регіональному туристському процесі;
- дослідження просторово-часової структури й територіальної диференціації туристського споживання, яке відтворює рівень сформованості внутрішнього ринку, та оптимізація просторової організації туризму за допомогою проектування територіальних систем туризму;
- вивчення рівня сформованості, комплексно-пропорційного розвитку індустрії туризму, її відповідності обсягу та структурі попиту, форм територіального зосередження попиту та територіальної організації індустрії туризму;[3]
- вивчення рекреаційних ресурсів, які лежать в основі формування специфічних видів туристичної діяльності і визначення туристської спеціалізації районів відпочинку;
- аналіз історичних та соціально-економічних передумов розвитку туризму, територіальної організації його матеріальної бази та туристської політику в різних регіонах та країнах світу
- дослідження основних напрямків туристських потоків, географічного розподілення доходів і видатків в міжнародному туризмі, визначення значення туризму в економіці окремих країн, регіонів та світу в цілому;
- обґрунтування стратегії усталеного розвитку і безпеки розвитку туристських територій, розробки основ управління комплексними територіально організованими системами туризму та прогнозування їх розвитку. При цьому суспільно-географічні дослідження можуть охоплювати території різного рангу – як з вже склавшимися туристськими функціями, так і ті, де туристська діяльність, не

дивлячись на наявність необхідних умов і ресурсів, проявляється слабко, або взагалі відсутня.

Не менш важливою проблемою, яку повинна вирішувати географія туризму, є оцінка території для ефективного розвитку туризму і забезпечення його суспільної функції. Ця оцінка включає: 1) розробку методик визначення потреб в туризмі, потенційного та реального попиту на туристські послуги, які б відбивали регіональну специфіку; 2) розробку методик оцінки туристської привабливості територій, та відповідних методик оцінки можливостей використання територій в туризмі, які б враховували регіональні відміни як ресурсного, так і інфраструктурного забезпечення, не тільки кількісні та якісні характеристики об'єктів, а й інвестиційну привабливість територій.

Також розвитку набувають дослідження екологічних аспектів функціонування туризму, орієнтоване на визначення закономірностей територіальної диференціації антропогенного тиску на природне середовище, моніторингу і прогнозу стану природних комплексів в центрах масового туризму, конструктивних моделей раціонального туристського природокористування, відтворення природних властивостей територій туристського використання, розвитку екологічного туризму. [3] Результатом проектування територіальних систем туризму, повинна стати оптимізація просторової організації туристської діяльності, що ґрунтується на триєдності природи, населення і господарства; адже, просторова організація туризму реалізується заради людини, підвищення рівня та якості її життя, в тому числі у задоволенні її туристських потреб. В цьому і є конструктивна роль географії туризму і стратегічна спрямованість прикладних туристсько-географічних досліджень. Дуже важливою функцією географії туризму є інформування населення про туристський потенціал території. Вона дає людям представлення про види і форми туризму, значимі об'єкти природи, культури і історії, а також про підприємства індустрії туризму, що знаходяться в їх країні або закордоном. Таким чином, географія туризму пробуджує інтерес у потенційних туристів до вже існуючих або потенційних туристських центрів і цілеспрямовано формує бажання їх відвідати.

Висновки. Таким чином, географія туризму на сучасному етапі повинна взяти на себе розробку теоретико-методологічних засад, методики та методів геопросторової організації туризму, як суспільного явища, оскільки має для цього достатню наукову і практичну базу. Такі розробки стануть вагомим внеском в туризмологію як теорію розвитку і функціонування туризму. О.О. Любіцева вважає, що розвиток географії туризму знаходиться на високому теоретичному рівні, і наукова дисципліна здатна, по-перше безпосередньо відбиваючи функціонально-змістовну сутність такого складного явища як туризм, вчасно реагувати на вимоги модернізації концептуальних аспектів; по-друге, саме ґрунтуючись на цьому, визначає їх ключову роль в реалізації синергетичного підходу у формуванні вихідних теоретико-методологічних засад туризмології як

цілісного і єдиного у світоглядному відношенні системного розуміння туризму.

1.География туризма : учебник / кол. авторов ; под ред. А.Ю. Александровой. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: КНОРУС, 2009 – 592 с.
2.Глушко А.А, Сазыкин А.М. География туризма – Владивосток: «Дальневосточный университет», 2002. – 265 с.
3.Любіцева.О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – 3-е вид., перероб. та доп. – К.: «Альтерпрес», 2005. – 436 с.
4.Любіцева.О.О. Туризмознавство: вступ до фаху : підручник / О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 335 с.
5.Романов А.А., Саакянц Р.Г. География туризма: Учебное пособие. – М.: Советский спорт, 2002. – 464 с.
6.Самойленко А.А. География туризма: Учебное пособие. – Ростов н/Д. : «Феникс», 2006. – 368 с.

УДК 378.22 (04.32)

Степанець Н.П.

ДОСВІД РОЗВИНУТИХ КРАЇН У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ: КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД

В статті проведено аналіз досвіду розвинутих країнах світу у застосуванні компетентісного підходу при підготовці фахівців для сфери туризму, виявлено позитивні особливості у різних міжнародних системах туристичної освіти.

Ключові слова: компетенції, компетентнісний підхід, професійна компетентність, підготовка фахівців, системи туристичної освіти.

В статье проведен анализ опыта развитых стран мира в применении компетентносного подхода при подготовке специалистов для сферы туризма, выявлены положительные особенности в различных международных системах туристического образования.

Ключевые слова: компетенции, компетентностный подход, профессиональная компетентность, подготовка специалистов, системы туристической образования.

The article analyzes the experience of developed countries in the application of competence approach for training in the tourism industry, emphasizing positive features in various international systems of tourism education.

Keywords: competence, competence approach, professional competence, training, tourism education system.

Постановка проблеми. Початок XXI ст. характеризується змінами, зумовленими процесами глобалізації та інтеграції, створенням єдиного європейського простору і формуванням світового ринку. У цих умовах туризм як засіб міжнаціонального спілкування набуває особливого значення. Підвищення професійного рівня працівників туристичної галузі виступає передумовою успішного виконання поставлених завдань.

Сучасний ринок праці в Україні і світі та динамічний розвиток туристичної індустрії вимагають високого рівня професійної підготовки

сучасного фахівця з туризму, основними критеріями якого є теоретичні, практичні, комунікативні навички організації туристичної діяльності. У цьому зв'язку доречно згадати, що якість й ефективність туристської освіти потрібна для того, аби гарантувати якість та ефективність в індустрії туризму [3].

Опрацювання наукових праць, методичних розробок, аналіз практичного досвіду підготовки вітчизняних фахівців туристичної галузі виявили невідповідність між недосконалою системою професійної підготовки фахівців туризму та зростаючими вимогами до неї українського суспільства у зв'язку із входженням до єдиного європейського освітнього простору. Саме цей факт зумовлює необхідність впровадження нових підходів, у тому числі й компетентісного, до організації навчально-виховного процесу, створення актуальних для майбутніх фахівців методичних матеріалів, визначення пріоритетних аспектів в професійній підготовці майбутніх працівників, враховуючи досвід професійної підготовки фахівців у сфері туризму у розвинутих країнах світу. Метою статті є аналіз досвіду розвинутих країнах світу у застосуванні компетентісного підходу при підготовці фахівців для сфери туризму, виявлення позитивних особливостей у різних міжнародних системах туристичної освіти.

Аналіз останніх джерел та публікацій дозволяє стверджувати, що інтерес до проблеми професійної підготовки фахівців з туризму на сьогодні значний. О. Бейдик, О. Дмитрук, Л. Кнодель, Л. Лук'янова, І. Петрова, Л. Поважна, М. Скрипник, Г. Сорокіна, Г. Цехмістрова, В. Федорченко, Н. Фоменко досліджували питання теорії та організації освіти в туризмі.

Об'єктом вивчення практичної підготовки фахівців туристських спеціальностей за кордоном займалися українські та російські науковці: А. Кузнецов (Італія), Л. Гілева (Швейцарія), І. Сандовенко (Канада), Л. Кнодель (Іспанія), Л. Чорна (США), О. Звєрєва (Німеччина), В. Захарченко (Чехія), а також Л. Сакун, М. Скрипник, Г. Цехмістрова, В. Федорченко, Н. Фоменко та ін.

Виклад основного матеріалу. Як показує досвід, сьогодні формування освітніх цілей відбувається не на рівні окремих держав, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети освіти й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях і документах, виступають стратегічними орієнтирами міжнародної спільноти. Держави формують освітню політику, спрямовану безпосередньо на інтеграцію її в міжнародні співтовариства. Зарубіжні науковці наголошують, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвиткові особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання [7].

Концептуальні основи щодо реалізації компетентнісного підходу в умовах формування глобального інноваційного суспільства перебувають у центрі уваги міжнародних організацій, що працюють у сфері освіти, зокрема ЮНЕСКО. Так, у Доповіді Міжнародної комісії з освіти наголошується про необхідність вдосконалення у своїй професії, а в більш широкому сенсі – набуття компетентності, що дає можливість справлятися з різними ситуаціями, багато з яких неможливо передбачити [4].

Американське суспільство висуває ряд вимог до змісту та форм підготовки майбутніх фахівців у США, в тому числі формування змісту на основі компетентнісного підходу, що забезпечує когнітивні, операційно-технічні, рефлексивні, мотиваційні, аксіологічні результати навчання, які передбачають набуття знань, умінь і навичок професійної діяльності в туризмі та досвіду емоційно-ціннісного ставлення до неї, а також особистісну зорієнтованість змісту професійної підготовки, системність, гуманістичність тощо [10]. Тому державна політика США у галузі туризму спрямована не тільки на забезпечення умов для розвитку туристичної індустрії країни та збільшення обсягів туристичних потоків, а й на розв'язання проблеми підготовки кадрів та проведення науково-дослідної роботи у цій галузі. Так, у розробленому Стандартному класифікаторі професій особливий інтерес для туристичної галузі представляють сфера обслуговування та торгівлі. У 2006 р. створено Структуру компетенцій працівників сфери виробництва з метою регулювання вимог до професійної діяльності людей. Структура компетенцій працівників сфери виробництва складається з певних рівнів, диференційованих за своїми характеристиками.

Разом із загальноосвітньою підготовкою, лідерськими якостями і характером особистості цілий ряд нових вимог ставляться чи пред'являються? й до рівня сформованості професійних компетенцій працівників у туризмі. Це пояснюється, перш за все, специфікою діяльності в туризмі: формуванні туристичного продукту для споживачів та безпосередньому контакті з ними у процесі його реалізації та споживання.

У зв'язку з необхідністю систематизації освітньо-професійних програм підготовки фахівців різних рівнів у 2000 р. було створено Класифікатор освітніх програм, який є чинним й до нині. Програми підготовки розроблені відповідно до наступних напрямів: менеджмент і маркетинг у туризмі та туристичне обслуговування; туристична діяльність; менеджмент і маркетинг в гостинності та рекреації. Усі вони спрямовані на формування навичок маркетингової та управлінської діяльності у тих, хто освоює відповідний фах. При цьому основна увага акцентується на розвитку як широкого кола компетенцій професійного характеру: у сфері планування та організації підприємницької діяльності, формування туристичного продукту його реалізації та обслуговування туристичних потоків, так й особистісних якостей майбутнього фахівця.

Роберт Макінтош ще у 1983 р. констатував, що американська вища школа бізнесу в цілому та факультети туризму, як організаційна складова її структури, перебувають *у* пошуку оптимальної моделі підготовки студентів до майбутньої діяльності, при цьому навчальні заклади керуються запитами потенційних роботодавців [3]. На практиці надзвичайно складно одночасно охопити усі сектори туристичної індустрії, оскільки кожний окремо узятий сегмент висуває свої конкретні вимоги: або вільне володіння іноземними мовами, або добре сформовані комунікативні навички, або розвинені навички роботи з комп'ютером.

Окрім професійних якостей, галузеві структури США розглядають позитивні особистісні якості майбутнього фахівця (відповідальність, добросовісність, загальнокультурну грамотність) як запоруку його соціальної придатності. Підтвердженням даного факту є «Етичний кодекс» Американського товариства турагенцій, яке має у своєму складі Автоматизовану коаліцію освіти [10]. Для сучасної системи професійної підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі країни характерною особливістю є практичне спрямування підготовки, її тісний зв'язок із виробництвом.

Національна рада професійних кваліфікацій Великої Британії представила нову структуру професійних кваліфікацій Англії, Уельсу та Північної Ірландії. Вона базується на Національних стандартах, що визначають навички, уміння, знання та компетентність працівників, яких вимагає роботодавець, відповідно потребам сучасної економіки, політики та суспільних відносин [3].

Німецька система освіти спрямована на трирічну базу навичок, які надаються молодим спеціалістам. Потім молодий фахівець протягом двох років працює на підприємстві з метою ознайомлення з іншими методами роботи. Після цього він упродовж двох років відвідує школу готельного чи туристичного бізнесу для удосконалення професійних умінь та опанування такими дисциплінами як бухгалтерський облік, контроль, робота з кадрами. Така система освіти дозволяє сформувати компетентних практиків з чіткою практичною орієнтацією [9].

Університети Канади пропонують більше 50 різноманітних туристських академічних програм різного рівня, від професійних програм (дипломні/сертифікаційні програми середньо-спеціальної та післядипломної освіти) до програм вищої освіти з отриманням академічного ступеня бакалавра чи наукового – магістра. Стандарти академічних/наукових рівнів передбачають наявність навичок широкого застосування, необхідних для засвоєння нових знань, та відповідний рівень володіння сукупністю спеціальних знань, теоретичних знань і практичних умінь, у таких вимірах: ґрунтовність і діапазон знань, знання методологій, застосування знань, комунікативні навички, усвідомлення межі знань, професійна компетентність/автономія. «Професійна компетентність та автономія» передбачає наявність якостей і фахових універсальних навичок та вмінь, які необхідні для подальшого навчання, працевлаштування,

участі у житті громади, а також іншій діяльності, що вимагає виявлення ініціативи, особистої відповідальності та підзвітності як в особистому, так й у груповому контекстах, для ефективної співпраці з іншими, та поведінки відповідно до академічної порядності.

Програми з професійною спрямованістю розроблені з метою підготовки випускників відповідно до вимог професії; випускники мають бути компетентними фахівцями-практиками. Здатність до самостійної професійної діяльності спочатку демонструється виконанням теоретичних та практичних завдань під керівництвом викладача чи представника відповідної фірми, а потім на вступних професійних випробуваннях. Незважаючи на певну різноманітність, кожна програма на ступінь бакалавра містить набір спеціальних та загальних компетентностей у відповідності до спрямування програми [8].

Професійна підготовка фахівців у сфері туризму в Італії спрямована на проведення закордонної практики, позитивним наслідком якої є удосконалення професійних компетенцій, накопичення досвіду спілкування, розвиток організаторських і соціокультурних здібностей. За міжнародними стандартами персональна характеристика, яку отримує студент від керівника практики приймаючої сторони, складається з таких позицій як знання роботи департаменту, знання англійської мови, мови країни перебування або другої іноземної мови, здатність до навчання, та покращення професійних навичок, надійність, почуття відповідальності, комунікабельність і співробітництво, відношення з керівником підприємства та колегами, толерантність, використання ініціативи. Найвища оцінка професійних навичок і здатностей застосовується зазвичай до стажерів, яким видають міжнародний сертифікат, який ідентичний листу-рекомендації від роботодавця і високо цінується на міжнародному ринку праці у сфері туризму та готельного менеджменту [9].

Бакалаврська програма відділення туризму напряму підготовки «Туризм і регіональний розвиток» Празького економічного університету дає змогу студентам отримати теоретичні знання відповідно до необхідного набору знань у туризмі, практичні знання в області туристської діяльності та управління туристичною організацією на регіональному рівні, здійснити аналіз регіонів з точки зору існування культурних, історичних та економічних передумов розвитку туризму. Крім того, важливу роль відіграють комунікативні, соціальні та культурні знання для пристосовування та просування на підприємстві, формування мовних навичок спілкування, за допомогою вивчення кількох (2-3) іноземних мов. Приділяється увага й формуванню адекватного психологічного сприйняття обов’язків керівництва підприємствами туризму та регіонального управління [1]. Проведений аналіз зазначеної програми підготовки фахівців у сфері туризму, дозволяє говорити про переважання в ній компетентнісного підходу у підготовці фахівців з туризму.

Засновник Швейцарського готелю Jacgues Tschumi добре розумів, що успіх у бізнесі гостинності забезпечать не лише технічні, управлінські і навіть не комунікативні навички, а й особистості певного типу: відкриті, енергійні, дипломатичні, заповзятливі, які невимушено почуваються у будь-якій соціальній обстановці. Він підкреслює, що особистісні якості мають велике значення у володінні професією, тоді як технологіями управління можна оволодіти, практичними навичками іноземних мов можна навчитися. Ось чому складовою традицій школи в Лозанні є розвиток лідерських здібностей особистості, з одного боку, і навчання злагоджено працювати з іншими, як частина команди, з іншого. За допомогою посиленої уваги до академічної і практичної підготовки швейцарські викладачі домагаються того, аби випускники були компетентними у своїй роботі та одразу досягали достатніх економічних результатів на робочому місці [7].

Окремі країни Європи використовують уже сформований досвід відомих навчальних закладів у підготовці кадрів для туристичної сфери. Наприклад, в Іспанії вищі навальні заклади, в яких відбувається підготовка спеціалістів для туризму, проводиться за американською системою або за системою Швейцарської школи Les Roches. Остання має цікавий досвід післядипломної освіти у галузі готельного менеджменту – «пост-диплом». Унікальність цієї програми полягає у тому, що в ній чергується теоретичний семестр з практичним, так званим семестром стажування. Завдяки досить інтенсивного навчання за рік студенти активно розвивають свої професійні навички, працюючи у ресторанах, готелях та багатьох інших компаніях, як в Іспанії, так й в інших країнах світу [2].

Висновки. Розвинуті країни світу, які мають значний туристичний потенціал і займають провідні позиції у розвитку туризму, формують свою систему підготовки фахівців у сфері туризму. У світі існують певні школи, (американська, швейцарська, німецька, італійська), які мають свої пріоритети у підготовці фахівців, проте усі вони включають аспекти, які важливі для сфери туризму: фундаментальне навчання, технічне навчання, особисті здібності. Ці аспекти є складовими компетентнісного підходу, які дають можливість справлятися з різними ситуаціями, багато з яких неможливо передбачити. Створення та удосконалення системи туристичної освіти в нашій країні вимагає залучення досвіду інших країн, що вже є визнаними лідерами освіти *у* галузі туризму та у сфері обслуговування у цілому. Це відповідна державна політика щодо туристичної галузі як у США, це співпраця роботодавців та освітніх закладів у питанні професійних компетенцій як в Італії та Великобританії, це різноманітність програм підготовки фахівців у сфері туризму як у Канаді, це короткий, проте ефективний термін теоретичного та практичного курсу як у Швейцарії та Німеччині. Спираючись на зарубіжний досвід, бути професійно компетентним означає мати багатокомпонентний склад інтеграційних професійних знань і вмінь, що забезпечує усвідомлення професійно правильних рішень, виконання

творчих дій, моделювання комунікативних зв'язків. Отже, професійна готовність студентів до туристичної діяльності передбачає його професійну кваліфікацію та певну сукупність особистісних якостей і властивостей. У свою чергу, професійна кваліфікація містить такі складові як спеціально-предметна компетентність, комунікативна компетентність, соціокультурна компетентність.

1.Захарченко В. Ю. Підготовка фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах Чехії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../30.pdf
2.Кнодель Л. В. Система образования в сфере туризма в Испании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../30.pdf
3.Mcintosh R. W. A Model University Curriculum in Tourism/ R. W. Mcintosh// Tourism Management.- 1983. – Vol. 1, №1. – P. 134- 137
4.Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within) Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века – М.: ЮНЕСКО, 1997
5.Педагогіка туризму:[навчальний посібник для студентів ВНЗ]/ В.К.Федорченко, Н.А.Фоменко, М.І.Скрипник, Г.С.Цехмістрова.- К.: Слово, 2004. - 296с.
6.Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи : (Бібліотека з освітньої політики): Колективна монографія. - Київ : К.І.С, 2004. - С. 6-15.
7.Сакун Л.В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира:Монография / Л.В.Сакун. – К.:МАУП, 2004.- 399 с.
8.Сандовенко І. В. Освітні стандарти та програми підготовки фахівців сфери туризму рівня «бакалавр» національної та галузевої рамок кваліфікацій Канади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc.../30.pdf
9.Уварова Г.Ш. Шляхи поглиблення міжнародного співробітництва у підготовці кадрів для сфери туризму /Г.Ш.Уварова// Географія і туризм: Наук. зб. – К.: Альтерпрес, 2011.– Вип. 16. - С. 18-25
10. Чорна Л. В. Система підготовки майбутніх фахівців з туризму в університетах США / Л. В. Чорна // Викладач і студент : суб'єкт-суб'єктні відносини : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси, 2008. – С. 89–91

УДК 338

Брунець Б.Р.

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ТА ТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ НІДЕРЛАНДІВ

У статті висвітлено методику навчання та підготовки кадрів сфери гостинності та туризму у Голландії на прикладі відомого Університету професійної освіти «Зюйд» (University of Professional Education «Zuyd»)в структуру котрого входить відома Маастрихтська школа готельного менеджменту (Maastricht Hotel Management School) без фахівців котрої не обходиться ні один дипломатичний прийом, міжнародний конгрес, управління провідними готельними та туристичними закладами світу.

Ключові слова: туризм, туристична освіта, підготовка фахівців, програма, сфера гостинності, стажування.

В статье розкрыто методику обучения и подготовки кадров сферы гостеприимности и туризма в Голландии на примере известного «University of

Professional Education «Zuyd» (Университет профессионального образования «Зюйд»)в структуру которого входит известная Maastricht Hotel Management School (Маахстрихтская школа гостиничного менеджмента) без специалистов которой не обходится ни один дипломатический прием, международный конгресс, управление ведущими гостиничными и туристическими учреждениями мира.

Ключевые слова: туризм, туристическое образование, подготовка специалистов, программа, сфера гостеприимности, стажировка.

In article stand a technique of training and a professional training of sphere of hospitableness and tourism in Holland by the example of known «University of Professional Education «Zuyd» in which structure enters known Maastricht Hotel Management School without which experts does not manage any diplomatic reception, the international congress, management of conducting hotel and tourist establishments of the world.

Key words: tourism, tourist formation{education}, preparation of experts, the program, sphere of hospitableness, training.

Постановка проблеми. Активний розвиток туризму в Україні розпочався із набуттям нею незалежності та узаконенням приватної власності. Поява перших підприємств готельної, ресторанної, розважальної та туристичної індустрії відзначалась низьким рівнем обслуговування, хаотичними спробами впровадження світових стандартів якості, незначним вибором послуг, відсутністю конкурентного середовища та незадовільним станом інфраструктури. Розроблена система з підготовки кадрів сфери гостинності та туризму за часів Радянського Союзу в умовах замкненого середовища та відсутності конкуренції призвела до необхідності кардинальних змін у сучасних підходах до надання послуг та формування нової філософії обслуговування.

Спроби окремих гравців туристичного ринку у формуванні напряму подальшого розвитку галузі без чітко сформованої державної політики з регулювання туристичної діяльності та відсутності належного рівня контролюючих органів щодо дотримання стандартів ведення підприємницької діяльності призвело до її неконтрольованості що у подальшому призведе до загострення конкурентної боротьби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень і публікацій з проблеми підготовки майбутніх фахівців туризму постійно знаходяться в центрі уваги вчених. Питаннями розробки методик підготовки кадрів туристичної діяльності займаються Федорченко В.К., Цехмістрова Г.С., Фоменко Н.А, Скрипник М.І., Поважна Л.І., Сакун Л.В., Чорна Л.В та інші.

Актуальність дослідження. Потужна історико-культурна спадщина, наявність значних природно–рекреаційних ресурсів, а найосновніше відсутність сформованого туристичний продукту є чи не найважливішими умовами зростання міжнародного інтересу до України. У зв’язку із ще ненасиченим внутрішнім туристичним ринком потужні іноземні оператори зацікавлені у розвитку осередку туризму у центральних містах України, котрі являють собою найпривабливіші умови з точки зору культурної цінності та можливості розвитку оздоровчого туризму у місцевостях багатих на цілющі рекреаційні ресурси. Як свідчать дані

Всесвітньої Туристичної Організації (ВТО) у наступні 20 років прогнозується 100% збільшення прибуттів туристів і обігу коштів. Слід не забувати і про умови ведення сучасного бізнесу, де зростання відкритості простору, спрощення процедур перетину кордону призвела до міжнародної експансії не лише транснаціонального підприємництва, а й трудової міграції, що загрожує вітчизняним фахівцям опинитись на узбіччі у разі їх фаховій невідповідності міжнародним вимогам. Головним викликом сьогодення для вітчизняного туристичного ринку є впровадження та дотримання світових стандартів якості надання послуг, відповідальність за дотримання яких повинна лягти на висококваліфікованих спеціалістів, підготовка котрих неможлива без міжнародного співробітництва у сфері освіти, науки та обміну досвідом.

Мета статті. Досвід Нідерландів у підготовці висококваліфікованих працівників сфери гостинності та туризму заслуговує окремого дослідження, адже фахівці підготовлені її вищими навчальними закладами є провідними менеджерами найбільш відомих підприємств Америки, Європи, Азії та країн Близького Сходу.

Виклад основного матеріалу. В умовах конкурентного середовища першочерговим завданням у підготовці сучасного професіонала сфери гостинності та готельної справи є вироблення та сповідування її працівниками філософії «поклоніння клієнтові», котрий у всіх випадках «завжди правий» та бажанні задовольнити найостанніші його примхи. Найкраще це вдається Нідерландським фахівцям, де в межах країни діє лише чотирнадцять вищих навчальних закладів і лише один з них забезпечує потреби у підготовці кадрів туристичної справи та сфери гостинності. Такі дані вражають на фоні понад 150 навчальних закладів різного рівня акредитації, котрі діють на теренах України. Для порівняння за даними ВТО на початку 90-х років у світі нараховувалося 105 вищих та 139 середніх освітніх закладів туристичного профілю, в Америці нараховувалось лише 6 вищих навчальних закладів та 17 середніх з підготовки фахівців сфери гостинності та туризму, в Азії та районі Тихого океану – відповідно 13 та 35. Найбільше освітніх закладів, що готують персонал сфери туризму у Великобританії 37, Іспанії та Італії – по 28, Франції – 22; на американському континенті виділяються Канада – 25, США – 22 та Чілі – 12, а в азійсько-тихоокеанському регіоні – Австралія – 16, Китай – 6, Філіппіни – 5 та Японія – 4. [1. с. 244].

Основні відмінності у підготовці фахівців туристичної сфери відображені не лише у підходах щодо навчання, а й початковому відборі абітурієнтів, адже крім відмінного атестату про середню освіту необхідно бути власником міжнародного сертифікату із знання англійської мови на рівні IELTS 6.0 або TOEFL 550. Після чого слід пройти письмовий тест, де вказані запитання про обґрунтування бажання майбутнього абітурієнта навчатись саме в даному навчальному закладі на обраній ним спеціальності. Наступним кроком при прийнятті до уваги попередніх відповідей та заінтересованості комісії щодо подальшого прийому

абітурієнта запрошують пройти співбесіду, в процесі котрої встановлюється характер, особисті дані, можливості, якості та нерозкриті здібності особи. Важливість таких заходів полягає в необхідності усвідомлення складності навчання та наявності необхідної витримки у майбутній професії. Туристична діяльність – це вміння спілкуватись із різними народами світу, знання мов, гнучкість щодо прийняття рішень, креативність та соціальна адаптивність.

Яскравим прикладом високоповажаного у світі навчального закладу сфери гостинності та туризму є Маастрихтська школа готельного бізнесу заснована в 1950 місцевими готельними корпораціями і займає будинок стародавнього замку «Bethlehem Castle», деякі будівлі якого датуються 1153 роком. Вона є частиною великого нідерландського університету «University of Professional Education «Zuyd». У Школі навчаються 1200 студентів з Нідерландів, США, Канади, Франції, Іспанії, Італії, Греції, Туреччини, Південної Африки, Китаю, Куби. Саме через різну національність студентів викладання здійснюється виключно англійською мовою. Її гордістю є вискотехнологічно обладнані 26 лабораторій готельної справи, сучасний ресторан та бар.

Перший рік навчання полягає у ознайомленні студентів з поняттям туризм, специфікою обраної ними сфери діяльності, огляду системи діяльності готельної та ресторанної справи, методики управління кадрами і т.п. Після першого семестру студент має право перевестись на інший факультет, у зв’язку із розбіжностями бажаної у майбутньому професії. Другий семестр проходить у вивченні теоретичних курсів з дисциплін фінансів, фінансового менеджменту, маркетингу, статистики, міжнародних відносин, системи діяльності сучасних міжнародних готелів. Попри це студент обирає додаткові два курси мов, у переважній більшості французької та німецької. За перший рік навчання у Школі необхідно визначитись із бажаною країною та готелем, де проходитиме стажування. Саме практиці надається основна роль у навчанні студентів, адже вона дає змогу довести виконання функцій готельєра до автоматизму та «мистецтва».

Другий рік навчання полягає у написанні особистої роботи щодо методики проходження стажування за кордоном. Таким чином удосконалюються знання з управління кадрами, міжнародних відносин, готельної справи та сфери гостинності. Слід зазначити що стажування проходить у провідних туристичних та готельних закладах світу у відділеннях «Rooms of Food & Beverege» та розраховане на термін 5 місяців. Довготривалість практики зумовлена невиправданістю для готелю короткотермінового подібного заходу, адже продовж перших тижнів студенти вимагають колосальних затрат часу на навчання та вживання у ритм роботи, освоєння внутрішніх розпорядків та правил роботи. Для їх навчання слід закріпити відповідного фахівця, котрий навчатиме та контролюватиме виконання покладених на стажистів функцій. Такі витрати повинні бути виправдані та компенсовані відповідною кількістю

тижнів більш професійно підготовленого стажера. При цьому для студентів важливо пройти школу від покоївки та офіціанта до адміністратора.

На третій рік студент має право обрати згідно міжнародної програми обміну досвідом «Life Long Learning Programme» провідний іноземний навчальний заклад з підготовки фахівців сфери туризму та гостинності у: Бельгії (Erasmushogeschool, department Hotel-Tourism, Brussel), Франції (Perpignan University), Індонезії (Petra Christian University, Surabaya), Австрії (FHTM Modul, Wenen), Іспанії (Universidad de Deusto, Donostia/San Sebastián, Escuela Universitaria de Turismo Sant Ignasi, Barcelona), Великобританії (Leeds Metropolitan University), Фінляндії (Laurea University of Applied Sciences, Espoo, HAAGA-HELIA University of Applied Sciences), Росії (Plekhanov Russian Academy of Economics, Moskou), США (Penn State University, Pennsylvania), Китаю (The Chinese University of Hong Kong, The Hong Kong Polytechnic University) та багатьох інших, котрі мають підписані відповідні домовленості. Навчання триває впродовж одного семестру, на основі якого присвоюються бали в межах Європейської кредитної трансферної системи. Така програма діє в рамках Еразмуспрограми (Erasmusprogram) та стимулюється Європейською комісією. Завдяки діючої програми обміну студентами, налагоджуються взаємозв'язки між різними культурами, розширюється кругозір щодо подальших можливостей розвитку сфери туризму та гостинності, долаються національні та міжнародні перешкоди. Третій курс є вирішальним у житті студента, де надається можливість визначення із майбутньою спеціалізацією: – «Менеджмент готельної справи», «Підприємництво у сфері туризму», «Харчовий сервіс» та «Напрями сфери гостинності».

Четвертий курс навчання полягає у засвоєнні теоретичного матеріалу, застосування котрого у практичній діяльності відображається у проходженні повторного стажування у іноземному готелі, термін котрого складає 5 місяців. Під час якого слід навчитись управляти готелем або туристичною фірмою та самостійно приймати рішення щодо їх діяльності. За відведений час слід написати бакалаврську роботу, котра є передумовою успішного кар'єрного росту.

Значна увага зосереджена на стажуванні та практиці в Маастрихтській готельній школі дає змогу студентам при її закінченні самостійно розпочати туристичний, готельний, ресторанний бізнес, або зайняти посаду головного менеджера, адже набуті під час навчання міжнародні контакти, знання та надана в рекомендаційних листах висока оцінка професійних здібностей є підґрунтям потрапити на високооплачувану роботу.

Слід відзначити основну відмінність Нідерландського та Українського підходу до організації навчання. В межах Школи діє два деканати, де у функції одного входять дотримання внутрішнього розпорядку та регулювання навчального процесу. Інший несе

відповідальність за міжнародні зв'язки, влаштування студентів на практику, дотримання міжнародних правил, страхування, регулювання непорозумінь та форс-мажорних обставин у процесі проходження практики (наприклад: у випадку хвороби, нещасного випадку і т.п.). При поступленні у вищий навчальний заклад за кожним студентом закріплюється куратор, котрий є наставником та активно приймає участь у обговоренні питань пов'язаних із навчанням, особистісних проблем.

Впродовж навчання у Школі з метою здобуття ступеня бакалавра студенти мають змогу прослухати курси спеціальних дисциплін: Управління доходом (Revenue Management), управління міжнародними відносинами (International Relations Management), управління нерухомістю (Real Estate Management), напрями сфери гостинності (Horizons in Hospitality), предмети харчового сервісу (Essentials in Foodservice), ризик менеджмент (Risk management), креативність бізнесу (New Business Creation), туризм та круїзний менеджмент (Tourism & Cruise Management), веб технології (Web and Beyond).

Подальше навчання у сфері туризму з метою здобуття магістра можлива лише за спеціальністю «Магістр інноваційних напрямів сфери гостинності» («Master Innovative Hospitality Management»). Програма котрої розроблена спільно із Маастрихтською школою готельного бізнесу (де навчання триває пів року) та ESADE-Escola Universitaria de Turismo St. Ignasi in Barcelona у співпраці з Oxford Brookes University in Engeland (навчання передбачене теж на пів року). Завдяки розробленій програмі співробітництва при закінченні навчання отримується два дипломи магістра: один міжнародний (internationaal Master of Science (Msc) diploma) і другий Нідерландський професійний магістерський диплом (Nederlands Professional (hbo) master diploma) [2].

Висновки. Українські вчені неодноразово стверджують про необхідність підготовки фахівців сфери туризму у поєднанні:

1. Фундаментального навчання (знання), яке відповідає за отримання знань згідно навчальному плану спеціальності;
2. Технічного навчання (знання як робити), яке відточує майстерність і розробляє навички, необхідні для даної спеціалізації;
3. Розвитку особистісних здібностей (знати як бути і як себе поводити), що відображають особисті якості фахівця. [3, с. 32].

Хоч у державному галузевому стандарті підготовки бакалаврів туризму зазначено, що для забезпечення якості підготовки фахівців вищий навчальний заклад повинен використовувати у навчальному процесі:

- навчальну лабораторію «Туристська фірма»,
- мультимедійну лінгафонну лабораторію,
- навчальну лабораторію «Готель» – методичний кабінет екскурсійної та музейної справи
- навчальну лабораторію туристських інформаційних технологій
- навчальну лабораторію з спортивного туризму [4]. Більшість із них їх не мають. Лише шість із 146 навчальних закладів (два в Києві,

по одному в – Ялті, Донецьку, Львові, Івано-Франківську) є класичними навчальними закладами туристичного спрямування з повноцінними тренувальними базами практики, де загалом щорічно готують близько 6500 спеціалістів для сфери туризму та готельного господарства.

Зростання туристичних потоків у нашу державу змушує замислитись над підготовкою висококваліфікованих кадрів сфери гостинності та туризму потреба на котрих зростатиме із кожним роком. На сьогоднішньому етапі велика кількість вищих навчальних закладів різних освітніх напрямків навчає фахівців туристичної галузі, а саме: менеджерів з туризму, викладачів географії і туризму, викладачів історії, краєзнавства та туристичної роботи, котрі у процесі навчання отримують різний рівень підготовки за різними навчальними планами, наслідком яких є відсутність системності і єдності в сфері підготовки спеціалістів сфери туризму та гостинності. Для прикладу, студент з метою отримання ступеня магістра у Нідерландах обов'язково повинен володіти дипломом бакалавра за вищевказаними спеціальностями, у випадку наявності іншого він не може бути допущений до навчання.

Важливим викликом сьогодення є адаптація вітчизняної системи освіти до міжнародних стандартів, котрі дозволять вільно проводити обмін студентами згідно різноманітних міжнародних програм, реалізація котрих можлива лише за умови володіння іноземними мовами. Відкритість доступу до подібних заходів значно підвищить освітній та професійний рівень підготовлюваних вищими навчальними закладами фахівців, послужить основою конкурентоспроможності на ринку праці, впровадженню інноваційних рішень у сфері туризму та гостинності, підніме рейтинг держави загалом в очах світового співтовариства. Здобуття позитивного іміджу у провідних операторів міжнародного туристичного ринку та встановлення міцних взаємовигідних партнерських відносин є важливим кроком на шляху підвищення репутації вищого навчального закладу, довіра до котрого здобувається вишколом висококваліфікованих кадрів. Створення та удосконалення системи туристичної освіти в нашій країні вимагає залучення досвіду інших країн, як тих, що вже є визнаними лідерами освіти в галузі туризму та сфери обслуговування, так і тих, як Україна, знаходяться лише на етапі свого становлення.

1. Гринько С.А. Рынок подготовки туристских кадров: реалии и перспективы развития / С.А. Гринько // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. праць. - 2006. - №10. - с. 243-246.

2. Офіційний сайт Маастрихтської школи готельного бізнесу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.hotelschoolmaastricht.nl

3. Польова Л.В. Особливості підготовки менеджерів по туризму у Польщі / Леся Василівна Польова // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. - Київ: Тонар, 2007. - 356 с

4. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за напрямом 0504 «Туризм», фахове спрямування 6.050400 «Туризм» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://tourlib.net/metod_tourism/GS.htm.

УДК 911.3

Басюк Д.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ВИННОГО ТУРИЗМУ

У статті розкрито актуальність підготовки фахівців для винного туризму, на основі компетентнісного підходу окреслено зміст когнітивної, діяльнісної та емоційно-ціннісної компоненти у структурі підготовки бакалаврів з туризму за спеціалізацією «винний туризм»

Ключові слова: винний туризм, бакалавр з туризму, фахові компетенції.

В статье раскрыты актуальность подготовки специалистов для винного туризма, на основе компетентностного подхода обозначены содержание когнитивной, деятельностной и эмоционально-ценностной компоненты в структуре подготовки бакалавров туризма по специальности «винный туризм»

Ключевые слова: винный туризм, бакалавр по туризму, профессиональные компетенции.

The article explores the relevance of training for wine tourism, based on the competency approach outlined cognitive content, activity and emotional - value components in the structure of the Bachelor of Tourism with a specialization in «wine tourism»

Keywords: wine tourism, bachelor of tourism, professional competence.

Постановка проблеми. Однією з домінуючих тенденцій розвитку світового туризму є різке посилення конкуренції на ринку туристичних пропозицій внаслідок зростання кількості країн з привабливими туристичними дестинаціями, а також перенасичення туристичного ринку однотипними пропозиціями. Тому на рівні держав, окремих регіонів та суб’єктів туристичного бізнесу відбувається активний пошук інноваційних туристичних послуг, розширення і диференціації туристичного продукту.

На конференції ВТО в Ліссабоні за результатами дослідження «Tourism 2020 Vision» проголошено п'ять перспективних туристичних напрямків XXI ст., а саме: круїзи, екологічні, подійні та пригодницькі тури, а також спеціалізовані тематичні подорожі, які пов’язані з особистою зацікавленістю, хоббі, поглибленим вивченням певного питання, місцевості, тощо. [8]

Перспективним видом тематичного туризму є винний туризм - спеціалізовані туристичні подорожі, що мають на меті ознайомлення з історією, технологією, традиціями та культурою споживання алкогольних напоїв у певному регіоні. Винний туризм включає в себе:

- відвідування плантацій виноградників, дегустацію місцевих сортів винограду;
- ознайомлення з технологією виготовлення алкогольних напоїв безпосередньо на виробництві;
- ознайомлення з історією виноробства, пивоваріння, відвідування спеціалізованих музеїв та виставок;
- відвідування дегустаційних залів та підвалів, ресторанів, які пропонують послуги дегустації вина;

- участь у винних фестивалях і тематичних святах;
- участь у спеціалізованих виставках, форумах, конференціях, конкурсах, аукціонах.

Аналіз останніх джерел та публікацій. У працях вітчизняних фахівців винний туризм розглядається як вид хобі – туризму (І.Школа), тематичного гастрономічного туризму (Т. Сокол, З. Каноністова), спеціалізованого туризму (В. Федорченко, І. Мініч). У дослідженнях А. Бусигіна, Е. Маслова, Т. Шпарги, В. Бойка, І. Комарніцького, Т. Божук, Л. Прокопчук висвітлено історико-культурний контекст розвитку цього виду туризму, особливості створення регіональних туристичних продуктів на основі національних виноробних традицій. Актуальні розробки щодо винних маршрутів Криму представлені у працях Е. Маслова, А.Пергата, Е.Шольца- Кулікова. Науковці відзначають, що розвиток винного туризму дозволяє збільшити тривалість туристичного сезону у регіоні, підвищити туристичний імідж місцевості. Також справедливим є висновок В. Рибінцева, що винний туризм виступає інструментом пожвавлення господарської діяльності виноробних підприємств за рахунок притоку вітчизняних та іноземних туристів у виноробні регіони, а також формою маркетингу винограду і вина, оскільки винні тури можуть поєднуватися з усіма видами діяльності, які супроводжують виробництво винограду, просування свіжого винограду, виноградного соку, виноградної сировини і виноматеріалів від сільськогосподарських товаровиробників до виноробних підприємств, виноградно-виноробної продукції винних регіонів України на внутрішньому і зовнішніх ринках. [2]

Виклад основного матеріалу. Разом з тим, спеціалізованої системної підготовка фахівців для винного туризму, які б забезпечили належну якість розроблення та організації українських винних турів з метою підвищення культури споживання вина, ознайомлення з якісною натуральною продукцією місцевих виробників, вивчення історико-культурної спадщини нашої держави не проводиться. Разом з тим, отримавши відповідну спеціалізовану освіту, такі фахівці можуть працювати у маркетингових службах виноробних та виноторгових компаній, здійснювати туристично-екскурсійну та атракційну діяльність, організовувати винні колекції ресторанів, барів, інших закладів ресторанного господарства, створювати спеціалізовані готельні продукти, які використовують можливості вино – та ампелотерапії, розробляти програми і проекти регіонального розвитку винного туризму.

Кафедрою туристичного та готельного бізнесу та кафедрою біотехнології продуктів бродіння та виноробства Національного університету харчових технологій (м. Київ) була розроблена модель майбутнього фахівця винного туризму на основі методології компетентнісного підходу в сучасній українській освіті. Під компетентністю слід розуміти спеціально структурований (організований) набір знань, умінь, навичок і ставлень, що дають людині можливість ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції,

забезпечуючи розв'язання проблем і досягнення певних стандартів у професії чи сфері діяльності. Такі набори знань, умінь, навичок і ставлень набуваються як протягом життя, так і у процесі навчання. Сформована компетентність дозволяє розпізнати і ефективно розв'язати проблему, що є характерною для певної сфери чи виду діяльності. [1]

Серед базових компетенцій спеціаліста з винного туризму слід виділити когнітивну компоненту, а саме знання:

- географії виноградарських та винних регіонів України та світу з точки зору особливостей клімату, грунтів, рельєфу, їх впливу на культивовані сорти винограду;
- основ технології виробництва вина та інших алкогольних напоїв;
- історії та традицій виноробства, природних та культурних пам'яток, пов'язаних із культурою виробництва та споживання вина;
- асортименту вин у різних регіонах, класифікації вин, асортименту і класифікації слабоалкогольних та міцних алкогольних напоїв;
- правил дегустації та культури споживання різних сортів вина, пива, віскі, міцних алкогольних напоїв;
- правил еногастрономії у поєднанні з асортиментом страв місцевої кухні, традиціями споживання певних алкогольних напоїв;
- основних засад технології організації винних турів з урахуванням вимог чинних нормативних документів.

Щодо діяльнісної компоненти підготовки фахівця винного туризму, то це вміння та навички розроблення спеціалізованого туристичного пакету, зокрема, розроблення маршруту, програми обслуговування та організації спеціальних винних заходів: екскурсій до винарень та енотек, дегустацій, винних виставок, аукціонів тощо, навички обслуговування на маршруті, презентації та рекламування спеціалізованого туристичного продукту Також передбачається опанування основних вмінь та навичок технології барної справи та діяльності сомельє.

Емоційно-ціннісна компонента підготовки фахівця пов'язана з підвищенням загального рівня культури і ерудиції, розвитком образного мислення, сенсорно-емоційних оцінок та збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу особистості, формування цілісної гармонійного сприйняття культури вина як надбання людської цивілізації. В загальному модель підготовки фахівця винного туризму можна схематично представити наступним чином (рис.1).

Освітній процес будується на основі фундаментальних принципів навчання: науковості, послідовності, наочності, практичної спрямованості, провідної ідеї розвитку мислення і способів пізнання, духовної і освітньої значущості, активності і самостійності майбутнього фахівця. У ході реалізації завдань фахової спеціалізації додаються принципи інтегрованості, культуровідповідності та історизму, екологізації, самодостатності структурних блоків у навчанні. Варіативна частина підготовки бакалаврів за напрямом «Туризм» зі спеціалізацією «Винний туризм» включає вивчення наступних дисциплін: «Винний туризм»,

«Організація роботи сомельє та еногастрономія», «Евентивний туризм», «Кулінарна етнологія», «Соціальні та бізнес-проекти у винному туризмі», «Енологія та технологія виноробства» загальним обсягом 756 годин (21 кредит ECTS).

Рис. 1. Модель підготовки фахівця винного туризму

Діяльність організатора туризму в умовах ринкової економіки, перш за все, передбачає господарську самостійність, яка забезпечує вільне та ефективне прийняття рішень, орієнтування суб'єкта тур бізнесу на попит та потреби ринку, запити конкретних споживачів і організацію виробництва тих видів послуг, які можуть принести прибуток. Тому в підготовці бакалаврів з туризму, в тому числі спеціалізації «винний туризм», використовують інноваційні моделі організації і донесення знань, які базуються на інформаційно-комунікативних технологіях, зокрема, розв'язання бізнес-задач, тематичні кейси, створення електронних портфоліо винних регіонів, країн, маршрутів, метод написання проектів та бізнес-планів. Для того, щоб адекватно реагувати на ситуацію, яка складається на ринку праці, навчальні заклади мають забезпечувати розвиток і експертну оцінку навчального процесу, компенсуючи недоліки теоретичного навчання, поєднуючи теорію і практику не лише в навчальних аудиторіях, і лабораторіях, але й безпосередньо на

підприємствах. Для організації практичної підготовки Національним університетом харчових технологій напрацьовано багаторічні плідні контакти з провідними виноробними підприємствами України: Інститутом винограду і вина «Магарач», ДП Агрофірма «Магарач», Центром культури вина «Шабо» ПТК «Шабо», заводом «Коктебель», ТОВ АФ «Золота балка», ПАТ С. Перовської, ДП «Кримський винний дім», ВАТ «Сонячна долина», Інкерманським заводом марочних вин, ДК НВАО «Массандра», ЗАТ «Одеський коньячний завод», АТ «Ужгородський коньячний завод», ВАТ АПФ «Таврія», ПАТ «Коблево», ПАТ «Київський завод шампанських вин «Столичний», ПАТ «Одеський завод шампанських вин», заводом шампанських вин «Новий Світ», ЗАТ «Артемівський завод шампанських вин «Артемівськ Вайнері» та ін. Для поглиблення професійних компетенцій організовуються міжнародні зустрічі з фахівцями, зокрема з Будапештської бізнес-школи (Угорщина), Наукового інституту виноградарства і вина ISVV (Бордо,Франція), тощо.

Перспективи становлення фахової компетентності професійних працівників сфери відпочинку і дозвілля в даний час пов'язані з розробленням ступеневого безперервного навчання спеціалістів. Щодо фахової підготовки фахівців винного туризму слід розрізняти декілька рівнів і ступенів:

1) професійну орієнтацію (галузева курсова підготовка, виробничо-економічне навчання, тематичні школи і семінари). Даний рівень достатньо широко представлений професійною та курсовою підготовкою за спеціальностями бармен, сомельє, агент з туризму, гід-екскурсовод, однак його слід удосконалювати, регулярно оновлюючи програми навчання;

2) підготовку фахівців на освітньо-кваліфікаційних рівнях «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» у рамках існуючих напрямів підготовки «Туризм», «Готельно-ресторанна справа» з відповідним змістовим наповненням варіативної компоненти змісту освіти (дисципліни за вибором внз, дисципліни за вибором студента);

3) післядипломне навчання, перепідготовку і підвищення кваліфікації. Цей рівень має реалізовуватися міжгалузевими або відомчими установами, серед яких провідна роль належить вищим закладам освіти з відповідним науково-технічним потенціалом. Під час такого навчання здійснюється поглиблене вивчення актуальних проблем виноробства та винного туризму, таких як екологічність та автентичність вина, виявлення фальсифікованих напоїв, створення спеціалізованих атракцій та маркетингових комунікацій для винного туризму, сучасні проблеми здорового харчування та еногастрономія.

Висновки. Таким чином, розроблення системи спеціалізації фахівців для винного туризму в рамках напряму підготовки 6. 140103 «Туризм» у Національному університеті харчових технологій забезпечує інноваційність системи освіти, що має підпорядковуватись законам ринкової економіки, а також сприяти формуванню всебічно розвиненої

особистості, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні професійного рівня асоціюється зі зміцненням інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу своєї держави.

1.Компетентнісний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг.ред.О.Овчарук .- К.:"К.І.С.", 2004.- С.23.
2.Рибінцев В.О. Маркетинг винограду і вина. – Автореф. дис. ... докт. екон. наук 08.06.02. – Інститут аграрної економіки УААН, Київ, 2002.
3.Федорченко В.К. та ін. Педагогіка туризму. – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 296с.
4. Божук Т.І., Прокопчук Л.А. Сучасний стан і перспективи розвитку винного туризму (на прикладі Закарпатської області). // Туристична індустрія: сучасний стан і перспективи розвитку. Матеріали 6 Міжнародної науково-практичної конференції (28-29 квітня 2011 р., м Луганськ). – Випуск 6. – Том 2. – Луганськ, 2011. – С.171- 177.
5.Шольц-Куликов Е.П. Маршруты винного туризма в Крыму// Крымские каникулы. – 2011. - №1 (12) . – С.48-50
6. Шпарга Т.І., Бойко В.М. Ринок винного туризму причорноморського регіону як перспективний напрямок тематичного туризму в Україні. // Географія та туризм: Наук. зб./ Ред кол. Я.Б.Олійник та ін.. – К.: Альтерпрес, 2011. – Вип. 14.– С.46-52.
7. //www.svvr.ru/Vinny_turizm_Ukraina
8.www. europe.unwto.org/

УДК 911.3

Антоненко В.С., Крупа І.П.

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТА НАУКОВО-ПІЗНАВАЛЬНИЙ РЕСУРС ТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Досліджено поняття «культурна спадщина» шляхом аналізу наукових підходів провідних учених у різних наукових галузях, міжнародних та національних нормативно-правових актів.

Ключові слова: культурна спадщина, історико-культурна спадщина, культурні цінності, культурне надбання, культурне багатство.

Исследовано понятие «культурное наследие», основываясь на анализе научных подходов ведущих ученых различных сфер науки, международных и национальных нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: культурное наследие, историко-культурное наследие, культурные ценности, культурное наследие; культурное богатство.

The article is dedicated to the examination of notion «cultural heritage» applying the analysis of the same as scientific procedures of the leading scientists in different fields of science and international and national standard legal acts.

Keywords: cultural heritage, historical and cultural heritage, cultural values, cultural heritage, cultural wealth.

Постановка проблеми дослідження. Захист культурно-історичної спадщини є ключовим елементом збереження культурної своєрідності України, розвитку історичної свідомості, впливовим чинником формування єдиної української національної ідентичності та утвердження об'єднавчих цінностей у суспільстві. Ефективне збереження, відновлення

та відповідне використання культурно-історичної спадщини потребує наукового та правового обґрунтування понятійного апарату з метою розробки державної стратегії охорони пам’яток культури та чіткої діяльності всіх органів влади щодо її втілення. Термінологічне коло культурної спадщини складається з безлічі визначень культурної спадщини. Розмаїтість термінів і характеристик, як правило, пов'язане з тими цілями і завданнями, які стоять перед дослідниками-теоретиками або фахівцями-практиками. Будь-яка наукова дисципліна може відбутися тільки в тому випадку, коли оперує єдиним понятійним апаратом. Необхідність узгодження саме понятійного апарату дефініції «культурна спадщина», узгодження вітчизняної правової бази з міжнародною термінологічною практикою і визначає актуальність представленої статті.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дослідженню питання щодо культурної спадщини присвячено багато праць різних галузей науки. Серед культурологів, пам’яткознавців найбільш вагомими є дослідження В. Акуленко, Н. Бобоєдової, М. Богуславського, В. Горбик, Г. Денисенко, С. Долгова, А. Джамбатова, О. Дулова, С. Заремби, О. Калашникової, Н. Кузнєцової, Е. Лачиної, С. Молчанова, Л. Пономаренко, П. Скрипник, І. Шовкопляс, В. Растопчин та інших учених. Важливу роль у формуванні й удосконаленні системи державного управління у сфері пам’яток охорони відіграють фундаментальні праці таких учених у галузі адміністративного права і державного управління, як В. Аверьянова, С. Алексєєва, О. Бандурки, І. Галагана, І. Голосніченка, Р. Калюжного, Т. Каткової, В. Колпакова, М. Корнієнка, О. Кузьменко, Т. Курило, В. Олефіра, В. Сущенка та багатьох інших [16]. Заслуговують уваги дослідження останніх років правознавців Б.М. Одайник та І.В. Пивовар, які зробили грунтовний аналіз сучасних тлумачень зазначенного поняття [12, 14]. Водночас теоретичне та методологічне розроблення проблематики охорони культурної спадщини, а також правове її регулювання в Україні сьогодні не можна назвати задовільними.

Метою цієї статті є дослідження проблемних питань дефініції «культурна спадщина» на основі аналізу законодавчих актів, які регулюють відносини у сфері їх використання й охорони, аналізу наукових підходів провідних вітчизняних і іноземних фахівців до проблеми охорони культурної спадщини як національного та наднаціонального надбання, а також як важливого інформаційно-культурного ресурсу туризму.

Виклад основного матеріалу. Відліком правового визначенням поняття «культурна спадщина» загальноприйнято вважати прийняття Конвенції ЮНЕСКО 1972 р. по захисту всесвітньої культурної спадщини. Стаття 1 даної Конвенції класифікувала поняття матеріальної культурної спадщини по трьох категоріях:

- «пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та структури археологічного характеру, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;

- ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;
- визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології»[16].

Дане визначення обґрунтовано і може бути застосоване для визначення внутрішнього складу матеріальної культурної спадщини і для організаційних цілей, пов'язаних із правовими і майновими відносинами, але не відображає його роль і місце в сучасному світі [12].

Все більше поширення набуває застосування дефініцій і визначень, вироблених у практиці роботи фахівців ЮНЕСКО і пов'язаних з ним інших організацій глобального рівня. У найбільш загальному і стислому вигляді вони містяться в дослідженні «Культура в стійкому розвитку», виконаному за замовленням Всесвітнього банку. На відміну від загальноприйнятих підходів, документ визначає включенність спадщини в процеси соціального і економічного розвитку. Цим понятійний апарат дослідження принципово відрізняється від понятійного апарата, що використовується в підходах багатьох інших дослідників, коли культурна спадщина і пов'язане з нею коло понять розглядаються як самоцінність, поза контекстом поточних соціальних, економічних і інших проблем життя, а також перспектив розвитку суспільства [12]. Данне дослідження визначає, що:

Культурна спадщина: складається з таких аспектів минулого, які люди зберігають, культивують, вивчають і передають наступному поколінню. Ці досягнення втілені в матеріальних формах, таких, як, наприклад, будинки, і в нематеріальних формах, наприклад, у різних видах виконавського мистецтва. Культурна спадщина — це те, що набуло цінність у минулому і цінність чого очікується в майбутньому. Оскільки ця цінність і її очікування змінюються із часом, це затвердило саму культурну спадщину як суб'єкт динамічної зміни.

Культурне надбання: відноситься до місць, структур, об'єктів і природних ландшафтів, що мають археологічну, історичну, релігійну, естетичну або іншу культурну цінність.

Матеріальна або «побудована» спадщина: будинки, історичні пам'ятники, об'єкти і сільськогосподарські пейзажі.

Жива або «експресивна» спадщина: соціальні практики, життя в співтоваристві, цінності і вірування, форми вираження, такі, як мова, мистецтва і ремесла, музика, танець, поезія і література.

Культурна значимість: використовується для оцінки цінності об'єкта або місця. Вона містить у собі естетичну, історичну, наукову (дослідницьку), соціальну або економічну цінність.

Збереження: спрямоване на всі аспекти захисту об'єкта або його залишків, щоб зберегти його культурну значимість. Воно містить у собі і використання. І може залежати від значимості культурного артефакту або

супровідних обставин, включаючи консервацію, реставрацію, реконструкцію, пристосування або будь-яку комбінацію із цих дій» [17].

Ще одним цікавим визначенням є наведене в Рамочній конвенції Ради Європи «Про значення культурної спадщини для суспільства» 2005 р. [16]. Так, у цьому документі під культурною спадщиною розуміється сукупність ресурсів, що дійшли у спадок від минулого, і які люди вважають, незалежно від своєї приналежності, відображенням своїх постійно змінюваних цінностей, віросповідань, знань і традицій. Воно включає всі аспекти навколишнього середовища, що виникли внаслідок взаємодії між людьми та простором у процесі історичного розвитку.

Все більше поширення в професійних колах теоретиків і практиків менеджменту туризму, як на глобальному, так і національному та регіональному рівнях, набуває застосування дефініцій і визначень культурної спадщини як історико-культурного ресурсу туризму. У той же час, в Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» не наведено визначення терміну «культурна спадщина», хоча в статті 3 «Туристичні ресурси України» є посилання на даний термін, а саме: «Класифікація та оцінка туристичних ресурсів України, режим їх охорони, порядок використання з обліком гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля, порядок збереження цілісності туристичних ресурсів України, заходи для їх відновлення визначаються відповідно до закону» [2].

Дефініція терміна «культурна спадщина» наводиться, зокрема, у спеціальному законодавчому акті – Законі України «Про охорону культурної спадщини». У ст. 1 Закону зазначено, що «…культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об’єктів культурної спадщини» [1]. Однак, на погляд окремих дослідників, це визначення не можна назвати вдалим через його розпливчастість, неконкретність і часткову тавтологію. Вважається також, що воно не відображає в повному обсязі сутність поняття «культурна спадщина» – терміна, що лежить в основі зовнішнього відображення національної культури. Крім того, тлумачення цього терміна не відповідає вимогам, що висуваються до утворення дефініцій [14].

Відповідно до загальновизнаних основ побудови теоретичного апарату, дефініція формується шляхом поєднання двох ознак: родової (виражає необхідну частину дефініції) і видової (виражає достатню частину) [3, с. 44]. У законодавчому ж визначенні поняття «культурна спадщина» родова ознака дефініції «це сукупність об’єктів культурної спадщини», яка фактично не розкриває змісту цього поняття. Отже, викладене вище дає підстави стверджувати про необхідність розроблення нової дефініції терміна «культурна спадщина» [14].

Крім того, у національному законодавстві поряд з категорією «культурна спадщина» використовуються суміжні терміни, які не завжди тлумачаться в правових нормах, що оперують цими поняттями. Схожа ситуація також спостерігається в існуючих міжнародно-правових актах.

Термін «культурна спадщина» складається із двох самостійних категорій: а) культура і б) спадщина. Але на противагу поняттю «культурні цінності», складові якого ще не знайшли адекватного тлумачення у філософії, соціології і культурології [13], визначення терміна «культурна спадщина» спрощується наявністю чітко сформульованої дефініції «спадщина».

Так, тлумачний словник трактує термін “спадщина” у двох прийнятних нашому дослідженню розуміннях: 1) те, що залишилося від попередника; 2) явища культури, науки, побуту та ін., що залишилися від попередніх часів, від попередніх діячів [5].

Поняття «культурна спадщина» досить міцно увійшло до законодавчого лексикону і в суспільне життя сучасної України та багатьох інших країн світу.

Як уже зазначалося у ст. 1 Закону «Про охорону культурної спадщини», незважаючи на його доповнення та уточнення щодо деяких термінів, немає правового визначення поняття “культурна спадщина»; вона, згідно з цим Законом, лише – «…сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об’єктів культурної спадщини» [1].

Схожа ситуація щодо визначення поняття «культурна спадщина» притаманна і науковим джерелам. Зазвичай це поняття використовують науковці та практики як самоочевидне, без будь-яких пояснень. Намагання розкрити його зміст, як правило, не виходять за межі опису можливих об’єктів, що належать до культурної спадщини [9], або зводяться до більш детальної, порівняно із законом, характеристики цінності об’єкта для суспільства. Ті роботи, що присвячені дослідженню поняття «культурна спадщина», хоча і вносять деяку визначеність у дефініцію цього терміна, проте, на наш погляд, дають йому неповну характеристику[11, 15].

На думку А. Бражко, під культурною спадщиною необхідно розуміти надбання матеріальних і духовних загальнолюдських цінностей, які створюються поколіннями людей протягом століть [4]. На нашу думку, таке визначення культурної спадщини також не можна називати в якості універсальним, у зв’язку з тим, що, по-перше, в ньому не відображається юридична сутність цих об’єктів та по-друге, із зазначеного визначення можна зробити висновок, що культурною спадщиною можуть виступати нематеріальні об’єкти, що прямо суперечить дефініції, яка закріплена у законі .

Досліджуючи питання щодо культурних або історичних цінностей, необхідно розглядати про історико-культурні цінності, історико-культурну спадщину. Такий підхід знаходить свою підтримку і в наукових працях російських фахівців, зокрема: В.Л. Базанова, С.Г. Горшеніна, Н.В. Михайлової.

Так, С. Горшенін розглядає термін «культурна спадщина» як сукупність культурних цінностей людства (матеріальної і духовної культури) усіх минулих епох, зміст та обсяг яких постійно змінюються [6].

Н. Михайлова стверджує, що історико-культурна спадщина – це створені природою та людиною матеріальні й духовні цінності, які зберігаються і передаються із покоління в покоління, а також визнані суспільством та державою необхідними поза залежністю від часу, простору і форм власності для підтримання вітчизняної культури та духовного вдосконалення народу [11].

Так, В. Базанов, розглядаючи поняття «культурна спадщина», підкреслює існуючий у ньому історичний зв'язок нового та давнього, часову спадковість [3]. Окрім об'єкта передачі (спадковості), потрібно враховувати ще універсальну цінність (суспільну визначність) цих об'єктів, яку визнають наступні генерації. Спадщина – це свідомий процес між поколіннями, що накопичує матеріальні та духовні культурні цінності, де наступна епоха приймає те краще, що існувало до неї. Тому поняття "культурна спадщина" вужче за поняття "культурні цінності". Самі ж по собі культурні цінності – це об'єкти, що задовольняють духовні та естетичні вимоги, і водночас художньо й науково значущі для людини на певному визначеному етапі історії. Вони відображають ідеологію замовника і того суспільного ладу, до якого ці замовники належать, а також являють собою свідоцтво технологічного розвитку. Якщо зникає потреба в існуванні культурного об'єкта для епохи, безповоротно зникає і сам об'єкт. Тому у процесі спадкоємності беруть участь тільки універсальні культурні цінності, які для декількох генерацій становлять цінність з точки зору естетики, науки та історії.

Не можна залишити поза увагою також позицію М. Кулішової, яка до історико-культурної спадщини відносить суспільно визнані матеріальні й духовні цінності, що зберігаються суспільством для підтримання соціальної та етнічної ідентичності й для передачі наступним поколінням. Це інформаційний потенціал, утілений у явищах, подіях, матеріальних об'єктах, мо-рально-етичних нормах, наукових і філософських уявленнях, що необхідний людству для свого розвитку [8].

На підставі ґрунтовного аналізу та систематизації правових і наукових підходів щодо визначення поняття «культурна спадщина» вважаємо вдалим визначення І.В. Півовар: «історико-культурна спадщина» – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктивованих матеріальних і духовних цінностей, які мають значення для збереження і розвитку самобутності України, її внеску в світову цивілізацію та підлягають охороні" [14].

Україна знаходиться у процесі реорганізації законодавства стосовно кращого захисту її культурної спадщини, у відповідності з новими національними та міжнародними пропозиціями. Так, 11 листопада 2011 р. на Громадській гуманітарній раді під головуванням Президента України Віктора Януковича Міністр культури Михайло Кулиняк представив проект Закону України «Про національну культурну спадщину». Одними з головних положень законопроекту Міністр вважає відновлення археологічної експертизи при відведенні землі під будівництво та

посилення відповідальності за порушення законодавства щодо охорони культурної спадщини. Законопроект не просто об'єднує три діючі закони «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини» та «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». У ньому вперше в українському законодавстві чітко прописано захист об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Так само вперше береться під захист нематеріальна культурна спадщина – народні пісні, традиції та обряди. В проекті Закону враховано деякі пропозиції українських науковців стосовно приведення понятійного апарату до сучасних вимог.

З наведеного можна зробити висновок, що проблеми питання дефініції «культурна спадщина» до теперішнього часу не зняті з порядку деного і потребують подальших теоретичних та практичних досліджень.

1. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 черв. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 39. — Ст. 333.
2. Про внесення змін до Закону України "Про туризм": Закон України від 18 листопада 2003 року N 1282-IV // Відомості Верховної Ради України.- 2004.- № 13.-Ст.180.
3. Базанов В. Л. Проблемы сохранения историко-культурного наследия в условиях обновления общества (На примерах материальных памятников истории и культуры Российской Федерации) : дис. ... канд. философ. наук / Базанов В. Л. – М., 1991. – 218 с.
4. Бражко А. Без культуры нет народа/ А.Бражко// Собеседник. – 2007. – 16 апреля.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат., допов.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.
6. Горшенин С. Г. Политика советского государства по отношению к культурно-историческому наследию в период Великой Отечественной войны и первые послевоенные годы : дис. ... канд. истор. наук / Горшенин С. Г. – М., 1992. — 198 с.
7. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства : [підручник]. – К. : ІВЦ "Видавництво "Політехніка" ; ТОВ "Фірма Періодика", 2004. – 128 с.
8. Кулешова М. Е. Понятийно-терминологическая система "Природное и культурное наследие": содержание и основные понятия // Уникальные территории в культурном и природном наследии регионов: Сб. науч. тр. — М.: РНИИ культурного и природного наследия, 1994. — С. 40-46.
9. Лачина Е. А. Уголовно-правовая охрана памятников природы, истории и культуры : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Лачина Е. А. – Рязань. – 2006. – 26 с.
10. Миронова Т. Н. Сохранение природного и культурного наследия как императив культурной политики постиндустриального общества: дис. ... канд. культурол. наук: 24.00.01 / Миронова Татьяна Николаевна. — Москва, 2000. — 168 с.
11. Михайлова Н. В. Государственно-правовая охрана историко-культурного наследия России во второй половине XX века : [монография] / Михайлова Н. В. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. — 280 с.
12. Одайник Б.М. Основні визначення термінів, пов'язаних з правовим поняттям «культурна спадщина»: проблемні питання.- www.vuzlib.com/content/view/1090/60/
132. Пивовар І. В. До проблеми визначення поняття "культурні цінності" (філософський аспект) / І. В. Пивовар // Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: матеріали ІІ Всеукр. наук.-теорет. конф. – 2009. – 284 с.
14. Пивовар І.В. Культурна спадщина як об'єкт адміністративно-правової охорони / І. В. Пивовар: науково-теоретичний журнал/ Київський національний університет внутрішніх справ. - К.: КНУВС, 2010. - N 1. - С.165- 176.

15. Рыбак К. Е. Музей в нормативной системе (историко-культорологический анализ) : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора культорологии / К. Е. Рибак. – СПб., 2006. – 29 с.
16. Україна в міжнародно-правових відносинах. Кн. 2. Правова охорона культурних цінностей / [відп. ред. : акад. НАН України Ю. С. Шемшученко та д-р юрид. наук В. І. Акуленко]. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 864 с.
17. Community Foundations — A Tool for Preservation of Cultural Heritage // Social development notes. — No. 108 /April 2007. — P. 1-4.

УДК 338.482.224

Zyma O.G., Kudelko V.E., Pidgayna V.O.

SIGNIFICANCE OF BRANDING FOR INCREASING TOURIST DESTINATION COMPETITIVENESS

In the article the main definitions of countries branding, components of brand and factors influencing its formation have been considered.

Keywords: brand, unique country brand, service brand, country image.

В статті розглянуто основні поняття брендингу міст, складові бренду та фактори, що впливають на його формування.

Ключевые слова: бренд, унікальний бренд країни, бренд послуги, імідж країни.

В статье рассмотрены основные понятия брендинга городов, составляющие бренда и факторы, влияющие на его формирование.

Ключевые слова: бренд, уникальный бренд страны, бренд услуги, имидж страны.

Country brand strength is a nation's ultimate intangible asset and goes beyond its geographic size, financial performance or levels of awareness. Managed properly across every measure, it can be a lasting vehicle for goodwill, encouraging forgiveness in difficult times and disproportionately boosting the value of exports, from people to products to entire corporations. Arguably, a strong country brand is a driver of brand strength in other contexts – when a product, service or corporation is identified with a strong country brand, it has a better chance of premium pricing, longevity and preference in emerging markets. A weak country brand, like a weak product brand, leads to poor differentiation, ambiguous meaning and low recall in the minds of people who travel, invest and do business outside their borders. All of this affects a nation's ability to stand out regionally and globally and to realize future ambitions beyond its natural resources [1]. Country branding as specific tourist destination is a process of forming a country image has a significant influence on increasing tourist flows and as a result on increasing tourist income to economy of the country. In 2010, international tourist arrivals were up by almost 7% to 935 million, following the 4% decline in 2009 – the year hardest hit by the global economic crisis. The vast majority of destinations worldwide posted positive figures, sufficient to offset recent losses or bring them close to this target (fig.1) [2].

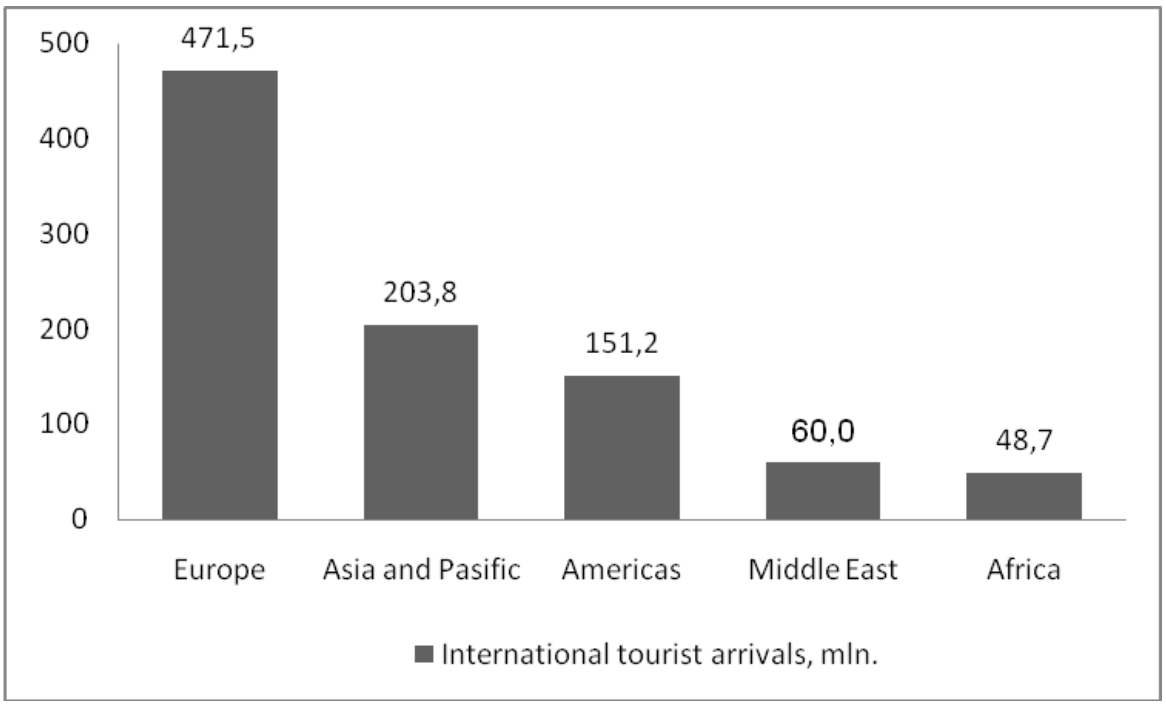

Fig.1. International tourist arrivals for regions, 2010

The recovery in international tourism is good news, especially for those developing countries that rely on the sector for much-needed revenue and jobs. International tourism demand held up well in 2010, despite persistent economic uncertainty in some major markets, the natural disasters suffered in some countries, political and social unrest in others, the serious disruption of air travel following a volcanic eruption in Iceland last April and the problematic weather conditions in parts of Europe and the USA in December. Tourism has once again proven to be a highly resilient sector. Nevertheless, it is necessary to work closer and better towards increased integration and cooperation between all players involved in the tourism value chain to increase competitiveness and respond more effectively to challenges. 2010 also saw the rise in importance of mega-events – sport, culture and exhibitions – in terms of their extraordinary ability to attract visitors and position host countries as attractive tourism destinations. Notable examples include the Winter Olympics in Canada, the Shanghai Expo in China, the FIFA World Cup in South Africa and the Commonwealth Games in India [2]. For such kind of event a unique country brand was created or existing brand was reinforced. It can help to identify country among other and extract the strengths, advantages and attractiveness for travel.

To have the strongest country brand, it is necessary for country to be democratic, progressive, relatively politically and economically stable, and doing business in English, also the value systems and the freedom of communications: a major factor in world perception of a country and its culture, people, businesses and brands are important. The economic crisis is also a powerful factor in country brand strength, but mainly for those that avoided it. Countries which managed to escape the worst of the banking collapse and

maintain relatively strong economies throughout 2010 are Australia, New Zealand and Canada, which countries brands were defined as top three brands in the world in accordance with Country Brand Index [1]. A significant influence on a strong country brand forming has brand of some product or company which headquarter is situated there. Despite crisis, economic downturn, political upheaval and public relations problems, countries with a clear identity, consistent values and a lasting heritage continue to perform at the highest level. For example, according to Country Brand Index brand China's position has actually dropped in the 2010 ranking while simultaneously displacing Japan as the world's second-largest economy, showing that economic strength alone is not enough to build a strong brand. Japan, on the other hand, has risen one position in the ranking, amid high-profile national PR problems such as the Toyota recall, economic slowdown and a weakened yen. Similarly, the BP crisis – widely feared to impact brand UK – seems not to have significantly damaged perceptions of the brand. Its continued high performance in heritage and culture as well as consideration and visitation show that legacy value and a strong identity as a nation can overcome austerity drives and corporate disasters. Similarly, while France has fallen this year, its biggest strength remains in Heritage and Culture, and it makes great use of that in exporting some of the world's most famous brands – from Chanel to LVMH Group – all of which continually reinforce its authentic history, culture and style. It is no coincidence, for example, that the emerging super-rich in China choose French luxury brands over others as emblems of their newly found economic and social status. French brands such as Carrefour, Danone, L'Oreal, Evian and Renault also carry great appeal to the mass market, which reinforces a more populist aspect to French culture and specialization in retail, cosmetics and dairy products. France also continues to be a very strong tourist destination for the same reasons, remaining at number one in awareness and decision/visitation, and jumping to first place in familiarity this year. Undoubtedly, French music and cinema continue to influence global culture for the Francophone world, and France 24 and Canal+ are major vehicles for French culture [1].

Like company, product or service brands, country brands create strong and positive impressions that generate desire and demand. The consistency of impressions and messages across media and channels keeps them top of mind and promotes them across audiences and categories of relevance, from business to travel and tourism. The leading country brands should have a healthy mixture of public and commercial broadcast networks with multiple stations, some international reach and a relatively free press. They also should have excellent communications infrastructure with high levels of Internet and mobile phone penetration. In a world defined by user-generated content, borderless communication through social networks, and unprecedented access to news, information and rich media, a country brand is now partly built by aggregated sentiments and content arising from people's personal experience. The more open a country, and the better its technological infrastructure, the more likely

good (and bad) experiences will permeate and impact awareness and preference for its brand [1].

Every city has specific landmarks which are their city brand and thanks to means of communication make it famous for. Some of these cities were included in the list of the top cities for 2011 by experts from Lonely Planet international journal [3]. For listed cities new tourist destinations were developed or they were disclosed from other side. First place took New York. This year it is expecting the opening to the public at the former the World Trade Center's twin towers place of the National September 11 Memorial, a 6-acre, tree-filled plaza with 30ft-deep waterfalls at the footprint of the former towers, rimmed by the name of each victim and illuminated at night (its museum will follow in 2012). The second place took Tangier (Morocco). From its extraordinary position perched on the northwestern-most tip of Africa, Tangier looks in two directions: one face towards Spain and Europe, and the other into Africa. It announces a culture excitingly different from that of its close cousins across the water. A stylish new Tangier is being created with a dynamic arts community, renovated buildings, great shopping and chic new restaurants. Tel Aviv (Israel) is the total flipside of Jerusalem, is a modern city on the sea. Thanks to its universities and museums, it is also the good place for Israel's growing art, film and music scenes. Wellington (New Zealand) is a city with more bars, cafes and restaurants per capita than New York. There are a lot of arts and cultural events. Likewise, its film industry, «Wellywood», centred on the Miramar Peninsula, is booming thanks in large part to the success of Wellingtonian Sir Peter Jackson (executive producer of the 2011 and 2012 Hobbit movies currently being made here). This little capital will be front-and-centre on the world stage in 2011 when New Zealand hosts the Rugby World Cup. Next city is Valencia (Spain). For centuries, it was overshadowed by larger Spanish cities – hard-nosed, commercially-minded Barcelona and Madrid, the nation's capital. But now, while retaining its provincial charm, Spain's third city now mixes with the international crowd. Host of a couple of America's Cup yachting jamborees and an annual street circuit Formula 1 motor race, it's also European Capital of Sport for 2011 and a favourite destination for conferences and congresses. Iquitos (Peru) is a mighty megalopolis of the Peruvian Amazon. Pulsating with life, the city's latest boom is tourism: the rainforest attract visitors from the world, also it is a cultural hub. Ghent (Belgium) might just be the best European city. Ghent hides away in the middle of Belgium's big three – Brussels, Bruges and Antwerp. Here hides one of Europe's finest panoramas of water, spires and centuries-old grand houses. Ghent has one of Europe's most dynamic festival scenes, which vies for visitors' attention. This year the entire center will emerge from a major program of rebuilding designed to show off the huge pedestrianized squares. Delhi (India) was also included in the list. Huge preparations for the Commonwealth Games, which took place in October 2010, improved the city's infrastructure, cleaned up its streets and added to its accommodation options. Also was built new or improved sporting facilities. This year will be 100 years since New Delhi was founded in 1911. The

commemoration of this anniversary is sure to be a colorful and lively affair. Newcastle (The Great Britain) is famous for its surf beaches, a sun-drenched subtropical climate, and diverse dining, nightlife and arts. Chiang Mai is a culture capital of Thailand. There are dozens of well-preserved temples here. Many new ecotours and adventure trips are appearing and with a choice of river rafting [3].

Country image as complex of emotional and rational conceptions, which based on specific country identification, own experience and private information, its social, political, economic and financial standing, a level and kind of tourism development can form a strong country perception as tourism destination. Such kind of criteria allowed the defining the top 10 best value destination for 2011 which can cost a little [3, 4]. Among these destination at the first place is Bangladesh, as the country where the cheapest price for meal is – getting one meals a day can cost less than $1, hotel room - $10 per night, excursion to the National park to watch for tigers - $150, it is expensive, but cheaper than in India. The Rocket is Bangladesh's most famous ferry, running daily between the capital Dhaka and Khulna. First-class river cruising for 27 hours will cost $15. At the second place is Nicaragua. For this country is typical a price for hotel room - $30, the biggest expenditure is tax for flight from country - $32, which is included in the ticket price. At the third place is Washington, DC (USA). It can be explained by great amount of unique places which are free of charge – Lincoln Memorial, National Air and Space Museum, Capitol, Library of Congress, excursion to White house and State Department. At the fourth place is Paris. The French capital is never going to win any awards for cheapness, but here's a winning formula that anyone can afford. This title was given to the city in terms of its price for meal; it is possible to buy a freshly baked baguette, a fist-sized hunk of cheese and a bottle of wine for $13.5 here. The next is Namibia – expenditures for meal, accommodation and transport per day are $50. Admission to the Cape Cross Seal Reserve on the Skeleton Coast costs $3 per person. The Philippines – meals cost $20 per day, excursion by ferry - $5 for each hour. Next country is Argentina. A standard hotel room in Buenos Aires or on Patagonia costs $46 per night, supper in restaurant - $30. Terrace tickets for Boca Juniors, River Plate and others cost from $3.60. Naples (Italy) – Italy isn't cheap country, but Naples is one Italian city that prefers food that is fresh, simple and good value. It is possible to find accommodation with meal for $100 per night, here is cheap street meal. The ferry from Naples to the idyllic island of Capri, one of Italy's classic journeys costs $14. At the ninth place of the best destinations which are cost a little is Ukraine. A good budget options it is possible to find in Lviv and Odesa are available for less than $50. Public transport is fantastic value, with a train between Kyiv and the Lviv costing less than $10, and a tram ride from the station into town a hundredth of that. Food and beverage are very cheap. One of Ukraine's top sights is the immense and moving Lychakiv Cemetery in Lviv; it includes the final resting place of national poet Ivan Franko and thousands of dramatic tombstones. It is possible to get hours of fascinating wandering for less than $1. At the last place

is Syria. Syria remains an excellent-value place to travel. There are superb street shwarma (sandwiches), felafel and eye-tightening qahwa (coffee) available for small change. A daily budget is $50. The Crusader Castle of Crac des Chevaliers, one of the world's great castles, charges around $3.50 entry [3, 4].

Some kind of budget tours can combine throughout Caribbean [5]. For example, Carriacou, Grenada. North of the main island of Grenada is the laid-back island of Carriacou. There are some great beaches on the island. A fantastically budget-friendly place to stay is the Green Roof Inn. It can cost from $40 for one and from $70 for two. Havana, Cuba. Day-to-day expenses in the Cuban capital can be quite cheap. Casas particulares (owner-occupied bed-and-breakfast establishments) can be found for about $30 for two. Cultural events are astoundingly cheap, and reasonable taxi rates can be negotiated. Big Corn Island, Nicaragua. Big Corn Island has some beautiful territory and some unbelievably cheap hotels - Princesa de la Isla – from $60, with excellent Italian meals on offer and Martha's Bed and Breakfast – from $50. Saba. Referred to by locals as the «Unspoiled Queen», Saba is one of the most beautiful and least well-known corners of the Caribbean. A mountain jutting out of the sea, it has no beaches and few obvious tourist draws beyond diving. Visitors discover cute villages full of houses with gingerbread trim, hiking trails, and outstanding views. Ecolodge Rendez-Vous hotel costs from $75 and El Momo from $50 for one; $65 for two. Anegada, British Virgin Islands. The limestone island boasts some of the loveliest beaches in the entire region, yet has seen surprisingly little tourist development. Neptune's Treasure offers double rooms starting at $110 in high season. Montserrat. Hit in 1995 by a major volcanic eruption, Montserrat saw most of its inhabitants decamping to the UK and elsewhere. Though many Montserratians have returned since then, the island's tourism numbers have not. This fact translates into all sorts of great deals for visitors, who can busy themselves on the verdant island with beachcombing, hiking, rum shop tours, and visits to the Montserrat Volcano Observatory. Lodging at relaxed Gingerbread Hill begins at $45 for two. Dominica. This very green island is no typical beach destination. It sees few typical Caribbean tourists, drawing instead eco-minded sorts who come to bask in its physical beauty. Highlights include hiking activities, national parks, striking waterfalls, hot springs, and all sorts of fascinating geological oddities, including the island's awe-inspiring Boiling Lake. Stay at the remarkable Papillote Wilderness Retreat cost from $100 or go fully rustic at the impressively eco-minded 3 Rivers cost from $70; camping plots from $15. Bonaire. It is a stock of inexpensive bungalows and inns. Among other Lagoen Hill is situated here, which costs from $72, Lizard Inn - from $70, and Ocean View Villas - from $100. Tobago, Trinidad & Tobago. This southern Caribbean island has seen considerable tourist development at its southwestern end. Journey to the island's opposite extremity and find jungle-encircled beaches that never get packed and cute fishing towns like Charlotteville where inns and house rentals are inexpensive. Cottages at beachside Man-O-War Bay Cottages begin at $60 for two [5]. Hereby, the set of specific characteristics, emotional and rational impressions, national

peculiarities, social, economic and political environment can form a strong country image and as a result it can lead to promoting a city or country as tourist destination by means of such brand on the international scale oriented on specific target group.

1. 2010 Country Brand Index [Electronic source]. – Access: http://www.futurebrand.com/.
2. The World Tourism Organization official web-site [Electronic source]. – Access: http://www.unwto.org/.
3. Lonely Planet official web-site [Electronic source]. - Access: http://www.lonelyplanet.com/
4. Гомон Д. Отдых по дешевке / Д. Гомон // Сегодня, 2011. – С.7.
5. Ten budget-friendly Caribbean destinations [Electronic source]. – Access: http://www.gadling.com/2010/11/22/ten-budget-friendly-caribbean-destinations/.

УДК 911.3

Пендерецький О.В.

ВИННІ ПРОМИСЛИ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОГО ТУРИЗМУ

Проаналізовано винні промисли у різних країнах Європи. На їх основі запропоновано становлення промислового туризму у діловому і науковому напрямах. Визначено сприятливі чинники для його запровадження у Карпатському туристичному районі.

Ключові слова: промисловий туризм, ринок, країни, виробництво вина, виноградна лоза, амфори, торгівля.

Проанализированы должны промыслы в разных странах Европы. На их основе предложено становления промышленного туризма в деловом и научном направлениях. Определены благоприятные факторы для его внедрения в Карпатском туристическом районе.

Ключевые слова: промышленный туризм, рынок, страны, производство вина, виноградная лоза, амфоры, торговля.

Analyzed wine industries across Europe. On the basis of proposed establishment of industrial tourism, business and scientific areas. Determined the favorable factors for its implementation in the Carpathian tourist area.

Keywords: industrial tourism, market, country, production of wine, vine, amphorae and trade.

Постановка проблеми дослідження. Промисловий туризм має широкий спектр впровадження. Виробництво вина, його технології виготовлення, фасування та зберігання завжди знаходять шанувальників цього цілющого напою. Організація туристичних маршрутів на об'єкти винних промислів, залучення підприємців, бізнесменів, а також численних груп для дегустації та участі у національних святах пов'язаних зі збором винограду – одне із оригінальних завдань промислового туризму [1]. До нього можна віднести і туристичні програми, пов'язані з відвідуванням місць виробництва різних вин. Але даний турпродукт ще не достатньо широко впроваджений на українському туристичному ринку, тому

представляється цікавим і пізнавальним розглянути можливості розробки подібних турів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Серед останніх публікацій та досліджень щодо промислового туру на винні промисли, то слід відзначити книгу Соколової М.В. [2], Андрєєвої М. [4], ряд каталогів компаній [3,5,6,7] та авторські дослідження [1].

Визначення невирішених сторін проблеми. На сьогоднішній день виробництво вина в Україні не в повній мірі відтворює належний йому потенціал. Не створена належна реклама цього продукту в оздоровчих і лікувальних цілях. Відповідно не проводиться на державному рівні пропагандистська робота корисності цього напою, що могло би стати цікавою темою для внутрішніх та закордонних туристів. Як результат – наповнення ринку низькоякісними зарубіжними та вітчизняними продуктами, занепад виноробної галузі.

Мета та завдання статті. Дослідити промисли виробництва вина в Європі та Україні для можливості створення промислових турів на дані об'єкти.

Виклад основного матеріалу. Вино, як і хліб, один з найстародавніших продуктів на землі, тому з давніх часів вважалося даром Богів. Коли саме людина навчилася робити вино невідомо. Швидше за все природне бродіння виноградного соку було відмічено випадково і потім штучно розвивалося древніми виноробами. Цукор, що міститься у винограді, під дією природних дріжджів легко переходить в спирт. Спирт вбиває бактерії, зупиняє гниття, а при зростанні концентрації гинуть вже й самі дріжджі і процес бродіння зупиняється, відбувається природна консервація продукту. Саме завдяки «божественному походженню» стародавні лікарі використовували вино в фармакології, готували на його основі різні ліки. Крім того, цей напій прописували видужуючим людям для відновлення сил. У Древній Греції ще Гіппократ рекомендував використовувати терапевтичні властивості вина проти багатьох хвороб. Сучасна наука також підтверджує благотворний, оздоровчий вплив натурального вина на організм дорослої людини.

Найдавнішими джерелами інформації про виноробство безумовно є релігійні книги і малюнки самих різних народів. Багато релігії відображають сакральний, божественний, небезпечний і одночасно животворящий характер вина. Природними кордонами зростання виноградної лози є широти від 42 до 50 градусів в обох півкулях Землі, крім того виноград не терпить великої вологості і морозів. Тобто можливості для культивування винограду завжди були обмежені, далеко не всі країни могли займатися виноробством. Безумовними лідерами древнього виноробства були греки і єгиптяни. У останніх виноробство, згодом як то згасло, а от греки передали своє вміння багатьом європейським і азіатським народам. Взагалі Європа багата виноробними підприємствами. Сьогодні понад 65% виноградників зосереджена в Європі.

Історично склалося так, що Європа в силу географічних, кліматичних, екологічних, культурних та політичних умов є найбільшим у світі виробником і експортером вин високої якості. Туристів у цей регіон приваблює не тільки європейська кухня, але і вина, а також численні дегустації та національні свята, пов'язані зі збором винограду. Туризм і виробництво продукції, яку отримують з сонячних ягід, у сукупності складають досить значну статтю доходу в бюджеті Франції, Італії, Іспанії, Німеччини, Португалії, Греції, Австрії та ряду інших країн.

Згідно з однією з легенд, виноробство було винайдено саме в Європі на острові Кіпр. Ще цар Соломон в «Пісні над піснями» прославляв кіпрський виноград, а Страбон писав, що кіпрське вино – найкраще в світі. За легендою виноградний прес придумав і подарував кіпріотам Аполлон, а лозу посадила Афродіта, яка разом зі своїми синами заснували на Кіпрі винне виробництво, яке до цих пір процвітає під марками КЕО і ЕТКО. Зараз тисячі таверн манять стомлених подорожніх відпочити в прохолоді і спробувати терпкого запашного напою [3]. Найпопулярнішими кіпрськими винами на сьогоднішній день є: Шардоне, Совіньон Бланк, Рислінг (білі), Каберне Совіньон, Каберне Франк (червоні) і т.д. У вересні на Кіпрі проводиться винний фестиваль, який триває 10 днів. Проводить його муніципалітет Лімасола, найбільшого центру виноробства на Кіпрі, в муніципальному саду. Для туристів на Кіпрі розроблені спеціальні винні маршрути: три в околицях Лімасола і один в районі Пафосу. У 2001 р. на острові відкрився Музей вина (в Ерімі), де можна спробувати всі види вироблених на Кіпрі марок вин. Після дегустації вина, що сподобалися, можна тут же і придбати.

Відомі на весь світ і грецькі вина. На острові Родос функціонує завод вина, де для туристів організовують екскурсії та пропонують придбати місцеві вина за їх собівартістю.

У Італії існує особливий взаємозв'язок між вином, культурою його виготовлення і характером тих людей, які живуть на цій землі. Тосканські пагорби дають якраз вина іскрометні, не дуже стійкі. Найзнаменитіший з них у світі – «к’янти», що здобуло популярність, у тому числі за рахунок вдалого маркетингу: всюди знана пузата пляшка, обплетена соломою. П’ємонтські вина – напої аристократичні, вони добре старіють, як і король італійських вин – розкішний «Бароло». У любові до італійських вин визнаються і багато іноземних гостей, що розсмакували їх під час поїздок на Апенніни. Тут туристам розповідають місцеву легенду про те, що забороненим плодом у раю було зовсім не яблуко, а виноградне гроно, яке Адам простягнув Єві. Історія і культура цієї стародавньої країни настільки тісно переплелися з традицією виноробства, що вони сприймаються як нерозривне ціле, як якась гармонія, що нагадує смак вишуканого тосканського вина [4].

Не меншою популярністю серед туристів користується Іспанія. У календарі іспанської провінції Андалусія 10 вересня займає особливе місце. У цей день в містечку Херес-де-ла-Фронтера вже багато років і

навіть століть починається свято врожаю, присвячене збору винограду. Біля входу до місцевого кафедрального собору нарядно одягнені люди спостерігають за освяченням грон. А потім, за стародавнім звичаєм, група місцевих хлопців дружно тисне босими ногами ягоди, присмаковуючи це дійство старовинною піснею. Незабаром починається загальні веселощі. Численні туристи з усіх кінців світу охоче включаються в це іспанське народне свято. Винуватцем свята є херес – вино, що має істинно іспанська характер. Херес оспіваний багатьма цінителями благородних напоїв, він відомий далеко за межами Іспанії [5]. Місцеве вино народжується і проводить дитинство в гігантських дубових бочках в однойменному містечку, заснованому ще фінікійцями за 1500 років до нашої ери. Його виробляють з рідкісного сорту лози – «паломіно». Величезну роль відіграють унікальні природно-кліматичні та ґрунтові умови півдня Іспанії. Грона винограду цього сорту облюбував пліснявий грибок, який природним шляхом забезпечує специфічне зброджування сусла. Проходить ще чимало часу, перш ніж херес дорослішає і розливається в пляшки. Перед цим фахівці визначають якість вмісту кожної бочки, де «живе» цей напій. До речі, взяття проби є цікавим видовищем для туристів і вимагає чималої майстерності від виконавців: андалуський чашник занурює в терпку рідину, прагнучи не прихопити цвіль, спеціальну циліндричну ємність на довгій тонкій ручці. А потім спритно, без промаху, направляє тонкий струмінь в келих, який знаходиться у нього в іншій руці, змахнувши ємністю над головою. При цьому не повинно пролитися ні краплі! На міжнародних виставках і ярмарках іспанські чарівники, що демонструють своє мистецтво, збирають натовпи захоплених відвідувачів.

Як і інші благородні вина, херес – це ціле сімейство виноградних нектарів. Сухі, міцністю до 17 градусів, зазвичай п'ють перед їжею – це чудовий аперитив, а солодкуваті кріплені – після трапези, на десерт. У цьому херес схожий на свого побратима з Португалії – порту.

Порту – вино, яке португальці з гордістю називають сонячним нектаром, напоєм богів. Цей напій уже не одне століття прикрашає столи вінценосних осіб. У Португалії він овіяний безліччю легенд, що привертають увагу туристів.

Незвична історія підкорення цим вином знавців майже всього світу. У період англо-французької війни, що почалася в 1678 р., в Британії і її володіннях зі зрозумілих причин було заборонено ввозити французькі вина, і їх замінили португальські. Однак не всі з них припали до смаку підданим британської корони. Зокрема, продукція з гористої місцевості в районі річки Доуру, на півночі країни, здалася англійцям дуже суха і різка. Тоді португальці почали додавати в ці вина коньячний спирт, щоб у потрібний момент зупиняти ферментацію. Потім вино визрівало у величезних бочках з дуба і каштана, дбайливо схованих у місцевих підвалах. Так з'явилося знамените кріплене вино, що зберігає природні солодощі і смак винограду протягом багатьох десятиліть. У XVIII-XIX ст. портвейн став улюбленим вином не тільки британської аристократії, а й

середнього класу. Більше того, піддані королеви вважають це чи не єдине з безлічі благородних вин, під яке слід вимовляти тости за здоров'я монаршої родини.

Червоний та білий порту досі робиться тільки з винограду, зібраного на вирубаних у скелястих горах терасах поблизу берегів Доуру, а все інше розцінюється як підробка. Унікальний мікроклімат на півночі Португалії відрізняється жарким спекотним літом і досить прохолодною зимою. Але цього, звичайно, недостатньо, важливо ще знати секрети виробництва, які передаються з покоління в поколеніе14.

Загальна площа долини Доуру, нерідко іменованої «країною вина» - близько 240 тис. гектарів. Збір врожаю грон з низької лози починається в кінці вересня – початку жовтня. З навколишніх сіл з'їжджаються селяни, панує святковий настрій, чуються старовинні народні пісні. Вино поміщають в дубові бочки, забезпечуючи кожну з них відповідним сертифікатом і везуть до льоху Віла-Нова-ді-Гая, нерідко використовуючи для транспортування мальовничі вітрильні фелюги. Тут величезні дерев'яні ємності та пляшки беруть під невпинний контроль не тільки співробітники фірм-виробників і експортерів, а й фахівці Інституту вина порту. Кожна з експортних компаній має власний льох, більшість яких відкриті для відвідування туристами та дегустації.

Поряд зі знаменитими портвейнами в Португалії є мадера, херес, мускатель, безліч сухих столових вин, які нерідко не поступаються за якістю італійським, французьким та іспанським, а також унікальні слабо газовані «зелені» вина.

У Франції споживання вина є частиною національної культури і мода на безалкогольні ділові обіди не може змінити цього. Всякий поважаючий себе француз знає, що до важких м'ясних страв, особливо дичини, краще подати бургундського, до дарів моря – легке ігристе біле, а до сиру – найкращу пляшку зі старих запасів. Обізнана людина відкриє пляшку доброго червоного вина за годину-другу до застілля, щоб вино збагатилося киснем і розкрило всю повноту букета. Біле вино і шампанське подадуть при температурі 8-10 градусів (більший холод просто вб'є його), легкі вина – при температурі 12 градусів, а червоні вина – не вище 18 градусів. Що стосується зберігання, то після перевозу пляшки в транспорті, насамперед у літаку, француз постарається її не пити, а дасть відпочити їй тиждень. Зате зберігати буде так, щоб пробка обов'язково змочувалася і не відбувалася ферментація напою. У силу цілого ряду обставин – і побутових, і економічних – у Франції скорочується загальне споживання вина, але тільки за рахунок низькосортних видів, про які французи кажуть, що вони «залишають плями на скатертині і дірки в шлунку». Якісних же сортів виробляють і споживають усе більше.

Батьківщиною шампанського і єдиним місцем виробництва є невелика частина області Шампань, де пролягає північна межа зростання виноградної лози. Адже тільки в Шампані належним чином поєднуються три чинники, необхідні для виробництва кожного типу вина – склад

ґрунту, кількість сонця і вологи. Саме Росія в XIX ст. стала головним ринком збуту цього ігристого вина, придуманого ченцем Домом Періньоном.

Сталося це таким чином. Столиця Шампані – місто Реймс – перебувало на шляху російського корпусу, який брав участь у завершенні розгрому армій Наполеона. Увійшовши в нього, солдати і офіцери імператора Олександра проявили насамперед інтерес до шампанського. До господині одного з найбільших будинків – вдови Кліко – прибігли її службовці з розповідями про жахливе розграбування, якому піддаються запаси шампанського. Вона кинула тоді чудову фразу: «Хай п'ють. Вони заплатять потім». Так і сталося. Полюбивши шампанське вино, російські офіцери, аристократія і весь двір стали закуповувати до 90 відсотків усієї його продукції.

Франція є на сьогоднішній день найпопулярнішою країною з точки зору «винного» туризму: на туристичному ринку пропонуються винні тури з проживанням в замках Бордо, Шампані, Бургундії, Луарській долині .

Крим не є винятком. Виноградну лозу на півострів завезли саме греки. Цікаво, що на прикладі історії виноробства в Криму, стають дуже помітні кліматичні зміни на землі за останні 1000 років. Спочатку, за кілька століть до н.е., виноградарство і виноробство були сильно розвинені на сході і заході півострова. У той час тут росли діброви, греки вирощували цитрусові, інжир, лавр, оливки і звичайно виноград. Але в 63 р. до н.е. стався потужний землетрус і численні річки, що протікали в цих місцях, буквально провалилися крізь землю. Сьогодні від них залишилися лише сухі балки і морські лимани. Колишні русла річок добре помітні в районі печерних міст в околицях Бахчисарая. Зараз Керченський півострів і Тарханкут є безводним степом позбавленим рослинності, велика частина винограду вирощується в передгір'ях і на схилах по обидві сторони кримських гір. Культурні сорти винограду вирощували саме греки в околицях Херсонеса Таврійського і в Боспорському царстві. Велика частина вина поставлялася морем в метрополію і інші країни розташовані по берегах Чорного і Середземного морів. Поставлялося вино так само кочовим племенам степовим і північним народам. Основною посудиною для транспортування тоді були амфори. Керамічні амфори вироблялися в Криму місцевими гончарями. Як це не дивно але вино не тільки вивозилося з Криму. Для місцевої знаті і культових цілей високоякісні сорти вина привозилися з Греції до Криму.

Сьогодні ніхто не скаже який смак був у вина тієї пори. Можна з упевненістю сказати лише, що стародавні винороби виготовляли сухі білі, червоні та рожеві вина. Напівсолодкі та кріплені вина стародавні винороби виробляти не вміли. Не було і дубових бочок, вино не піддавалося тривалій витримці. Іноді у вино додавали прянощі і трави. Судячи з усього Кримські винороби тієї пори знали два способи приготування вина: "біле" і "червоне", обидва вони використовуються і сьогодні. При "білому" способі виноград (будь-якого кольору) давиться в чані під невеликим тиском,

просто ногами. Мутний і солодкий виноградний сік містить далеко не всі корисні речовини, що містяться у винограді. «Червоний» спосіб дозволяв збагатити смак вина але вимагав більше складного обладнання. При цьому способі вже віджата виноградна маса перетирається на спеціальних кам'яних плитах – жорнах, до одержання так званої мезги. Потім мезга змішується з раніше віджатим суслом і кілька днів настоюється. Надалі мезга віджималася спеціальними важкими пресами, з використанням вантажів і важелів. Причому вже тоді вина отримували, як з одного сорту винограду, так і змішуючи (купажування) сусло з різних сортів винограду. Відомо також і те, що одним з найдавніших сортів, що потрапили в Крим є грузинський сорт білого Ркацителі.

Для транспортування вино уварювали, воно робилося густим і в'язким, тому при подачі до столу все вино тоді розбавлялося водою. Торгівля вином була справою прибутковою і в грецьких колоніях була монополізована державою, купці платили великі податки, були введені досить жорсткі вимоги до якості вина. У стародавні століття в Європі вироблялося таку кількість вина, що вперше стало питання про скорочення виробництва. У 96 р. н.е. римський імператор Доміціан наказав навіть вирубати половину виноградників в Галлії. Причиною цього було повальне пияцтво. До речі саме галлам приписується масове використання дубових бочок для зберігання і перевезення вина. Саме вони ввели в ужиток тонну – дубову бочку ємністю в 1000 літрів. До Криму, на Кавказ, та й у Візантію бочки потрапили на кілька сотень років пізніше.

З приєднанням Криму до Росії виноградарські господарства занепали і опустіли. Монастирські господарства перестали масово робити вино ще раніше, у зв'язку зі спадом торгівлі з кочовими племенами. З цього моменту і практично до початку 19 століття виноробство в Криму, в промисловому розумінні, припинилося. Приблизно в цей час у Франції увійшли в моду витримані вина. Стали розвиватися технології витримки вина в підвалах, в дубових бочках. Замість амфор масово стали використовувати скляні пляшки, з'явилася коркова пробка. Удосконалювалися технології купажування, бродіння вина. Європейські винороби навчилися робити шампанське, позбавлятися від осаду. З'явилися вина кріплені спиртом, виникли нові складні технології приготування міцних вин – мадери і хересу.

Закарпаття належить до старих районів виноградарства, які народжувались завдяки близькості північних кордонів Римської імперії, що проходили по Дунаю. Враховуючи сприятливі ґрунтово-кліматичні умови низинної зони, а також схили, що захищені з півночі горами, виноградарство в XII-XIII ст. стало активно розвиватися на всій території Середньодунайської низовини. Вина Закарпаття – одне з головних скарбів області. Ґрунти, рельєф і клімат Закарпаття чудово підходять для виноградарства і виноробства. Особливо, в найтепліших районах області – на південних схилах передгір’їв Карпат і прилеглих до них ділянок

рівнини. Ідеальне місце для вирощування винограду в Закарпатті – неширока смуга передгір'я від Ужгорода до Виноградова.

Історичним центром закарпатського виноробства можна вважати Чорну гору під Виноградовом, де з давніх-давен вирощують виноград. Саме про Севлюш, що в перекладі – Виноградне, йде річ у першому документі, в якому конкретно згадується виноградарство на території Закарпаття. Це державна грамота угорського короля Ладислава І, датована 1093 роком. Згідно з цим указом село Севлюш з людьми і землею, всім нерухомим та рухомим майном переходило в повну власність монахів. Були враховані сприятливі ґрунтово-кліматичні умови низинної зони, а також те, що схили Чорної гори «гріються» сонячними променями майже увесь день. Тому згодом на місці сучасного Виноградова була закладена перша виноградна плантація. На кінець XIII ст. виноградні насадження були не тільки в Севлюші та Мукачеві, а і в інших населених пунктах (Берегово, Мужієво, Косино, Вари, Береги). Основна частина виноградників в цей час належить монастирям. Набувають поширення такі сорти винограду, як Рислінг, Фурмінт, Гарш Левелю, Серемський Зелений, Бакатор.

Позитивні зрушення у збереженні історичних традицій виноградарства та виноробства, пропагування досягнень виноробів Берегівщини відбувається з часу проведення у 2000 р. першого Берегівського Міжнародного фестивалю вина, який проводиться щорічно з метою підтримки приватного винороба, відродження європейських сортів винограду, якими колись славилась Берегівщина не тільки на місцевому, а й на державному рівнях.Середнянський район Закарпатської області – найвідоміший район виноградарства і виноробства. Тут вирощують технічні сорти винограду: Трамінер, Гарс Льовелю, Фурмінт. Виноград Рислінг італійський і Леанка використовуються для виготовлення столових марочних вин «Середнянське» і «Берегівське». Середнянські вина – багаторазові призери міжнародних конкурсів. У селі Середнє розташовані старовинні винні підвали, яким більше 400 років. Вони створюють відмінні умови для витримки вин. Окрім самого напою, дуже важливу роль має місткість, або, простіше кажучи, келих, фужер, стакан, чарка і так далі. Раніше, стакани для вина робили з бичачої шкіри, головним вважався не вигляд, а його функціональність. Вино не любить ні шуму, ні струсів, ні тепла. За традицією келих з вином треба тримати тільки за ніжку. Пити треба поволі, поєднуючи з певними продуктами, щоб відчути багатий аромат і неповторний смак.

А ось мартіні, наприклад, пило спочатку селяни Італії, які, щоб не померти від жари, зачерпували суміш фруктів, що перебродили з травами широкими кам'яними фужерами, які і стали прототипами сучасних келихів для улюбленого напою на вечірках. Середнє по праву вважається закарпатською столицею вина. Серед туристів селище відоме двома пам'ятниками історії і архітектури: винними підвалами шістнадцятого сторіччя і середньовічним замком.

Спочатку підвали служили схронами для людей графського двору під час нападу ворогів. Якщо чужоземці все ж таки проникали під землю, то людей спеціальними лабіринтами виводили убік Мукачева, а через окремі проходи запускали воду. Унікальність споруд полягала в тому, що підземелля мали виходи на поверхню в тихих безпечних місцях.

Пізніше, з XVIII ст., коли потреба в захисті людей від ворогів зникла, підвали були перетворені на винні сховища. Вина з цих підвалів відразу ж стали знаменитими і розсилалися багатьом коронованим персонам Європи. У 1711 р. вперше спробував вино з Середнього цар Росії Петро І і відразу став його завзятим любителем. На його прохання тут були куплені виноградники, які надалі увійшли до історії як «царські». Саме з цих виноградників вина круглий рік поставлялися до Петербургу. У підвалах скрізь дубові кадовби, різного об'єму – 700, 800, 2000, 5000 літрів. Є і зовсім грандіозна – 10 594 літри. Фахівці говорять, що норма споживання вина на одну людину повинна складати 100 літрів за рік, тобто приблизно 300 грамів за добу (150 – на обід і вечерю). Викопані підвали в туфі – породи вулканічного походження. Через капіляри породи в підземелля постійно проникає свіже повітря. Це дуже важливо для витримки вина і дуже важко забезпечити штучним чином. Тому середнянські вина – одні з кращих в Закарпатті.

Закарпаття – саме благодатне місце в Україні для вирощування винограду. Самим відповідним рельєфом для винограду вважається горбиста місцевість, яка в Закарпатті переважає. Тут рівнина займає тільки одну п'яту частину всієї території. Виноградники протягнулися на південно-західних схилах Карпат. Весна наступає вже в березні, а сніжний період триває всього лише один місяць. Завдяки помірно континентальному клімату і захисту гір, тут відвіку вирощують кращі винні сорти.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Організація турів на виноробні підприємства має за мету як рекламувати власну продукцію, так і залучати туристів з метою запровадження інвестиційних проектів для розширення та збуту власної продукції. В значній мірі посприяти цьому може промисловий туризм, основні напрямки діяльності якого – діловий і науковий є визначальними у цій сфері. Основне завдання для цього – покращити рекламну та пропагандистську кампанію для розроблення нових турів.

1. Пендерецький О.В. Промисловий туризм в Україні: стан, перспективи розвитку / О.В. Пендерецький // Український географічний журнал. – 2010. – № 3. – С. 48 – 51.
2. Соколова М. В. Історія туризму / М.В. Соколова // М. – 2002. – С.327.
3. Кіпр / / Travel Trade Gayette. – 2001. – № 12/93. – С.16.
4. Андрєєва М. Тоскана. Погляд зсередини / / Подорожі натураліста. Осінь. – 2002. – № 2 (2). – С.26.
5. Європа. Каталог компанії PAC GROUP. – С.101.
6. Іспанія. Каталог ТО MITS. М. – 2003. – С.1.
7. Франція. Каталог ТО MITS. М. – 2003. – С.1.

УДК 379.85

Козловський Є.В.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуті основні підходи щодо визначення туризму, встановлено соціокультурні інтереси та дозвіллеві потреби людини в сфері туризму, вплив туризму на соціокультурну інтеграцію українського народу в міжнародний соціум.

Ключові слова: туризм, соціокультурні інтереси, соціокультурні цінності, дозвіллеві потреби, організація дозвілля, взаємодія культур.

В статье рассмотрены основные подходы к определению туризма, установлены социокультурные интересы и досуговые потребности человека в сфере туризма, влияние туризма на социокультурную интеграцию украинского народа в международный социум.

Ключевые слова: туризм, социокультурные интересы, социокультурные ценности, досуговые потребности, организация досуга, взаимодействие культур.

In article the basic approaches to concept of tourism are considered, the social and cultural interests and personal leisure requirement in sphere of tourism, the influence of tourism on social and cultural integration of ukrainians in international socium are determined.

Keywords: tourism, social and cultural interests, social and cultural values, leisure requirement, organization of leisure, interaction of cultures.

Постановка проблеми. «Епохою туризму» слід беззаперечно назвати другу половину XX – початок XXI ст., коли туризм стає невід'ємною частиною життя суспільства розвинених країн та одним із способів задоволення дозвіллевих потреб людей. У соціокультурному аспекті туризм, будучи індикатором рівня життя населення, сприяє збереженню культурної спадщини та історичних цінностей, формуванню взаємного інтересу людей різних національностей, призводить до зростання толерантності й поваги між ними, стабілізації міжетнічних і міжнародних відносин. Соціокультурний потенціал сфери туризму передбачає наявність розважальних, рекреаційних, пізнавальних, оздоровчих, лікувальних, професійно-ділових та інших можливостей для задоволення різних соціокультурних потреб особистості у сфері дозвілля. Ступінь задоволення цих потреб розкривається в соціальній ефективності туризму як сфері життєдіяльності людини. Поряд із цим, соціальна ефективність туризму припускає доступність більшості видів туризму для різних соціальних верств суспільства, включаючи багатодітні сім'ї, молодь, пенсіонерів, інвалідів. Державна соціальна політика в галузі туризму повинна бути спрямована на надання знижок і пільг на різні туристичні послуги для відповідних соціальних груп. Однак, у цей час, соціальна ефективність сучасного вітчизняного туризму, через певні економічні та соціальні проблеми, є досить низькою.

Зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, сформували нову ідеологію подорожей і туристичної діяльності: якщо в

традиційній свідомості подорож сприймалася насамперед як можливість відчути своє залучення до світу вищих духовних цінностей, то для більшості сучасних туристів найбільш значущим є розуміння подорожі як «пошуку себе», апробація помітних ролей соціальної поведінки: тобто туризм втрачає раніше властиві йому соціально й культурно розвиваючі функції. Ці зміни викликають низку негативних, подекуди соціально небезпечних тенденцій, тому що в масовій культурі тиражується орієнтація на туризм як на якусь вищу цінність, на модель «людини відпочиваючої та подорожуючої», яка необтяжена соціальними зобов'язаннями [4, с. 125].

Отже, виникнення індустрії масового туризму, зміна соціокультурних пріоритетів у мотивації подорожей окремих груп населення обумовлюють необхідність його аналізу як одного з найважливіших показників відмінностей між соціальними верствами сучасного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Туризм почав активно розвиватися в другій половині XX ст. й вже тоді став галуззю досліджень цілого ряду наукових дисциплін, у першу чергу: економіки, географії, правознавства, соціології, історії, психології, філософії та ін. Більшість досліджень проблем розвитку туризму проводяться на стику різних наукових дисциплін. В Україні та інших державах колишнього СРСР дослідження, присвячені туристичній проблематиці, з'явилися в другій половині XX століття. Різні соціальні та культурні аспекти туризму розглядалися в працях В. Азара, О. Бейдика, М. Біржакова, Ю. Веденіна, В. Гуляєва, І. Зоріна, Е. Ільїної, В. Квартальнова, О. Любіцевої, В. Пазенка, С. Поповича, В. Сеніна, В. Федорченко, А. Чудновського та ін.

У цей час вивчення туризму як соціального явища здобуває більш складну структуру, на відміну від колишнього періоду, коли аналізувалися лише вузькі аспекти туризму, такі, як економічні колізії, територіальні переміщення, підготовка кадрів у туристичному бізнесі тощо. Але, на даний час, практично відсутні комплексні дослідження туризму як багатомірного інтегративного явища в соціокультурному просторі. Майже не проводяться дослідження щодо ролі туризму в розвитку особистості та реалізації її життєвих установлень.

Мета статті – встановити соціокультурні складові туризму, а також вплив туризму на соціокультурну інтеграцію українського народу в міжнародний соціум, соціокультурні інтереси та дозвіллеві потреби сучасної людини у сфері туризму.

Виклад основного матеріалу. Туризм являє собою один з видів дозвіллевої життєдіяльності, у процесі якої відновлення працездатності сполучається з культурно-пізнавальною, духовно-моральною, розважальною та рекреаційною діяльністю. Туризм здійснюється у вільний час, з метою одержання задоволення, пізнання, відпочинку, оздоровлення, лікування, відвідування рідних і знайомих, але без заняття оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування. Отже, туризм у сучасних умовах є невід'ємною частиною життя людини [2, с. 170].

Найбільш характерними тенденціями міжнародного туризму в цей час є диверсифікованість туристичного продукту, пошук нових туристичних напрямків, скорочення середньої тривалості туристичних поїздок, вибір альтернативних засобів розміщення й транспорту, а також пошук прийнятних цін. Туризм впливає на такі ключові сектори економіки, як торгівля, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, виступаючи каталізатором соціально-економічного розвитку.

В економічному аспекті туризм є прибутковим бізнесом, сприяє активізації економічних процесів, збільшенню валютних надходжень, розвитку підприємств транспорту і зв'язку, створенню нових робочих місць у сфері готельно-ресторанного господарства, будівництва, що приносить прибуток державі й муніципальним утворенням.

Соціально-політичний потенціал туризму полягає в тому, що він сприяє стабілізації міжетнічних і міжнародних відносин, формуванню взаємного інтересу людей різних країн, призводить до зростання толерантності й поваги між ними.

З погляду психології вивчаються моделі поведінки людини в різних ситуаціях, мотивація прийняття рішень, вибір переваг у видах відпочинку, напрямки подорожей, вибір партнерів і туристичного підприємства. Без вивчення й розуміння мотивації бажань клієнта організаторам туристичних заходів неможливо правильно побудувати тур і запропонувати його на ринку споживачу, а головне - задовольнити побажання клієнта, забезпечити позитивні враження й емоції під час тура.

Наукові знання про туризм у процесі свого розвитку призвели до розгляду феномена туризму як системного об'єкта. Визначення, що не виходять за обмежені вузькогалузеві рамки, цілком не розкривають все різноманіття його зовнішніх і внутрішніх зв'язків. У цьому аспекті необхідна розробка концептуального, або сутнісного, визначення туризму. Тільки на основі такого визначення можна сформувати комплексне уявлення про даний предмет.

У сучасному значенні туризм – це діяльність, пов'язана з масовим туристичним рухом, здійснювана з використанням природно-кліматичних і історико-культурних туристичних ресурсів, матеріально-технічної бази туризму та інших важливих факторів, які визначають рівень і якість обслуговування. Туризм можна розглядати як певний вид діяльності, що включає в себе ціль, засіб, результат і сам процес діяльності. Тому для характеристики туризму доречно використовувати суб'єктно-діяльнісний підхід. Останній передбачає виявлення специфіки туристичної діяльності та її мотиваційної складової. Суть цього підходу полягає в розумінні діяльності як специфічно людського способу ставлення до світу, у якому людина виступає як суб'єкт діяльності, а освоювані нею явища світу – як її об'єкти.

Якщо основою діяльності є свідомо сформульована ціль, то підстава самої діяльності представляється у сфері мотивів і цінностей відповідної

культури. Як інтегрований вид діяльності, туризм містить у собі активність суб'єктів різного рівня й може бути спрямований на досягнення різних результатів.

Туризм у сучасних умовах є одним з ефективних засобів реалізації соціокультурних цінностей у сфері дозвілля. Дозвіллеві цінності – це різноманітна діяльність людей, що задовольняє які-небудь матеріальні або духовні потреби представників різних соціальних груп у сфері дозвілля. До матеріальних дозвіллевих цінностей належать об'єкти природного й соціокультурного середовища, що дозволяють здійснювати різні дозвіллеві практики. Духовні дозвіллеві цінності – це сукупність термінальних цінностей, що роблять вагомий вплив на реалізацію соціальних потреб у сфері дозвілля.

Цінності в сфері туризму як виду дозвіллевої діяльності задовольняють потреби людини у лікуванні, занятті спортом, навчанні, пізнанні, розвазі, занятті улюбленою справою, а також у самовираженні, самоствердженні особистості та підвищенні її культурного рівня [6, с. 72].

У цей час попит на туристичний продукт – явище соціальне й масове. На формування попиту впливає велика кількість різних факторів, що підвищують або знижують його. На формування попиту на ринку туристичних послуг впливають багато факторів, серед яких найбільш значущими є:

- загальноекономічні фактори (вони визначаються рівнем матеріального забезпечення споживача масового туристичного продукту, співвідношенням частини робочого та вільного часу в зайнятого населення);
- демографічні й соціальні фактори (стать, вік, сімейний стан, місце проживання туристів, професія, освіта, приналежність до певної соціальної групи);
- соціокультурні й соціально-психологічні фактори (визначаються рівнем культури, змістом системи духовних цінностей суспільства, суспільною психологією у сфері споживання);
- особистісні фактори (пов'язані з рисами характеру, особливостями поведінки, стилем життя, спрямованістю інтересів людини та її представленнями про духовні цінності, цільовими настановами, мотивами).

Головними причинами, за якими люди подорожують, є: прагнення до одержання нового духовного досвіду, бажання відповідати соціальному статусу, зміна стереотипного життя й культурне збагачення.

Домінуюче становище туризму у сфері духовного життя суспільства пов'язана з різноманіттям мотивів, які впливають на вибір певного виду дозвілля в різних груп людей. Основними видами мотивів туризму є: природні та кліматичні, культурні, економічні, психологічні мотиви. На підставі мотиву можна виділити наступні цілі туризму: розважальні, рекреаційні, пізнавальні, оздоровчі, лікувальні, професійно-ділові, гостьові та ін. Кожна з них виражає ту або іншу потребу туриста.

У цей час назріла гостра потреба зрушення в дослідженнях – від опису економічних і географічних характеристик туризму до більш глибокого вивчення масштабів, напрямків, складу туристичних потоків, а також факторів, що визначають мотивації рішень туристів щодо вибору місця й типу відпочинку.

Насамперед, необхідно, поряд з описом економічної ситуації й сервісної інфраструктури в країнах в'їзду, перейти до всебічного дослідження форм і шляхів оперативної соціальної адаптації туристів у процесі взаємодії з місцевим населенням і можливих наслідків цього процесу для суспільства. Іншими словами, назріла необхідність переходу від поверхневого опису стану індустрії туризму до поглибленого й комплексного пізнання сутності феномена туризму, розкриття закономірностей і механізмів його функціонування, їх моделювання, діагностики та прогнозування й на цій основі - проведення адекватної політики розвитку туризму.

Масштабність туристичних переміщень у сучасному суспільстві й значущість тих змін, які ними привносяться в економічне, політичне, соціокультурне життя країн і народів, вимагають подальшого посилення уваги до їх всебічного дослідження, зокрема з боку представників культурології як інтегративної науки, здатної здійснити комплексний аналіз туризму як складного явища сучасного культурного життя.

Розвиток туризму допомагає розв'язати проблему організації дозвілля населення, сприяє згладжуванню відмінностей і попередженню конфліктів у суспільстві, стимулює формування нових зв'язків між окремими людьми й групами, підвищує освітній і культурний рівень населення.

Людина постійно перебуває в стресових ситуаціях, а це приводить до виснаження, швидкого зношування організму. Для того щоб поповнити свої внутрішні ресурси, що виснажилися в ході виробничої діяльності й при виконанні повсякденних побутових обов'язків, людина повинна активно відпочивати [10, с. 90].

В умовах глобалізації в туризму в його соціокультурному вимірі з'являються нові функції: він розглядається вже і як важливий механізм управління міжкультурним діалогом народів, і як спосіб реалізації принципів соціального партнерства на рівні різних суб'єктів взаємодії. Однак саме тут, на нашу думку, проявляються суперечливі соціокультурні тенденції.

З одного боку, завдяки зростанню масштабів туризму, а також розвитку глобальних засобів телекомунікації, надзвичайно високими стали темпи соціокультурної комунікації між різними країнами, що призводить до універсалізації способу життя. З іншого боку, туризм, в останні півтора десятиліття ставши одним із символів глобалізації культури, у той же час виступає основним комерційно-споживчим каналом культурного обміну.

Перетворення туризму в галузь глобального бізнесу призвело до оформлення національних культур і етнічних традицій у специфічний

товар, запропонований споживачу. В цьому плані туризм сприяє збереженню культурної спадщини, історичних цінностей і соціокультурного простору країн.

Діалог культур може виступати як той фактор, що попереджає виникнення війн і конфліктів. Він може знімати напруженість, створювати обстановку довіри й взаємоповаги. Крім того, обмін духовними цінностями, знайомство з досягненнями культури інших народів збагачує особистість. Взаємодія культур, відбувається в процесі міжособистісного спілкування. При цьому суб'єкти культур, сприймаючи зміст іншої культури, з однієї сторони збагачують зміст національної культури, а, з іншого боку, об'єднуються на основі змісту загальнозначущих культурних цінностей. У процесі міжособистісного спілкування відбувається розширення спектра доступних джерел інформації про іншу культуру, що дозволяє долати існуючі негативні стереотипи й упередження та сприяти взаємозбагаченню духовності у більшості людей.

Цінності іншої культури сприймаються на основі одержання нової інформації й зіставлення її з колишнім соціокультурним досвідом. Процеси взаємодії власного культурного потенціалу з новими елементами культури відбуваються не тільки на раціональному рівні, але також і на емоційному. Почуття сприяють або перешкоджають ефективному сприйняттю іншої культури, освоєнню її цінностей або їх відторгненню. Сприйняття іншої культури здійснюється за допомогою порівняння основних елементів власної національної культури з аналогічними елементами в новій культурі, оскільки, як відомо, порівняння є основою усякого розуміння й усякого мислення. Чужа культура засвоюється тільки в процесі якої-небудь діяльності: практичної, навчальної або іншої.

Взаємодія культур – це історичний процес, що почався дуже давно. Він має таку особливість, що його вектори в різні часи (і навіть у той самий часовий період) можуть мати протилежні напрямки. Одну із цих тенденцій можна охарактеризувати як взаємопроникнення, взаємовплив, навіть як інтеграцію. Ця тенденція може стати фундаментом, основою для розв'язання різного роду соціокультурних конфліктів у ході ефективного діалогу. Друга тенденція характеризується прагненням однієї культури домінувати над іншою (або іншими культурами), що часто призводить до насильницької культурної асиміляції, що може призвести в майбутньому до нагромадження потенціалу міжнаціональних конфліктів.

У процесі взаємодії різних культур реалізується широкий спектр можливостей зіставлення, порівняння, освоєння, запозичення й різних їхніх сторін, елементів, аспектів. При цьому, характер взаємодії культур певних народів визначається не тільки рівнем розвитку кожної з них, але також і конкретними історичними, соціальними й психологічними особливостями, що характеризують умови життя представників цих народів.

Сучасні тенденції розвитку суспільної психології на Заході відображають трансформацію «суспільства продуктивності й добробуту» в

«суспільство вільного часу». А оскільки саме «вільний час» є необхідною й найважливішою умовою існування й розвитку туристичної галузі, то, природно, з його зростанням збільшується й кількість подорожуючих осіб.

Тим більше, відстані, що здавалися раніше величезними, сьогодні не є такими серйозними перешкодами для здійснення будь-якої подорожі. Та й зростання добробуту західного суспільства дозволяє активно подорожувати значній частині представників середнього класу, включаючи молодих, пенсіонерів, сім'ї, студентів, ділових людей тощо. Кількість подорожуючих зростає з кожним десятиліттям приблизно вдвічі [7, с. 252].

Завдяки збільшенню кількості поїздок і подорожуючих осіб, а також розвитку глобальних засобів телекомунікації, надзвичайно високими стали темпи соціокультурної комунікації між різними континентами, регіонами світу і країнами. Причому у всіх куточках планети спостерігаються тенденції культурної інтеграції. Люди різних країн і народів активно обмінюються їжею, музикою, модою, що призводить до універсалізації способу життя в багатьох містах і регіонах світу.

Але в той же час, на тлі того факту, що спосіб життя людей різних країн набуває спільних рис, що люди ближче знайомляться з культурою інших народів і включають її елементи у свою культуру (побут, мистецтво тощо), проглядається й протилежно спрямоване прагнення, яке бере початок у почутті протесту проти однаковості, у бажанні захистити свої культурні джерела й зберегти унікальність місцевої культури та мови. Ця тенденція може бути охарактеризована як «культурний націоналізм».

Духовне життя сучасного суспільства не має єдиного початку, і пошук її ідеалів також зведений до особистісних експериментів при максимальних можливостях експериментування з різними соціальними ролями, просторовими переміщеннями в пошуках самоідентифікації.

У сучасній Україні відбуваються характерні для будь-якого суспільства, що трансформується, процеси статусного, ціннісного й адаптаційного розмежування між соціальними стратами, що формуються та поступово впливають на соціальний тип сучасного українського туриста.

Основні висновки. Туризм у сучасних українських умовах є одним з найважливіших засобів реалізації соціокультурних цінностей у сфері дозвілля. Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, виявилися не тільки в актуалізації цінностей дозвілля, вони торкнулися й самої його якості, сформували нову ідеологію подорожей і туристичної діяльності: виникли та проявилися нові культурні зразки в структуруванні відпочинку й туризму окремих суспільних груп, і ми можемо розглядати цю сукупність об'єктивних показників культурної диференціації як новий комплексний індикатор формування соціальних верств сучасного українського суспільства.Виникнення індустрії масового туризму, зміна соціокультурних пріоритетів у мотивації подорожей, загальне збільшення кількості вільного часу, зміна характеру туризму, його структури й змісту

в динаміці розвитку різних груп українського населення обумовлюють можливість і необхідність його аналізу як одного з найважливіших показників соціокультурних відмінностей.

1. Абрамов В.В., Тонкошкур М.В. Історія туризму: підруч. для студ. спец. «Менеджмент організацій» («Менеджмент готельного, курортного і туристського сервісу»), «Туризм», «Готельне господарство») / В.В. Абрамов, М.В. Тонкошкур; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : Форт, 2010. – 286 с.
2. Азар В.И., Антюфеев Г.В., Байназаров Ю.К., Байков Е.А., Березкин А.А. Большой Глоссарий терминов международного туризма / Национальная академия туризма; Комитет по туризму (г. Москва); Балтийский международный ин-т туризма / М.Б. Биржаков (общ.ред.). – 3.изд., доп. и перераб. – СПб.; М. : Невский Фонд; Издательский дом Герда, 2006. – 936 с.
3. Вишневська О.О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі: монографія / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х. : [ХНУ ім. В.Н.Каразіна], 2009. – 296 с.
4. Ісаєв В.Д., Журба М.А. Естетична імперативність цивілізації та культури: монографія / Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ : [Вид-во СНУ ім. В.Даля], 2009. – 187с.
5. Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали всеукраїнської наук.-теор. конф. молодих учених, 23-24 квітня 2009 р. / Харківська держ. академія культури; Академія мистецтв України; Інститут культурології / Т.Д. Булах (відп.ред.). – Х. : ХДАК, 2009. – 291с.
6. Линчевский Э.Э., Федотов Ю.Н. Типология и психология туризма: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по спец. 032101 – Физическая культура и спорт. – М. : Советский спорт, 2008. – 271 с.
7. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник / М.П. Мальська; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин. Географічний факультет. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
8. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: монографія. – К. : Логос, 2009. – 176 с.
9. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Т.І. Ткаченко; Київський національний торговельно-економічний ун-т. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : [КНТЕУ], 2009. – 462 с.
10. Філософія і соціологія в контексті сучасної культури: зб. наук. праць / Дніпропетровський національний ун-т ім. Олеся Гончара / П.І. Гнатенко (відп.ред.). – Д. : Пороги, 2009. – 235 с.

УДК 911.3

Чорненька Н.В.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ

У статті розкрито потреби та можливості молодіжного туризму; проведено аналіз основних складових індустрії туризму, адаптованих для молодіжного туризму; розглянуто основні напрями аналізованого сегмента туристичного ринку, а також подано пропозиції щодо оптимізації його розвитку.

Ключові слова: молодіжний туризм, засоби розміщення, сегмент ринку, соціальна спрямованість.

В статье раскрыты потребности и возможности молодежного туризма; проведен анализ основных составляющих индустрии туризма, адаптированных для

молодежного туризма; рассмотрены основные направления рассматриваемого сегмента туристического рынка, а также представлены предложения по оптимизации его развития.

Ключевые слова: молодежный туризм, средства размещения, сегмент рынка, социальная направленность.

The article deals with the needs and opportunities for youth tourism, analyzed the main components of the tourism industry, adapted for youth tourism, the basic trends of the analyzed segment of the tourism market, and provides suggestions for optimizing its development.

Key words: youth tourism, accommodation facilities, market segment, and social orientation.

Постановка проблеми. Розвиток молодіжного туризму має бути скерований на забезпечення доступності складових індустрії туризму для молоді, адже саме молодіжний туризм має патріотично-виховне значення, дає змогу в юному віці не тільки пізнати свою країну і весь світ, але й реалізувати конституційне право кожної людини на відпочинок.

Процес розвитку молодіжного туризму потребує систематизації досліджень у цьому напрямку, аналізу та оптимізації нормативно-правової бази, вивчення потреб молодих людей, міжнародної співпраці щодо надання максимальних можливостей і пільг для такого виду туризму.

Літературні джерела та публікації досить повно розкривають історичні етапи розвитку молодіжного туристського руху в Україні та світі (Квартальнов В.А., Федорченко В.К., Крючков А.А., Шаповал Г.Ф., Зінченко В.А.); діяльність дитячих і молодіжних організацій, неформальних груп в Україні, способи соціально-педагогічного сприяння їхнім справам описано у працях таких науковців як Алєксєєнко Т.Ф., Жданович Ю.М., Андрухів І., Головенько В., Корнієвський О., Лісовець О.В. та інші. Досить чітко виокремлений дитячий туризм: зокрема оздоровчо-відпочинкового, патріотично-виховного спрямування. А що стосується вивчення сучасних тенденцій становлення молодіжного туризму, то тут маємо досить розкомплектоване бачення його розвитку. Тому дане дослідження є актуальним та матиме продовження.

Виклад основного матеріалу. Молодіжний туризм (студентський туризм) – це різновид туризму, спрямований на задоволення рекреаційних потреб молоді до 35 років [5]. Згідно Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – молодь, молоді громадяни – громадяни України віком від 14 до 28 років [2]. Вважається, що молодь – найбільш невибаглива вікова категорія туристів, яку меншою мірою цікавить якість продуктів і рівень сервісу, а більшою мірою – ергономічність, помірні ціни й насичена культурно-дозвільна діяльність, що відповідає їхнім віковим потребам. Молодіжний туризм може мати і комерційне, і соціальне забарвлення відповідно до характеру ціноутворення на його послуги. Саме тому під молодіжним туризмом можна розуміти сегмент туристичного ринку, орієнтований на молодь.

Метою цього виду туризму є всебічний розвиток, організація дозвілля, психофізична реабілітація та оздоровлення особистості.

Розглянемо оптимальні варіанти отримання основних туристичних послуг споживачами аналізованої вікової категорії.

Однією з головних складових туризму є розміщення. Молодь обирає хостели. В Україні хостел-рух почав розвиватися не так давно, тому наразі важко назвати точну кількість таких готелів. У нинішньому році кількість ліжкомісць у діючих європейських хостелах збільшилася: у порівнянні з минулим осіннім сезоном їх стало більше на 20%. Це могло б тільки порадувати, якби збільшення місткості «молодіжних готелів» не відбулося шляхом банального додавання додаткових ліжок в існуючі номери.

Згідно вимог Міжнародної асоціації молодіжних хостелів, в хостелі на одну людину має припадати не менше 5 кв. м, відстань від спинки двоярусного ліжка до стелі має становити не менш як 75 сантиметрів, розміром не менш ніж 80 на 190, а відстань між ними щонайменше 75 сантиметрів. На 12 людей у хостелі повинен бути один туалет, передбачається один умивальник на шістьох людей, на 15 осіб – одна душова [1]. При можливості у хостелі має бути повністю обладнана кухня, пральня тощо, добре, коли є кімнати для зустрічей, вечірок. У нас, щоправда, ці вимоги дотримані не повністю: скажімо, є двоповерхові ліжка, кімнати на 12, а то й більше, місць.

Щодо площі кімнати хостелу з розрахунку на одну людину маємо законодавче непогодження, оскільки згідно ДСТУ 4268 Засоби розміщення площа житлової кімнати на одну особу, що проживає у будинках цілорічного функціювання, має бути не меншою ніж 6,0 кв. м. Засоби розміщування повинні мати санітарні об'єкти загального користування (з розрахунку один унітаз, один умивальник і один душ не більше ніж на десять чоловік, окремо для жінок та чоловіків) [3].

Тож, маючи не уніфіковані вимоги до засобів розміщення, важко вимагати у власників молодіжних готелів дотримання вимог до засобів розміщення, зазначених у національному стандарті.

Та молодь на це не дуже зважає. Тож хостели вважаються молодіжними готелями, хоч вікових обмежень на поселення в них нема; можуть поселятися і діти у супроводі дорослих, і люди інших вікових категорій. Правда, представники галузевих асоціацій, зобов'язані слідкувати за дотриманням хостел-стандартів, стверджують, що «ущільнення» торкнулося переважно тих «молодіжних готелів», які не входять до міжнародним асоціацію цього виду готелів (IYHA), працюючи «автономно». А таких, за оцінками експертів, приблизно 30% від загальної кількості всіх європейських хостелів. Втім, поручитися за всіх без винятку асоційованих членів керівники асоціацій, на жаль, не готові. Так що молоді туристи, які заселяються в асоційовані хостели, теж не застраховані від сюрпризу у вигляді «ущільнення».

Крім того, щоб стати хостелом, готельна база повинна розробити туристичні програми. Адже суть хостела й полягає в тому, щоб дозволити

людям довідатися щось нове й цікаве. Також готель підписує з нами договір франчайзингу для одержання права користуватися брендом Hostelling International.

Вартість проживання в хостелах залежить від місткості кімнат, типу ліжок, місця розташування засобу розміщення тощо. Додатково знизити вартість проживання дозволяють картки знижок. Але поширюються вони тільки на асоційовані «готелі для молоді». Українські туристи найчастіше користуються дисконтними картами Міжнародної асоціації хостелів IYHA і міжнародним посвідченням ISIC.

Сегмент «молодіжний туризм» в Україні чітко не виділений: пропозиції туристичних фірм в основному скеровані на сімейний відпочинок, екскурсійні тури розраховані на туристів різних вікових категорій. Тому більшість молодих людей, які хочуть відпочивати так, як їм подобається, самі організовують своє дозвілля.

Проаналізуємо основні тематичні напрями молодіжного туризму[6].

Фестивалі – культурно-мистецькі акції, відкриті для усіх напрямків і жанрів мистецтва, професійних та аматорських мистецьких колективів, окремих митців, що проводяться з метою сприяння розвитку академічного, традиційного народного та сучасного мистецтв, професійної та аматорської творчості, популяризації етнічних і культурних традицій регіонів України. Фестивалі здатні не лише виводити в люди молодих музикантів чи пробуджувати інтерес до немасових видів мистецтва, а й робити українські регіони привабливішими для туристів.

Молоді люди є основними учасниками фестивалів, оскільки такі заходи мають на меті виховання молоді в дусі національних традицій, духовності та патріотизму, формування свідомої громадянської позиції, створення умов для самореалізації молоді, заохочує до налагодження дружніх відносин між молодіжними лідерами з різних регіонів. Умови перебування на території проведення таких дійств, як правило, у формі наметових містечок, на березі водойм, з мінімумом цивілізації, що додає романтизму та відчуття пригод.

Спортивні події можуть мати такі напрями: спортивно-рекреаційний напрям – коли метою є популяризація рекреаційної зони, знайомство з різними видами екстремального туризму (зокрема водного, пішого, вело- та автотуризму), пропагування активного здорового способу життя, сприяння задоволенню моральних, естетичних та творчих запитів людини; спортивно-розважальний напрям – коли основною метою є популяризація та розвиток таких видів спорту як армреслінг, боулдеринг, стронгменінг. Ці види спорту пропагуються завдяки поєднанню з іншими дійствами, кожний турнір – подія, що приваблює тисячі глядачів; спортивно-традиційний напрям – коли основною метою є популяризація того чи іншого виду спорту, формування культури перегляду спортивних баталій, формування загального іміджу території проведення спортивних змагань; спортивно-інтелектуальний напрям – квест, основою якого є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими

гравцями. Квест – (від англ. – пошук пригод) – екстремально-інтелектуальні ігри вночі і вдень. Сенс гри полягає у виконанні різних завдань. Мета завдання: знайти код, який дозволить перейти до наступного завдання і так до перемоги. Аудиторія гри «квест» – це люди активні, здорові, які цікавляться всім новим, розуміються на сучасних засобах комунікації, комп'ютерах, автомобілях. Гравці, споряджені ліхтарями, мобільними телефонами та GPRS інтернетом, ноутбуками, GPS-навігацією.

Екологічний туризм. Стан навколишнього середовища, екологічні і глобальні проблеми сучасності зумовлюють поширення різноманітних екологічних рухів. Саме вони органічно поєднують розв'язання глобальних проблем екології та проблеми проживання конкретного індивіда, тому вони близькі та зрозумілі кожній людині і практично кожна людина може знайти в них сферу самореалізації. В Україні екологічний рух представлений низкою громадських об'єднань, серед яких значна кількість молодіжних. Діяльність громадських молодіжних організацій екологічного спрямування загалом має на меті поліпшення екологічної ситуації в Україні, формування нового екологічного світогляду молоді, забезпечення дотримання екологічних прав громадян, залучення молоді до активної практичної роботи, спрямованої на комплексне розв'язання екологічних проблем.

Освітній туризм – це туристичні поїздки, екскурсії з метою здобуття освіти, удосконалення певних знань, умінь і навичок, задоволення пізнавальних потреб та особистісної зацікавленості щодо культурних, релігійних, соціальних та інших явищ. Він сприяє формуванню освітньої мобільності, а також навичок самоосвіти. Популярність освітнього туризму зростає з кожним роком, і все більше людей поспішають отримати освіту в одному з престижних навчальних закладів, пройти спеціалізовані курси чи стажування за кордоном, підвищити свій інтелектуальний і загальноосвітній рівень. Дуже популярним напрямком останнім часом стала участь студентів чи молодих фахівців у наукових конференціях, що проводяться по всьому світу. Як правило, молоді люди відвідують такі заходи не тільки через любов до науки, а й як певний шанс побачити інше місто або країну.

Лікувально-оздоровчий туризм, метою якого є зміцнення здоров'я, профілактика захворювань і відпочинок. Він характеризується більшою тривалістю подорожі, відвідуванням меншої кількості міст і більшою тривалістю перебування в одному місці, тобто поряд із проведенням дозвілля передбачає відпочинок. Виокремлення оздоровчого туризму відповідає класифікації UNWTO.

Екстремальний туризм. Екстремальний туризм надає можливість випробувати себе і свій організм. До видів екстремального туризму відносять альпінізм, рафтінг, каякінг, дайвінг, пішохідний, автомобільний, гірський, індустріальний, спелео-туризм. Існує офіційна класифікація походів за рівнями складності: некатегорійні і з першого по шостий.

Визначення рівня залежить від тривалості маршруту в днях, наявності важкопрохідних ділянок, довжини маршруту в кілометрах, погодніх умов. Однак це дорогий вид відпочинку, тому важливим є розширення мережі пунктів прокату туристського спорядження.

Культурно-пізнавальний туризм. Цей напрям молодіжного туризму може ділитися на надзвичайно багато видів, у залежності від того, що ставить собі за мету той чи інший турист. Є підстави в цьому сегменті виділити два підсегменти: власне пізнавальний (екскурсійного характеру) та культурно-розважальний. Туристичні послуги для цих видів туризму тісно поєднані між собою і часто неможливо відокремити одну від іншої. За даними фахівців 45% молодих людей віком від 18 років готові до різних пізнавальних та розважальних подорожей.

Соціальний туризм – це подорожі, субсидовані із коштів, що виділяє держава чи профспілки на соціальні потреби. Саме в загальнодоступності для кожної людини полягає соціальна сутність туризму. Отже, соціальний туризм розуміється як масовий загальнодоступний переважно внутрішній напрям туризму, що реалізує право кожної людини на пересування і відпочинок та сприяє соціальному, культурному, духовному розвитку суспільства [4]. У сферу соціального туризму потрапляє і розвиток молодіжного туризму. Для молоді туризм є необхідністю задля розвитку інтелектуальних, чуттєвих, пізнавальних зусиль, спрямованих на надання нового соціального досвіду.

Транспортне забезпечення молодіжного відпочинку на міжнародному рівні здешевлює міжнародне посвідчення ISIC, яке дає право на знижки на авіаквитки від 20 до 40%. Але якщо знижкові картки IYHA може купити кожен бажаючий, то ISIC – тільки студенти та викладачі. Як свідчить статистика, найпоширенішим серед української, зокрема студентської, молоді є залізничний транспорт, де діють знижки впродовж року.

Світова політика спрямована на надання максимальних можливостей і пільг для молодіжного туризму. Нині в світі функціонує понад 300 туристичних організацій для молоді, у тому числі приблизно 30 організацій міжнародного молодіжного туризму. Щорічно до міжнародного молодіжного туристського обміну долучаються понад 25 мільйонів юнаків, дівчат, підлітків. Головними проблемами, що стримують розвиток молодіжного туризму, є відсутність достовірної інформації, а також неналежний рівень матеріальної бази, котра включає у себе, не лише прокат спорядження (намети, спальні мішки, казанки, велосипеди), але й системи доступних та бюджетних послуг (проживання, харчування), і звісно транспортного сполучення.

Основною організацією, яка сприяє молодіжним ініціативам у туристичній сфері, створенню розвиненої інфраструктури молодіжного туризму в Україні, надає рекомендації зі сприяння молодіжному туризму з боку виконавчої й законодавчої влади, просуває український молодіжний туристичний продукт як всередині країни, так і за її межами, є

Всеукраїнська молодіжна туристична асоціація, яка функціонує в Україні з 2004 р. Молодіжний туризм одержує підтримку і закріплення в законодавчих актах низки країн, міжнародних правових документах, наприклад, Заключному акті НБСЄ (1975); Манільській декларації зі світового туризму (Філіппіни, 1980 р.), де, зокрема, сказано: «Молодіжний туризм вимагає до себе більш пильної уваги у зв'язку з тим, що рівень доходів цієї категорії населення насправді не створює сприятливих умов для подорожей і відпочинку. Позитивна політика в цій галузі має виражатися в наданні максимальних можливостей і пільг».

У 2004 р. були затверджені Заходи щодо державної підтримки розвитку молодіжного та дитячого туризму. Сьогодні ми можемо констатувати, що більшість заходів реалізована – що, безперечно, радує, однак на часі проведення інвентаризації об'єктів туристичної інфраструктури, які можуть бути використані для розвитку молодіжного туризму; виокремлення молодіжного туристичного продукту; постійні маркетингові дослідження ринку туристичних послуг з метою розширення та удосконалення туристичних пропозицій для молоді; визначення патріотично орієнтованої тематики екскурсійної діяльності; створення сайту молодіжного відпочинку; наукових досліджень у сфері молодіжного туризму тощо.

1.Всеукраїнська молодіжна туристична асоціація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.youthtour.org.ua/index.php?lang=ua&mode=uyta
2.Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2998-12
3.ДСТУ 4268 : 2003 Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.budinfo.org.ua/doc/1810680.jsp
4.Скриль І.А. Соціальний туризм: сутність, переваги та перспективи розвитку – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vkhnu/Gge/2008_824/Skryl.pdf
5.Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. — К. : Знання, 2011. — 334 с.
6.Чорненька Н. В. Подієвий туризм як перспективний напрям розвитку в системі туристичної індустрії / Н. В. Чорненька // Рекреаційно-туристичне природокористування в Східноєвропейському регіоні: сучасний стан і перспективи : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці 21-23 жовтня 2010 р.). – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2010. – С. 174-176.

УДК 338.48: 504.03

Антоненко В.С., Козловський Є.В.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті визначені основні поняття сільського зеленого туризму, цілі та завдання державної політики його розвитку. Використовуючи європейський досвід

запропонована концепція розвитку сільського зеленого туризму в межах якої розглянуті моделі розвитку даного виду туризму в Україні з урахуванням національної й регіональної специфіки.

Ключові слова: сільський зелений туризм, модель розвитку,туристичний продукт.

В статье определены основные понятия сельского зеленого туризма, цели и задачи государственной политики его развития. Используя европейский опыт предложена концепция развития сельского зеленого туризма в пределах которой рассмотрены модели развития данного вида туризма в Украине с учетом национальной и региональной специфики.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, модель развития, туристический продукт.

In article the basic concepts of rural green tourism, goals and objectives of its government policy are determined. Exploiting the European experience, the concept of rural green tourism development is proposed and the development models of this form of tourism in Ukraine are considered in the light of national and regional specificities.

Keywords: rural green tourism, model development, tourism product.

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних шляхів подолання кризи, що склалася у вітчизняному аграрному секторі, є активізація сільського населення до підприємницької діяльності у невиробничій сфері. Питання розвитку сільського зеленого туризму особливої актуальності набуло в останні роки. Організація відпочинку на селі має надзвичайно позитивний вплив на економіку та екологію регіонів за рахунок розширення сфери зайнятості сільського населення та можливості реалізації на місці продукції особистого селянського господарства, забезпечення туристів екологічно чистими продуктами харчування та збереження природи внаслідок зниження антропогенного впливу. Сільський зелений туризм істотно впливає на благоустрій села, розвиток соціальної інфраструктури, сфери обслуговування, поліпшення демографічної ситуації на селі. Важливість сільського зеленого туризму, що спрямований на охорону природи та культурно-історичної спадщини, подолання характерного для України сезонного характеру туристичного продукту, сприяння працевлаштуванню безробітних в сільській місцевості обумовлює актуальність дослідження даної проблеми.

Сільський зелений туризм є однією з небагатьох галузей, яка не просто створює робочі місця, але й робить це без шкоди для навколишнього середовища. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає ще й в тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні кількості відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, у свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов’язані з проблемами розвитку цього сектору туристичної індустрії, вже багато

років знаходяться у центрі уваги науковців. Найбільший інтерес становлять праці вітчизняних вчених В.Васильєва, В.Гловацької П.Горішевського, Ю.Зінько, В. Кафарського, В. Косенко, Х.Роглєва, М.Рутинського, І.Філіппової та ін. Проте, незважаючи на значущість проведених досліджень, розвиток сільського зеленого туризму в регіонах України передбачає опрацювання нових концептуальних підходів щодо створення сприятливого ринкового середовища. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування специфіки формування соціально-економічних відносин у системі сільського зеленого туризму.

Мета статті – визначення загальноприйнятих у світі концепцій розвитку сільського зеленого туризму та розробка на цій основі відповідних рекомендацій щодо створення в Україні сучасного конкурентоспроможного та прибуткового туристичного продукту сільського туризму.

Виклад основного матеріалу. На науковій і практичній ниві ще досі тривають дискусії про зміст і спрямованість «сільського туризму». Згідно із словником з подорожей, туризму та гостинності британського вченого С. Медліка (S.Medlik), сільський туризм (rural tourism) – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів екскурсоводами. [6, с. 270].

На думку М. Рутинського і Ю. Зінько, сільський туристичний продукт (комплекс послуг сільського зеленого туризму, агротурпакет послуг) – це сукупність послуг нічліжного, гастрономічного, екскурсійного й відпочинково-розважального обслуговування, які пропонує власник агрооселі (агропансіонату) [4, с. 9].

Сприяння розвитку сільського зеленого туризму є невід'ємною складовою державної регіональної політики, одним з шляхів вирішення питання зайнятості населення та соціально-економічного розвитку депресивних територій. Головна мета державної політики розвитку сільського зеленого туризму – створення в Україні сучасного високоефективного, конкурентоспроможного та прибуткового туристичного сектору на основі використання всіх ресурсів сільської місцевості за умови їхнього збереження, заощадження та відтворення.

Основними завданнями державної політики розвитку сільського зеленого туризму є:

- розробка концепції розвитку сільського зеленого туризму на державному та регіональному рівні, де визначалися б напрями (модель або моделі розвитку) сільського зеленого туризму з урахуванням української (загальнонаціональної) та регіональної специфіки;
- формування державної політики розвитку сільського зеленого туризму як альтернативної (додаткової) прибуткової діяльності населення в сільській місцевості та малих містах України;

- розробка державної цільової програми розвитку сільського зеленого туризму як прибуткового сектору економіки, що передбачала б формування механізмів її виконання: правового, фінансового, організаційного, інформаційного;
- створення умов для виробництва різноманітних і комплексних сукупних регіональних туристичних продуктів, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках [2, с. 187].

До актуальних проблем розвитку сільського зеленого туризму в Україні слід віднести питання впровадження системи підготовки профільних фахівців, навчання і перекваліфікації сільських господарів, незайнятого сільського населення. В Україні не працюють на постійній основі спеціальні консалтингові групи, які б здійснювали профільне повне консультування, супровід та навчання зацікавлених осіб. Відповідно не створено регіональних постійно діючих інформаційно-тренінгових центрів, до яких міг звернутися пересічний селянин і отримати необхідну інформацію.

Натомість, зараз в Україні маємо значну кількість господарів, які працюють «інтуїтивно», не маючи спеціальних навичок. Отже, для забезпечення належної якості послуг, які надаються сільськими господарями, на даний час особливо гостро постала проблема створення групи спеціалістів (тренерів), що змогли б перетворити селянина-початківця на господаря агросадиби, послуги якого задовольнятимуть у майбутньому смак найвибагливішого клієнта [2, с. 188].

Розглядаючи проблеми підготовки фахівців, варто також звернути увагу і на рівень інформаційно-методичного забезпечення підготовки. На сьогодні існуюча в Україні інформаційно-методична база характеризується, по-перше, тим, що є недостатньо комплексною, тобто не охоплює і не розкриває зміст всіх компонентів діяльності в цій сфері, по-друге, носить переважно теоретичний характер і є недостатньо орієнтованою на практичні аспекти господарювання. Зазначений рівень інформаційно-методичної бази не дозволяє господарям оперативно реагувати і адаптуватися до нових економічних умов сьогодення.

Однією із суттєвих перепон на шляху ефективного просування ідеї сільського зеленого туризму серед туристів є відсутність професійно розробленої маркетингової та рекламної стратегії. Значна кількість існуючих туристичних маршрутів (продуктів) розроблювалась за повної відсутності інформації про бажання тих, заради кого це все і створювалось, тобто – потенційних клієнтів. Звідси – проблеми, пов’язані з реалізацією значної кількості туристичних продуктів сільського туризму, що не користуються попитом [5].

На даному етапі також можемо констатувати відсутність запроваджених і працюючих механізмів, які б забезпечували постійний і оперативний зв’язок між конкретним власником агросадиби, який зацікавлений у продажу своїх послуг та клієнтом, який бажає відпочити в

одному з українських сіл. Висвітлення цієї проблеми в засобах масової інформації має переважно епізодичний характер, що значно ускладнює процес сприйняття і засвоєння інформації, з одного боку – потенційними туристами, з іншого – господарями.

Слід також зазначити, що окреме господарство практично не може самостійно формувати та реалізувати привабливий туристичний продукт. Для створення туристичного продукту сільського туризму необхідні зусилля багатьох людей і представників багатьох галузей, пов'язаних між собою спільною метою. Провідна роль у процесі активізації розвитку сільського зеленого туризму належить формуванню в Україні регіональних кластерів, що дозволить оптимізувати діяльність виробничих систем, активізує розвиток високотехнологічних і наукоємних виробництв, сприятиме використанню переваг спеціалізації підприємств.

Переваги створення кластеру суб'єктів господарювання сільського туризму полягають в тому, що із розрізнених підприємців – власників садиб, місцевих майстрів, представників сфери послуг, громадськості ті місцевого самоврядування тощо – утворюються об'єднання, які шляхом координації спільних зусиль створюють та реалізують туристичний продукт сільського туризму, що, в кінцевому підсумку, веде до всебічного розвитку села за рахунок ефективного використання ресурсів.

Завданням кластеру суб'єктів господарювання сільського туризму має бути не лише формування спільними зусиллями туристичного продукту сільського туризму, але й навчання, маркетинг, фінансування та підтримка подальшого розвитку сільського туризму. Згідно даної моделі, кожний з учасників кластеру сільського туризму виконуватиме певну – чітко встановлену функцію – в процесі формування та реалізації туристичного продукту сільського туризму, при цьому члени кластеру будуть тісно пов'язані між собою.

Міжнародна (переважно європейська) практика свідчить, що розвиток туризму на селі у формі малого сімейного готельного бізнесу є великою соціально-економічною програмою щодо переведення частини аграрного населення зі сфери виробництва у сферу послуг. Її завдання – надати імпульс розвитку аграрних регіонів, а також місцевому населенню шляхом організації нового специфічного сектору місцевої економіки.

Фактично в багатьох сільських регіонах у Європі сільське господарство перестало бути найважливішою формою використання землі та діяльності сільської громади. Частка населення, що працюють у сільськогосподарському секторі в Греції складає 30% від їхньої загальної кількості, в Португалії – 24%, в Іспанії та Ірландії – 17%, в Італії – 12%, в Бельгії, Данії, Нідерландах і Великобританії – від 2% до 7% [3, с. 57].

Отже, необхідно знайти нові види діяльності, які б замінили або доповнили сільськогосподарську діяльність. Пошук підходів до вирішення цього завдання пояснює підвищене зацікавлення науковців і практиків до сільського зеленого туризму, який за швидкого розвитку може оживити багато сільських регіонів. Статистичні дослідження показують, що 35%

городян в ЄС віддають перевагу відпустці в сільській місцевості. У Нідерландах їхня частка особливо велика – 49%. Аграрна політика країн ЄС спонукає фермерів до пошуку альтернативних джерел доходу [3, с. 58].

У розвинених європейських країнах, де важливим фактором є те, що житловий фонд у сільських регіонах у цілому має високий рівень комфортності, концепція сільського зеленого туризму ґрунтується в першу чергу на використанні ресурсів домашніх господарств. Таким чином, пануюча у Європі модель розвитку даного виду туризму орієнтована на розвиток малого сімейного готельного господарства у сільських провінціях.

Для реалізації цієї моделі розвитку сільського зеленого туризму необхідно:

- наявність вільного або умовно вільного житлового фонду в сільській місцевості (включаючи малі міста);
- досить високий рівень комфортності та задовільний стан більшості житлового фонду;
- системна державна підтримка туристичних господарств: ухвалення політичного рішення щодо розвитку сільського туризму як сектору сфери туристичних послуг;
- організаційна підтримка: створення спеціальних структур з організації роботи, впровадження інформаційних технологій;
- організація об’єднань суб’єктів сільського туризму, що підтримують портали з базами даних з всього сільського туристичного сектору;
- нормативно-правове (прийняття відповідних законів та держпрограм) та рекламно-інформаційне забезпечення просування національного та регіональних сільських туристичних продуктів;
- фінансова підтримка (система пільгового кредитування або дотації сільських туристичних господарств) [2, с. 189].

Вищезгадана модель розвитку сільського зеленого туризму реалізується й в країнах Центральної та Східної Європи. Вони звичайно не володіють житловим фондом такого рівня комфортності, як у Західній Європі, однак, в даних країнах діють державні програми розбудови сільського туристичного сектору. На рівні центрального уряду схвалені рішення про державну підтримку сільського зеленого туризму, прийняті відповідні програми, створюється система пільгового кредитування сільських туристичних господарств для реконструкції та переобладнання будинків. Також організовані національні асоціації суб’єктів сільського туристичного бізнесу, вже на початковому етапі впроваджуються інформаційні технології та підтримуються інформаційно-рекламні портали.

У менш економічно розвинених країнах світу, де приватні будинки не можна використовувати як засоби розміщення туристів, але є в наявності унікальний туристичний потенціал (кліматичний, природний, ландшафтний, історико-культурний), практикують інший підхід – у сільській місцевості поза курортними зонами створюються великі приватні

туристичні центри, зорієнтовані на використання туристичних ресурсів у сільській місцевості.

На даний час у світі існує практичний досвід реалізації трьох моделей розвитку сільського зеленого туризму. Їх можна згрупувати в такий спосіб:

1. Розвиток туристичного бізнесу на базі малого сімейного готельного господарства. Дана модель успішно реалізується в межах кількох концепцій, які складають основу державної політики щодо переведення сільського населення із сектора аграрного виробництва в сектор послуг за умови прийняття на державному рівні комплексної соціально-економічної стратегії, спрямованої на підтримку сільських регіонів. Ця стратегія включає підтримку розвитку мережі засобів розміщення (приватних мікроготелів) на базі існуючого в сільській місцевості житлового фонду, сільськогосподарських та спеціалізованих об'єктів.

2. Будівництво великих і середніх приватних туристичних об'єктів у сільській місцевості: спеціалізованих готелів, культурно-етнографічних центрів (характерно для країн з невисоким рівнем комфортності житлового фонду в сільській місцевості). Дана модель для вдалої реалізації вимагає, насамперед, інвестиційних ресурсів – як місцевих, так і зовнішніх, а також підтримки відповідних проектів на рівні регіону.

3. Створення державних або приватних сільськогосподарських парків. Крім розвитку туристичної галузі, заснована на такій моделі концепція ставить за мету популяризацію та пропаганду досягнень сільського господарства країни та демонстрацію прийомів традиційного сільськогосподарського виробництва. Будучи багатофункціональними центрами, державні сільськогосподарські парки паралельно можуть провадити науково-дослідну та селекційну роботу, залишаючись при цьому розважальними туристичними об'єктами та постійно діючими виставково-експозиційними центрами [2, с. 190].

Перераховані моделі сільського зеленого туризму апробовані у світовій практиці. На нашу думку, концепція розвитку сільського зеленого туризму в українській провінції повинна носити комплексний характер: у силу величезної розмаїтості умов на території нашої країни, в неї можуть бути закладені всі ці напрямки (моделі), причому їхня практична реалізація залежатиме від особливостей регіону.

Розвиток сільського зеленого туризму як сектору української туристичної індустрії вимагає партнерства влади, бізнесу, місцевих співтовариств та широкого кола зацікавлених неурядових організацій всіх рівнів. Істотну роль у координації цього процесу можуть зіграти інститути міжмуніципальної кооперації та об'єднання суб'єктів сільського зеленого туризму. Одним з прикладів регіонального об'єднання суб'єктів туристичної діяльності є створення спілок сільського туризму.

Основні висновки. Отже, розвиток туристичного сектору в українській провінції повинен стати важливим чинником зростання та

розвитку українського суспільства: економічного, соціального, культурного та духовного. Найважливіший результат розвитку сільського зеленого туризму – зростання матеріального добробуту місцевих співтовариств, соціокультурний і духовний ефект у результаті активізації місцевих творчих ресурсів, збереження та розвитку національної природної, історико-культурної та духовної спадщини, підвищення самооцінки місцевих співтовариств, поява позитивної соціальної перспективи.

Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямі, на нашу думку, мають бути пов'язані з визначенням механізмів активізації просування українського сільського відпочинку на міжнародному туристичному ринку, налагодженням взаємовигідної співпраці власників агросадиб з туристичними підприємствами, які можуть сприяти активізації руху іноземних туристів у села з метою короткотривалого відпочинку, ознайомлення з місцевими традиціями, участі у фестивалях і сільськогосподарських роботах.

1. Зубач В., Шпір М. Зелений туризм: пропозиції і проблеми // Бліц–Захід. – 2005. – № 26. – С. 52.
2. Козловський Є. Управлінські засади реалізації державної політики в галузі сільського зеленого туризму // Вісн. НАДУ. – 2005. – № 4. – С. 184–191.
3. Роглєв Х.Й. Сільський туризм – перспективний напрямок розвитку туристичної індустрії України // Туризм: Теорія і практика. – 2005. – № 1. – С. 55–59.
4. Рутинський М.Й, Зінько Ю.В. Сільський туризм / Навч. посіб. – К.: Знання, 2006. – 271 с.
5. Філіппова І. Актуальні проблеми, які гальмують розвиток сільського зеленого туризму. Спілка сприяння розвитку сільського туризму в Україні. – Режим доступу: http://www.greentour.com.ua. – Заголовок з екрану.
6. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality. – London: Butterworth–Heinemann Edition, 2002. – 412 p.

УДК 911.3

Бейдик О.О., Сировець С.Ю.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО ТА АПЕННІНО-МАЛЬТІЙСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКИХ МЕЗОРАЙОНІВ

Проведено порівняльну характеристику Причорноморського та Апенніно-Мальтійського рекреаційно-туристських мезорайонів Європейського макрорайону, запропоновано геополітичноакцентовану країнознавчу характеристику території та принципову моніторингову структурно-логічну модель оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристських комплексів.

Ключові слова: об'єкти Всесвітнього надбання, специфіка ресурсно-туристського простору, геополітичні перспективи, структурно-логічна модель, чинники розвитку рекреації.

Проведена сравнительная характеристика Причерноморского и Апеннин-Мальтийского рекреационно-туристских мезорайонов Европейского макрорайона,

предложено геополитическоакцентиваную страноведческую характеристику территории и принципиальную мониторинговую структурно-логическую модель оценки факторов развития рекреационно-туристских комплексов.

Ключевые слова: объекты Всемирного наследия, специфика ресурсно-туристского пространства, геополитические перспективы, структурно-логическая модель, факторы развития рекреации.

The comparative characteristics of the Black Sea and the Apennines, Malta recreational and tourist mezorayoniv European makrorayonu, proposed heopolitychnoaktsentovanu geographic characteristics of the territory and the principal monitoring of structural and logical model estimates of factors of recreational and tourist facilities.

Keywords: World Heritage sites, specific resource and tourist area, geopolitical perspective, structural and logical model, the factors of recreation.

Постановка проблеми. Є різні школи, різні автори та різні підходи до країнознавчої характеристики території. І люди, і наукові колективи – діти свого часу. З шеренги найбільш відомих і креативних країнознавців слід нагадати наступні імена: Микола Баранський, Володимир Максаковський, Віктор Юрківський, Іван Дахно (ХХ-ХХІ ст., СРСР, Росія, Україна; класичні географи, комплексна характеристика країни), Елізе Реклю (ХІХ-ХХ ст., Франція, фундаментальні країнознавчі дослідження викладенні в багатотомній роботі «Земля і люди»), Зікмунд і Ганзелка (ХХ ст., Чехословаччина, надтривалі трансконтинентальні автоекспедиції, «дорожні враження та емоції»), Рібар і Гейма (ХХ ст., Чехословаччина, трансконтинентальні подорожі автостопом, «дорожні враження та емоції») (в Україні традиції цих автомандрівників продовжуює Максим Цвєлєньєв), Володимир Дунаєв, Валентин Зорин, Олександр Кавєрзнєв (ХХ ст., СРСР, Росія, краєзнавчі репортажі з конфліктних, кризових і «гарячих» точок планети), Андрій Цаплієнко (ХХІ ст., Україна, «радикальне краєзнавство» - репортажі з «гарячих» та катастрофічних регіонів), Ігор Захаренко (ХХІ ст., Україна, туристсько-країнознавчі телевізійні репортажі). Таким чином, варіанти і модифікації країнознавчої характеристики території перебувають у постійному діалектичному розвитку.

Мета статті – розвиток уявлень про країнознавчу характеристику території (країна, мезорайон, вузол, комплекс). Ключовим моментом реалізації мети є: а) ретроспективний огляд основинх підходів (школи, автори, сутність) аналізу території та виклад країнознавчої характеристики (на прикладі мезорайонів), яка, поряд з іншими, впроваджувалась в навчальний процес на географічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка; б) пропозиція уніфікованих схем характеристик рекреаційно-туристського мезорайону та вузла (уявлення про останню посилено структурно-логічною моделлю); в) порівняльна характеристика Причорноморського та Апенніно-Мальтійського рекреаційно-туристських мезорайонів Європейського макрорайону.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на те, що геополітична ситуація є вирішальним чинником, який визначає туристську політику держави, характер туристських потоків та надходжень від туризму, нижче

наведено геополітично акцентовану структуру характеристики мезорайону, стислу і спрощену характеристику двох ключових мезорайонів Європи та інноваційну моніторингову структурно-логічну модель оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристського вузла (рис.1,2):

- *туристсько-географічна (країнознавча) характеристика мезорайону:*

1) склад території (вказується загальна площа та загальна чисельність населення);

2) розташування (розглядається 6 варіантів розташування: 1) приморське (приморсько-приокеанічне, приокеанічне); 2) внутрішньоматерикове; 3) приморсько-внутрішньоматерикове (приокеанічно-внутрішньоматерикове); 4) приморсько-внутрішньоматериково-острівне (приокеанічно-внутрішньоматериково-острівне); 5) приморсько-острівне (приокеанічно-острівне); 6) острівне. Наприклад, Австралія та Нова Зеландія, Франція і Монако, Мексика мають приморсько-приокеанічне розташування; вказується вихід до морів і океанів, протяжність берегової лінії);

3) коефіцієнт коло подібності;

4)тип регіонального ринку (країни-генератори або країни-донори та країни-рецепієнти), *сальдо туристського балансу, турпотоки* (напрями в'їзду–виїзду, види транспорту; вказується тип туристського ринку, види транспорту, якими прибуває основний потік туристів, сезонність туристських прибуттів);

5) специфіка ресурсно-туристського простору;

6) рекреаційні комплекси (база розміщення; об'єкти Всесвітнього надбання, опорні ланки ресурсно-рекреаційного каркасу, культурно-інформаційні системи***);***

*7) геополітичні перспективи (*а) перспективи вступу (або виходу) до військово-політичних, економічних, релігійних та інших блоків (угрупувань, союзів тощо); б) перспективи об'єднання (чи роз'єднання держави); в) перспективи зміни типу кордонів (характеристика кордонів); г) перспектики будівництва життєво важливих для держави транспортних комунікацій або зміна якості (або технічних характеристик) вже існуючих; д) розміщення (організація) нових авто-, аеропортів тощо або зміна якості (технічних характеристик) вже існуючих тощо***)**;

8) туристська політика;

9) основні суспільно-політичні та екологічні проблеми.

- *спрощена характеристика ключових мезорайонів Європи*:

Причорноморський туристський мезорайон. Склад території: Україна, Болгарія, Молдова, Румунія. Загальна кількість об'єктів Всесвітнього надбання – 23. Розташування приморсько-внутрішньоматерикове, вихід до північного та західного берегів Чорного і до Азовського морів. Через Україну – своєрідний буфер між Сходом

(Росія) і Заходом – в напрямі європейських країн ідуть не тільки турпотоки і проходить «Великий шовковий шлях», а й потоки нелегальних мігрантів з азіатських країн. Постсоціалістичний регіон з перехідною економікою, що частково вийшов із орбіти впливу колишнього СРСР. Центри релігійного туризму світового та європейського значення (Київ – один із найбільших центрів православ'я, Святогірськ, Почаїв, Львів, Меджибіж, Умань, Зарваниця, Євпаторія – в Україні, Рильський монастир – в Болгарії), міста-музеї просто неба та архітектурно-історичні центри: Несебр, Созопол, Петрич, Кам'янець-Подільський, Севастополь, Переяслав-Хмельницький, Сучава та ін. Розвиток лікувально-оздоровчого (Трускавець (рис.1), Моршин, Немирів, Миргород – Україна, Мамайя – Румунія, Золоті Піски, Єлена та Костянтин, Сонячний Берег – Болгарія), гірськолижного (Буковель, Верховина, Славське – Україна, Пампорово, Баско – Болгарія) туризму та винних турів (АР Крим, Закарпатська, Одеська, Миколаївська області – Україна, Криківські підвали – Кишинів, Молдова). Основні зони тяжіння турпотоків – столичні міста, узбережжя Північного (Україна) та Західного (Болгарія, Румунія) Причорномор'я, перспективні гірські райони Карпат, Рили, Родопів, Трансільванських Альп. Регіон-реціпієнт (задовольняючий туристський попит): переважає експорт вражень і послуг, позитивне сальдо туристського балансу. Основний потік туристів (травень–серпень; Росія, Східна Європа, Німеччина) прибуває наземним, авіаційним транспортом (наприклад, 70 % гостей ЄВРО-2012 прибуло до України повітряним шляхом), зростає роль морського транспорту.

Апенніно-Мальтійський туристський мезорайон. Склад території: Італія, Ватикан, Сан-Маріно, Мальта. Розташування приморсько-внутрішньоматериково-острівне. Регіон-півострів. Найбільший світовий центр католицизму та єдина держава-місто Ватикан. Відчутна асиметрія в економічному розвитку території: високорозвинена держава (Італія відноситься до «сімки») та 3 держави-карлики. Зимові курорти, курорти на базі термальних джерел. Основні туристські центри: Рим, Ватикан, Венеція, Флоренція, Неаполь, Барі, Мілан, Турин, Верона, Парма, о. Капрі. Загальна кількість об'єктів Всесвітнього надбання – 53. Регіон-реціпієнт (задовольняючий туристський попит): переважає експорт вражень і послуг, позитивне сальдо туристського балансу. Переважна більшість туристів прибуває наземним і повітряним транспортом із Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії. Розвинений морський транспорт (лінії до Франції, Чорногорії, Словенії, Хорватії, Тунісу). Антиподність напрямів тур потоків;

- *інноваційні моніторингові структурно-логічні моделі оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристських вузлів (рис.1,2)*:

Число 9, яке віддзеркалює кількість позицій за якими характеризується мезорайон та вузол (комплекс), зайвий раз підкреслює категорію оптимальності, виступає символом вічної матерії. з якою воно (число 9) пов'язується (кількість планет сонячної системи, кількість сфер

(небес) рая, кількість муз, кількість життів у кішки, кількість гостей, яких запрошують до оселі тощо).

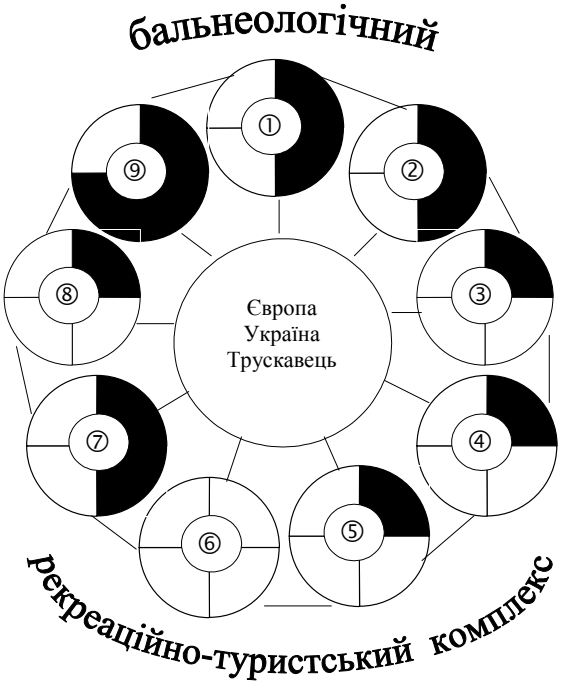

Рис. 1. Принципова моніторингова структурно-логічна модель оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристського комплексу (на прикладі Причорноморського мезорайону Європи)

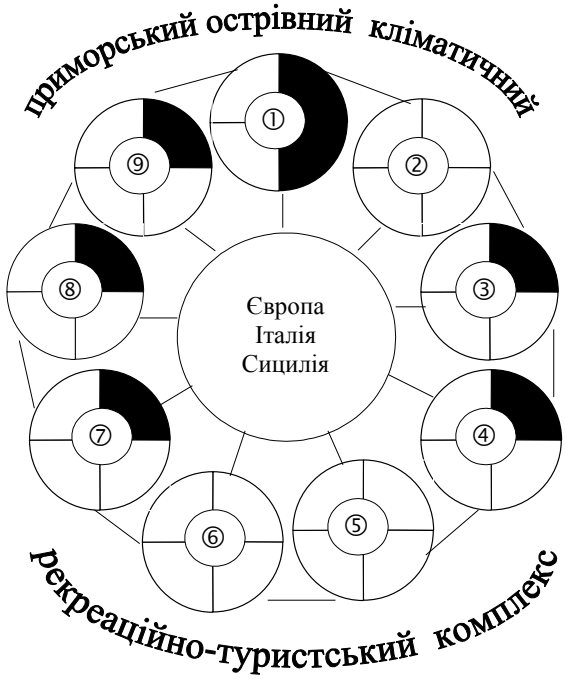

Рис. 2. Принципова моніторингова структурно-логічна модель оцінки чинників розвитку рекреаційно-туристського комплексу (на прикладі Апенніно-Мальтійського мезорайону Європи)

Умовні позначення:
Чинники розвитку рекреації:
① – використання ГПП (геополітичне положення)
②– безпека
③– клімат
④ – акваторія
⑤ – рельєф
⑥ – ҐРТ (ґрунти–рослини–тварини)
⑦– АІК (архітектурно-історичні комплекси)
⑧ – ТПЗ (транспорт–послуги–зручності)
⑨ – деструкції

Рівні реалій та можливостей розвитку рекреаційно-туристських чинників

дуже низький

низький

середній

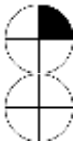
високий

дуже високий

Висновки та пропозиції:

- Україна (6 об'єктів Всесвітнього надбання) може використати значний досвід Італії (47 об'єктів Всесвітнього надбання) в просуванні об'єктів культурної та природної спадщини до рівня Всесвітнього надбання, а при отриманні цього статусу – в реалізації заходів щодо його збереження (нагадаємо, що після надання у 1990 р. Печерській Лаврі та Софії Київській (№527) статусу об'єктів Всесвітнього надбання, Україна систематично порушувала закон «Про міжнародні договори України» (статті 16, 19) (в даний час в буферній зоні будується або має бути розміщено близько 30 об'єктів), в зв'язку з чим питання про неповну відповідність цих споруд буде винесено на засідання сесії ЮНЕСКО, яке відбудеться у 2013 р. у Бразилії);
- Плідним може бути співробітництво України та Італії в екологічній площині та сфері безпеки туризму (щорічні лісові пожежі на найбільш цінних в туристському відношені територіях: в Україні – Крим, в Італії – о. Сардинія, Південь країни);
- Україна та Італія мають цікавий досвід у розвитку рекреаційної та екологічної функції островів, моніторингу острівних геосистем (в Україні: о. Брезань, о. Хортиця – рекреаційна, природоохоронна, історико-археологічна функція; о. Труханів – культурно-розважальна, рекреаційна функція; о. Венеціанський, о. Муромець, о. Козачий – природоохоронна, рекреаційна функція; в Італії: о. Сардинія – природоохоронна, рекреаційна функція; о. Сицилія (рис.2) – рекреаційна, природоохоронна, історико-археологічна функції; о. Устіка - природоохоронна, екологічна функції; о. Капрі – природоохоронна, рекреаційна, історична (перебування М.Горького, В.І. Леніна, Ф.І. Шаляпіна) функції; о. Капрера – природоохоронна, екологічна, історична (поховання Джузеппе Гарібальді) функції;
- запропоновані моніторингові структурно-логічні моделі систематизують та поглиблюють методологію та методику аналізу рекреаційно-туристського вузла та розширюють уявлення про його структуру;
- проведений ретроспективний аналіз країнознавчих характеристик і підходів виступає підґрунтям для подальшого розвитку уявлень про комплексну характеристику статусної території (держава, країна, інтеграція держав).

УДК 911.3

Смирнов І.Г., Нагорна М.М.

ДИНАМІЧНИЙ РОЗВИТОК АЗІЙСЬКИХ АВІАКОМПАНІЙ ТА ТУРИЗМ

Представлено динамічний розвиток азійських авіакомпаній, які починають випереджувати світових авіагігантів – американські та європейські авіалінії за

рахунок бездоганного сервісу, нових літаків та різноманітністю додаткових послуг для пасажирів.

Ключові слова: авіакомпанія, авіалінії, сервіс,міжнародний туризм.

Представлено динамичное развитие азиатских авиакомпаний, которые начинают опережать мировых авиагигантов – американские и европейские авиалинии за счет безупречного сервиса, новых самолетов и разнообразия дополнительных услуг для пассажиров.

Ключевые слова: авиакомпания, авиалинии, сервис, международный туризм.

Shown the dynamic development of the Asian airlines which are beginning to overcome world airgiants – U.S. and European airlines by impeccable service, new planes and a variety of additional services for passengers.

Keywords: airline, airlines, service, international tourism.

Постановка наукової проблеми. Розвиток міжнародного туризму в сучасних умовах нерозривно пов'язаний з розвитком авіаційної галузі та особливостями світового ринку авіаперевезень. До недавнього часу на ньому домінували американські та західноєвропейські авіакомпанії (так як Delta, Panam, United Airlines (США), Lufgansa (Німеччина), British Airways (Велика Британія), Air France (Франція), KLM (Нідерланди), SAS (Швеція), Austrian Airlines (Австрія) та ін.). Традиційно вважалося, що саме вони репрезентують найвищу якість послуг з міжнародних авіаперельотів, експлуатують найновішу авіатехніку, мають найкращі та найбільші аеропорти, надають до послуг авіапасажирів різноманітний сервіс світового класу, забезпечують високу надійність авіаподорожі, і як результат обслуговують найбільшу кількість пасажирів. Однак початок XXI ст. вніс суттєві зміни в такий стан речей: в погоню за світовими авіагігантами вирушили «східні», азійські авіалінії. За багатьма показниками вони вже випередили більшість відомих американських та європейських авіакомпаній, що й було зафіксоване в щорічному рейтингу за 2011 р. «World’s Best Airline» британської консалтингової компанії Skytrax, за яким найкращим авіаперевізником світу було визнано компанію Qatar Airways з Катару.

Літературні джерела та публікації з теми статті включають праці автора з транспортної логістики в туризмі [1; 2], праці українських та закордонних авторів з особливостей сучасного ринку авіатранспортних послуг та зв’язку його з туризмом [4; 5; 6; 7], інтернет-джерела.

Метою статті є показати динамічний розвиток азійських авіакомпаній, зростання їхньої частки на світовому ринку авіаперевезень; навести характеристики та пояснити чинники успіху найбільших та найкращих з них.

Виклад основного матеріалу. Азійські авіалінії відправляються в погоню за світовими авіагігантами. Перемагати американців та європейців азійці намагаються бездоганним сервісом, новими літаками та різноманітністю послуг та харчування. 13 листопада 2011 р. на авіасалоні в Дубаї (ОАЕ) корпорація Boing (США) оформила найбільший на той час комерційний контракт у своїй історії – на загальну суму $ 26 млрд.

Американського авіагіганта «ощасливила» арабська авіакомпанія Emirates (ОАЕ), замовивши в нього 50 далекомагістральних літаків Boing 777-300 ER та попередньо домовившись про набуття ще 20 таких же лайнерів у майбутньому. «Рекордний контракт підтримує нашу стратегію розширення мережі далекомагістральних маршрутів та намагання стати провідним авіаперевізником світу, з'єднуючи світ з Дубаєм та через Дубай»,- озвучив амбіції Emirates голова компанії шейх Ахмед аль-Мактум [7]. Такі плани компанії Emirates навряд чи можна вважати голослівними, адже ця авіакомпанія вже нині обслуговує 116 напрямків у 67 країнах світу, а на початку 2012 р. відкрила перші рейси до Південної Америки. Проте на дубайському авіасалоні компанія Emirates була далеко не єдиним претендентом на світове авіапанування. Так, не менш масштабний проект з давнім конкурентом Boing європейською компанією Airbus оформив катарський перевізник Qatar Airways, який закупив для розширення своєї маршрутної мережі 50 найновітніших лайнерів А 320 нео та замовив на майбутнє ще 30 таких літаків. В останні роки азійські авіакомпанії агресивно тиснуть на європейських та американських авіагігантів, нарощуючи свій флот та відкриваючи нові напрямки. Як результат, ще в 2009 р. Азійсько-Тихоокеанський регіон вперше став найбільшим авіаринком світу, випередивши Північну Америку. А нині, станом на 2012 р., чотири з п'яти найбільших авіаліній світу за обсягом ринкової капіталізації походять з Азії. Це Air China ($ 20 млрд.), Singapore Airlines ($ 14 млрд.), Cathay Pacific ($ 12 млрд.) та China Southern ($ 11 млрд.). П'ятірку завершує чилійсько-бразильська авіакомпанія Lat Am ($ 11 млрд.). При цьому азійські перевізники починають перевершувати західних колег не тільки за темпами зростання авіапарку, але й за якістю сервісу. Так, в 2011 р. щорічний рейтинг «World's Best Airline» британської консалтингової компанії Skytrax, яка аналізує послуги та якість роботи авіаліній світу, визнав компанію Qatar Airways найкращім перевізником світу. Цікаво, що до складеної на підставі опитування понад 18 млн. пасажирів топ-десятки взагалі не потрапив жодний представник Європи чи Америки. До списку увійшли вісім азійських авіакомпаній та два авіаперевізника з Південної півкулі – австралійська Qantas Airways та новозеландська Air New Zealand (табл. 1.) Такі високі оцінки східних авіаперевізників підтверджують відгуки пасажирів, зокрема українських.

Приміром, ті з них, що регулярно подорожують до Австралії на літаках авіакомпаній, що потрапили до списку найкращих, – катарської Qatar Airways, еміратських Emirates та Etihad Airways, відмічають, що «в арабів завжди найновіші літаки та шикарний сервіс, починаючи від салону та закінчуючи стюардесами, які звичайно цікавляться вимогами пасажирів кожні 20 хвилин протягом 15-годинного перельоту» [7]. А експерти констатують, що Схід стає ключовим гравцем на світовому ринку авіаперевезень. Сукупно азійські авіакомпанії перевозять 26 % від загального числа авіапасажирів у світі 2,5 млрд. (2011 р.).

Таблиця 1. Найкращі авіакомпанії світу за версією World's Best Airline, 2011 р.

Місце в рейтингу	*Назва авіакомпанії, країни*	*Чисельність пасажирів, що були перевезені в 2010 р. млн. осіб*	*Аеропорт приписки*	*Рік заснування*	*Літаки*		*Кількість пунктів призначення*	*Куди літає*
					власний флот	*замовлені літаки*		
1	Qatar Airways, Катар	16,0	Міжнародний аеропорт Доха	1994	102 (Airbus A320, A330, A340, Boing 777)	136	109	Європа, Північна та Південна Америка, Південно-Західна Азія, Близький Схід, Африка
2	Singapur Airlines, Сингапур	16,6	Міжнародний аеропорт Чангі	1972	107 (Airbus A330, A340, Boing 777)	68	66	Південно-Східна та Південна Азія, Африка, Європа, Близький Схід, Австралія та Нова Зеландія
3	Asiana Airlines, Республіка Корея	10,5	Міжнародний аеропорт Сеула Інчхан та Кіпхо	1988	72 (Airbus A330, A340, Boing 777)	47	101	Центральна, Південна, Південно-Східна Азія, Європа, Північна Америка, Австралія та Океанія
4	Cathay Pacific Airways, Гонконг, Китай	96,8	Міжнародний аеропорт Гонконгу	1946	129 (Airbus A330, A340, Boing 777, 747)	95	111	Північна Америка, Європа, Південна та Північнно-Східна Азія, Близький Схід Австралія та Нова Зеландія
5	Thai Airways International , Таїланд	18,2	Аеропорт Сувар-набхумі (Бангкок)	1960	89 (Airbus A340, Boing 777)	62	71	Південно-Африканська республіка, Південна та Південно-Східна Азія, Близький Схід, Європа, США, Австралія та Нова Зеландія
6	Etihad Airways, ОАЕ	7,0	Міжнародний аеропорт Абу-Дабі	2003	62 (Airbus A330, A340, Boing 777)	97	70	Азія, Європа, Північна Америка, Австралія
7	Air New Zealand, Нова Зеландія	13,1	Аеропорт Окленда	1940	102 (Airbus A320, Boing 777, 747)	27	48	Азія, Європа, Північна Америка, Австралія та Океанія
8	Qantas Airways, Австралія	22,5	Аеропорти Сіднея та Мельбурна	1920	144 (Airbus A330, A380, Boing 767, 747)	65	41	Австралія та Нова Зеландія, Північна Америка, Європа, Азія, Африка
9	Turkish Airlines, Туреччина	29,1	Міжнародний аеропорт імені Ататюрка, Стамбул	1933	177 (Airbus A330, Boing 777, 737)	56	171	Азія, Європа, Північна та Південна Америка
10	Emirates, ОАЕ	31,4	Міжнародний аеропорт Дубай	1985	154 (Airbus A330, A340, Boing 777)	233	103	Азія, Африка, Європа, Океанія

Переможці відібрані за результатами опитування 18 млн. пасажирів, які оцінили перевізників за 38 параметрами – від зручності набуття квитку до компетентності персоналу (складено автором за [7]).

Як резюмує Едріан Шеффілд, старший редактор найбільшого світового видання про авіаіндустрію «Aviation Week», великі азійські авіаперевізники нині успішно працюють над підключенням світових транспортних потоків до своїх хабів (вузлових аеропортів) [7]. Можна

додати, що азійські авіакомпанії ще успішніше працюють над підвищенням рівня комфорту авіаподорожі для пасажирів. Це відноситься, приміром, до внутрішнього комфорту в салоні, який у перевізників Європи та США включає лише базовий пакет послуг з метою безпроблемної доставки пасажира в пункт призначення, у той час як авіакомпанії-представники топ-десятки мають солідний арсенал власних унікальних «надбудов» обслуговування, які перетворюють звичайний переліт у задоволення. Так, вони враховують увагу, яку звертає авіапасажир під час тривалого перельоту на дрібнички, такі як, приміром, елементи інтер'єру салону, тому пропонують різний колір його підствітки в різні фази польоту і, навіть, режим підсвітки «зоряне небо» вночі (компанія Emirates). При цьому широкий вибір систем розваг та страв у меню доступний навіть пасажирам економ класу.

Тому не є випадковим, що азійські авіакомпанії зайняли перші місця і в спеціалізованих рейтингах Skytrax. Так, пасажири найкращого в світі салону преміум-класу арабської авіакомпанії Etihad Airways мають до своїх послуг крісла, які не тільки повністю розкладаються в ліжка але й містять вбудовані масажні пристрої, а також постільну білизну з єгипетської бавовни (яка особливо цінується на Заході), особисті 58-дюймові рідкокристалічні телевізори з набором програм на 600 годин, п'ятизіркове ресторанне обслуговування та селекційні вина. Щодо найкращого в бізнес-класі салону, який належить компанії Singapore Airlines, то він відрізняється пуховими ковдрами та так званим «офісом у небі», який окрім 15-дюймового екрану включає бізнес-панель у кожному кріслі з USB–виходом та електроживленням для ноутбуків. У номінації «Найкращій економклас» перемогла південно-корейська авіакомпанія Asiana Airlines: її пасажири можуть обирати меню з традиційної корейської, японської, китайської та європейської кухні, а з індивідуальних екранів окрім широкого набору мультимедійних послуг можливо під час польоту відправляти та отримувати електронну пошту та SMS.

Взагалі усі світові науково-технічні новинки азійські авіакомпанії одразу ставлять на службу пасажирам, приміром, ще три роки тому компанія Emirates встановила на своїх літаків спеціальне устаткування, що усуває радіоперешкоди, та першою в світі дозволила своїм пасажирам користуватися мобільним зв'язком під час перельоту. Ще одна додатня риса полягає в тому, що високий східний сервіс не обмежується бортом літака. Так, якщо пасажир прямує з Франфурта (Німеччина) до Мельбурна (Австралія) літаком компанії Emirates і звернеться до компанії з проханням продовжити пересадку в Дубаї, оглянути місто, йому охоче підуть назустріч (або скоротять пересадку в разі потреби). Студентам та аспірантам ця компанія надає суттєву знижку за молодіжним тарифом, в результаті різниця декілька сотень євро в порівнянні з конкурентами знімає всі питання щодо вибору авіакомпанії. До того ж Emirates дозволяє зробити завчасний вибір меню (з десяти варіантів – стандартне, вегетаріанське, дієтичне тощо) ще в процесі реєстрації на рейс. Ще один

предмет гордості арабських перевізників – ідеально вишколені та люб'язні бортпровідники: в довільний час вдень або вночі стюардеси підійдуть до вас і принесуть усе, що вони захочете, потурбуються про те, щоб діти на борту не нудьгували тощо. Зрозуміло, що бортпровідники повинні знати декілька іноземних мов (до семи) щоб вільно спілкуватися з пасажирами з різних країн.

Але не тільки високим рівнем сервісу можуть пишатися азійські авіакомпанії. Більшість з них мають найсучасніші авіапарки, які активно і регулярно поповнюються. Так, у 2008 р. компанія Etihad Airways, що з'явилася на ринку авіапослуг всього п'ять років раніше, оформила рекордне замовлення в історії цивільної авіації – на 205 літаків. А компанія Singapore Airlines в 2007 р. першою в світі розпочала перевезення пасажирів на найновіших двоповерхових супераеробусах А 380. При цьому середній вік літаків цієї компанії складає всього п'ять років, а в більшості азійських авіаперевізників, що потрапили до першої десятки Skytrax, він не перевищує десяти. Для порівняння: «вік» літаків британської авіакомпанії British Airways – в середньому понад 12 років, а бортів української компанії Аеросвіт – 17 років [3].

Однак високий рівень сервісу на арабських авіалініях має свої «секрети», які полягають не тільки в знаменитій східній гостинності, але й і в особливостях ринку праці в азійських країнах. Як відмічають експерти, близькосхідні перевізники використовують перевагу набирати та часто змінювати стюардів з країн з низьким рівнем оплати праці, таких як Індія та Філіппіни, причому ці працівники мають високу етику та особливо цінують те, чого вони ніколи не заробили б вдома. Експерти також нагадують, що успіх багатьох компаній з нинішньої першої десятки лідерів рейтингу Skytrax, зокрема арабських, починався з потужної державної фінансової підтримки, що дозволило авіалініям створити сучасний авіапарк. Ключову роль в цьому зіграло бажання урядів східних, зокрема, деяких арабських країн мати потужну та міжнародно відому авіакомпанію, яка б була частиною іміджу держави.

У той же час для низки азійських перевізників, таких, приміром, як гонконзька Cathay Pacific та сінгапурська Singapore Airlines, високий рівень сервісу первинно був і залишається головним інструментом у боротьбі за світові пасажиропотоки та їх прив'язку до аеропортів своїх невеликих країн, що позбавлені внутрішнього ринку перевезень, але намагаються втримати позиції економічних лідерів регіону. Саме тому азійські авіакомпанії готові розширювати географію польотів, особливо далекомагістральних перевезень, де пасажири потребують високого класу обслуговування. Наслідки азійської експансії на світовому ринку авіаперевезень не змусять на себе довго чекати: згідно прогнозу Міжнародної асоціації повітряного транспорту (IATA) вже в 2014 р. з 3,3 млрд. авіапасажирів у світі 1 млрд. припадатиме на частку східних перевізників (30,3 %). Зростаюча конкуренція неминуче відіб'ється на всіх авіакомпаніях світу. За думкою експертів, слід очікувати продовження

змагання за інновації на борту, що напевно призведе до поліпшення якості обслуговування пасажирів. Не повинні знаходитися осторонь цього процесу і українські авіаперевізники.

Висновки. Розвиток світового ринку авіатранспортних послуг в сучасних умовах характеризується зростанням частки азійських компаній – авіаперевізників, яка нині складає 26 %, а до 2014 р. зросте до 30,3 %. Азійські авіалінії відвойовують клієнтів у західноєвропейських та американських конкурентів за рахунок кращого сервісу, новішого авіапарку, надання до послуг пасажирів різноманітних додаткових послуг, впровадження в систему обслуговування останніх науково-технічних досягнень і новинок. Недарма в 2011 р. у рейтингу «World's Best Airline» британської консалтингової компанії Skytrax до першої десятки увійшли вісім азійських авіаліній, а очолила цей рейтинг компанія Qatar Airways з Катару. Азійські авіакомпанії планують і надалі розширювати географію польотів, особливо далекомагістральних перевезень, що, враховуючи їхній високий рівень сервісу та помірні тарифи, є привабливим для авіаперевезень туристів, зокрема українських. Отже, українським турфірмам це слід мати на увазі, а українським авіакомпаніям - перевізникам доцільно ознайомитися з передовим досвідом азійських колег з надання високоякісних послуг у сфері авіатранспортних перевезень та поступово впроваджувати ці досягнення в себе.

1. Смирнов І.Г. Логістика туризму: навч. пос. / І.Г. Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с.
2. Смирнов І.Г. Дубай: від нафти до туризму та логістики / І.Г. Смирнов // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2009. - № 2 (43). – С. 18-26.
3. Балабанов І.Г. Розвиток авіаційного транспорту як чинник підвищення конкурентоспроможності України на світовому ринку туристичних послуг / Балабанов І.Г., Ткачук Л.М. // Географія і туризм. – 2011. – Вип. 14. – С. 159-166.
4. Полянская Н.Е. Организация коммерческой работы на воздушном транспорте: моногр. / Н.Е. Полянская. – К.: НАУ, 2004. – 320 с.
5. Полянская Н.Е. Организация пассажирского сервиса в зарубежных авиакомпаниях / Н.Е. Полянская, Г.М. Назаренко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2002. – Вип. 8. – С. 32-35.
6. Шевченко О.Р. Особливості формування сучасного ринку авіатранспортних послуг / О.Р. Шевченко // Наука і молодь: зб. наук. пр. – К.: НАУ, 2003. – Вип. 3. – С. 658-661.
7. Прядко И. Ковры-самолеты / И. Прядко // Корреспондент. - № 46 (483). – 25.11.2011. – С. 62-64.

УДК 629.73:338.46 (045)

Дудник І.М., Борисюк О.А.

АВІАТРАНСПОРНА СИСТЕМА УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Розкривається роль авіатранспортної системи України як елемента туристичної інфраструктури, проблеми та перспективи подальшої взаємодії авіації та туризму. Значна увага приділяється регіональній авіатранспортній системі

України з притаманними їй чинниками, функціями, закономірностями територіальної структури та організації.

Ключові слова: авіатранспортна система, регіональна авіатранспортна система, ієрархічні рівні авіатранспортних центрів, туризм, ринок авіаперевезень, туристичний ринок.

Раскрывается роль авиатранспортной системы Украины как элемента туристической инфраструктуры, проблемы и перспективы дальнейшего взаимодействия авиации и туризма. Большое внимание уделяется региональной авиатранспортной системе Украины с присущими ей факторами, функциями, закономерностями территориальной структуры и организации.

Ключевые слова: авиатранспортная система, региональная авиатранспортная система, иерархические уровни авиатранспортных центров, туризм, рынок авиаперевозок, туристический рынок

The role air transport system of Ukraine as part of tourism infrastructure, problems and prospects of further cooperation of aviation and tourism. Considerable attention is paid to regional air transport system of Ukraine with its inherent factors, functions, laws of the territorial structure and organization.

Keywords: air transport system, a regional air transport system, hierarchical level aviation centers, tourism, air transportation market, tourist market.

Постановка проблеми. Роль авіаційного транспорту останнім часом помітно зростає. Особливо динамічно розвивається ринок пасажирських авіаперевезень (за 2011 р. пасажиропотік у вітчизняних аеропортах збільшився на 22,9% і становив 7,5 млн. осіб, тенденція до збільшення збереглася і у 2012 р.)[8]. Україна володіє розгалуженою мережею аеропортів, аеродромів, злітно-посадкових майданчиків, вони взаємодіють між собою та утворюють територіальний каркас авіатранспортної системи. Авіатранспортна інфраструктура виступає важливим елементом національної транспортної системи. Але вона практично залишилась поза увагою дослідників в аспекті її територіальної організації. Поряд з цим вона є важливим чинником розвитку туризму. Авіація дозволяє не тільки швидко і комфортно подолати просторовий розрив між місцями проживання туристів і туристичними дестинаціями, але й є важливим чинником розвитку туристичних центрів та зон. За даними WTTC Україну відвідало у 1994 р. лише 3,6 млн. осіб, у 2002 р. цей показник перевищив позначку 10 млн. осіб, в 2007 р. – 20 млн. і становив 23,1 млн. осіб, а вже станом на 2011 р. ця цифра збільшується аж до 25 млн. туристів [9]. З іншого боку, розвиток туризму може стримуватися тим, що транспортні системи в деяких країнах не відповідають світовим стандартам в сенсі зручності, ефективності, безпеки. Тому постає необхідність науково коректного обґрунтування та формулювання гіпотез щодо суспільно-географічних засад дослідження авіатранспорту. Цілком очевидним є припущення про те, що такі засади будуть ґрунтуватися на теоретико-методологічній основі суспільної географії. Авіатранспортна інфраструктура в Україні повинна набувати рис, характерних для розвинених країн. Важливим напрямком вдосконалення діяльності авіатранспорту є оптимізація його територіальної організації. Ця обставина

зумовлена, насамперед, значним виявом «територіального характеру» в діяльності транспорту (він здійснює територіальні зв'язки та «зближує» території), з іншого боку – ступінь територіальної раціональності транспорту є в багатьох випадках дуже важливим чинником, який визначає економічну, соціальну та екологічну ефективність діяльності підприємств туристичної галузі. З огляду на кризові процеси в Україні наукові дослідження регіональних аспектів транспорту взагалі та авіатранспортної інфраструктури зокрема призупинились, хоча їх актуальність залишається достатньо високою.

Недостатньо дослідженою проблемою залишається також оцінка впливу територіальної організації авіатранспортної інфраструктури на не економічну ефективність туристичної діяльності, зокрема через просторово-регіональні механізми.

Аналіз останніх досліджень та виявлення невирішених сторін проблеми. Впродовж понад чверті століття в Україні не було видано жодного цілісного підручника чи посібника з авіатранспортної інфраструктури та і з географічних проблем транспорту взагалі. З існуючих видань варто відмітити навчальний посібник К.Коценко (1983 р.), в якому зроблена вдала спроба теоретичного узагальнення проблем транспортної географії; значне місце посідають питання транспортної географії в комплексних навчальних посібниках М. Комарова (2000 р.) та О. Топчієва (2001 р.), які відображають сучасні наукові підходи в географічному вивченні транспорту. Початком етапу відродження транспортно-географічної проблематики в Україні можна вважати появу робіт О. Бордун (2002 р.), Л. Чернюк (2003 р.) та Ю. Пащенка (2003 р.). Помітними подіями в транспортно-географічних дослідженнях слід вважати роботи І. Смирнова (2008 р.), які мають транспортно-логістичне спрямування та В. Дорошенка (2010 р.), де розкриваються теоретико-методологічні засади географії транспорту. В той же час така важлива галузь транспорту, як авіаційний транспорт, взагалі залишилась поза увагою географів – наукові публікації з географічного дослідження вітчизняного авіатранспорту відсутні.

Певні наукові напрацювання здійснені кафедрою країнознавства і туризму Національного авіаційного університету, зокрема з таких напрямків, як територіальна організація транспортних систем (І. Дудник), проблеми розвитку світового авіатуризму (Г. Балабанов, Л. Ткачук), регіональні авіатранспортні системи України (О. Борисюк, І. Дудник).

Метою даної статті є науково-методичне узагальнення засад територіального розвитку авіатранспортної інфраструктури України як чинника розвитку туризму.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних задач:

- створення та поглиблення теоретичних основ функціонування регіональних авіатранспортних систем (РАТС);
- виявлення факторів, що впливають на формування та розвиток РАТС;

- обґрунтування мережі РАТС;
- оцінка рівнів розвитку та структури РАТС;
- дослідження РАТС в структурі господарського комплексу;
- визначення умов перспективного розвитку, оптимізація мережі та вдосконалення структури РАТС України.

Загалом вирішення означених завдань сприятиме підвищенню ефективності територіальної організації авіатранспортної інфраструктури в Україні, в тому числі державної політики в сфері розвитку туризму.

Виклад основного матеріалу. Одним з різновидів суспільно-географічної систем є транспортна система, яка складається з підсистем різних видів транспорту. Важливу роль серед них відіграє авіатранспортна система, що являє собою «поєднання на цілісній території шляхів сполучення і технічних засобів транспорту та об'єднує всі види транспорту для здійснення транспортних зв'язків з метою забезпечення умов розвитку суспільно-географічної системи»[4] або «мережу експлуатантів високовартісних повітряних суден, що спеціалізуються на певних видах авіаперевезень та обслуговуючу «наземну» інфраструктуру» [1]. Авіатранспортна система володіє такими властивостями як територіальність, цілісність, стійкість, складність, ієрархічність, динамічність, стохастичність. З точки зору суспільної географії просторовою формою цієї системи є територіальна авіатранспортна система в межах держави, яка в свою чергу складається з якісно менших за розмірами територіальних підсистем – регіональних та локальних. Однією з найскладніших інтегральних форм територіальної організації авіатранспортної системи є регіональна авіатранспортна система (як територіальна частина національної авіатранспортної системи), яку доцільно визначити як взаємозв'язану та ієрархічно впорядковану сукупність аеропортів, аеродромів (разом із супутніми об'єктами) та авіаліній в межах цілісної в природно-господарському розумінні території (регіону, суспільно-географічного району)[2].

Каркас структури регіональних авіатранспортних систем утворюють елементи-ядра різних рівнів. Такими елементами є аеропорти, аеродроми, злітно-посадкові майданчики, тимчасові злітно-посадкові смуги [3].

Найважливішими категоріями, що відображають територіальну організацію національної авіатранспортної системи України є авіатранспортні центри, зона впливу центру (радіус реалізації авіапослуг) та його ієрархічний рівень, регіональні, мезорегіональні та локальні авіатранспортні системи.

Територіальне ядро (авіатранспортний центр) – це населений пункт, що обслуговує територію більшу, ніж займає сам. Роль ядер авіаобслуговування виконують населені пункти певної людності та відповідної функціональної значимості, в яких функціонують аеропорти (аеродроми).

Радіус реалізації авіапослуг (радіус зони авіаобслуговування певного авіатранспортного центру) характеризує розмір території, на яку

поширюється вплив певного центру. Радіус залежить від величини економічно та соціально обґрунтованої відстані, яку згоден подолати споживач для одержання авіапослуг.

Ієрархічні рівні авіатранспортних центрів та відповідних авіатранспортних систем України утворюються авіатранспортними пунктами, локальними центрами, мезорегіональними та макрорегіональними центрами, авіатранспортними вузлами. Ці рівні доцільно уявляти в такому вигляді.

І рівень – макрорегіональні авіатранспортні системи, які формуються на основі потужних багатофункціональних авіатранспортних вузлів – міст, що являють собою ядра зосередження життєдіяльності відповідних регіонів. Такі авіатранспортні вузли започатковують формування аеротрополісів – територіально концентрованого взаємообумовленого розміщення різноманітних підприємств, безпосередньо пов'язаних з діяльністю аеропорту (виробничі, логістичні, готельні, торгівельні тощо). Багато таких аеропортів виконують функції «ХАБів» - вузлових транзитних (пересадочних) майданчиків.

ІІ рівень – мезорегіональні авіатранспортні системи, які формуються на основі відповідних авіатранспортних центрів – міст, які відіграють функції обласних та міжрайонних систем розселення, що підпорядковані макрорегіональним центрам.

ІІІ рівень – локальні авіатранспортні системи, які формуються на основі локальних центрів, які мають досить обмежені та несистематичні (епізодичні) авіатранспортні функції. Вони, зазвичай, є центрами низових адміністративних районів або міжрайонних систем розселення. Це, зокрема, аеродроми цивільної авіації, військові та відомчі аеродроми [3].

Найважливішими функціями РАТС є: авітранспортна, авіаобслуговуюча, виробничо-регулююча, регіонально-регулююча.

Функціонування РАТС є наслідком «авіатранспортно-географічного процесу», під яким слід розуміти транспортно-географічні відношення, які здійснюються безпосередньо авіаційним транспортом (територіальні переміщення пасажирів або вантажів) або за опосередкованої його участі (авіатранспортна доступність, транспортна забезпеченість території, суспільно-географічна диференціація). Авіатранспортно-географічний процес, як складова частина (підпроцес) транспортно-географічного процесу та в більш широкому розумінні – суспільно-географічного процесу, доцільно розуміти як сукупність дій, операцій, елементів та відношень, що забезпечують просторово-територіальні зв'язки безпосередньо в авіатранспортній системі, а загалом – в суспільно-географічній системі.

Саме завдяки цьому процесу виникають суттєві системоутворюючі зв'язки, які забезпечують цілісність та стійкість системи. До них належать зв'язки обміну, побудови та управління.

Спираючись на результати прогнозів та враховуючи загальні принципи оптимізації суспільно-географічних систем в межах території

України доцільно виділяти таку мережу регіональних авіатранспортних систем України: *Столична*, до якої входять Київська, Житомирська, Чернігівська, Вінницька та Черкаська області, *Західна* – Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Хмельницька, Рівненська та Волинська області, *Північно-Східна* – Харківська, Сумська та Полтавська області, *Придніпровська* – Дніпропетровська, Запорізька та Кіровоградська області, *Донецька* – Донецька та Луганська області, *Причорноморська* – Одеська, Миколаївська та Херсонська області та Кримська (Автономна республіка Крим). Кожна з цих 7-ми РАТС має свій явно виражений центр – «ядро» (аеропорти міст Києва, Львова, Дніпропетровська, Одеси, Сімферополя, Донецька, Харкова), що в необхідній мірі зможуть забезпечити системоформуючу та системоорганізуючу функції.

Авіатранспортна система України є однією з найважливіших складових економічного розвитку, ефективна діяльність якого повинна створити умови для зміцнення потенціалу країни, вирішення різних соціальних завдань, розвитку міжнародних відносин та туризму. Туризм – багатофункціональне явище глобального масштабу. Він суттєво впливає на економічну, соціальну, політичну і культурну сфери нашої країни. В світі щорічно подорожують близько 900 млн. осіб, починаючи з 2006 р., а в 2011 р. – 970 млн. осіб. На сьогодні загальносвітові доходи від міжнародного туризму поступаються доходам лише трьох галузей світової економіки – експорту паливних матеріалів, хімічних препаратів та автомобільної продукції і становлять близько (*Надходження від міжнародного туризму для країн, що приймають туристів, вважаються експортними*) 30% від світового експорту комерційних послуг і 6 % від загального експорту товарів і послуг. У 2011 р. прибуток в цій сфері діяльності складає 1166 млрд. $ [9]. Ні одна галузь світового господарства не працює так стабільно як туризм. Крім того ця галузь допомагає вирішити і соціальну проблему сучасності – зайнятості населення, оскільки витрати на створення одного робочого місця в рекреаційно-туристській галузі в 20 разів менші, ніж в інших галузях народного господарства. У 2011 р. кількість робочих місць у туризмі склала 255 млн. [9].

За даними Держкомстату, кількість іноземних громадян, які відвідали Україну у 2011 р. становить 21,4 млн. іноземців, серед них: 19,1 млн. осіб прибули з приватною метою, 1,2 млн. – як туристи, 644,9 тис. – зі службовою метою. За даними Всесвітньої ради з подорожей і туризму (WTTC) загальний вклад туристичної галузі в економіку України в 2011 році склав 11,6 млрд. $, що забезпечує їй шостий результат з 19 країн в Європі [9]. Водночас, в 2011 році на підтримку внутрішнього туризму з держбюджету країни виділено 1,8 млн. грн.

Але розвиток туризму може стримуватися тим, що національна авіатранспортна система не відповідає світовим стандартам в сенсі зручності, ефективності, безпеки, а транспортні проекти, зокрема будівництво нових аеропортів, потребує для своєї реалізації величезних

інвестицій. У Концепції Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2012 р. зазначається, що «приведення інфраструктури авіаційного транспорту у відповідність з міжнародними вимогами – важлива складова стратегії держави, спрямованої на забезпечення конкурентоспроможності України на світовому ринку» [5]. В свою чергу туризм є надзвичайно важливим чинником розвитку пасажирських авіаційних перевезень. За останні роки і в авіаційних пасажирських перевезеннях і у міжнародних туристичних прибуттях спостерігалося синхронне зростання темпів приросту. Найгірші роки міжнародного туризму (2001, 2003 та 2009 з показниками щорічного приросту кількості прибуттів 0%, -1,4%, - 6,5 % відповідно) виявилися таким ж невдалими і для міжнародних пасажирських авіаційних перевезень. Останні скоротилися в цей час на 0,9%, 1,1% та 17% відповідно [6,7].

Таким чином, важливим завданням, що має теоретико-методичне та практичне значення, є виявлення напрямів впливу авіатранспортної системи на розвиток туризму в Україні, що передбачає встановлення кількісних взаємозалежностей між рівнями розвитку регіональних авіатранспортних систем та рівнями регіонального розвитку туристичної галузі, кількісну оцінку впливу найважливіших «авіатранспортних» чинників на туристичну галузь та зворотного впливу туризму на регіональний розвиток національної авіатранспортної системи.

Висновок. Головними напрямками наукового пошуку з проблем, висвітлених цією публікацією, в подальшому повинні стати:

1. Узагальнення і впорядкування поняттєво-термінологічного апарату дослідження регіональних аспектів розвитку авіатранспортної системи в Україні з позицій суспільної географії. Це стосується передусім таких наукових категорій як національна авіатранспортна система України, регіональна авіатранспортна система, центр пасажирських авіапослуг, ієрархія системоутворюючих центрів, зона авіапослуг,системоутворюючі зв’язки.

2. Створення теоретичної концепції територіальної організації авіатранспортної системи України, яка передбачала б обґрунтування сутності та форм її територіальної структури, системи чинників та закономірностей її просторово-територіального розвитку, методології суспільно-географічного аналізу територіальної диференціації, змісту та особливостей прогнозування такого розвитку, заходів практичного управлінського впливу з метою впорядкування її територіального розвитку.

3. Виявлення напрямів впливу авіатранспортної системи на розвиток туризму в Україні, що передбачає встановлення кількісних взаємозалежностей між рівнями розвитку регіональних авіатранспортних систем та рівнями регіонального розвитку туристичної галузі, кількісну оцінку впливу найважливіших «авіатранспортних» чинників на туристичну галузь та зворотного впливу туризму на регіональний розвиток національної авіатранспортної системи.

1. Баран Р.Т. Правові і економічні аспекти термінології авіатранспортної логістики в умовах реструктуризації повітряного транспорту України / Р.Т.Баран // Вісник Харківського національного університету ім. В.М. Каразіна. – 2001. – С. 103. – (Серія: Економіка)

2. Борисюк О.А. Авіатранспортна система як чинник розвитку міжнародного туризму в Україні / О.А.Борисюк // Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: матеріали V міжнар. наук.-прак. конф. – Харків: ХНУ ім. В.Н.Каразіна, 2011.– С.28-34.

3. Борисюк О.А. Аеропорт як елемент регіональної авіатранспортної системи /О.А.Борисюк// Географія та туризм: Збірник наук. праць. – К.: Альтерпрес, 2011. – Випуск 14. – С.217-224.

4. Дудник І.М. Вступ до загальної теорії систем: Навчальний посібник /І.М.Дудник – К.: Кондор, 2009. – 205 с.

5. Концепція Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 березня 2008 р. № 506-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/

6. Aviation and tourism: implications for leisure travel / Edited by Anne Graham, Andreas Papatheodorou, Peter Forsyth.– Ashgate Publishing, LTD, 2008. – 337p.

7. The future of world air travel: an action plan for sustainable growth: A report by the WTTC infrastructure task force. – London WTTC Publication department, 2003. – 16

8. Офіційний сайт Державної авіаційної адміністраці України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukravitrans.gov.ua /

9. Офіційний сайт Всесвітньої ради з подорожей та туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wttc.org

10. Ткачук Л.М. Космічний туризм: реалії та перспективи розвитку /Л.М.Ткачук// Космічні подорожі: наука, освіта, практика: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. – К.: КУТЕП, 2010. – С. 42-50.

УДК 911.3

Смирнов І.Г., Шматок О.В.

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННІ ЗАКЛАДИ НА ШЛЯХАХ ДАВНЬОРИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Представлено транспортно-логістичні особливості розвитку сфери гостинності в Давньоримській державі, тобто розвиток готельно-ресторанних закладів на її шляхах. Наведено поділ та характеристику заїжджих дворів на шляхах Давнього Риму, розкрито вплив транспортного чинника на виникнення готелів. Показано розвиток таверн та пивних, наведено кулінарні рецепти від давніх Римлян.

Ключові слова: сфера гостинності, Давньоримська держава, заїжджий двір.

Представлено транспортно-логистические особенности развития сферы гостеприимства в древнеримском государстве, т.е. развитие гостинично-ресторанных заведений на ее путях. Приведены разделение и характеристику постоялых дворов на дорогах Древнего Рима, раскрыто влияние транспортного фактора на возникновение гостиниц. Показано развитие таверн и пивных, приведены кулинарные рецепты от древних Римлян.

Ключевые слова: сфера гостеприимства, Древнеримская государство, постоялый двор.

Presented logistics features of the development of hospitality in the ancient Roman state, i.e. the development of hotel and restaurant facilities on its ways. Given division and

characteristics of inns on the roads of ancient Rome, revealed the impact of the transport factor in the emergence of hotels. Showed the development of taverns and pubs, as well as recipes from the ancient Roman gastronomy are given.

Keywords: field of hospitality, ancient Roman state, inn.

Постановка наукової проблеми. Виникнення і розвиток готельного господарства тісно переплетене з історією розвитку суспільства та подорожами. Перші гостьові підприємства – прообрази сучасних готелів, як і сама професія з обслуговування подорожуючих людей, виникли в далекому минулому – більш ніж за 2 тис. років до н.е. – в давньосхідних цивілізаціях. Неможливо встановити точну дату виникнення перших готелів. Історія цієї індустрії сягає своїм корінням у глибину століть. Як тільки люди почали подорожувати, виникла потреба в місці, де можна було б зупинитися, переночувати, харчуватися тощо.

Давньоримською цивілізацією є цивілізація, створена римлянами на території Італії і потім поширена на всі завойовані народи. Центром цієї цивілізації був Рим, що дав їй назву, перший мегаполіс у світової історії, що досягав у періоди найбільшої могутності 1 млн. мешканців. Давньоримська цивілізація внесла величезний внесок у розвитку всього світу. Це одна з найбільших цивілізацій, від якої ми успадкували безліч видів різноманітної діяльності, наприклад, римський театр. Епоха Римської імперії – один з найблискучіших періодів історії людства, спадщина якого визначила хід розвитку європейської цивілізації на століття вперед. Давній Рим дав приклади республіканського ладу, а потім і імперії з співіснуванням багатьох народів, мов, релігій і земель. Давній Рим відкрив світу найважливішу роль права в регулюванні всіх видів людських відносин. В античному світі була зроблена грандіозна спроба з єднання Заходу і Сходу в єдиній цивілізації, подолання роз'єднаності народів і традицій, взаємопроникнення культур. У Римі, як і в інших цивілізаціях. - Стародавній Греції або Давньому Єгипті, почала зароджуватися готельна індустрія. Цей процес був невід'ємним складником у процесі розвитку людського суспільства, тому що з'являлися мандрівники, які шукали місця, де переночувати, приїжджі гості, яким теж був необхідний притулок. Основні здобутки в розвитку готелів з'явилися саме завдяки міграційним процесам по всій населеній людиною частині Землі. Подорожі на обширній території Давньоримської держави могли здійснюватися завдяки наявності мережі чудових доріг. Звичайно, римляни розвивали дорожню систему, насамперед виходячи з військових потреб. Війська за лічені дні могли бути перекинуті з центральних районів до кордонів імперії. Але значущість цих доріг для розвитку не тільки Римської, але і в цілому європейської цивілізації настільки велика, що можна погодитися з істориком Прокопієм, який назвав тільки першу дорогу з Риму до Капуї одним з чудес світу. А всього таких «чудес» (тобто консулярних доріг з твердим брукованим покриттям) у Давньоримській державі налічувалося 372 загальною довжиною біля 100 тис. км.

Античні «готелі» досягли особливого розквіту на шляхах Римської імперії, коли в них зупинялися мандрівники, чиновники, кур'єри і державні службовці.

Тому, вивчаючи індустрію гостинності не можливо не приділити увагу Стародавньому Риму, як одній з основних цивілізацій, які сформували основу для сучасного розвитку цієї індустрії.

Літературні джерела та публікації з теми статті охоплюють праці Федорченка В.К. [1], Устименко Л.М. [2], Муніна Г.Б. [3], Паньківа Н.М. [4], Грицкевича В.П. [5], Шаповала Г.Д. [6], а також автора [7; 8; 9]. У наведених публікаціях окремо розглядається розвиток готельно-ресторанної справи в Давньому Римі та окремо – створення, дислокація, та функціонування його дорожньої системи. Отже, невисвітленими залишаються питання взаємозв’язку та взаємовпливу розвитку закладів гостинності та дорожньої системи в Давньоримській державі, що здійснювалися протягом століть у тісних взаємовідносинах.

Метою статті є розкрити зв'язок між створенням мережі високоякісних брукованих доріг у Давньоримській державі з їх інформаційним забезпеченням та розвитком на цій основі придорожньої «індустрії» гостинності, що включала різноманітні види заїжджих дворів та готелів, закладів харчування та інших послуг тощо.

Виклад основного матеріалу. *Вплив транспортних шляхів на виникнення готелів*. На початку формування людського суспільства подорожі, безсумнівно, були необхідні для виживання людства. Люди періодично переміщалися з місця на місце в пошуках їжі або для забезпечення власної безпеки. Пізніше, коли людина почала вести осідлий спосіб життя, подорожі стали набувати інший зміст. З давніх-давен багато подорожей мотивувалися простою людською цікавістю, наприклад бажанням дізнатися, що знаходиться за далеким пагорбом чи на іншому березі широкого водного простору. Цей вид подорожей - щось дізнатися, за чимось поспостерігати, розважитися і відпочити - міг не мати ніякої певної економічної, політичної чи пізнавальної мети. Ймовірно, він не мав ніякого швидкого ефекту, крім чийогось особистого інтересу до незвіданого, але його результати були тоді так само значимі, як і тепер: одні люди розповідають про свої пригоди, після чого інші люди прагнуть повторити їхній досвід. Для того, щоб дати можливість різним провінціям підтримувати зв'язок один з одним і щоб забезпечити швидке пересування військ і імперських кур'єрів, римляни збудували розгалужену мережу брукованих доріг. І саме дороги послужили вагомою причиною будівництва готелів і заїжджих дворів.

З дорожніх нотаток римського поета Горація (65-68 рр. до н.е.), який супроводжував Мецената, одного з наближених римського імператора Августа з Риму в Бріндізі також стало відомо про існування готелів. Саме він вперше згадав про готелі Стародавнього Риму [5].

Римські дороги почали будуватись з 312 р. до н.е. Для подолання водних перешкод споруджувалися мости і віадуки. Ці споруди подекуди не

тільки збереглися до наших днів, але навіть до цих пір використовуються. Де-не-де на дорогах стали розміщувати милеві стовпи, біля яких ставили лави для відпочинку. Поступово цей звичай поширився по всій дорожній системі Римської цивілізації. На таких стовпах уздовж доріг позначалися відстані між містами. Багато європейських автомагістралей нині побудовані на місці римських доріг [8].

Пізніше з'явилися спеціальні карти доріг з позначенням станцій (ітинерарії), де можна було зупинитися на ночівлю. Такі карти були настільки буденним явищем, що їх, як сувенірні картинки, зображали на різних предметах (кубках). Вони розповсюджувалися абсолютно безкоштовно для подорожніх і іноземців. Карту з дорогами і місцями відпочинку при бажанні можна було придбати в будь-якому невеликому містечку. У багатьох містах були об'єднання власників різних екіпажів. Подібні приватні служби розташовувалися, як правило, біля міських воріт. Була й ціла мережа станцій, де міняли коней, а подорожні могли відпочити. У Римській імперії у зв'язку з розвиненою мережею транспортних шляхів (які поділялися на дві категорії – державні (консулярні) та місцеві) виникали повсюдно приватні заїжджі двори і заїзди.

Дороги в Римській цивілізації призначалися в першу чергу для військових загонів, а також для збирачів податків, купців, представників творчих фахів (художників, архітекторів, лікарів, музикантів і акторів). Істотною рисою цих доріг була мережа «поштових станцій», де подорожуючі за державними потребами могли змінювати коней або мулів, а також одержувати їжу і нічліг. На цих станціях також можна було замовити послуги гіда, скласти маршрут, отримати карту з описом пам'яток (тобто ітинерарії).

Недалеко від Риму, в морській гавані Остії можна було замовити морську подорож. Це розцінювалося як невелика екскурсія або прогулянка. Цим часто користувалися заїжджі чиновники. Ці подорожі грали важливе значення не тільки для гостинності, але і для туризму в цілому. Унаслідок низького рівня обслуговування і комфорту в притулках (готелях) для подорожніх (hospitium) зупинялися лише в тому випадку, коли була відсутня можливість зупинитися у знайомих або родичів.

У притулках (готелях) того часу не тільки протікали дахи, як виявляється з тогочасних епіграм, але небезпечним було і саме проживання, оскільки існувала ймовірність і крадіжок, і набігу грабіжників, і багато іншого. Репутація власників приватних заїжджих дворів була навіть гірша, ніж у власників таверн, їх часто звинувачували в шахрайстві і темних справах, а власниць-жінок іноді звинувачували в чаклунстві. Давньоримські заїжджі двори розташовувалися уздовж головних доріг у містах і селах на відстані один від одного приблизно в 25 миль (40,225 км – одноденний кінний перехід). Незважаючи на незручності та небезпеку, подорожі стали неодмінним складником способу життя всього суспільства Римської імперії, що знайшло відображення в масовій свідомості людей.

Саме про це говорять висловлювання, що дійшли до наших днів «Via est vita») (Дорога це життя), «Всі дороги ведуть у Рим» або Navigare necesse est, Vivere est non necesse («Плавати по морях необхідно, жити – необов'язково»). Наслідком цього став величезний розвиток заїжджих дворів саме поряд з дорогами, тому що по дорогах переміщалися основна їх «клієнтура». Наприклад, у Стародавній Греції готелі будувалися з основною метою розміщення людей, які приїжджали на Олімпійські ігри, тому що це вважалося одним з видовищних заходів Греції.

Дороги будувалися в різних частинах світу. Наприклад, на території сучасної Індії в державі Маур'їв (322-185 рр. до н.е.) будувалися дороги шириною в 9,6 м, щоб можна було роз'їхатися великим колісницям. Дороги мостили кам'яним матеріалом, особливо піклувалися про місця ночівлі та питної води. Але такої великої кількості доріг не було ніде, крім Стародавнього Риму. Дороги були основою всього руху в країні [6]. Уявлення про Римські дороги дійшли до нас з різних документів. Дороги мали, як правило, потужне кам'яне покриття. Вважається, що від латинського «стратум» – настил, і походять сучасні назви вулиці англійською – street (стріт), німецькою – strasse (штрассе). У Римській імперії налічувалося 372 дороги з кам'яним покриттям загальною довжиною біля 100 тис. км. Вони з'єднували Рим з його численними провінціями. Невипадково саме в ті далекі часи народилося вислів: «Дорога – це життя». А життя подорожуючих було неможливе без закладів гостинності.

Поступово готельна справа перетворюється на важливу галузь, яка приносить великий прибуток. Тому пізніше всі заїжджі двори, де зупинялися подорожні, стали державними. Таким чином, можна зробити висновок, що римські дороги – послужили основною причиною виникнення готелів. Готельна справа почала активно розвиватися. Мешканці Рима отримували дохід від надання місць проживання мандрівникам [5].

Особливості готелів і поштової служби у Стародавньому Римі. Цікаво, що термінологія індустрії гостинності багатьом зобов'язана давнім Римлянам. Так, слово hospitality (гостинність) походить від латинського hospitium (госпіціі). Однокорінними словами є host (господар), hostess (гостеса), hospice (притулок), hotel (готель). Гостеприймальники – так називали в античності людей разом з їх родиною, що надавали притулок гостям в своєму будинку. Після введення регулярного державного поштового сполучення (за часів імператора Октавіана з 63 р. до н.е.) з'явилися державні заїжджі двори. Держава облаштовувала двори в містах та на головних дорогах, якими проїжджали кур'єри і державні службовці з Риму аж до Малої Азії або до Галлії та Британії [2].

Державні заїжджі двори розміщувалися на дорогах на відстані одного дня поїздки на коні. У міру завоювання нових територій і розширення Римської імперії її звичаї, господарська та організаційна структури поширювалися також у нових провінціях і підкорених країнах.

Про те, наскільки серйозно розглядалася в давнину надійність закладу, який надавав мандрівникам притулок, харчування та нічліг, свідчить факт особливої зацікавленості в цьому держави. Так, у Зводі римських законів передбачалася відповідальність такого закладу за речі гостя. Ось тоді і з'явилася можливість безпечно провести ніч у заїжджому дворі. І сьогодні законодавство ряду держав регулює це питання, виходячи з наведених положень Римського цивільного права. Адже безпека, захист гостя – це один з основних обов'язків готельних закладів у всіх країнах світу.

Купці, торговці та інші постояльці з простого народу не могли бути поселені поруч з державними службовцями та урядовими гінцями. Ця обставина вплинула на якісний стан заїжджих дворів. Ті, в яких зупинялися представники аристократії і державні чиновники, будувалися за всіма правилами архітектурного мистецтва і пропонували широкий як на ті часи спектр послуг. Згодом Марко Поло казав, що на таких постоялих дворах і «королю зупинитися не соромно» [7].

Таверни і заїжджі двори, призначені для обслуговування громадян нижчих станів пропонували мінімальні умови для ночівлі та відпочинку. Наприклад, дуже часто подорожуючі спали просто на соломі, а щоб не замерзнути в холодну пору року, притискалися до теплого боку свого коня. Про якийсь додатковий комфорт не було й мови. В основу організації готельної справи в Римській імперії була покладена розроблена владою держави певна класифікація готелів. Спочатку існувало два типи готелів: лише для патриціїв (мансіонес), інший – для плебеїв (стабулярії). Пізніше залишаться лише мансіонес з вищим рівнем обслуговування подорожніх.

Давньоримський готель включав певний комплекс приміщень досить широкого функціонального призначення. Це були не тільки кімнати для розміщення подорожуючих, але й складські приміщення, стайні, крамниці, майстерні і тощо. Готелі, як правило, будувалися з каменю і мали у своєму розпорядженні необхідний перелік послуг. У зимовий час вони обігрівалися. Деякі готелі обслуговували тільки офіційних осіб за спеціальними документами (дипломами), що видавалися державними органами. Ця традиція збереглася донині у формі спеціальних приміщень для особливо важливих персон (VIP) в аеропортах, вокзалах та інших місцях перебування туристів. З вдосконаленням функціонування служби поштового зв'язку в другій половині III ст., коли вона тривалий час поєднувала в собі потреби в транспорті і в пересиланні звісток, уздовж доріг влаштовувалися спеціальні заїжджі двори. Називалися вони «мансіонес» і «станції». Перший з цих термінів означав заїжджий двір, в якому були умови для розміщення аристократії (патриціїв), другий - пост дорожньої поліції. Між мансіонес і станціями розміщувалися заїжджі двори меншого значення, або мутації (місця змін упряжки коня), в яких можна було задовольнити найбільш нагальні потреби подорожуючих: щось з'їсти, переночувати, замінити їздових або в'ючних тварин.

Відстань між двома мансіонес залежала від характеру місцевості, проте в середньому вона складала 40-55 км. Між двома мансіонес могли

знаходитися один або два менших заїжджих двори, і це вже залежало не тільки від місцевості, але й від її заселеності. Такі заїжджі двори відрізнялися один від одного обсягом і якістю свого обслуговування, починаючи від преторія, в якому можна було прийняти імператорську свиту, і до більш скромних покоїв. Повністю обладнаний заїжджий двір міг запропонувати практично все те, що мандрівник потребував. Тут можна було: поїсти, переночувати, змінити їздових тварин (у стайнях великих заїжджих дворів налічувалося до сорока коней і мулів), вози, візників, знайти слуг, людей, які повертали упряжних тварин на попередню станцію, ветеринарів, каретників і колісників які виправляли пошкоджені екіпажі.

Заїжджі двори і поштові станції не будували спеціально для VIP цілей, вони служили не тільки спеціальним гостям, хоча ті мали, безумовно, першість обслуговування. Пошту, всупереч тому, що вона служила головним чином центральній владі, обслуговували місцеві мешканці. Імператори просто обирали з вже існуючих заїжджих дворів ті, які мали потрібну для поштової служби якість, і включали їх до державної дорожньої системи, вимагаючи безкоштовного нічлігу для кожного власника диплома (державного документа).

Тільки у віддалених місцевостях, як, наприклад, на перевалах або на відокремлених дорогах, імператорська влада змушена була все будувати з самого початку. У таких місцях заїжджі двори приймали на нічліг всіх мандрівників, приватних осіб, так само як і представників офіційної влади, щоб компенсувати витрати. Вози, тварин, візників, конюхів – всіх залучали для служби там з місцевих околиць, якщо це було можливо. З того часу вже почали з'являтися люди, які працювали саме в заїжджих дворах. Заїжджі двори, особливо на головних дорогах, будувалися римлянами зі знанням справи і для свого часу були цілком зручними.

З часом керувати заїжджим двором стало обтяжливим для його «директора», тому що з розвитком давньоримського суспільства і цивілізації вимоги до нього постійно зростали. Їх пред'являли не тільки ті, хто мав право користуватися заїжджим двором за законом, але й ті з числа позбавлених совісті чиновників, хто самовільно конфісковував коней та екіпажі або нахабно привозив з собою в заїжджі двори людей, які не мали права на безкоштовне обслуговування. Спеціальні державні інспектори (куріози) перевіряли: правомочність користування дипломами після закінчення терміну їх придатності; проїзд не тією трасою, якою повинна була слідувати особа, що пред'явила документ; користування не тим видом їздових тварин, на який мав право проїжджий тощо.

Імператори один за одним видавали суворі закони, щоб припинити зловживання і утримати обслуговування на заїжджих дворах на відповідному рівні, але це мало допомагало.

Існували приписи щодо кількості возів і тварин, які можна було використовувати офіційним особам, визначався максимально дозволений вантаж, кількість візників, траси подорожей, вага сідел і в'юків, навіть розміри і вид батогів. Один припис встановлював, що «ніхто не буде

винагороджувати жодного візника, колесника і ветеринара, що знаходиться на службі у публічному закладі, тому що вони від держави отримують харчування і одяг, яких їм бракує». Інакше кажучи – заборонялося давати «чайові» цим службовцям. Приписи про те, щоб їх не давати, рідко виконувалися, і все вказує на те, що й інші розпорядження не виконувалися належним чином.

Кожна особа, що користувалася державною поштою, повинна була точно знати, де знаходилися різні заїжджі двори. Про це мандрівникам можна було дізнатися з ітінераріїв, в яких перераховувалися заїжджі двори вздовж даної дороги і відстані між ними. Існували також умовно виконані картосхеми, з яких можна було дізнатися не тільки про те, де розташовувався заїжджий двір, але і що на ньому могли запропонувати. До періоду Відродження дійшла копія однієї такої картосхеми, виконаної в середні століття, це так звана Пейтінгерова таблиця. Вона була накреслена на довгому аркуші пергаменту шириною 33 см і довжиною 6,7 м. Вона вкрай неточна в картографічному відношенні, але представляє дороги всієї Римської імперії таким чином, щоб її легко можна було прочитати. На неї нанесена інформація, подібна до тієї, яку можна знайти на сучасній автомобільній карті: лінії, що позначають дороги, назви міст і великих селищ та інших місць в яких можна зупинитися; цифри, що вказують відстані між ними в римських милях та персидських фарсангах. Цікаво відзначити, що біля багатьох назв нанесені невеликі кольорові малюнки – символи. Служили вони тій же меті, що і дивно схожі на них символи в сучасних путівниках, а саме – вказати з першого погляду, які є можливості щодо того, де провести найближчу ніч під час проїзду даною дорогою [9]. Назви без супроводжувальних малюнків позначали найбільш прості заїжджі двори, які могли надати трохи більше ніж питну воду, дах над головою, їжу і свіжу зміну їздових або верхових тварин.

Наприклад, мандрівник, залишаючи Рим по Авреліевой дорозі, що вела на північ уздовж узбережжя Тірренського моря, міг дізнатися з картосхеми, що першим підходящим місцем постою буде Альсіум, у вісімнадцяти римських милях від столиці з мінімумом зручностей (малюнок при назві був відсутній), звідти було десять миль до Піргі з мінімумом зручностей, потім було шість миль до Пуник, де також було мало зручностей, але звідти було рукою подати до Акв Аполлінарских з першорозрядним готелем (позначеним чотирикутною будівлею), звідти було чотири милі до Акв Таври з такими ж зручностями, як у Аквах Аполлінарскіх, тощо[8].

Урядові гінці поспішали від станції до станції з середньою швидкістю п'ять миль на годину, або протягом одного дня подорожі долали п'ятьдесят римських миль. Так, вісті з Риму досягали Бріндізі (на півдні Італії) за сім днів, Візантія (Константинополь) – близько 25 днів, Антіохії (Сирія) – близько 40 днів, нарешті, Олександрії Єгипецької – близько 55 днів. У виняткових випадках, пересуваючись в день і вночі, гінці могли потроїти цю швидкість. Коли в 69 р. н.е. в Могунті-Аке над

Рейном (нині Майнц, Німеччина) легіони збунтувалися, звістка про це досягла Риму через 8-9 днів. Гонець в подібних випадках долав у середньому 150 римських миль на день. Мандрівник, який виконував урядове доручення, міг розраховувати на зручності, що надавалися публічною поштою, і тому мав мало турбот під час подорожі. Він пред'являв диплом в найближчому заїжджому дворі і отримував відповідні засоби пересування, дивився в свій список станцій або картосхему в пошуках відповідних місць постою на своєму шляху, там харчувався, ночував, міняв упряжку і екіпаж, поки не прибував до місця призначення. Офіційно особи, які подорожували приватним чином, не мали права користуватися публічною поштою, але існували виключення.

Ті, хто подорожував приватно і не міг легально або нелегально користуватися урядовою поштою, мав можливість знайти нічліг в заїжджих дворах і притулках, оскільки в багатьох провінціях вони були єдиними, а в деяких місцевостях і кращими заїжджими дворами. Більше, того, якщо він не подорожував в екіпажі з власною упряжкою, він міг найняти її, що було цілком доступно для того, хто збирався подорожувати не пішки, а за допомогою транспортних засобів. Якщо він досягав поштової станції після офіційної групи, яка реквізувала все, що було у розпорядженні цієї станції, йому не залишалося нічого іншого, як тільки чекати. У будь-якому випадку він рухався повільніше урядового гінця. Вже в III ст. до н.е. будівельники Риму зводили високі багатоквартирні будівлі – інсули – щоб розмістити і населення міст що зростало, і гостей. Це були трьох-, чотирьох-, а деколи і п'ятиповерхові будови з дерев'яним каркасом. У Римі інсули були заселені як бідняками, так і середнім шаром городян, у той час як заможні люди мешкали в маєтках. У такому багатоповерховому будинку здавалися внайми окремі приміщення або цілі поверхи. У римському порту Остія, де особливо гостро відчувався брак простору, в багатоповерхових інсулах проживало все населення міста (збереглися залишки декількох не тільки упорядкованих, але і прикрашених фресками і рельєфами інсул). В інших містах, де було достатньо простору для забудови (таких, як Помпеї) інсул не зводили взагалі, будували будиночки з садом або особняки. Сотні міст в Римі мали акведуки - водогони, що подавали воду в місто. Як правило, акведуки були монументальними спорудами на арочних опорах. Найдовший акведук – 132 км був зведений при імператорі Адріані в Карфагені. Деякі багаті землевласники теж будували заїжджі двори на кордонах своїх володінь. Зазвичай ними управляли раби, що спеціалізувалися на веденні домашнього господарства. Ті постоялі двори і таверни, які розташовувалися ближче до міст, частіше відвідувалися заможними громадянами, і тому їх утримували вільновідпущеники або гладіатори, які пішли на спочинок та вирішили вкласти свої заощадження в «ресторанний бізнес». Господарі заїжджих дворів у ті часи були позбавлені багатьох громадянських прав, включаючи право служити в армії, порушувати проти будь-кого справу в суді, приносити присягу і виступати в якості опікунів

чужих дітей. Іншими словами, моральні підвалини будь-якої людини, що займалася цим бізнесом, автоматично ставилися під сумнів.

Таверни та пивні. Основна маса римського населення жила в сільських трибах. У ранню епоху це були будинки атріумного типу, в основному, одноповерхові. Назва походить від слова atrium, похідного від прикметника ater (чорний) [5]. Основне приміщення – кімнату – назвали так не випадково. У кімнаті знаходилося вогнище (яке і фарбувало своєї кіптявою і сажею стіни під час приготування їжі). Ватра розташовувалась в глибині кімнати, а на передньому плані височіло ліжко господарів. У центрі атрія знаходився басейн, куди стікала дощова вода через отвір у даху. Вікон було мало, і всі вони розташовувалися нагорі. По обидві сторони від дверей вздовж стін відгороджувалися одна від одної дошками кімнати, вхід у які відокремлювався від атрія завісами. Ось вони – то й служили спальнями для інших членів сім’ї чи для гостей. Будинок не захаращували меблями: стіл, лавки, скриня для одягу, навісні шафи та полиці – ось і все нескладне меблювання.

Розпорядок дня був продиктований тривалістю світлового дня, і необхідністю дорожити сонячним світлом. Тому люди вставали рано, зі сходом сонця. Люди, які починали свій трудовий день, перш за все, омивали обличчя і руки, з'їдали простий перший сніданок, який називався ientaculum. Сніданок складався із шматка хліба, сиру, оливок, цибулі, іноді з додаванням вареної риби.

Ідея першого в історії «ланчу ділової людини» належить певному римському шинкарю, який ще в 40 р. до н.е. значно полегшив життя маклерів на Галерній пристані, дуже зайнятих, щоб сходити додому пообідати.

Як говорилося, господарі заїжджих дворів у ті часи були позбавлені багатьох громадянських прав, однак римські кухарі вважали себе елітою і нагороджували один одного гучними титулами. Більше того, за часів правління імператора Адріана (117-138 рр. н.е.) римські шеф-кухарі, заснували на Палатинському пагорбі власну Академію кулінарного мистецтва [2]. Тавернами в Стародавньому Римі називалися або торгові лавки або станції на військових дорогах. Хоча в тавернах були приміщення для розміщення мандрівників, більшою мірою вони призначалися для надання послуг харчування. Розвиток торгівлі та пов'язані з нею тривалі роз'їзди вимагали організації не тільки харчування, але й нічлігу. Звичайні таверни вважалися кублами гріха і заходили туди, крім простого люду, тільки аристократи, що зовсім опустилися. Вище ж суспільство воліло відпочивати в громадських лазнях. До того часу, коли до влади прийшов Калігула (37 р. н.е.), ці лазні працювали цілодобово, чоловіки і жінки милися тут разом. При лазнях були розкішні обідні кімнати, де організовувалися багатолюдні банкети, які проходили деколи з таким розмахом, що уряд був змушений ухвалити закон про розкіш, що обмежує витрати римлян на їжу та випивку. Театральні вистави, що проводилися в Римі також вимагали приміщень для попереднього розміщення глядачів. Їх

будували неподалік від театрів, тому що іноді під час вистав йшли дощі, і глядачі змушені були ховатися в тавернах.

Майже кожен квартал у містах Давньоримської держави мав пивну. Тільки в Помпеї, порівняно невеликому для свого часу місті, знаходилося 118 пивних і питних закладів. Багато місць громадського харчування мали вивіски перед входом, а також відповідне меню. Це так само вважалося розвагою мандрівників і було невід'ємною частиною зародження готельної справи, тому що пізніше до цих пивних і таверн добудовувалися будиночки для проживання. Давньоримські таверни були різних типів: від злачних закладів з азартними іграми і повіями до вишуканих місць у багатих кварталах у сусідстві з храмами [6].

У Римі таверни можна було пізнати по колонах, оперезаних ланцюгом фляг, і по низках червоних ковбас, що висіли уздовж стін. Підлоги були прикрашені яскравою мозаїкою, а стіни прикрашали розвішані картини.

Були також пивні і для простого люду. Власники пивних вирощували власний виноград і робили з нього вино. Невеликі шматочки сухого сиру були розвішані в кімнаті в кошиках з тростини. Рукописні джерела повідомляють про таверни і їх меню в Римській державі. Легенди повідомляють, що у Ескулапа, прославленого лікаря давнини, були всесильні помічниці: донька Гігейя (Гігієна) і куховарка Кулина, які насолоджували дні його життя незрівнянними стравами. Поголос людська прив’язала ім'я Куліни до десятої музи, яких до неї було в давніх греків дев'ять. У римлян десята муза так і стала зватися - Кулінарією.

З занепадом Римської імперії заїжджі двори і таверни, що втратили клієнтуру, розорилися. Лише через чотири століття, в епоху Середньовіччя з розвитком торгівлі та подорожей в Західній Європі стали відроджуватися підприємства розміщення та харчування подорожніх.

Кулінарні рецепти від давніх Римлян. Історія зберегла цікаві свідчення про те, якою вишуканою була кулінарія дві тисячі років тому. У готелях римським патриціям подавали на стіл, наприклад, свиней, які були з одного боку смажені, а з іншого – варені та нашпиговані сосисками і ковбасами (зрозуміло, потрошили їх через рило, щоб на свинячих тушах не було жодного розрізу). Було й так, що в черево свині саджали живих дроздів (тут вже, мабуть, без розрізу не обходилося), а коли на столі починали від туші відрізати шматки, птахи вилітали [5] .

Крім кухарів та фахівців зі складання меню, для розробки рецептів нових страв в давньоримських тавернах передбачалася і особлива посада - «гастроном». Однак кулінарні шедеври залишалися прерогативою таверн для патриціїв, у тавернах для плебеїв подібних страв не готували і все було значно скромніше. Необхідно враховувати, що в древньому Римі при розробці рецептів страв не було прийнято вказувати кількість та обсяг використовуваних інгредієнтів – все готувалося «на око». Нижче наводяться деякі приклади з давньоримської гастрономії:

- Аперитив: у вино додавалися мирра, рожеві пелюстки, фіалки і перець, отже, смак аперитиву виходив досить гірким.
- Вода: у воду додавали кілька крапель винного оцту, що надавало їй свіжості. Цей метод застосовувався також для дезінфекції. Його вживали легіонери і мандрівники. До речі, жоден римлянин не вирушав в дорогу без флакона з оцтом.
- Вино: червоне вино настоювали на ароматних травах, потім проціджували і безпосередньо за столом розбавляли водою в пропорції 1:1 і більше. Взимку вино подавалося теплим, а влітку прохолодним.
- Хліб: тісто як для піци, 200-300 грам борошна грубого помелу на людину, дріжджі, сіль, порізані чорні оливки без кісточок або злегка розкришені очищені волоські горіхи. Поставити для бродіння на 2 години, після чого вийняти, скачати в кулю, приплюснути і накреслити зверху хрест. Залишити ще на годину для бродіння, а потім випікати в дуже гарячій духовці.
- Солона суміш: вживалася для зберігання продуктів, включала морську сіль і різні подрібнені трави і прянощі (насіння кропу, анісу, білий перець, орігано, м'яту, сальвію, петрушку).
- Оливкова олія: додати в оливкове масло екстракласу лавровий лист і морську сіль. Тримати три дні, а потім процідити. Масло виходить міцним та гірким.
- Печеня з печінки й легень: налити в глиняний горщик оливкову олію і червоне вино. Додати порізану цибулю, м'яту, чорний перець, трохи часнику, 200-300 гр. печінки і 1 легеню (дрібними шматочками). Потім покласти туди корінь та листя петрушки, трохи орігано і вичавити сік лимона, додати столову ложку меду. У середині варіння влити ще трохи вина, а в кінці додати трохи борошна.

Солодкі страви: взяти фініки, вийняти з них кісточки і начинити подрібненими волоськими горіхами або меленим перцем. Посолити зверху і обсмажити в киплячому меду. Наприкінці вечері подавалися листя сальвії, які використовували для очищення зубів, як зубна паста [5].

Існували й особливості облаштування обідніх кімнат у заїжджих дворах. Незалежно від розмірів приміщення обіднім центром, навколо якого організовувалася трапеза, був невеликий стіл, з трьох сторін оточений масивними, найчастіше кам'яними ложами. З четвертого боку столу доступ відкривався тим, хто обслуговував трапезу, міняв страви та прилади, розрізав м'ясо, підливав вино. На ложа накидали багато тканин і подушок, якими відокремлювали місце одного співтрапезника від іншого. У залі панувала жахлива тіснява. Скупчені люди, розігріті вином та їжею, невпинно потіли і, щоб не застудитися, користувалися спеціальними накидками.

Не менша тіснява панувала і на столі, дуже невеликому за розміром і тому нездатному вмістити всі таці з їжею. Її доводилося приносити та або ставити на стіл та розкладати на тарілки, або підносити кожному окремо.

Тому використовувалися допоміжні столики-серванти. Вино спочатку розливали по великих судинах – у заможних людей вони бували зі скла або навіть кришталю і вже звідти розливали його спеціальним черпаком по келихах.

Висновки. Транспортний чинник відіграв дуже важливу роль у розвитку сфери гостинності в Давньоримській державі. В міру розбудови дорожньої мережі Давнього Риму, яка доходила до найвіддаленіших куточків цієї античної держави (наприклад, в сучасній Україні – це Крим (Віа Мілітаріс), Закарпаття (давньоримська провінція Верхня Дакія), Камянець-Подільський (Замковий міст), уздовж усіх доріг була створена регулярна мережа заїжджих дворів та поштових станцій з послугами проживання (ночівлі), харчування, інформаційного забезпечення (ітинерарії) тощо. Ці античні заклади гостинності мали свій поділ за якістю послуг та ціною, свої особливості організації обслуговування подорожуючих та забезпечення їхніх потреб. Ці знання стануть в нагоді майбутнім фахівцям сфери туризму та готельно-ресторанної справи не тільки в плані зміцнення їх фахової компетентності, але й в аспекті врахування впливу транспортного чинника на розвиток та розміщення закладів сфери гостинності в сучасній України. Як успішний приклад, можна навести створення мережі ресторанів української кухні «Батьківська хата» на автотрасі «Київ-Одеса», а це важлива ділянка міжнародного транспортного коридору ПЄК № 9 «Гельсінки-Санкт-Петербург-Київ-Одеса».

1. *Федорченко В.К. Історія туризму в Україні: навч. пос. / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова. – К.: Вища школа, 2002. – 195 с.*

2. Устименко Л.М. Історія туризму: навч. пос. / Л.М. Устименко, І.В. Афанасьєв. – К.: Альтерпрес, 2011. – 356 с.

3. Мунін Г.Б. Управління сучасним готельним комплексом: навч. пос. / Г.Б. Мунін, А.О. Змійов, Г.О. Зінов'єв, Є.В. Самарцев, О.О. Гаца, К.П. Максимець, Х.Й. Роглев / За ред. проф. С.І. Дорогунцова. – К.: Ліра-К, 2005. – 520 с.

4. Паньків Н.М. Історія розвитку туризму: тексти лекцій / Н.М. Паньків, А.С. Ковальчук. – Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 88 с.

5. Грицкевич В.П. История туризма в древности / В.П. Грицкевич. – СПб.: Изд. дом «Герда», 2005. – 253 с.

6. Шаповал Г.Д. История туризма / Г.Д. Шаповал. – Минск: Еноперспектива, 1999. – 216 с.

7. Смирнов І.Г. Готельно-ресторанна справа в стародавньому світі: транспортно-логістичний аспект / І.Г. Смирнов // Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: Матеріали III Міжн. наук.-практ. конф: у 2-х томах. - Черкаси: ЧДТУ, 2012. – Том 1. – С. 177-182.

8. Смирнов И.Г. Еврологистика по-древнеримски / И.Г. Смирнов // Logistics. – 2008. - № 4. – С. 42-47.

9. Смирнов І.Г. Логістика в сфері гостинності: історичний аспект / І.Г. Смирнов // Індустрія гостинності в країнах Європи: Матеріали IV Міжн. наук.-практ. конф. – Сімферопіль: КІБ, 2012. – С. 116-121.

УДК: 379.85

Уварова Г.Ш.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ІТАЛІЄЮ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

У статті аналізуються особливості співробітництва України та Італії у туристичні сфері і намічаються шляхи оптимізації такого співробітництва.

Ключові слова: туристичний ринок, туристичний попит та пропозиція, туристичний потік, віза, трансфер, тур, туристичні програми.

В статье анализируются особенности сотрудничества Украины и Италии в туристической сфере и намечаются пути оптимизации такого сотрудничества.

Ключевые слова: туристический рынок, туристический спрос и предложение, туристический поток, виза, трасфер, тур, туристические программы.

The author analyses some peculiarities of cooperation between Ukraine and Italy in the sphere of tourism and outlines the ways of its optimization.

Key words: tourist market, tourist supply and demand, tourist flow, visa, transfer, tours, tourism programmes.

Постановка проблеми. Серед привабливих ринків туристичних послуг в Європі для українців завжди була і залишається Італія. Це обумовлено не лише насиченістю країни об’єктами туристичного показу, а й традиціями гостинності та якісним сервісом. Враховуючи пізнавальний інтерес українців до Італії, більшість як великих, так й дрібних туристичних фірм включили у свої програми цей сегмент туристичного ринку. Зокрема споживачам пропонуються тури вихідного дня, гірськолижні та приморські курорти, екскурсійні подорожі найбільш відомими італійськими містами, подієві та гастрономічні мандрівки тощо. За даними Державного комітету статистики України у 2011 р. з туристичною метою відвідало близько 30, 7 тис. італійців, що удвічі менше, ніж п’ять років тому – у 2006 р. Кількість українців, що обрали Італію в якості туристичної країни у 2011 р. становить близько 31 тис. осіб [1]. Наведені дані свідчать про те, що ані українці не є для Італії головними постачальниками туристів, ані італійці не виступають такими для України. При цьому, на думку спеціалістів туристичної галузі, пріоритетними напрямками для українських туристів у літньому сезоні 2012 р. будуть такі країни як Туреччина, Хорватія, Чорногорія, Греція, Болгарія, Іспанія, Єгипет, Ізраїль [6]. Проте, переважна більшість туристичних фірм в нашій державі продовжує пропонувати споживачам Італію в якості країни туристичного відвідування, значно розширюючи свої пропозиції. Чому ж на ці пропозиції пристає менша кількість українських туристів, ніж на пропозиції до названих вище країн? У даному дослідженні зроблена спроба проаналізувати тенденції розвитку українсько-італійського співробітництва у туристичній сфері і знайти шляхи його оптимізації.

Аналіз основних джерел та публікацій. Проблемі розвитку туристичного країнознавства присвячено чимало публікацій як в Україні,

так і за кордоном, в яких розкриваються особливості розвитку туризму в Італії, аналізуються її туристичні ресурси, регіональна туристична спеціалізація та тенденції формування туристичного потоку до країни [3, 5, 8, 9]. Проте, у більшості наукових праць приділяється недостатньо уваги аналізу співробітництва у галузі туризму між окремими країнами чи групами країн, а питання оптимізації двостороннього співробітництва між Україною та Італією з метою залучення більшої кількості туристів на національні туристичні ринки обох країн, залишилася зовсім по за увагою дослідників та експертів. Тому дана проблема видалася для нас актуальною і стала основною метою дослідження.

Виклад основного матеріалу. За оцінками фахівців, Італія являє собою туристський продукт вищого ступеня досконалості, а міжнародна статистика відводить їй почесне місце у п'ятірці найбільш розвинених з туризму країн світу [10]. Всесвітньо відома історія Італії, унікальна природа, твори мистецтва, культурні пам’ятники, релігійні свята, мода й італійський стиль життя, гастрономія — ось ті ключові пункти, які зробили Італію важливим туристичним центром світового рівня. В Італії склалася добре організована система прийому туристів, здатна одночасно розмістити понад 4 млн. гостей [3]. До неї належать не лише готелі на понад 2 млн. місць, а й комфортні кемпінги, приватні квартири, що здаються в оренду, численні агротуристські комплекси та інші форми прийому гостей (апартаменти з декількома власниками, притулки, пансіони, релігійні установи й будинки для прочан, тощо). Італійські області мають у своєму розпорядженні значну кількість автономних спортивних споруджень і розважальних комплексів, стадіонів, гімнастичних залів, басейнів, ковзанок і велодоріжок, танцювальних залів й атракціонів, церков і монастирів, замків і фортець, цирків шапіто й цілодобових критих павільйонів, площ й обладнаних приміщень для проведення громадських видовищних заходів за всіх пір року, що часто успішно використовуються для надання додаткових послуг туристам [3, 5].

Як зазначалося вище, Україна не займає левової частки на туристичному ринку Італії. Вітчизняні експерти з туризму основним критерієм для прийняття рішення про відвідування країни для українських туристів називають простоту отримання візи і легкість трансферу [6]. Ідеальний варіант для українців – це безвізовість, що дозволяє задовольнити зазіхання на закордонний відпочинок особливо улітку. Нажаль, отримання італійських туристичних віз в Україні дуже ускладнене різного роду формальностями і перепонами. Спрощення правил отримання візи варто розглядати як один з основних шляхів інтенсифікації туристичного потоку з нашої країни до Італії. Є проблеми з отриманням візи у самій Україні, коли в окремі періоди спостерігається дефіцит бланків паспортів або різними установами цей процес гальмується штучно.

Незважаючи на певні візові колізії, українці із задоволенням відвідують Італію і за останні два десятиліття достатньо повно розкрили для себе цю країну, пізнали її традиції, культуру, людей і по-справжньому

оцінили туристичні послуги і переваги, що надаються в ній. Найбільш відвідуваними в Італії з боку українців є Рим з його стародавніми руїнами і музеями Ватикану, Флоренція, без якої неможливо уявити італійське Відродження, Венеція – ірреальне місто мостів і каналів, Мілан, Неаполь і Піза з безліччю дивовижних пам'ятників архітектури і мистецтва. Зазначимо, що відвідування цих та інших відомих італійських міст, так званий міський культурно-пізнавальний туризм, покриває понад 50% загального потоку туристів, що прибувають до Італії з України переважно у складі організованих груп. Ще близько 5 % з тих українців, хто в'їхав до Італії, надає перевагу відпочинку на морі [6]. Українці відвідують країну переважно під час новорічних та різдвяних канікул, часто навесні, проте рідко свою літню відпустку планують на її території. Причиною того, що незначна кількість українських туристів проводить свою тривалу літню відпуску на італійському узбережжі, є високі ціни на послуги, недоступні для масового туриста.

Незважаючи на те, що туристи з України надають перевагу якісному розміщенню та іншим туристичним принадам, пропоновані турпакети до Італії з відпочинком біля моря у більшості випадків розраховані на VIP-клієнтів. Крім того, майже відсутні пропозиції для сімейного відпочинку, особливо з маленькими дітьми. Демократичність цін – це той шлях, який значно пожвавить зростання українського сегмента на італійському туристичному ринку. При цьому цінова політика повинна значною мірою залежати не тільки від італійських суб'єктів туристичної діяльності, а й українських туроператорів.

Велика заслуга в оптимізації співробітництва між Україною та Італією належить українським тур фірмам, які прикладають певні зусилля і роблять двостороннє співробітництво більш ефективним. Проведений аналіз програм туроператорів України дозволяє говорити про те, що в асортименті більшості з них присутня Італія. Найбільш диверсифіковані пропозиції по Італії надходять від таких відомих в Україні туристичних фірм як «САМ», «Гамалія», які включають більш ніж два десятки різних програм і турів по цій країні. Серед менш відомих загалу, але успішних на італійському ринку фірм, можна згадати «Солеанс Світ», «Всесвіт». Усі вони плідно працюють з приймаючими італійськими компаніями і безпосередньо з багатьма готелями, що й зумовило переважання організованого туризму з України до Італії. Проте, останнім часом спостерігається тенденція до збільшення індивідуальних подорожей. На нашу думку, це пов'язано у першу чергу з тим, що пакетні пропозиції часто мають дещо завищену вартість і не відповідають очікуванням споживачів. Тому, багато з тих українців, що відправляються до Італії, наприклад, на короткочасний відпочинок у гори чи з метою проведення шопінгу, планують та організовують ці поїздки самостійно, часто при цьому користуються гостьовими запрошеннями. У цьому зв'язку варто туристичним фірмам обох країн шукати можливості здешевлення такого роду поїздок і заохочення туристів додатковими послугами, наприклад,

розважального (відвідування відомих театрів, концертних залів) чи оздоровчого (відвідування spa- центрів) спрямування.

За останні кілька років в Україні зросла частка туру вихідного дня «Міні канікули у Римі» з відвідуванням Риму, Ватикану та Флоренції упродовж 4 днів/3 ночей. На думку вітчизняних експертів, така тенденція пояснюється появою нових туристичних компаній, які пропонують дуже вигідні пропозиції вихідного дня, як за насиченістю програми, так й за ціною. Разом із зростанням частки турів вихідного дня і розширенням по ним пропозицій, знижується їхня вартість, що у цілому збільшує кількість українців, бажаючих відвідати Італію. Оптимізації турів вихідного дня у подальшому сприятиме й здешевлення трансферу, зокрема, збільшення пропозицій лоу-кост від авіакомпаній. Попит на подібні подорожі зростатиме не тільки за рахунок столиці, а й регіонів України, і сприятиме позитивній динаміці туристичного потоку до італійських міст.

Аналіз туристичних прибуттів до України з Італії показав, що вони досить обмежені як територіально, так і у часі. Переважна більшість італійських туристів відвідує м. Київ та ще кілька великих обласних центрів – Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Львів з пізнавальною та діловою метою. Крім того, такі поїздки є нетривалими, пересічно від однієї до п’яти ночівель [3, 9]. Це наводить на думку про те, що італійці або не поінформовані про різні туристичні програми, що широко представлені у багатьох регіонах України, або не дуже упевнені в якості їх реалізації. Тому важливим напрямком подальшого співробітництва між Італією, яка є визнаним лідером з туризму в Європі та світі, та Україною, яка нині лише створює свій туристичний образ, може стати налагодження інформаційного обміну та проведення відповідної аналітичної роботи з метою створення та просування спільних туристичних продуктів [2]. Ця робота, у першу чергу, допоможе обом країнам більш детально ознайомити потенційних туристів із значною кількістю туристичних атракцій на своїх територіях, які поки що перебувають у «тіні» всесвітньовідомих об’єктів показу. Створення позитивного туристичного образу, у першу чергу, потрібен Україні, яка шукає можливості зміцнення іміджу туристичної країни і через іміджеву політику намагається подолати існуючи труднощі в організації та ведені міжнародного туристичного бізнесу. Проведення продуманих промо акцій для потенційних туристів з Італії може досягти синергічного ефекту і, як наслідок, сприятиме перерозподілу туристичного потоку на користь обох країн.

Прикладом успішного інформаційного співробітництва у 2012 р., на нашу думку, була участь італійського регіону Венето у 18-ій міжнародній туристичній виставці UITT-2012, що відбувалася 28-30 березня у м. Києві [6]. Представники з північно-східного регіону Італії гостинно запрошували усіх гостей виставки відвідати цю область країни не тільки для того, аби побачити Венецію та інші «міста мистецтва», а й ознайомитися з ландшафтами Доломітових Альп, пляжами на узбережжі Адріатики, термальними курортами Абано та Монтегротто, озером Гарда. Участь

Венето у виставці стала унікальним приводом познайомити жителів України з туристичними атракціями регіону у поєднанні з місцевою кухнею та вином. Таким чином, вперше у рамках виставки на стенді Венето були презентовані пакети «slow tourism» або «повільний туризм», що є новим трендом у світовій туристичні індустрії. Так званий «повільний туризм» має на увазі неквапливе і комфортне занурення у життя іншої країни. Наприклад, під час одного прибуття до Італії можна здійснити й прогулянки Венеціанським передгір'ям, й туристичні розваги, й відпочинок та оздоровлення. У свою чергу, національні туристичні організації України можуть на регіональних туристичних виставках та ярмарках Італії представити італійцям різноманітні туристичні дестинації регіонів України. Це: міський і гірськолижний туризм, санаторно-курортні програми, тури по Дніпру та іншим водним об'єктам країни, паломництво до трьох святинь: Києво-Печерської Лаври, Почаївської Лаври та Святогорського монастиря, відпочинок біля моря та етновідпочинок, а також екологічний, медичний та інші види спеціалізованого туризму.

Цікавими для туристів як України, так й Італії, можуть бути спільно розроблені пізнавально-туристичні маршрути. Для цього між окремими регіонами країн слід створити відповідні веб-сайти. Впровадження новітніх інформаційних технологій на регіональному рівні сприятимуть те тільки заохоченню, а й утриманню своїх клієнтів. Ефективними будуть також проведення екскурсій по розробленим маршрутам з включенням унікальних природних чи культурно-історичних об'єктів, національних природних парків чи місць історичних подій. Спільна організація та проведення різноманітних фестивалів за обраною тематикою також оптимізує туристичне тяжіння між двома країнами. Наприклад, це може бути регіональний фестиваль народних ремесел, або гастрономічний, зокрема винний фестиваль. До розробки таких маршрутів та програм варто залучати не тільки туристичні фірми, а й відповідні вищі навчальні заклади, музеї, національні природні парки та інші суб'єкти туристичної діяльності обох країн. Отже, упровадження різноманітних форм міжрегіонального співробітництва є потужним стимулом нарощування туристичних потоків між двома країнами.

Успішна взаємодія між Україною та Італією може здійснюватися й при спільному розв'язанні проблем безпеки туристів та забезпечення екологічно чистого туристичного середовища. Відомо, що кілька років поспіль окремі італійські пляжі були визнані чистими, безпечними та комфортними для перебування туристів та рекреантів і нагороджені блакитним прапором ЮНЕСКО [3]. Україна може запозичити досвід італійських організаторів відпочинку з цього питання, а також долучитися разом з ними до розробки методик обмеження антропогенного навантаження на довкілля, вимог щодо інфраструктурного та інформаційного облаштування зон відпочинку. Це створить належні передумови для більш ефективного використання рекреаційно-

туристичних ресурсів обох країн та призведе до зростання туристичних обмінів.

Значну роль у зміцненні міжнародного співробітництва між Україною та Італією відіграють вищі навчальні заклади (ВНЗ) туристичного профілю. Упродовж останніх років значно пожвавилася робота навчальних закладів щодо розширення міжнародних зв'язків. Як наслідок, кілька провідних ВНЗ Києва, Дніпропетровська, Львова, Одеси, Донецька взаємодіють з навчальними закладами та іншими організаціями і туристичними фондами Італії. Таке співробітництво дозволяє студентам проходити закордонні практики, брати участь у наукових конференціях і семінарах, що стосуються розвитку міжнародного туризму. Цікавим досвідом у цьому напрямку відзначається співпраця між Одеським державним економічним університетом та італійським Фондом Ромуальдо дель Б'янко, що у м. Флоренція, яке триває вже кілька років поспіль [4]. Основними формами співробітництва є участь у студентських наукових конференціях, семінарах, майстер-класах. Під час останніх студенти суттєво поглиблюють свої професійні знання, удосконалюють практику спілкування та соціокультурну компетентність, працюючи в інтернаціональних групах.

Співробітництво між викладачами навчальних закладів здійснюється з метою обміном інформацією про нові методи організації навчального процесу, практичної підготовки студентів, удосконалення змісту навчальних планів, напрямки наукової та методичної роботи у сфері туристичного, готельного та ресторанного бізнесу [7]. Таке співпраця дозволяє також створювати спільні творчі колективи для підготовки навчальних посібників, розробки різноманітних турів по своїм країнам, удосконалення дидактичних матеріалів.

Говорячи про українсько-італійське співробітництво щодо підготовки кадрів для туристичної галузі, варто наголосити на необхідності створення двосторонніх навчальних центрів. Подібні об'єкти існують в Україні з іншими європейськими країнами. Основною метою діяльності Центру буде організація практично-професійного навчання студентів відповідно до міжнародних стандартів, надання консультативних послуг, обмін інформацією щодо підготовки фахівців для сфери туризму.

Висновки. Двостороннє співробітництво у туристичній сфері між Україною та Італією є очевидним, проте потребує певної оптимізації через спрощення візових формальностей з боку Італії, демократизацію цінової політики, поліпшення інформаційної взаємодії на міждержавному та регіональному рівнях, активізацію співпраці між вищими навчальними закладами двох країн, що готують кадри для туризму.

1.Державна служба статистики України. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/
2.Державне агентство України з туризму і курортів. – Режим доступу: www.tourism.gov.ua/ua/
3.Воскресенский В.Ю. Международный туризм. /В.Ю. Воскресенский. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 255 с.

4.Герасименко В. Майстер-клас флорентійської гостинності для українських студентів. - /В. Герасименко //Український туристичний вісник. - №3-4, 2005. – С.22.
5.Любіцева О.О. та ін.. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму. Навчальний посібник /О. О. Любіцева та ін.. – К.: Альтерпрес, 2008. – С.195-212.
6.Новости турбизнеса: портал для профессионалов «Новости турбизнеса» - Режим доступу: novosti-turbiznesa.info.
7.Нохріна Л.А., Кравець О.М. Фундаментальна професійна освіта як чинник сталого розвитку туризму в Україні /Л.А. Нохріна, О.М. Кравець //Вісник Льв. Ін-ту економіки і туризму. – Львів: ЛІЕТ, 2006. - №1. – С.214-216..
8.Стеченко Д.М. Передумови і напрямки формування туристичного ринку України //Туризм: теорія і практика. – 2005. - №1. – С.5-11.
9.Уварова Г.Ш.. Туристське країнознавство. Навчавльний посібник /Г.Ш. Уварова. - К.: НАУ-друк, 2009. – С.34-42.
10. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.world-tourism.org

УДК 379.85 (460)

Романенко О.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОСТИННОСТІ СУЧАСНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРАЇНИ ІСПАНІЇ

При використанні теоретичних методів дослідження була спроба проаналізувати причинно-наслідкову сукупність взаємодії в сучасній Іспанії гостинності, готельної індустрії та професіоналізму, як можливої моделі туристського бізнесу в Україні.

Ключові слова: гостинность, туристський бізнес, Іспанія.

При использовании теоретических методов исследования была попытка проанализировать причинно-следственное взаимодействие у современной Испании гостеприимства, гостиничной индустрии и профессионализма, как возможную модель туристического бизнеса в Украине.

Ключевые слова: гостеприимство, туристский бизнес, Испания.

At use of theoretical methods of research there was an attempt to analyse cause and effect interaction at modern Spain hospitality, the hotel industry and professionalism, as possible model of tourist business in Ukraine.

Keywords: hospitality, tourism business, Spain.

Постановка проблеми дослідження. Одним із важливих понять, які застосовуються в історії подорожей та туризму, є «гостинність». Здійснення подорожей було б неможливим, якби мандрівникам ніде було зупинитися на ночівлю та отримати харчування. В наш час під гостинністю розуміють сукупність засобів розміщення, харчування і розваг для туристів, а також традиції прийому гостей в різних культурах.

Гостинність має довгу історію, вона починається з найдавнішої традиції «заломлювати хліб» з мандрівниками. У народів світу складалися різні традиції і звичаї зустрічати гостей [1]. Особливості побутової культури впливають на формування гостинності як необхідної складової індустрії туризму. Термін «гостинність» походить від старофранцузького

слова hospice, що означає «благодійний дім». В побутовому значенні гостинність – це властивість характеру людини, яка відрізняється привітністю і хлібосольством, а також традиції зустрічі гостей у різних культурах [2]. В контексті вивчення туризму як розділу культури – це збірна назва системи обслуговування людей, які знаходяться у подорожі, на відпочинку, далеко від своєї домівки.

Гостинність містить в собі такі важливі напрями діяльності, як розміщення і харчування гостей, надання їм різного роду соціокультурних послуг. Досить важко відокремити матеріальну складову готельного продукту від його духовної складової. Неодмінною споживчою властивістю туристичного продукту є вміння дати відчути клієнтові, що йому раді, з гідністю продемонструвати йому повагу, виявити люб'язність [3].

Показовим прикладом цього може стати досвід Іспанії, яка є однією з найбільш розвинутих країн Південної Європи. У 2011 р. країну відвідали 99,8 млн. чоловік з яких не менше 55% (56.6 млн.) відносяться до категорії туристів. Число туристських ночівель склало 483,6 млн. А доходи іспанської туріндустрії перевищили 38,7 млрд. євро. За рівнем доходів туризм посідає 3 місце в економіці країни.

Іспанія – країна, що має надзвичайні можливості для організації туризму, широкий спектр кліматичних, географічних та етнокультурних характеристик, які роблять цю країну особливо привабливою для туристів. Тут можна знайти все і для будь-якого виду туризму — від рекреаційного на узбережжі та островах до гірськолижного у чисельних гірських системах та пізнавального в культурних центрах країни [4].

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану та вивченні гостинності сучасної європейської країни Іспанії.

Реалізації мети вимагає вирішення наступних *завдань*: ознайомлення з інформаційними джерелами щодо стану розробленості даного питання, проаналізувати причинно-наслідкову сукупність взаємодії в сучасній Іспанії гостинності, готельної індустрії та професіоналізму, визначити сучасні тенденції розвитку туризму в країні, виявити основні напрями готельного бізнесу та вплив гостинності на кількість туристичного потоку, їх стабільність та динаміку.

Об'єкт дослідження: сучасна гостинність європейської країни. *Предмет дослідження*: гостинність готельної індустрії Іспанії та важливі тенденції і перспективи формування туристичного бізнесу в Іспанії.

Наукова новизна полягає у: вивченні та узагальненні засад формування і розвитку гостинності та готельної індустрії в Іспанії, дослідженні стану туристичної галузі країни на сучасному етапі, виявленні особливостей у діяльності професіоналів задля розвитку туристичного бізнесу в країні.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання її результатів в навчальному процесі при викладанні дисциплін та впроваджені європейського досвіду, а саме гармонійного

поєднання гостинності, готельної індустрії та професіоналізму при обслуговувані гостей в Іспанії як моделі туристичного бізнесу для території України.

Виклад основного матеріалу. Вплив різних народів, релігій, культур, граничне положення між Європою та Африкою, замкнутість Середземномор'я та безкраї простори Атлантичного океани - все це знайшло відображення в величних пам'ятниках і найцікавіших традиціях Іспанії. Всі покоління правителів Іспанії мали на меті возз'єднати культуру, але культурна традиції Іспанії різноманітні як і раніше. Деякі регіони і по сьогоднішній день пишаються своєю самобутністю та самостійністю. Іспанія – це дивовижне поєднання різних культур: кельтської, грецької, фінікійської, римської, арабської, іудейської та християнської. Величезного впливу іспанська культура зазнала за часів панування на території Іспанії арабів, яке тривало майже 8 століть.

Туризм набув всесвітнього характеру, він дав змогу вирішити багато соціально-економічних проблем. Іспанія та Італія, які приймають щороку понад 50 млн. туристів, отримують відповідно 47,9 та 35,4 млрд. доларів США прибутку. Розвиток туристичного бізнесу сприяє збільшенню доходів, створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури і загалом розвитку третинного сектора економіки, охороні та реконструкції існуючих історико-культурних пам'яток, охороні природи.

Наступною була епоха католицької середньовічної культури, яка досягла свого апогею після повернення християнами земель, що були завойовані арабами.

В Іспанії у 90-х р.р. відбулося значне зростання готельних і мотельних місць. Це викликано, перш за все, великими потребами внутрішнього та міжнародного туризму. Іспанія має гарну інфраструктуру та найбільш розвинену мережу готелів серед країн Середземноморського басейну. Тут місць у готелях більше, ніж в усіх середземноморських готелях узятих разом. Іспанія – єдина країна, що здатна повністю задовольнити потреби країн СНД.

За даними офіційного довідника по готелях Іспанії, виданого Інститутом Туризму Іспанії, в країні налічується 11598 закладів, з яких 2106 – 4-5*. Це 16% всіх іспанських готелів і майже третина від загальної кількості місць розміщення. Крім того, в Іспанії 3928 готелів 1-3*, які пропонують 167051 місць розміщення, пансіонатів на 125 тис. місць і кемпінгів на 1,2 млн. місць. Загальна кількість місць розміщення в країні становить 1,04 мільйона, з яких 86% належить готелям. У цьому секторі працюють 144 тис. службовців. Найбільша кількість готелів розташовано в Каталонії (1197 готелів і готельних закладів), а Балеарські острови пропонують найбільше число місць розміщення – 301 957 [5]. Про популярність тих або інших туристських центрів говорить кількість місць у готелях. Адже попит народжує пропозиція, і за пропозицією можна судити й про попит. Самі масові для туристського потоку центри перебувають на Балеарських і Канарських островах, у двох Каталонських

провінціях – Барселоні й Таррагоне – а також в Андалусії, найбільше в Малазі й Уєльве.

Вся готельна індустрія в Іспанії поділяється на певні групи, підгрупи та категорії. Підприємства з «групи готелів» поділяються на 5 категорій, що відповідають «золотим зіркам» (готелі від 1* до 5*) та літерному позначенню «Г» чи «ГА» (готель чи готель-апартаменти).

На іспанському туристичному ринку представлені міжнародні готельні мережі: Accor Hotels, Best Western International, Carlyle Hotel, Comfort Inns and Suites, Courtyard by Marriott, Days Inn, Econolodge, Fairfield Inns by Marriott, Golden Tulip, Hampton Inns and Suites, Hilton Hotels and Resorts, Holiday Inn Hotels, Resorts, Express, Hot Key International, Howard Johnson, Inn Points, Keytel, Lexington Hotels, Suites and Inns, Marriott Hotels, Resorts znd Suites, Motel 6, Nordic Hotels, Quality Inns, Radisson Hotels and Resorts Worldwide, Ramada Hotels, Inns and Resorts, Ramada International, Relais and Chateaux Hotels, Residence Inn by Marriott, Sheraton Hotels, Inns and Resorts, Small Luxury Hotels of the World, Sol / Melia Hotel Group, Super 8 Motels, Supranation Hotels, Synxis Hotels, Travelodge and Thriftlodge, Travelodge UK, Utell International Hotels.

«Групи пансіонів» класифікуються «срібними зірками» та літерним позначенням «П» (пансіон). Пансіонами часто управляють самі власники. В іспанській глибинці це найкращий притулок на одну-дві ночі. Як правило, це маленькі затишні готелі чи перебудовані приватні будинки. Пансіони бувають дуже скромними, а можуть бути відносно розкішними, особливу чарівність надає домашній затишок. Крім готелів і пансіонів в Іспанії існує ще кілька видів туристичних засобів розміщення. Апартаменти – це просторі вілли, шале, бунгало чи мебльовані квартири, що здаються частіше на узбережжі, в курортних зонах і приваблюють тих, хто подорожує групами.

Притулки – міжнародна мережа, що має «притулки» в усіх основних містах і туристичних центрах. Вони розраховані переважно на молодь. Ночівля в 3-4 місному номері коштує 15-20 євро, але туриста поселяють тільки в тому разі, якщо йому вже виповнилося 27 років [6].

Кемпінг – для бажаючих подорожувати «дикуном» на автомобілях. У країні існує велика мережа кемпінгів, близько 800. Вони поділяться на категорії, як і готелі. Туристичні кемпінги - це будь-яка, певним чином обгороджена ділянка землі, на якій пропонуються послуги та зручності у відповідності до категорії. Кемпінги пристосовано для людей, які згодні жити в наметах за певну плату.

Категорія номера залежить від того, на скільки осіб він розрахований, від рівня комунального впорядкування, розташування номерів у готелі, а також від краєвиду, що відкривається з вікна. На категорію готелю не впливає де він знаходиться – в аеропорту чи в центрі міста. Місцезнаходження готелю відіб'ється на цінах. Готелі в центрі дорожчі. Кожний готель видає свої брошури, мережі готелів занесені до каталогів, де поряд з назвою готелю обов'язково вказано кількість зірок.

Більша частина готелів – власність громадян Іспанії, їхнє ставлення до потреб відвідувачів дещо інше, ніж у країнах з більш холодним кліматом.

Вся готельна індустрія країни крім обов'язкових відповідних груп і підгруп поділена на окремі види за призначенням. Приклад одного з них: готель-пам'ятка архітектури, це Парадори - найбільш оригінальна та цікава мережа туристичних готелів Іспанії. Перший Парадор було обладнано у 1928 р. і король Альфонсо XIII особисто вибирав місце для нього. Зараз діє 86 Парадорів з п’ятьма тисячами номерів. Тут, як правило, пропонуються ті ж самі послуги, що й у сучасних тризіркових готелях, розташовуються вони в будинках, що мають історичну й архітектурну цінність.

Всі групи та підгрупи готельної індустрії відповідають спеціальним вимогам щодо обслуговування клієнтів-інвалідів. Так, якщо готель має від 50 до 100 номерів, у ньому повинен бути один номер для інвалідів, якщо 101-150 номерів – два номери, 151-200 – три номери. Готельна мережа Іспанії спроможна задовольнити попит різних груп туристів.

В Іспанії питання туризму координує Державний секретаріат з питань торгівлі, туризму та малого бізнесу, підлеглий Міністерству економіки. Крім Держсекретаріату Міністерству підпорядковуються: Центральна дирекція з туризму (адміністративні питання, розробка загальних напрямів державної політики у сфері туризму); готельна мережа «Paradores» (83 готелі, розміщені в будинках, що становлять історичну цінність); два виставково-конгресних центри (в Мадриді й Малазі) та Іспанський Інститут Туризму – «Turespaca» [7].

Повноваження самого Міністерства економіки невеликі. Такі важливі функції, як ліцензування, сертифікація послуг, розробка стратегії розвитку туристичної індустрії є прерогативою місцевої влади. З метою координації їх діяльності в країні створена Рада з розвитку туризму, до складу якої входять представники державних органів влади всіх рівнів та представники приватного бізнесу.

Іспанський інститут туризму «Turespaca» займається залученням іноземних туристів, здійснюючи рекламну діяльність та промоцію іспанських курортів за кордоном. Дана організація має широку мережу інформаційних офісів в Іспанії та 29 представництв у 21 країні світу. Інститут повністю фінансується з держбюджету. Державне управління туризмом в Іспанії реалізується за умов передачі повноважень регулювання туризмом багатогалузевому міністерству. В такому міністерстві створюється спеціалізований підрозділ, що вирішує питання державного регулювання сфери туризму та проводить відповідну маркетингову діяльність. Дана модель державного управління туризмом крім Іспанії використовується також у Франції, Італії та Великобританії.

Отже, обслуговуючий персонал готелів, який організовує прийом гостей і надання їм послуг, стає важливим компонентом самих цих послуг. Унікальність готельного бізнесу полягає в тому, що персонал є невід'ємною частиною готельного продукту. Присутність людського фактора впливає на якісні характеристики кінцевого готельного продукту,

робить неможливим внесення коректив у якість вже наданих послуг. Ставлення до гостей, зовнішній вигляд персоналу, його готовність виконати будь-яке прохання гостя формують загальне враження від готелю. На першому етапі теоретичного дослідження [8] частково вдалося проаналізувати причинно-наслідкову сукупність взаємодії в сучасній Іспанії гостинності, готельної індустрії та професіоналізму, визначити сучасні тенденції розвитку туризму в країні, виявити основні напрями готельного бізнесу та вплив гостинності на кількість туристичного потоку, їх стабільність та динаміку. Окрім природних та історико-культурних видів ресурсів досить значну роль відіграє рівень розвитку інфраструктури країни в сфері надання професійним обслуговуючим персоналом високоякісних послуг та сервісу.

Але, за даними інформаційний веб-сайтів відгуки українців та росіян, які відвідали дану країну не є такими оптимістичними, як загальне рейтингове положення Іспанії на світовому туристичному ринку. Наприклад, за анкетуванням п’ятибальної системи оцінювання – розміщення, харчування, розваги, обслуговування та номери, зауважень вистачає, і саме такі ж як і на території України: не всі засоби розміщення та супроводу мають гідів-перекладачів, не відповідність послуг до програми туру, незручність місце розташування готелю, невідповідність номерів – «зіркам», харчування має низку проблем. Та цікавим у анкетуванні виявилися пункти розваг і обслуговування, за даними Інтернет опитуванням, саме ці напрями мають високу оцінку: персонал привітний, дружній, люб’язний, ненав’язливий, пропонує цікаві послуги відпочинку і анімаційних програм, верхову їзду, гірські велосипеди, рибалку, альпінізм тощо. Президент розважальної компанії Acttiv Leisure Projects, Ігнасіо Гіль, так оцінив ситуацію: «Насправді, ми продаємо не просто номер, напівпансіон або «все включено». Перш за все, ми продаємо розваги, нашу багату культуру, гастрономію, навколишнє середовище, охорону здоров'я і звичайно наш досвід». Успіх неможливий без урахування почуттів людей». Іспанські експерти все голосніше заявляють про те, що використання системи «все включено» з її фіксованою ціною, широким спектром послуг і гарантованими розвагами, призведе до вибуху попиту на іспанському ринку.

Фахівці готельної індустрії підкреслюють важливість різноманітності пакетів для сімей, особливо з детьми, з додаванням в них широкого спектра розваг та анімації. Іспанські професіонали турбізнесу перейняли досвід турецького туризму – система «все включено», яка покриває різні аспекти сервісу та допомагає вирішенню ще існуючих проблем при обслуговувані гостей. Сфера туризму в Іспанії знаходиться під контролем держави, що значною мірою пояснюється можливостями самої країни розвивати туристичний бізнес, прагненням зберегти історичні пам'ятки своєї культури.

З точки зору Європейського Фонду освіти по питанням захисту навколишнього середовища іспанські пляжі вважаються одними з

найкращих у Європі. При цьому основними критеріями є якість води, безпека, що включає систему рятівних і сповіщальних заходів, послуги, що надаються на пляжах тощо. 91% усіх туристів, що відвідують Іспанію - жителі європейських країн. За даними іспанського Міністерства промисловості, туризму і торгівлі, найбільшим попитом користуються курорти Канарських островів (26,2% від загального числа туристів), Каталонії (23,7%), Андалусії (13,7%), Валенсії (8,2%) і Балеарських островів (6%).

Висновки. Іспанія має значні переваги в туристичній галузі. Туризм як високоприбуткова галузь впливає на економіку Іспанії. Завдяки туризму підвищився рівень життя населення, а географічне положення Іспанії, її природнокліматичні ресурси, культурно - історичні визначні пам'ятки стають благом, що приносить велику економічну користь.

1.Франческо Франжіаллі. Тенденції розвитку міжнародного туризму. — К, 2002. – 68 с.
2.Котлер Ф., Боуэн Дж., Мейкенз Дж. Маркетинг, гостеприимство, туризм. – М.: ЮНИТИ, 1998. – 245 с.
3.Романенко О.В. Системи гостинності в туризмі //Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія №4, К.: 2009. - Випуск 10 (20). С.85-89.
4.Офіційний сайт Світової організації туризму. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://unwto.org/.
5.Інформаційний веб-сайт. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.spain.com.ua/ua/turismo_ispania.
6.Secretaria de Estado de Turismo y Comercio //http://www.mcx.es/turismo/default.htm.
*7.*WTO World tourism barometer. - Madrid, 2004. - Volume 2, №1. - 23 s.
Романенко О.В. Туризм: корекційна педагогіка, фізичне виховання. Практикум наукових досліджень: Навч. посіб. для студ. пед. вищ. навч. закл. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012 - 345 с.

УДК 911.3

Капланець М.М.

ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ АВСТРІЇ

У статті досліджено рекреаційно-туристичний потенціал Австрії. Розглянуто її історико-культурний, природний потенціал, а також розвиток інфраструктури.

Ключові слова: Австрія, туристсько-рекреаційні ресурси, інфраструктура,

В статье исследовано рекреационно-туристический потенциал Австрии. Рассмотрены ее историко-культурный, природный потенциал, а также развитие инфраструктуры.

Ключевые слова: Австрия, туристическо-рекреационные ресурсы, инфраструктура.

The article is devoted to the development of recreational and tourist potential of the Austria. Consided historical and cultural, natural potential and infrastructure development.

Keywords: Austria, tourism and recreation resources, infrastructure.

Постановка проблеми. Австрія посідає перше місце, серед країн Європи, по щорічно отриманому прибутку від туризму. У 2010 р. Австрія

отримала 18,7 млн. доларів прибутку від іноземних туристів. Туризм – один з головних джерел доходу Австрії. Кількість іноземних туристів що відвідало країну в 2010 р. склала 22 млн. осіб. Тільки з України до Австрії в 2010 р. виїхало 66,4 тис. осіб, з яких 13,1 тис. організовані туристи. [15] В Австрії багато об'єктів національного значення, а також об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО. Вдале географічне положення країни, її економічна та політична стабільність, розвинута інфраструктура сприяють стрімкому розвитку туристичного бізнесу. Сфера туризму в Австрії постійно розвивається. Вивчення сфери економіки країни та ознайомлення з її нововведеннями можна використовувати як для розробки нових туристичних маршрутів по Австрії так і для розвитку туристичного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Австрійська Республіка, держава в Центральній Європі площею у 83,9 тис. км^2. Вона межує на півночі з Німеччиною та Чехією, на заході – з Швейцарією та Ліхтенштейном, на півдні – з Італією та Словенією, на сході – зі Словаччиною та Угорщиною. Країна поділяється на дев'ять федеральних земель. Офіційна мова – німецька, регіональні мови: словенська, хорватська та угорська. Грошова одиниця – євро, до впровадження євро – австрійський шилінг. Член ООН та ЄС. [9, с. 5]. Клімат в Австрії помірний. У західних районах країни помітний вплив Атлантики, а в горах і на сході він більш континентальний. Найбільш холодний місяць – січень. Річна кількість опадів на сході Австрії десь близько 600 мм, а на заході - до 2000 мм. У високогірних районах сніговий покрив тримається до 8 місяців на рік. Це сприяє стрімкому розвитку гірськолижних курортів країни. [9, с. 17]

Приблизно три чверті території Австрії займають *гори* і тільки 7% рівнини. Країна є частиною системи складчастих гір Альп. Близько двох третин її площі зайнято горами Східних Альп. На півночі і сході Альпи переходять у зону північного передгір'я Альп, що простирається між Альпами і масивом Чеський Ліс у Чехії. Тут багато озер і лісів, а там, де ліси вирубані, знаходяться прекрасні сільськогосподарські угіддя. [8]

Єдина судноплавна *річка* – Дунай. Урізноманітнюють ландшафт численні *озера*, їх близько 580. Між Боденським озером на заході Австрії і озером Нойзідлерзеє на сході країни є близько ста великих і майже тисяча маленьких гірських озер, ставків. Держава дбає про чистоту вод в озерах. Особливу привабливість має озеро Нойзідлерзеє або «Віденське озеро». [11]

В Австрії розвинене рибальство і полювання. Деякі готелі Австрії об'єдналися в маркетингові союзи, щоб ефективніше пропонувати туристам відпочинок у поєднанні з риболовлею. [8] Країна багата на такі природно-антропогенні ресурси: «Будинок метеликів», акваріум «Будинок моря», зоопарк Шенбрунн (Відень); зоопарк рептилій «Хапп», парк Айзенберг (Каринтія). [10] Більшість *музеїв та галерей* Австрії знаходиться в столиці країни. Їх кількість – вражаюча. Найцікавіші з них: Музей історії мистецтв, галерея Альбертіна, музей сучасного мистецтва

або фонд Людвіга, палац Ліхтенштейн, музей етнології, Дім музики, воєнно-історичний музей, музей трамваїв, музей Зігмунда Фрейда, музей історії міста Відень, дитячий музей Зум, музей шнапсу, музей театру, Віденський дім мистецтв, єврейський музей та багато інших.

Таблиця 1. Основні музеї Австрії

Назва українською	*Місто розташування*	*Оригінальна назва*	*Офіційний сайт*
Музей історії мистецтв	Відень	Kunsthistorisches Museum	http://www.khm.at/
Галерея Альбертіна	Відень	Albertina	http://www.albertina.at/
Галерея Бельведер	Відень	Österreichische Galerie Belvedere	http://www.belvedere.at/
Кришталеві світи Сваровскі	Тіроль	Swarovski Kristallwelten	http://www.swarovski.com /kristallwelten
Музей сучасного мистецтва Фонду Людвіга	Відень		http://www.mumok.at/
Музей сучасного мистецтва	Лінц	Lentos Kunstmuseum	http://www.lentos.at/
Музей бароко	Зальцбург	Salzburger Barockmuseum	http://www.barockmuseum .at/
Палац Ліхтенштейн	Відень	Das Haus Liechtenstein	http://www.liechtensteinm useum.at/
Музей етнології	Відень	Museum für Völkerkunde	http://www.ethno-museum.ac.at/
Австрійський музей прикладного мистецтва	Відень	Österreichisches Museum für Angewandte Kunst / Gegenwartskunst (MAK)	http://www.mak.at/
Музей природної історії	Відень	Naturhistorische Museum	http://www.nhm-wien.ac.at/
Музей сучасного мистецтва	Зальцбург	Museum der Moderne	http://www.museumdermo derne.at/
Музей-панорама битви у гори Ізель	Інсбрук		
Музей тірольських гірських стрільців	Інсбрук		
Замок Хокостервіц	Каринтія		
Замок Раппотенштайн	Нижня Австрія		
Замок Хельбрунн	Зальцбург	Schloss Hellbrunn	http://www.hellbrunn.at/en /
Замок	Зальцбург		

Назва українською	*Місто розташування*	*Оригінальна назва*	*Офіційний сайт*
Хоензальцбург			
Бург Шлайнінг [1]	Бургенланд		
Замок Корнберг	Грац		
Замок Амбрасс	Інсбрук		
Замок Брук [2]	Лінц		
Рігерсбург [3]	Штрирія		
Музей зброї	Грац		
Музей «Хальштадтскіе соляні копальні»	Хальтштадт		
Музей Соцесьон	Зальцбург		
Музей Кароліно Аугустеум	Зальцбург		
Меморіальна квартира Моцарта («Будинок Фігаро»)	Зальцбург		http://www.mozarteum.at/en/museums.html
Кунстхаус (Грац)	Грац	Kunsthaus Graz	http://www.museum-joanneum.at/de/kunsthaus

Примітки:
1. На його території розташовується Музей Середньовіччя
2. На його території розташовується Музей творчості і традицій Східного Тіролю
3. На його території розташовується Музей відьом

Австрія – країна *театру і музики*. Віденська державна опера входить до п'ятірки кращих оперних театрів світу. Також варті уваги - Віденська народна опера, Віденський Концертхаус, Віденський театр, Російський клуб, в якому регулярно проходять концерти відомих виконавців і початківців. Серед палаців і замків Австрії можна виділити наступні: Бельведер, Шенбрунн, Палац Ліхтенштейн, Палацовий комплекс Хофбург. В країні дуже багато *соборів і церков*. Так тільки у Відні – Крипта, Синагога, Собор Святого Стефана, Церква Августинців, Мальтійська церква, Церква Дев'яти ангельських Хорів, Капуцінеркірхе, Церква Марії Переможниці, Церква Святого Михайла, Церква Святого Петра, Шотландський монастир та інші. [3]

Крім такого великого різноманіття цікавих міст в Австрії є ще *міста що занесені до списку ЮНЕСКО*. [13]

Таблиця 2. Об'єкти в Австрії внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, розташовані в порядку їх додавання

№	*Назва*	*Розташування*	*Час створення*	*Рік внесення до списку*	*№*
1	Історичний центр міста Зальцбург	Місто:Зальцбург Федеральна земля:	Середні віки — XIX ст.	1996	784

№	*Назва*	*Розташування*	*Час створення*	*Рік внесення до списку*	*№*
	(нім. *Historisches Zentrum der Stadt Salzburg*)	Зальцбург			
2	Палац і сади Шенбрунн (нім. *Schloss Schönbrunn und Garten*)	Місто:Відень Федеральна земля: Відень	XVIII ст.	1996	786
3	Культурний ландшафт Хальштатт-Дахштайн (нім. *Hallstatt-Dachstein Salzkammergut*)	Федеральна земля: Верхня Австрія, Зальцбург, Штирія		1997	806
4	Залізниця Земмерінг (нім. *Semmeringbahn*)	Найближче місто: Мюрццушлаг Федеральна земля: Штирія, Нижня Австрія	1848 — 1854 рр.	1998	785
5	Історичний центр міста Грац та замок Еггенберг (нім. *Altstadt von Graz und Grazer Schloßberg*)	Місто: Грац Федеральна земля: Штирія		1999	931
6	Культурний ландшафт Вахау (нім. *Wachau*)	Долина Дунаю між містами Мельк і Кремс Федеральна земля: Нижня Австрія		2000	970
7	Культурний ландшафт Ферте — Нойзідлер (нім. *Kulturlandschaft Fertö-Neusiedlersee*)	Найближче місто: Апетлон Федеральна земля: Бургенланд (Спільно з Угорщиною)		2001	722
8	Історичний центр Відня (нім. *Altstadt von Wien*)	Місто:Відень Федеральна земля: Відень		2001	1033
9	Доісторичні стоянки в районі Альп (нім. *Prähistorische Pfahlbauten um die Alpen*)	Федеральні землі: Верхня Австрія і Каринтія спільно з Італією, Німеччиною, Словенією, Францією та Швейцарією	V-I тис. до н. е.	2011	1363

Австрія – один з визнаних світових лідерів з *гірськолижного туризму*, тільки в її гірській частині розміщено понад 20 тис. готелів. Безліч великих і маленьких гірськолижних курортів розташовані переважно в південно-західній частині Австрії. Всього виділяється *6 гірськолижних зон*: Форарльберг що межує на заході зі швейцарськими Альпами, на сході з хребтом Арльберг, Тіроль, земля Зальцбург з великим курортним комплексом «Зальцбург-Шпор-Вельт-Амаде»; Каринтія на самому півдні країни, Штирія, Центральна Австрія. Більшість австрійських курортів розташовані на висоті від 1800 до 2000 м. в середині зими тут застосовують штучний сніг, так як низька температура вночі чергується з таненням снігу вдень, в результаті чого утворюється змерзла корка. Однак це не властиво для курортів у районі Арльбергу, у західній частин Тіролю, таких як Санкт-Антон, Лех, Цюрсі. Тут блискучі снігові показники і довгі траси. Спокійне і вишукане нічне життя є важливим достоїнством австрійських курортів для багатьох постійних відвідувачів.

Головною особливістю Австрії для мандруючих по гірським курортам на машині є *транспортна магістраль* долини Інн, що проходить по землі Тіроль від Ландеку через Інсбрук до Куфштайну. Ця дорога відносно надійна, крім випадків поганої погоди. [2] Як і в більшості країн ЄС готелі Австрії оцінюються за п’ятизірковою системою. Рейтинг готелю визначається асоціацією готельної індустрії. В сільській місцевості нерідко трапляються так звані некатегорійні готелі – невеликі будинки, які найчастіше обслуговуються фермерською родиною. Приклади найкращих п’ятизіркових готелів: Готель «Palais Coburg», «Hotel Hilton Vienna», «Hotel Hilton Plaza Vienna», «Grand Hotel», «The Ring», «Hotel Sacher». [3]

Австрія має великий вибір різноманітних *закладів харчування* – від маленьких кафе до шикарних ресторанів. Туристи мають можливість повечеряти в закладах харчування які колись відвідували митці, або провести вечір у затишному кафе під звуки живої музики, також на туристів завжди чикають паби, бістро, піцерії та тематичні кафе. Країна багата на унікальні ресторани, наприклад в столиці, в ресторані «Beim Novak» відвідувачі можуть скуштувати фірмове блюдо «Запечена летюча миша». Віденські *кав'ярні* – явище не меншої чарівне, ніж опера чи картинна галерея. Зазвичай вони поділяються за статевою ознакою, на чоловічі і жіночі. Кав’ярня «Kaffehaus» славиться своїми іграми такими як шашки, шахи та більярд. Особливість «Cafe Konditorei» є пастельні янголята які розташовані на стінах і на тортах зі збитими вершками, що стоять на кожному столі. [12]

Таблиця 3. Туристко-рекреаційне районування Австрії

Назва земель	Рекреаційні ресурси
Бургенланд	Озеро Нойзидзеє, Національний парк, палац Естерхазі, монастирі, лісопарк, пташиний заповідник, парк «Казковий ліс».

Назва земель	Рекреаційні ресурси
Каринтія	Музей гірничої справи, музей сільського господарства, парк Мінімундус, планетарій, зоологічний сад (рептилії), Європапарк, обсерваторія Кройцберг, палац Магерегг, велика кількість озер, музей ляльок Риль, фортеця Порція, музичні фестивалі.
Нижня Австрія	озера Лунцерзеє і Ерлауфзеє, монастирі та Абатства, парки розваг, фортеця «Дюрнштайн» велика кількість палаців, Франценсбург, Національний Парк Донау-Ауен.
Верхня Австрія	Паровоз Шафберг, Національний Парк, сталактитові і крижані печери та печера «мамонта», соляні копальні, парк Шіндльбах та заповідники, зоопарки, ігровий майданчик «Дикий Захід», фестиваль камерної музики.
Зальцбург	Велика кількість озер, лісопарк Ферляйтен, Національний парк Високий Тауерн, крижані печери, музей іграшок, Будинок природи, зоопарк та жартівливі фонтани – сюрпризи, музичні фестивалі.
Штирія	Гірськолижні центри, монастирі, замок Корнберг, лісопарки, Абатства та монастирі.
Тіроль	Велика кількість озер, ігровий парк, Альпійський зоопарк з круговою панорамою, концерти в палаці Амбрас та фестиваль старовинної музики.
Форарльберг	Боденське озеро, пташиний заповідник та зоопарк «Софарі», музичні фестивалі, Абатства та монастирі.
місто Відень.	Віденська державна опера, театри «Бургтеатр» і «Фольксопер», Альбертіна, Стефанплатц, собор Святого Стефана, церква Святого Рупрехта, площа «Ам Гоф», палац Бельведер, палац Хофбург, палац Шенбрунн, Зоологічний парк, церква Святого Рупрехта.

На основі адміністративного поділу в Австрії можна виділити *туристко-рекреаційні регіони*.

Бургенланд – федеральна провінція Австрії, що знаходиться на самому її сході. Столиця землі Бургенланд місто Айзенштадт. [9] В провінції багато озер, наприклад озеро Нойзідлерзеє – єдине у Європі степове озеро. Кожен рік, з липня по серпень, на озерах Бургенланду поводиться «Озерний фестиваль». А на схід від озера Нойзідлерзеє біля міст Іллмітц і Апетлон розташувався всипаний крихітними озерцями і ставками Національний парк. [11] Тим хто цікавиться музикою цікаво буде відвідати концерти Гайдна в палаці Естерхазі які проводяться з вересня по жовтень. [8]

Каринтія – федеральна провінція Австрії, що знаходиться на самому її півдні. Різноманітність та нові враження туристам гарантує вже сам ландшафт Каринтії, розташованої між найвищою вершиною Австрії - Гросглокнер (3.798 метрів) в Альпах і горами Караванке на півдні провінції. В столиці цих земель – м. Клагенфурт можливо відвідати музей гірничої справи, музей сільського господарства, парк Мінімундус,

планетарій, зоологічний сад (рептилії), обсерваторію Кройцберг, Палац Магерегг, зоологічний сад, Європапарк, здійснити прогулянки по озеру на катері. У цій федеральний землі розташувалося кілька найвідоміших, а влітку і найтепліших, озер. Крім великих озер, таких як Вертерзеє, Оссіахерзеє, Мільштаттерзеє і Вайсензеє, у Каринтії є й багато також популярних дрібних озер які за чудову якість їх води нагороджені європейської премією з екології «Tourism for Tomorrow Award». Крім того існують і гарячі джерела, що мають чудовий оздоровчий ефект. [11] Для мандрівників що захоплюються мистецтвом вартро відвідати театральні вистави у фортеці Порція та на руїнах замку Петерсберг а також музичні фестивалі районі Мілльштатту. [8]

Нижня Австрія – федеральна провінція Австрії, що знаходиться на північному сході країни. У Нижній Австрії озера Лунцерзеє і Ерлауфзеє знаходяться у мальовничому підніжжі Альпійських гір, їх кришталево чиста вода, як магніт привертає увагу купальників і любителів віндсерфінгу. Національний Парк Донау-Ауен – за кількістю земель багатих річками, озерами і болотами є найбільшим у Центральній Європі місцем існування для більш, ніж 5000 видів тварин і птахів. Землі Нижньої Австрії привертають до себе увагу туристів своїми монастирями та абатствами. В районі Зайтенштетен знаходиться Абатство ордена бенедиктинців в якому знаходяться фрески Альтомонте і Трогіра і художня галерея. У районі Мельк знаходиться Абатство бенедиктинців - шедевр австрійського бароко. Дітям цікаво буде відвідати лісопарк і парк ігрових атракціонів в районі Штадт Хааг, парк динозаврів у районі Трайсмауер, музей ляльок у районі Вальднойкірхен-ан-дер-Така. Земля Нижня Австрія має величезну кількість замків, фортець та палаців. Найвідоміші з них: фортеця «Дюрнштайн», у районі Хайденрайхштайну – замок XVI ст. обнесений ровом, у районі Рігерсбургу – найкрасивіший палац в Нижній Австрії побудований у стилі бароко, у районі Пілграм – палацовий музей з тематичними експозиціями, руїни замку Куенрінг XIII століття, літня резиденція Франценсбург, музей в палаці Атценбругг. [11]

Верхня Австрія – федеральна провінція Австрії, що знаходиться на самої її півночі багата на великі та маленькі озера. Так озеро Вольфгангзеє популярне курортом Санкт-Вольфган. Озеро Іррзеє, як і більшість озер у Верхній Австрії ідеальні для плавання і водних видів спорту. Дуже популярні у мандрівників Національний Парк розташований в районі Пірна-Айзенвурцен, сталактитові і крижані печери та печера «мамонта» в районі Обертрауну, соляні копальні землі Халльштатт та Бад Ішль, парк Шіндльбах та найбільший в Австрії ігровий майданчик «Дикий Захід» в районі Наттербах. [11]

Зальцбург – федеральна провінція Австрії, що знаходиться в центрі країни. Зі столиці цієї федеральної землі міста Зальцбургу можна легко дістатися і відпочити в розташованих посеред луків і полів озерах Обертрумерзеє, Маттзеє, Валлерзеє. А з берегів озера Целлерзеє, що знаходиться поряд з курортним містечком Цель-ам-Зеє, відкривається

чудовий вид на покриті льодом вершини Альпійських гір у Національному парку Високий Тауерн. На землях Зальцбургу розташована велика кількість монастирів та абатств: Абатство ордена бенедиктинців – найстаріший монастир в Австрії (Зальцбург); монастир бенедиктинців, монастир монахів-францисканців (Нонберг); Соборна церква, заснована як абатство ордену бенедиктинців (Маттзеє) та інші. В районі Верф є лісопарк Ферляйтен та крижані печери. У місті Зальцбург – музей іграшок; Будинок природи, а в районі Хельбрун – зоопарк та жартівливі фонтани – сюрпризи. [14] В місті Зальцбург щорічно відбуваються події музичного життя: Моцартівський тиждень, Великодній фестиваль, Зальцбурзький фестиваль на Трійцю, концерти у фортеці Хоензальцбург, Дні культури в Зальцбурзі, Передріздвяні концерти. [8]

Штирія – федеральна провінція Австрії. Столиця Штирії м. Грац. Основний гірськолижний центр Штирії, Шладмінг, розташований на висоті 750 метрів над рівнем моря, сезон відпочинку тут триває з листопада по квітень. Місце для гірськолижного катання знаходиться на висоті 2700 метрів, при цьому 250 кілометрів гірськолижних спусків обслуговується 85 підйомниками. У Штирії, де не так багато озер, найбільш привабливим для відпочинку є озеро Грундлзеє, Алтауссеерзеє, Топлітцзеє та Штубенбергзеє. Привабливі для мандрівників колишній монастир августинців в районі Пеллау; самий старовинний в Австрії монастир чернечого ордену цистерцианців, в районі Рейн; фортеця, побудована для захисту від нападу турецьких військ, в районі Рігерсбург; замок Корнберг, лісопарки в районах Герберштайн та Маутерн. [11]

Тіроль – федеральна провінція Австрії, що знаходиться на заході країни. Столиця Тіролю м. Інсбрук. Тіроль прекрасний у будь-яку пору року, особливо для тих, хто любить активний відпочинок. Влітку можна піти в турпоходи, а взимку покататися на гірських лижах. Прекрасний альпійський ландшафт Тіролю прикрашають багато красивих озер, найбільше з яких, озеро Ахензеє, основні придатні для плавання озера Піллерзеє, Шварцзеє та Валхзеє. У підніжжя найкрасивіших доломітних гір розташоване найбільше у Східному Тіролі озеро Трістахерзеє. Також варті уваги – Національний Парк Високий Тауерн, що займає площу у 1187 км^2., Альпійський зоопарк з круговою панорамою, концерти в палаці Амбрас та фестиваль старовинної музики [4]

Форарльберг – федеральна провінція Австрії, що знаходиться на самому заході країни. Одне з популярних для відвідування місць - Боденське озеро довжиною в 63 км і шириною до 15 км, що на самому заході Австрії і своїми берегами також виходить і в Швейцарію, і в Німеччину. Щоб насолодитися всією величчю озера необхідно піднятися на підйомнику на вершину гори Пфандер (1.062 м), яка розташована недалеко від Брегенцу, столиці федеральної землі Форарльберг. На південь від Брегенцу в дельті Рейну розташовано пташиний заповідник та зоопарк «Софарі». [11] Туристи які цікавляться музикою мають можливість

побувати на фестивалі Весна в Брегенці та на Шубертівському фестивалі в районі Фельдкірх. [8]

Місто Відень – столиця Австрії. Відень є третім містом-резиденцією ООН після Нью-Йорка і Женеви. Міжнародний Віденський Центр (так званий UNO-City) включає МАГАТЕ, УНЗ ООН, Організації ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) тощо. У Відні містяться штаб-квартири інших міжнародних організацій: ОПЕК, ОБСЄ тощо. Відень – одне з найвідоміших міст світу, завдяки своїм не повторним пам'яткам історії, архітектури та культури. Місто славиться своїми музичними традиціями. Найбільш відомі театри Відня – Віденська державна опера, «Бургтеатр» і «Фольксопер». [5] Архітектура Відня різноманітна, її палаци зачаровують. Найбільш вражаючий з них це Палац Бельведер - зведений за наказом принца Євгенія Савойського (1663 – 1736 рр.). З давніх часів Палац майже не змінився, за винятком неіснуючого нині звіринцю у верхній частині парку і сильно переробленої оранжереї біля Нижнього палацу. [1] Зацікавлює величний комплекс імператорського палацу Хофбург (XIII-XIX ст.), побудований на місці баварського форту (1278 р.). Зараз в Хофбурзі знаходиться ряд урядових організацій країни та ОБСЄ. У приміщеннях палацу розташовані також Іспанська школа верхової їзди, виставка скарбів «Шатцкаммер», окремий зал «Бургундської скарбниці», імператорський зал прийомів і спальня кайзера Франца-Йосипа. [3]

Палац Шенбрунн – літня резиденція Габсбургів. Подібно Петергофу та Версалю, це – ансамбль, що об'єднує архітектуру і природу, де парк стає продовженням палацу. У 1752 р. у парку палацу Шенбрунн був заснований Зоологічний парк.

Визначні площі Відня: Стефанплатц – площа Святого Стефана зі знаменитим собором, на ім'я якого вона названа. Під собором знаходяться стародавні катакомби – місце поховання представників династії Габсбургів; Площа «Ам Гоф» – «При дворі». Протягом століть вона була базарного площею. У центрі площі «Маріензойле» – колона на честь Діви Марії, пам'ятник Тридцятилітньої війни.

Найдавніша церква Відня – церква Святого Рупрехта, Рупрехтс-кірсі яка закладена у 740 році зальцбурзьким архієпископом на місці «Будинку для молитов та роздумів». [5] Віденські кафе і ресторанчики – невід'ємний атрибут міста, наприклад Штефансдом або «кривий дім» Хундертвассер-хауз. Віденські кафе – найстаріші у світі. Найбільш відомі класична «Марія Терезія», фешенебельний «До-енд-Ко», модерністський «Музеум», а також «Моцарт», «Фіакр», «Централ», «Меланж» і «Демель», улюблене кафе Фрейда – «Ландман», респектабельне «Захер» і «Хавелка», стіни якого прикрашають картини, залишені в якості оплати відомими художниками, а також «Доммайер», в якому дебютував Штраус. [6] Околиці Відня не менш гарні, ніж сама столиця. На березі Дунаю, в 70 км на захід від Відня, лежать руїни фортеці Дюрнштейн (XII ст.). У Туллне, в замку Атценбург весь рік йдуть концерти, присвячені Шуберту. У 25 км на північний захід від Відня розташовані цістеріанскій монастирі Хейлігенкрейце. У

Гумпольдскірхене височіє замок німецьких лицарів з парафіяльною церквою Св. Михайла і статуєю Св. Непомука на мальовничому мосту, а також знамениті винні підвали. Зовсім поруч з Віднем знаходиться містечко Клостернойбург, де місцеві ченці виробляють вино вже майже тисячу років, тому місцева школа виноробства вважається однією з найстаріших у Європі. [7]

Висновки. Австрія – розвинута країна з великою кількістю туристсько-рекреаційних ресурсів. Країна щорічно приймає величезну кількість туристів. Особливий інтерес представляють культурно-історичні пам'ятки Австрії. Неповторні старі міста Лінц, Клагенфурт та Інсбрук. Сфера туризму в Австрії стрімко розвивається та є прикладом для багатьох країн світу, в тому числи і для України – все зростаючий попит туристів на подорожі до Австрії, може підштовхнути туристичний бізнес в Україні на розробку та впровадження нових напрямки для мандрівок по Австрії; вивчення досвіду австрійського туристичного бізнесу дозволить зробити сферу туризму в Україні більш привабливою для закордонних та вітчизняних туристів, підвищити якість туристичних послуг та розвинути туристичну інфраструктуру і як наслідок – зробити туристичну галузь України однією з прибуткових галузей економіки.

1. 100 мест на земле, которые необходимо увидеть /Авт.-сост.Т.Л. Шереметьева. – М.:АСТ;Мн.: Харвест.2007.-304 с.:ил.
2. Издательство: Вокруг света «Горнолыжные курорты западной европы» Москва 2006. - 288с.
3. Издательство: «Афиша индастриз» Вена, путеводитель. Москва 2001. - 327с.
4. Издательство Аякс. «Тироль. Путеводитель серии "Полиглот"» Москва 2004.- 98с.
5. Издательство Аякс. «Вена. Путеводитель серии "Полиглот"» Москва 2004. - 96с.
6. Издательства: АСТ, Астрель, «Вена. Путеводитель» 2007. - 160 с.
7. Издательство: АСТ «Вена. Иллюстрированный путеводитель» 2005. - 288 с.
8. Издательство: АСТ «Австрия. Путеводитель» 2005. - 384 с.
9. Путеводитель Австрия. Ле пти Фюте. Изд. 5-е. — М.: Авангард, 2005. – 178 с.
10. Відпустка в Австрії. Офіційний путівник http://www.austria.info
11. Все про Австрію http://www.avstrija.at/
12. Лучший поиск туров http://countries.turistua.com
13. Офіційний сайт всесвітньої спадщини ЮНЕСКО http://whc.unesco.org
14. Путівник: Зальцбург, Австрія http://www.worldtg.ru/
15. Державна служба статистики України. Виїзд громадян України за кордон за країнами, до яких вони виїжджали, у 2011 році http://www.ukrstat.gov.ua/

УДК 911.3

Явкін В.Г., Фостій В.В., Кирпушко Я.В.

ПОТЕНЦІАЛ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ ТА СТРУКТУРНІ ЗМІНИ ГОСТИННОСТІ В КАРПАТАХ

Проаналізовано особливості розподілу доходів населення та витрат на туристичні послуги за областями України, що опосередковано визначає купівельну

спроможність та споживчий потенціал українців на рекреаційно–туристичному ринку Карпатського регіону. Виявлено специфічні процеси інвестування в рекреаційно–туристичну галузь Карпат та наведено особливості реструктуризації системи гостинності в регіоні.

Ключові слова: дохід, купівельна спроможність, інвестиції, ринок рекреаційно-туристичних послуг, структура гостинності.

Проанализированы особенности распределения доходов и расходов на туристические услуги по областям Украины, что косвенно определяет покупательную способность и потребительский потенциал украинцев на рекреационно - туристическом рынке Карпатского региона. Выявлены специфические процессы инвестирования в рекреационно-туристической отрасли Карпат и приведены особенности реструктуризации системы гостеприимства в регионе.

Ключевые слова: доход, покупательная способность, инвестиции, рынок рекреационно - туристических услуг, структура гостеприимства.

The features of the distribution of income and expenses for travel services for the regions of Ukraine, which indirectly determines the purchasing power and consumer potential of Ukrainian recreation-tourism market in the Carpathian region. Revealed the specific processes of investment in recreation-tourism industry in the Carpathians and are especially restructuring of hospitality in the region.

Keywords: income, purchasing power, investment, market recreation - tourism, hospitality structure.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Індустрія туризму, розвиваючись в умовах глобалізації у середовищі, сприятливому для ринкової економіки, приватного підприємництва та вільної торгівлі, набуває глобальних рис галузі світового господарства, позитивно впливає на зростання добробуту та зайнятості. Подальший її розвиток потребує активізації досліджень традиційних та нових сегментів туристичного ринку, споживчих переваг, інформаційних технологій та управлінських методик. Саме цей шлях сприяє підвищенню якості турпродукту, а високі стандарти якості є важливим критерієм мотиваційних уподобань і вибору турпродукту споживачем. Основою індустрії туризму, незважаючи на вплив глобалізаційних тенденцій, залишається мале та середнє підприємництво, яке діє на основі зростаючої конкуренції, завдяки чому розвивається ринок туристичних послуг. Ринок туристичних послуг характеризується урізноманітненням пропозиції турпродукту як за рахунок впровадження нових видів послуг і форм обслуговування, так і за рахунок територіального розширення, формування нових туристських центрів, районів та курортних зон. Тому питання геопросторової організації туризму пов'язані в усіма аспектами його функціонування і набувають непересічної актуальності. Дослідження внутрішнього ринку туристичних послуг ґрунтується на сполученні методів галузевого та територіального аналізу. Ця методика має конструктивне спрямування, базується на можливостях національного ринку і включає такі основні етапи: 1) фонову оцінку (рівень доходів) функціонування потоків туристичних послуг; 2) комплексний аналіз регіональної структури національного ринку. Як свідчить аналіз мотивів іноземних інвесторів, пошук туристичних ринків

збуту – найпоширеніший стратегічний мотив для інвестицій в туристичну галузь України. Серед мотивів є бажання постачати свою тур продукцію і мати вихід на нові регіональні туристичні ринки. Серед другорядних мотивів є підвищення конкурентоспроможності і доступ до наукових і технологічних розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні процеси розвитку структури регіонального рекреаційно-туристичного ринку Долішній М.І., [12] Жук М.В., [7] Євдокименко В.К., [6] Крачило М.П., [9] Кравців В.С., Любіцева О.О. , [10] Мацола В.І., Руденко В.П., [13] Черчик Л.М. [15] та ін. оцінюють за відповідними економічними параметрами . В методичних підходах Бейдика О.О., Івануніка В.О., [8] Явкіна В.Г. [16] та ін. використовується шкали рейтингових оцінок окремих компонентів рекреаційно-туристичних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження геопросторової організації функціонування ринку туристичних послуг ґрунтується на положеннях про туризм як явище суспільного життя та функціонування ринку туристичних послуг як процесу структурного узгодження в часі та просторі попиту на туристичні блага, послуги та товари і їх пропозиції.

Національний ринок туристичних послуг є ключовим в суспільно-географічному дослідженні туризму, що визначається його зовнішніми та внутрішніми функціями. Туризм, як суспільний феномен, підвладний дії суспільних законів: закону вартості, закону неухильного росту продуктивності суспільної праці, закону суспільного поділу праці, закону постійного зростання людських потреб та іншим.

Закономірності функціонування туризму як об'єкту суспільно-географічного дослідження є частковими проявами дії фундаментальних економічних законів, а геопросторові форми його організації – суспільно-географічних законів і закономірностей.

Специфічні ознаки ринку туристичних послуг:

1. Ринок туристичних послуг утворюється внаслідок виникнення потреб та запитів населення;
2. Туристичний попит та відповідна туристична пропозиція стосується одразу певного комплексу природних благ;
3. Ринок туристичних послуг полікомпонентний, структурований, диференційований та ієрархізований.
4. Для оцінки ефективності функціонування туристичної галузі проаналізовано:

1) сукупний дохід населення області;

2) обсяг послуг, що припадає в середньому на 1-го туриста;

3) кількість обслугованих туристів, що в середньому припадає на 1 підприємство;

4) середні доходи кожної туристичної фірми.

Сукупний дохід населення опосередковано визначає загальне соціально-економічне становище області. Найменші показники середньої чисельності сукупного доходу населення області в Волинській (1136,2 млн.

грн.), Чернівецькій (1142,2 млн. грн.), Кіровоградській (1382,4 млн. грн.) та Тернопільській (1396 млн. грн.) областях. Найбільші середні значення в Донецькій (6510,2 млн. грн.), Дніпропетровській (5289,2 млн. грн.), Львівській (3415,6 млн. грн.), Одеській (3334,8 млн. грн.) областях. Найбільший обсяг послуг на 1-го туриста – АР Крим (2085,5 грн.), Донецька область (1899,2 грн.), Житомирська область (1189,9 грн.).

Стримувальний ефект на розвиток галузі справляє відсутність інвестицій для оновлення і розвитку матеріально-технічної бази туризму, туристичної інфраструктури за європейськими стандартами. Тому дуже важливим є досвід областей Карпатського регіону у вивченні інвестиційної атрактивності території, формуванні інвестиційних проектів та залученні інвестицій у туристичну сферу.

Рівень економічного розвитку Карпатського району оцінюється як середній [7], розмір національного доходу на душу населення перевищує середньодержавний лише у Львівській області.

Інвестиційні пріоритети тієї чи іншої галузі визначаються здатністю підприємств забезпечити високу і швидку рентабельність інвестицій. З цієї точки зору Карпат, де зосереджений значний рекреаційний потенціал, сприятливі природні та кліматичні умови, необхідна для обслуговування рекреаційної галузі інфраструктура, є дуже перспективним регіоном.

Таблиця 1. Фон доходів в потенціалі споживання туристичних послуг *

№ п/п	Область	Дохід на душу населення (грн.)			Обсяг туристичних послуг на 1 туриста (грн.)		
		2005	2009	Приріст	2005	2009	Приріст
1	АР Крим	1001	1766	153	413 млн.	715,4 млн.	60,5
2	Вінницька	995	1710	143	8 млн.	13 млн.	1,0
3	Волинська	691	1640	149	14 млн.	31,12 млн.	3,4
4	Луганська	997	1817	164	34 млн.	35,42 млн.	0,3
5	Дніпропетровська	953	1963	202	120 млн.	301,5 млн.	36,3
6	Донецька	1001	1940	188	185 млн.	262,5 млн.	15,5
7	Житомирська	943	1815	145	5 млн.	18,4 млн.	2,7
8	Закарпатська	922	1961	208	20 млн.	36,51 млн.	3,3
9	Запорізька	898	1920	205	48 млн.	75,4 млн.	5,5
10	Івано-Франківська	956	1925	194	48,69 млн.	63,2 млн.	3,0
11	Київська	1110	1929	164	15 млн.	34,37 млн.	3,9
12	Кіровоградська	953	1573	124	11 млн.	21,45 млн.	2,0
13	Львівська	994	1688	139	71 млн.	147,4 млн.	15,0
14	Миколаївська	1004	1854	170	22 млн.	47,46 млн.	5,0
15	Одеська	956	1816	172	105 млн.	131,5 млн.	5,3
16	Полтавська	974	1787	163	36,3 млн.	56,2 млн.	4,0
17	Рівненська	986	1634	130	20 млн.	29,4 млн.	1,9
18	Сумська	952	1630	136	7 млн.	22,80 млн.	3,0
19	Тернопільська	994	1540	109	10 млн.	26,54 млн.	3,0

20	Харківська	758	1804	209	69,3 млн.	128,45 млн.	12,0
21	Херсонська	895	1670	155	18,1 млн.	41,20 млн.	5,0
22	Хмельницька	965	1692	155	21 млн.	39 млн.	3,6
23	Черкаська	934	1562	126	16,3 млн.	26,5 млн.	2,0
24	Чернігівська	946	1500	111	9,2 млн.	22,5 млн.	2,7
25	Чернівецька	926	1569	127	17 млн.	36,18 млн.	4,0

** За матеріалами сайтів облдержадміністрацій*

У Карпатському регіоні було здійснено багатопоказниковий аналіз туристичної привабливості адміністративних районів у трьох сферах: туристичній та інвестиційній атрактивності і рецепційної атрактивності. [12, 14].

Таблиця 2. Порівняльна характеристика інвестиційних проектів та програм розвитку туризму Карпатського регіону

Спрямуванняпроекту	*За видом інвестора та обсягом фінансування*	*За метою*
1. Економічний та соціальний розвиток Закарпатської області 2. Розвиток туризму та рекреації в Закарпатській області 3. Реалізація інноваційної моделі розвитку туристичної інфраструктури світового духовного центру старообрядництва Біла Криниця 4. Розробка та впровадження інноваційних підходів 5.Інформаційне забезпечення сталого розвитку Буковини 6. Проект «Створення комплексної системи розвитку туристичної індустрії Івано-Франківщини» 7. Розвиток сталого сільського туризму. 8. Стратегії розвитку та маркетингу туризму в Івано-Франківській області до 2015 року	Регіональні державні джерела Іноземний інвестор (Основним інвестором якої є Держдепартамент США) Інвестори регіональні, бюджетні кошти, вклади суб'єктів туристичної підприємницької діяльності та організацій-партнерів. 20 % - кошти Держбюджету та 80 % - кошти місцевих та іноземних інвесторів зростання обсягу інвестицій в основний капітал Закупівля необхідного обладнання Загальний бюджет проекту 701.651 Євро Внесок ЄС 631.486 Євро	Стабілізація фінансово-економічної ситуації в регіоні Створенні соціальних, економічних та організаційних умов Розвиток матеріально-технічної бази Реалізація стратегії розвитку туристичної інфраструктури Забезпечення умов для раціонального, безпечного природокористування, відновлюваності природних ресурсів Створення конкурентоспроможного на національному та міжнародному ринку туристичного продукту, Розвиток конкурентоздатного туристичного продукту в сільських громадах;

Інвестиційні проекти, включаючи пропозиції по розробці нової продукції, повинні піддаватися постійному і детальному аналізу з погляду кінцевих результатів. Критеріями для обґрунтування (визначення) придатності (ефективності) інвестиційного проекту можуть бути: прибуток, прибутковість, частка ринку, якість продукції, беззбитковість і ін. Украй важливо при цьому розрахувати і простежити напрямку потоку грошей: капітальні витрати на викуп землі і підготовку місця, будівництво будинків і споруджень, придбання (проектування, виготовлення) устаткування і машин, навчання фахівців; поточні витрати – сировина і матеріали, паливо й енергія, праця і т.д.; дохідні статті – економія витрат, роялті, урядові позики. [6].

Інвестиційна діяльність в Карпатському регіоні суттєво змінила споживчу структуру рекреаційно – туристичного ринку. Найбільш помітні зрушення відбуваються під впливом зростання курортних центрів. Формується потужна інфраструктура гостинності двох спрямувань: перебудова готельної мережі з переважно ординарних місць проживання на систему «люкс» та «напівлюкс». В Івано – Франківській області на протязі 2001 – 2008 рр. кількість номерів підвищеної комфортності змінилися з 58 до 127 («люкс») та з 70 до 399 («напівлюкс»), суттєво зменшилися дешеві номери при збереженні загального обсягу місць проживання.

Другим напрямом формування послуг гостинності є інтенсивний розвиток контурів сільського зеленого туризму (агротуризму), що приурочені до центрів гірських та лікувальних курортів: Трускавець, Моршин, Яремча, Буковель, Славське, Драгобрат тощо [5]. Виникає необхідність трактування території впливу курортних центрів на професійну участь у створюванні турпродукту, мешканців певного досить значного ареалу впливу прилеглих територій, що за характером зайнятості сільського населення тяжіють до участі в рекреаційно-туристичних послугах опосередкованого спрямування. Оскільки курорт залишається центром розсіювання відповідної соціально-виробничої зайнятості населення сіл, що знаходяться на певній віддалі від нього, то всю просторову систему зручно називати географічним полем, полікомпонентного призначення або ж гірським районом, у межах якого спостерігається вплив певного курортного об’єкту [5].

Висновки. Потенціал внутрішнього туризму у споживанні рекреаційно – туристичних послуг Карпатського регіону визначається рівнем доходності та опосередковано оцінюється приростами (в нашому випадку 2005-2008 рр.) доходу на душу населення та обсягом, що витрачається потенційним туристом.

Привабливість рекреаційно – туристичного бізнесу в Карпатському регіону формує певні інвестиційні потоки державного та міждержавного спрямування. Проте, не задекларовані обсяги приватних інвестицій сягають 500 млн. дол. (Буковель, Трускавець тощо).

Відбувається інтенсивна реструктуризація системи послуг гостинності за двома векторами: інтенсивне зростання якості послуг готелів та специфічні просторові об'єднання в мережі сільського туризму.

1. Балабанов И.Т.,Балабанов А.И. Экономика туризма – М.: Финансы и статистика, 2003. – 176 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Методологія та методики аналізу, термінологія, районування: [монографія] / Бейдик О. О. – К.: КНУ, 2001. – 397 с.
3. Гаврилюк С.П. Оцінка конкурентоспроможності туристичного продукту.// Торгівля, комерція, підприємництво: Зб. наук. праць Львівської комерційної академії.- Л.: Вид-во «Коопспілка» ЛКА, 2000.- с.100-107.
4. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічної теорії : Підручник. – К.: Вища шк., 1995.-471.с
5. Географічні аспекти розвитку туризму(на прикладі України та Польщі): монографія/ В. Г. Явкін, В. П. Руденко, В. М. Андрейчук, О. Д. Король та ін. – Чернівці: ЧНУ, 2010. – 344 с.
5. Денісенко М. П. Основи інвестиційної діяльності: Підручник для студентів. - К.: Алеута, 2003.- 338 с.
6. Євдокименко В. К. Регіональна політика розвитку туризму (Методологія формування, механізм реалізації). – Чернівці: Прут, 1996. – 288с.
7. Жук М. В. Комерційні відносини України: організація зовнішньої торгівлі: Підручник. – Чернівці: Рута, 2004. 560 с.
8. Іванунік В. О. Концепції оцінки рекреаційно-туристичних ресурсів: навч. посібник / Іванунік В.О. – Чернівці: ЧНУ, 2011. -84 с.
9. Крачило М.П. Економічні аспекти розвитку туризму в Україні в контексті світового досвіду / Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму : Тези доп. Всеук.-практ.конф.4.10 – Київ – Косів,1994
10. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти).–К.: Альтерпрес , 2002.–436 с.
11. Мокляк А.В. Класифікація туристичної привабливості територій і місцевостей в Україні для потреб іноземного (в'їзного) туризму // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. - К., 2002. - Вип. 53. – С.282-288.
12. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіону: методологічні підходи / Ред.: М.І. Долішній. — Л., 2005. — 517 с. — (Соц.-екон. дослідж. в перехід. період: Зб. наук. пр. Ін-ту регіон. дослідж. НАН України; Вип. 3(53)). — укр.
13. Проблеми географії та менеджменту туризму: Монографія/ Явкін В. Г., Руденко В. П., Король О. Д. та ін. – Чернівці: Рута, 2006. – 260 с.
14. Симканич О.В. Формування ефективної стратегії розвитку інвестиційного клімату регіону // Регіональна бізнес-економіка та управління. – 2007. – №2 (14). – С.114-115.
15. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні: монографія / Черчик Л. М. – Луцьк: ЛДТУ, 2006. – 352 с.
16. Явкін В. Г. Атрактивність рекреаційних ресурсів за ціновими пропозиціями в Чернівецькій області // Явкін В. Г., Кирпушко Я. В., Морар А. В. Географія та туризм: Науковий збірник/Ред. Колю: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін.. – К.: Альтерпрес, 2012. – Вип. 19. – с. 65 - 71

УДК 911.3

Діденко К.Д., Дроздовська-Ілмаз О.В.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В статті розглядається місце, роль, структура та територіальні аспекти функціонування молодіжного туризму. Проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку цього виду туризму в Україні.

Ключові слова: молодіжний туризм, національний туристський ринок, територіальні аспекти.

В статье рассматривается роль, место, структура и территориальные аспекты функционирования молодежного туризма. Проанализировано современное состояние и перспективы развития этого вида туризма в Украине.

Ключевые слова: молодежный туризм, национальный туристский рынок, территориальные аспекты.

The paper considers the place, role, territorial aspects and structure of the youth tourism. The contemporary state of perspectives and development of this type of tourism in Ukraine.

Keywords: youth tourism, national tourism market, territorial aspects.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки України в кожній галузі відбувається пошук нових шляхів і методів виробництва, здійснюється аналіз сучасного стану, окреслюються перспективи на майбутнє. Ці процеси характерні і для туристичної галузі, яка спрямована на отримання прибутку через задоволення туристичних потреб населення, надання йому різноманітних туристичних послуг. Розвиток туристичної галузі тривалий час без державної підтримки призвів до виживання переважно комерційних форм і видів туризму та практичного зникнення соціального туризму (насамперед, дитячого та молодіжного), конкурентоспроможність якого є суттєво обмеженою. Розвиток молодіжного та дитячого туризму в Україні сьогодні особливо актуальний, оскільки саме цей вид туризму має патріотично-виховне значення, дає змогу в юному віці не тільки пізнати свою країну і весь світ, але й реалізувати конституційне право кожної дитини на відпочинок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невивчених сторін дослідження. Дослідженням розвитку і функціонування різних складових національного туристського ринку займалися і займаються такі вчені: Агафонова Л.Г., Бейдик О.О., Герасименко Б.І., Долішній М.І., Євдокименко В.К., Кифяк В.Ф., Кравців В.С., Кузнєцова Н.Н., Любіцева О.О., Мальська М.П., Новикова В.І., Попович С.І., Сокол Т.Г., Федорченко В.К., Цибух В.І., Чоботар Ю.Н., Школа І.М. та інші. Проте детальний аналіз стану, проблем та перспектив розвитку молодіжного та дитячого туризму в нашій державі не проводився, тому інформація про ці види туризму вищезазначеними авторами дається фрагментарно і тільки в

загальному аспекті розвитку туризму в цілому.

Мета і завдання. Метою статті є аналіз сучасного стану складових ринку молодіжного туризму в Україні; виявлення проблем, що перешкоджають ефективному функціонування цієї складової туристичної галузі та пошук шляхів розв'язання цих проблем.

Виклад основного матеріалу. Молодіжний туризм – це конкретний вид туристської діяльності юнацтва і підлітків, що реалізується як у межах національних кордонів, так і на регіональному і світовому рівнях.

Туризм як один із видів активного відпочинку є ефективним способом задоволення рекреаційних потреб і поєднує різні види рекреаційної діяльності - оздоровлення, пізнання, відновлення виробничих сил тощо. На популяризацію туризму серед молоді, підтримку молодіжних ініціатив у туристичній сфері, розвиток інфраструктури молодіжного туризму в Україні спрямована діяльність туристичних молодіжних організацій. Молодіжний туризм становить важливу складову галузей охорони здоров'я, фізичної культури, є засобом духовного, культурного і соціального розвитку особистості. Відповідно громадські молодіжні організації туристичного спрямування виконують такі функції:

- оздоровча (використання природних об'єктів з метою позитивного впливу на організм);
- виховна (формування таких рис характеру, як воля, витримка, самостійність, рішучість і готовність прийти на допомогу; патріотичне виховання; залучення до культурних цінностей, традицій народу; формування здорового способу життя тощо);
- освітньо-пізнавальна (ознайомлення з країною, національною культурою; розширення і поглиблення знань з ботаніки, зоології, географії, геології, метеорології, астрономії, історії, культури та ін.).

Подорожі для молоді - це стиль життя розвиненого соціального суспільства. Існує концепція, що молоді люди на етапі свого життєвого шляху до 25 років, поки не створили сім'ю, повинні подивитися світ, здійснити подорожі, дізнатися, як живуть в інших країнах. Це допоможе їм у майбутньому вибрати правильний шлях у житті, сформувати власні життєві принципи. Молодь і студенти – найподорожуюча частина населення земної кулі. Разом з тим представників цієї категорії ніяк не назвеш людьми заможними.Студенти-мандрівники - це:

1.Економні споживачі, які користуються спеціалізованими туристськими продуктами, послугами та маршрутами, відповідно до їх індивідуальних потреб, інтересів і гаманцю;

2.Часто подорожуючи споживачі, які виїжджають на навчання або на канікули;

3.Незалежні туристи, які віддають перевагу більш гнучким цінам;

4.Заповзятливі, для яких подорожі становлять невід'ємну частину їх життєвого досвіду.

Для високого рівня розвитку молодіжного туризму в країні повинні створюватися державою відповідні умови. По-перше це реалізація

Державної програми розвитку дитячо-юнацького туризму та підтримка функціонування бюджетних та небюджетних організацій, які займаються питаннями пов'язаними з розвитком цього виду туризму. По-друге, це наявність відповідної інфраструктури (в першу чергу засобів розміщення, таких як хостели та молодіжні турбази). По-третє це розроблення та запровадження системи заохочувальних заходів для туристичних підприємств, які здійснюють діяльність зі створення та реалізації внутрішнього туристичного продукту для дітей і молоді. По-четверте це сприяння туристично-пізнавальній діяльності шляхом міжрегіонального та міжнародного обміну молоді, а також організація культурно-мистецьких, краєзнавчих та туристсько-спортивних заходів.

На сьогодні в Україні є дві найбільші організації, які займаються питаннями молодіжного туризму. *ВМГО «Всеукраїнська молодіжна хостел-асоціація».* Створена у 2003 р. Входить до Міжнародної федерації молодіжних хостелів (ГУНР). Асоціація покликана сприяти розвитку міжнародного молодіжного співробітництва (хостел-руху) в Україні. Реалізація цієї мети передбачає роботу в різних напрямах: створення мережі хостелів в Україні; створення і розвиток інфраструктури у сфері молодіжного туризму; популяризація внутрішнього і в'їзного молодіжного туризму; забезпечення туристів гуртожитками й іншими приміщеннями; участь у культурних і спортивних міжнародних заходах, розширення культурних і суспільних зв'язків молоді, що проживає в різних регіонах України і за кордоном; підтримка волонтерської роботи; формування позитивного іміджу України в іноземців, розвиток молодіжних контактів, культурних і гуманітарних зв'язків між молоддю всіх країн.

МГО «Всеукраїнська молодіжна туристична асоціація». У своїй діяльності вона орієнтується на здійснення молодіжних ініціатив у туристичній сфері, розвиток інфраструктури молодіжного туризму в Україні, надання рекомендацій із підтримки молодіжного туризму виконавчою і законодавчою владою, просування українського молодіжного туристичного продукту в країні і за її межами та ін. Працюючи в цих напрямах, асоціація виконує постійні програми: «Навчальна лабораторія «Туристична фірма»», «Молодіжний туризм України – єднання та євро інтеграція», «Соціальний туризм: європейська якість без перешкод та обмежень», «Міжнародні молодіжні літні табори».

Значним позитивним моментом для розвитку молодіжного туризму в Україні і в світі на сучасному етапі є можливість для молодих людей користуватися ISIC (ISIC-Scholar, ISIC-Maestro, ISIC-Visa, ISIC-STAFF) — міжнародним посвідчення особи і статусу школяра/студента (International Student Identity Card), створене Міжнародною Конфедерацією Студентського Туризму (ISTC) в 1953 р. під егідою UNESCO, яке має спільну з ISIC мету – підтримувати спілкування активних, допитливих, відповідальних студентів.

Крім того, ISIC – це дисконтна картка, що надає понад 40 тисяч знижок і пільг на транспорт, проживання, харчування, зв'язок, розваги і

покупки у 120 країнах світу. ISIC може поєднувати в собі функції картки (ключа) системи доступу, картки для проїзду в транспорті, банківської платіжної картки, «соціальної картки», членського квитка, картки подорожей. Сьогодні ISIC — єдине визнане у 120 країнах світу посвідчення особи і статусу людини, що навчається. Кожен рік більш ніж 4,5 мільйонів молодих людей стають власниками посвідчень ISIC. З 1953р. більше ніж 50 мільйонів студентів були користувачами посвідчень ISIC. Кожні 8 секунд в різних куточках світу оформляється новий ISIC. У ряді країн ISIC є єдиним офіційним посвідченням студента і використовується як документ, що засвідчує особу і статус користувача. ISIC необхідний для оформлення авіаквитків за спеціальними пільговими тарифами. Термін дії ISIC фіксований і становить 16 місяців, з 1 вересня до 31 грудня наступного року. Верхня вікова межа користувача ISIC не обмежена.

Що стосується безпосередньо організації дозвілля молоді, то завдяки природним особливостям в Україні можна розвивати всі види відпочинку, які можуть зацікавити молодих людей: кінний, пішохідний, велотуризм, сільський, еко-, етнотуризм, дайвинг, кайт- и виідсерфінг, спелеотуризм, альпінізм та багато інших.

З метою сприяння та подальшого розвитку молодіжного туризму в останні роки в Україні проводиться ряд заходів, присвячених молоді та активному й екстремальному туризму. Наприклад у у смт.Коктебель було проведено VIII міжнародну ярмарку «Гори. Ліс. Море.» з презентацією нових турів та програм екстремального туризму в Криму (екстрім-ігри «Острів скарбів», активний відпочинок нового покоління «Лазерні бої на відкритій місцевості»). Під містом Севастополь проводиться Всеукраїнський молодіжний фестиваль. Його учасників запрошують на інтерактивні тренінги за темами фестивалю: здоровий спосіб життя («Я – герой»), інноваційні технології, молодіжна політика і демократичний розвиток держави. Фестиваль «Парад планет», «Великий карнавал тюльпанів», «Prime Yalta Rally» -першість Intercontinental Rally Challenge (IRC), Міжнародний фестиваль повітряних куль, «Kazantip», Міжнародний лицарський фестиваль, Джаз-фестиваль «Live in Blue Bay», «Парад вишиванок», «Global Gathering» та багато інших, що проходять майже на всій території країни.

Якщо характеризувати сучасний стан розвитку молодіжного туризму в Україні, то найбільш проблемними питаннями для розвитку молодіжного туризму залишається наявність засобів розміщення відповідного рівня, а саме хостелів та молодіжних туристських баз.

У перекладі з англійської «костел» – це гуртожиток. Як правило, хостели мають номери з різною кількістю місць (від 2-х до 7-ми) зі зручностями в номері або в блоці на кілька кімнат, і так звані dormitories – кімнати, розраховані на 10-20 чоловік (із загальними зручностями в коридорі). Зрозуміло, чим менше зручностей, тим менше ви платите. Відповідно до обмежень, установлених Міжнародною федерацією, наявність у хостелі гарячої і холодної води обов'язкова. Постільна білизна

часто видається за додаткову плату. Сніданок може бути включений у вартість проживання, або в хостелі буде кухня, де постояльці зможуть приготувати їжу самостійно. Одна з важливих деталей – у хостелі повинні бути або шафи, що закриваються на ключ, або приміщення що охороняється, у якому можна залишити речі, і до якого клієнт буде мати доступ у будь-який час. «Високий сезон» для хостелів триває з травня по вересень, оскільки основні постояльці – студенти, які подорожують під час канікул. У цей час хостельна база розширюється за рахунок використання для розміщення туристів студентських гуртожитків. Як правило, в хостелі зупиняються на два-три дні, а потім їдуть далі, у наступне місто чи країну. Не всі постояльці хостела – студенти. Це можуть бути активні мандрівники, які просто звикли до самостійного вивчення країни і здатні самі застелити своє ліжко. Подібне обмеження (вік постояльців не повинний перевищувати 26 років) діє лише в Баварії, де цього вимагає місцеве законодавство. Хостели відрізняються від готелів не тільки ціною, але й атмосферою. На відміну від готелів, де люди розходяться по номерах, у хостелі така ситуація просто неможлива. Там є спеціальні кімнати для спілкування, куди може прийти будь-який постоялець, щоб познайомиться з ким-небудь. Хостел-рух поєднує всіх прихильників подорожей, незалежно від їхнього віку, національності, кольору шкіри, релігії чи політичних переконань. Хостели поділені на три категорії, більша частина костелів належать до стандартного класу.

Нажаль, на сьогоднішній день, кількість та основні показники функціонування хостелів в Україні не відображаються в формах державної статистичної звітності. За даними Всеукраїнської молодіжної хостел-асоціації в Україні функціонує 72 хостели (19 з яких відповідають вимогам Міжнародної хостел Федерації), в територіальному відношенні розподіл такий: м. Київ – 47, м. Львів – 12, м. Одеса – 5, м. Харків – 2, м. Вінниця та м. Чернівці – по 1 і в Криму – 4 хостели. Отже, 65 % хостелів зосереджено у м. Києві і 17% в м. Львові. В той же час, 18 хостелів в м. Києві (з них 3 працюють лише на період проведення ЄВРО -2012) та 3 в м. Львові відкриті в поточному році.

Що стосується молодіжних баз, то в Україні їх налічується 54 (з 2006 року їх кількість зросла на 19 одиниць). Середня місткість засобів розміщення цього типу становить – 42 номери та 106 місць. На молодіжні бази припадає 3% від загальної кількості підприємств готельного господарства. В регіональному розрізі розподіл такий: 6 баз знаходиться в АР Крим, 2 – в Дніпропетровській області; 17 – в Закарпатській, 1 – в Івано-Франківській, 23 – в Львівській, 3 - в Одеській та 2 в Тернопільській. У 2010 році загально площа молодіжних турбаз становила 108,4 тис. м^2, житлова площа номерів – 50,4 тис. м^2, а середня площа номера 22,1 м^2. Починаючи з 2007 р. кількість місць на молодіжних турбазах зросла на 539 місць і в 2010 р. становила – 5698 місць. Номерний фонд молодіжних турбаз в Україні в 2010 склав – 2279 номерів, що на 55 ніж у 2009 р. Структура номерного фонду така рис.1.

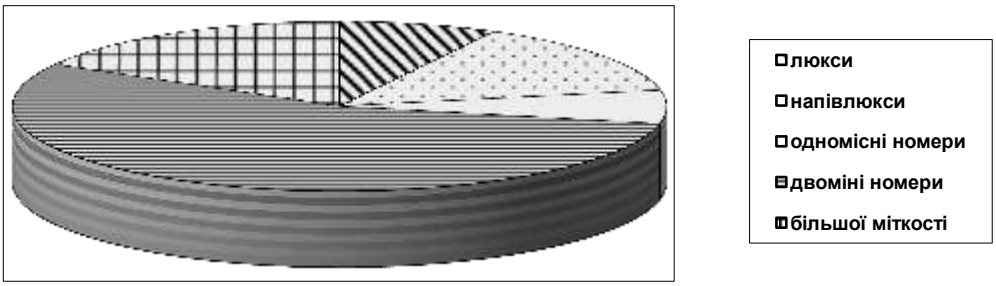

Рис. 1 Структура номерного фонду молодіжних турбаз у 2010 р.

Отже, в номерному фонді молодіжних турбаз переважають двомісні номери, їх частка становить 57%. Аналізуючи структуру номерного фонду, можна сказати, що найбільш комфортні молодіжні турбази в Львівській, Закарпатській області та АР Крим. Починаючи з 2007 році відбувалось падіння в обсягах обслуговування туристів на 9,3 тис. осіб. Таким чином в 2010 році було обслуговано 57,5 тис. туристів з них 7,8 тис – іноземці, які відпочивали на молодіжних турбазах Криму та Закарпатської області. 88% іноземців – громадяни Російської Федерації.

Характеризуючи молодіжний туризм в сучасній Україні, можна зазначити те, що на сьогоднішній день розвиток цього сегменту туристського ринку знаходиться нажаль, ще на недосить високому рівні. В першу чергу це пов'язано з недостатнім рівнем розвитку туристської інфраструктури даного виду туризму як у функціональному, так і в регіональному аспектах. А також недостатньо активним залученням молоді до туристсько-краєзнавчої діяльності.

Висновки. Таким чином, молодіжний вид туризму - це особливий вид туризму, який сприяє поліпшенню національно-патріотичного виховання, відродження духовності, формуванню гармонійно розвиненої особистості, розширенню її світогляду та пропаганди здорового способу життя серед молоді. І обов'язком держави є всебічне сприяння цьому виду туризму задля виховання здорового майбутнього покоління.

1.«Готелі та інші місця для тимчасового проживання» / Статистичний збірник: Київ - 2011.
2.Міжгалузева програма «Пізнай свою країну» на 2007-2012 роки // http://zota.org.ua/
3.Нікітенко С.І. Розвиток молодіжного та дитячого туризму в незалежній Україні: проблеми та перспективи // http://bibl.kma.mk.ua
4.Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку / наук. кер. проекту П. Слободян. – К. : Терно-Граф, 2008. – 976 с.
ttp://www.hostels.org.ua

УДК 910.2

Мазоха К.А.

КРУЇЗНИЙ ТУРИЗМ ТА ЙОГО СТАН В УКРАЇНІ

У статті розкрито сутність поняття круїзний туризм. Визначені класифікація круїзного туризму, основні круїзні регіони світу. Окреслений стан розвитку круїзного туризму в Україні.

Ключові слова: круїзний туризм, круїзні регіони, круїзний туризм в Україні.

В статье раскрыта сущность понятия круизный туризм. Определены классификация круизного туризма, основные круизные регионы мира. Обозначенный состояние развития круизного туризма в Украине.

Ключевые слова: круизный туризм, круизные регионы, круизный туризм в Украине.

The article reveals the essence of the concept of cruise tourism. Defined classification of cruise tourism, the main cruise regions of the world. Outlined the state of cruise tourism in Ukraine.

Keywords: cruise tourism, cruise regions, cruise tourism in Ukraine.

Вступ. Постановка проблеми. Туризм є однією з найбільш динамічно розвиваючихся галузей світової економіки. Морські подорожі, як елемент туризму, не являються виключенням. Морське перевезення пасажирів є важливим елементом міжнародного торговельного мореплавства, що набув в останні десятиліття широкого розповсюдження. Морський круїз являє собою туристичну поїздку морем, як правило з заходом у порти, на борту спеціального пасажирського судна, у базову вартість якої включене комплексне обслуговування на борту судна. Так як ринок круїзів росте набагато швидше, ніж інші види транспортних подорожей (біля 6% на рік за числом пасажирів), а середнє завантаження морських круїзних суден у світі складає у середньому 88%, то є корисним розглянути саме цю тему з оглядом на розвиток цього виду туризму в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженні круїзної туристичної діяльності переважно викладені в спеціальній літературі, яка детально розглядає транспортні, а в даному випадку морські перевезення, а також деякі періодичні видання та інтернет-джерела. Проблема морських перевезень детально розкрита в працях М.Б. Біржакова, В.І. Нікіфорова, О.Я. Осіпової. Також її торкаються в своїх навчальних посібниках А.В. Бабкин, О.В. Аріон

Формування цілей, постановка завдання. Метою написання роботи є розкриття особливостей круїзного туризму, визначення основних регіонів його поширення в світі та опис стану круїзного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Морський круїзний туризм розвивається надзвичайно швидко. Якщо ще в 1975 р. на світовому ринку були присутні всього 2 трансатлантичні лайнери, то в даний час їх кількість перевищує 500 одиниць. Але в структурі світового круїзного ринку на країни колишнього СРСР відводиться не більше 3%, в той час як

39% обсягу всіх подорожей займають США, Китай та Індія, 42% – країни Європи, 12% азіатські країни.

Для дослідження ринку круїзних туристичних послуг важливо розглянути основні поняття круїзного туризму та його класифікації.

Круїз – морська або річкова туристська подорож на кораблі, який одночасно являється транспортним засобом, місцем проживання, харчування, розваг та багато інших заходів, і включає в програму берегове обслуговування. [1 с. 102]

Круїзне судно – судно, яке здійснює міжнародний рейс та перевозить пасажирів, що приймають участь у груповій туристичній програмі й розміщуються на судні, з ціллю короткочасних туристичних візитів згідно розкладу одного чи декількох портів, відкритих для заходу іноземних суден.

Характерні риси круїзних подорожей:

1. Корабель використовується не тільки як засіб транспортування пасажирів, а й може виповнювати практично всі функції курорту на суші. Тут є все: і басейни, і SPA-центри, і ресторани та ще багато іншого. Таке поєднання подорожі акваторією з курортним відпочинком дозволяє пасажирам відчувати особливу насолоду від круїзу.
2. Круїзні маршрути прокладаються через найцікавіші та найпопулярніші місця усієї планети, що в принципі й обумовлює поділ на круїзні регіони.
3. Стоянки здійснюються саме в таких портах, де турист може насолодитись сонцем, екзотичною природою та найкращими пляжами (американська система) або провести час на екскурсіях в місто з метою ознайомлення з його населенням, найцікавішими місцями тощо (європейська система). Туристам обов’язково запропонують цікаву програму та досвідченого гіда. Ви також можете здійснити прогулянку самостійно, але вам слід пам’ятати, що повернутись на корабель потрібно не пізніше визначеного терміну, інакше вас просто забудуть, і це приведе за собою ряд проблем.
4. Обслуговування на борту лайнера проводиться за системою «все включено у вартість», оплачуються лише окремі товари і послуги, про які пасажирів обов’язково попереджають.
5. Також слід попередити, що під час заходу в порти вам може знадобитись віза тієї країни в якій ви власне зупиняєтесь. Все це буде указано в тур пакеті.

Серед круїзів найбільш популярними являються морські. Морські міжнародні круїзи – найбільш розвинута сфера міжнародного туризму з використанням морських суден, до того ж являється найперспективнішою. Насамперед це пов’язано з рівнем доступності круїзної подорожі: ще на початку минулого століття скористатись такою розкішшю дозволити собі могли лише персони зі світського суспільства, зараз же практично кожна середньо забезпечена людина може дозволити собі побувати у хоча б

тижневому маленькому круїзі і відчути райську насолоду, яку може подарувати лише цей вид подорожей.

За класифікацією Міжнародної асоціації круїзних компаній (CLIA) виділяють 5 базових типів круїзів:

- сучасні або класичні
- круїзи преміум-класу
- круїзи люкс-класу
- ексклюзивні
- особливі або тематичні.

Всі ці п'ять видів відрізняються за круїзною програмою (рівень сервісу, ціна, розваги, кількість пасажирів на борту, тривалість подорожі).

Класичні круїзи являються економ пропозицією для любителів круїзного туризму. Баланс ціни та якості обслуговування робить його найпопулярнішим серед типів круїзів. Ціни на лайнері класу «стандарт» коливаються від 100 до 200 доларів за добу, а рівень сервісу нічим не гірший, ніж практично у будь-якому 5-зірковому готелі. Широкий спектр розваг не дасть вам засумувати жодної хвилини: майданчики для занять спортом, басейни, солярії, ресторани, магазини провідних світових брендів, нічні клуби тощо. Також відкриті палуби де можна просто насолодитись гармонією з морем. Загалом повний релакс.

Провідними компаніями, які працюють з круїзами даного типу є: Royal Caribbean Cruise Lines, Carnival Cruise Lines, Costa Cruises, Norwegian Cruise Lines.

Круїзи преміум-класу характеризуються дещо підвищеним рівнем комфорту та сервісу і обслуговують вимогливих щодо відпочинку клієнтів (пропонується персональне обслуговування). Ціна за таку насолоду сягатиме до 400 доларів на добу в залежності від розміщення, розмірів каюти та можливо з власним балконом. Як правило найдешевші - каюти без виду на океан в середині судна (замість просторого вікна на стіні встановлюється як би картина, яка створює ілюзію виду на море), а найдорожчим являється сьют, найближче розташований до носової частини судна з, можна сказати, індивідуальною палубою до 32 кв. м.. Обслуговування ж на лайнері перевищує те, що надають найкращі готелі світу. Рівень розваг практично такий ж як і на лайнерах класу «стандарт».

Найбільші компанії: Holland America Line, Celebrity Cruises, Princess Cruises.

Круїзи класу «люкс». Назва говорить сама за себе. Безумовно розкішні невеликі за розмірами кораблі, розраховані на обслуговування VIP-персон. У кожного пасажира (200-400 чол.) персональна обслуга. Лайнери оздоблені найякіснішими та найбільш вишуканими дизайнерськими «штучками». Також на судні вишукане харчування, подаються різні делікатеси найкращих поварів. А такі компанії як наприклад The Yachts Of Seabourn практикують пожвавлене знайомство та спілкування між пасажирами за столом і навіть пропонують своїм клієнтам обід з капітаном лайнера як мінімум один раз на протязі круїзу! Тут ви не

побачите широкого спектру розваг як на класичних або преміум-круїзах, і взагалі даний тип не розрахований на подорож з дітьми, хоча ніхто цього не забороняє. Вартість сягає 400-1000 доларів на добу.

Круїзні компанії: The Yachts Of Seabourn, Cunard Line, Radisson Seven Seas, Crystal Cruises.

Ексклюзивні круїзи пропонують найбільш розкішний відпочинок, який тільки може подарувати круїзна подорож. Серед лайнерів, що надають таку можливість лауреати різних премій та нагород. Є 6-зіркові або навіть ті,що перевершують їх в плані комфорту та сервісу! Персоналом фіксуються особисті дані кожного пасажира (100-400 чол.), його уподобання, що робить ваше перебування в такому круїзі ще більш приємнішим. Коштує ж така казка від 700 до 1000 доларів в день. Компанії даного класу нерідко організовують навколосвітні подорожі тривалістю від 60 до 120 днів із заходом до найбільших портів та найцікавіших місць планети. Вартість сягає до 75 000 доларів.

Найбільші компанії: The Yachts Of Seabourn, Silversea Cruises.

Також круїзи поділяються за принципами організації:

- Кільцеві – маршрути у визначеному басейні, наприклад, Середземного моря, із заходом у 8 – 12 портів різних прибережних країн і популярних морських курортів (8-денний круїз «Балтійські столиці» на 4-зірковому лайнері Costa Mediterranea компанії Costa Cruises: Санкт-Петербург, Гельсінкі, Стокгольм, Копенгаген, Таллінн, Санкт-Петербург) ;
- «Open Jaw» - в один кінець маршруту (наприклад, 15-денний круїз навколо Європи на Costa Mediterranea: Санкт-Петербург, Гельсінкі, Стокгольм, Копенгаген, Дувр, Гавр, Віго, Лісабон, Кадіс, Малага, кінцева зупинка – Савона);
- Короткочасні виходи в море на 2-3 дні без заходу в інші порти («рейси в нікуди»);
- Тривалі маршрути, навколосвітні подорожі;
- Прибережні морські екскурсії і прогулянкові рейси.

Найбільше при організації круїзних подорожей використовують європейську або американську системи. Класична європейська система передбачає подорожі із заходом у ріні порти з екскурсійною програмою, а іноді й одно-дводенні поїздки в інші міста (наприклад 10-денна «Середземноморська чарівність» на 4-зірковому лайнері Noordam компанії HOLLAND AMERICA LINE: Чівітавекк'я, Ліворно, Монте-Карло, Барселона, Пальма, Туніс, Палермо, Неаполь, Чівітавекк'я).

Основною метою круїзів за американською системою є надання можливості круїзним пасажирам відпочивати на пляжах у місцях стоянок. Як приклад візьмемо подорож від компанії Costa Cruises на 4-зірковому лайнері Costa Atlantica: авіапереліт Мілан – Ла-Романа – Мілан і власне сам круїз Ла-Романа – Тортола – о. Антигуа – Сент-Люсія – о. Гваделупа – Сен-Мартен – Ла-Романа. [1 с. 105]

За географією круїзного обслуговування у світі виділяють 14 основних морських круїзних регіонів, кожен з яких цікавий по своєму, чи

то чаруючою природою, чи то найкращими пляжами або цікавими історичними та культурними пам'ятками:

1. *Карибський* – охоплює понад 40 портів на островах басейну Карибського моря;
2. *Схід Північноамериканського узбережжя* – включає порти узбережжя Атлантичного океану Північної Америки від м. Шарлоттаун (Канада) до м. Нью-Йорк (США);
3. *Аляско-Канадський* – порти північноамериканського узбережжя Тихого океану від м. Анкорідж (Аляска, США) до м. Сіетл (США);
4. *Мексиканська Рив'єра* – вздовж узбережжя Тихого океану від м. Сан-Франциско (США) до м. Акапулько (Мексика);
5. *Південноамериканський* – до основних портів відносять Ріо-де-Жанейро, Сан-Паулу, Сальвадор, Ресифі, Белен (Бразилія), Буенос-Айрес, Гуаякіль (Еквадор), Кальяо (Перу), Вальпараїсо, Пуерто-Монт, Пунта-Аренас, Ушуая (Аргентина), Монтевідео;
6. *Антарктичний* – обслуговується переважно з портів Пуерто-Монт (Чилі) та Ушуая з відвідуванням островів Південна Джорджія, Південні Оркнейські, Південні Шетландські, Кінг-Джордж, Петермана, Десепшн, і лише в окремих випадках – західного узбережжя Антарктиди;
7. *Атлантика* – переважно маршрути, що перетинають регіон з Європи до Карибів через Мадейру та Канари;
8. *Скандинавський* – умовно поділяється на два підрайони: Балтія та Норвезькі фіорди. До підрайону Балтія відносять порти Санкт-Петербург, Гельсінкі, Таллінн, Стокгольм, Мальме, Осло, Гамбург, Амстердам, Копенгаген, Саутгемптон. Підрайон Норвезькі фіорди охоплює порти узбережжя Норвезького моря від м. Хаммерфест до м. Ставангер та порт Лонгіїр на о. Шпіцберген.
9. *Середземноморський* – понад 40 портів узбережжя Середземного та Чорного морів, зокрема порти Іспанії – Севілья, Пальма де Майорка, Барселона; Франція – Канни, Аяччо, Ніцца; Монако – Монте-Карло; Португалії – Лісабон; Італії – Сорренто, Портофіно, Венеція, Чівітавекья (Рим); Греції – Корфу, Пірей (Афіни);
10. *Західноафриканський* – це порти Фуншал (о. Мадейра, Португалія), Лас-Пальмас (Канарські острови, Іспанія), Дакар (Сенегал), Фрітаун (Сьєрра-Леоне), Монровія (Ліберія);

    Приклад: 19-денний тур Західним побережжям Африки від компанії Silversea Cruises на лайнері Silver Wind від Кейптауна до Канарських островів: Кейптаун – Уолфіш-Бей – Бом-Бом Айленд – Банжул – Дакар – Прая (2) – Ла-Пальмас (Канари).
11. *Африкано-Індійський* – порти Східної Африки: Момбаса (Кенія), Занзібар (Танзанія), Порт-Луї (о. Маврикій), Бомбей, Мадрас (Індія), Коломбо (о. Шрі-Ланка), Мале (Мальдівські о-ви), а також о. Мадагаскар та Сейшельські о-ви.

12. *Далекосхідний* – 45 портів узбережжя Японського, Філіппінського, Яванського, Південно-Китайського морів.
13. *Гавайський* – порти Гавайських островів (США);
14. *Південно-Тихоокеанський* – порти Австралії: Дарвін, Перт, Сідней, Мельбурн, Хобарт, а також порти Нової Зеландії та островів Океанії.

Найпопулярнішими з них вже на протязі багатьох років являються басейни Карибського, Середземного, Балтійського та Північного морів. Першість утримує Карибський регіон.

Круїзний ринок України. В Україні працюють декілька судноплавних компаній, які володіють, переважно, кількома суднами, серед яких немає жодного пасажирського корабля, що на 100 % відповідає усім вимогам сучасної туристичної індустрії. Без придбання нових лайнерів відновити морські подорожі в Україні не вдасться. Відсутність українського пасажирського флоту відчувають, перш за все, громадяни України, що не в змозі користуватися послугами іноземних туристичних фірм, перш за все, внаслідок недоступних цін. Сьогодні не тільки фахівці морського флоту, а й кожний пересічний громадянин України визнає необхідність того, щоб українські лайнери знову з'явилися на Чорному морі й перевозили пасажирів.

На сьогоднішній день круїзів по Чорному морю практично немає. Деякі міжнародні оператори, як це не сумно, взагалі не в курсі, що Чорне море можна розглядати з «круїзної» точки зору. Хоча в останні роки намітилася деяка тенденція до зростання пасажирських перевезень, їхній обсяг на Чорному морі становить лише 3% від загального обсягу перевезень на Середземному морі.

У якості позитивного прикладу можна назвати компанію «Укрферрі», що здійснює регулярні морські перевезення пасажирів на лінії Одеса – Стамбул – Одеса. Ця компанія є національним перевізником та володіє двома невеликими морськими пасажирськими паромами – «Південна Пальміра» та «Каледонія». Саме ці судна й виконують щотижневі рейси між Одесою та Стамбулом. Крім цього можна ще відзначити дніпровські круїзи з заходами, окрім дніпровських річкових портів (Київ, Канів, Кременчук, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Херсон), в Одесу та Севастополь. Ці круїзи виконують річкові судна «Генерал Ватутін», «Зірка Дніпра», «Принцеса Дніпра».

У 2007 р. «Укрферрі» здійснила перші три пробні круїзні рейси по трьох країнах Причорномор'я – України, Росії й Туреччині за маршрутом Одеса – Ялта – Сочі – Стамбул – Одеса , що відбулися в липні й серпні цього року. Протягом тижня пасажири, перебуваючи в комфортабельних умовах, здійснювали морську подорож через Крим і Кавказ, із заходом у новий для старого туристичного маршруту порт – Стамбул. Поступово до складу круїзної лінії передбачається включити міста Батумі, Несебр, Констанца та інші. Цю подію по суті можна вважати початком відродження круїзного бізнесу в Чорному морі. Проте спроба виявилась чесно кажучи невдалою. Досвід показав, що для успішної роботи такого маршруту

потрібен сучасний комфортабельний круїзний лайнер класу 4* переважної місткості 1000-1200 осіб. Це дасть змогу забезпечити вартість квитків в економ-класі на прийнятному для туристів рівні 100-120 дол. за день круїзу. Однак такого флоту в Україні немає. Його можуть надати іноземні компанії. Сьогодні вони домінують у Чорному морі у вантажоперевезеннях і можуть так само зайняти круїзний ринок Росії та України. [2]

Розвитку круїзного туризму в басейні Чорного моря було присвячено першу міжнародну конференцію Black Sea Cruise 2008, що проходила в Одесі наприкінці вересня 2008 р. Вона була організована Одеським морським торговим портом, міжнародною Асоціацією портів Чорного й Азовського морів (BASPA), видавництвом «Порты Украины», і зібрала солідних гостей. Серед учасників були представники найбільших круїзних компаній світу (Princess Cruises, Royal Caribbean International), портів Чорного моря і туроператорів.

Учасники даній конференції одностайно погодились з тим, що у басейну Чорного моря є великий круїзний потенціал, який потрібно просувати на міжнародний туристичний ринок. Було також визначено два напрямки розвитку круїзного туризму: перший – це відродження круїзного судноплавства, орієнтованого на внутрішній національний ринок причорноморських країн або ринок пострадянського простору, тобто російськомовних туристів; другий — залучення в причорноморські порти іноземних туристів і подальше просування чорноморського бренда на світовий круїзний ринок.

Судячи з виступів учасників конференції, хоч би який з цих напрямів вибрати, висновок один: у Чорноморського регіону є круїзне майбутнє. Але залежить воно від того, як регіон зможе сам представити себе на туристичній карті світу. І тут Чорне море необхідно розглядати не як окремі порти, а як регіон у цілому. Інакше кажучи, успіх можливий, якщо всі причорноморські порти об’єднають свої зусилля. У тому числі для спільної презентації чорноморського круїзного напряму на міжнародних форумах, конференціях, виставках і ярмарках.

Світовий попит на круїзи залишається високим. За прогнозами іноземних компаній, у 2017 р. у світі налічуватиметься 24 млн. круїзних туристів. Нині щороку подорожують морем близько 15 млн. осіб. Більшість з них припадає на Північну Америку. Але вперше за останні роки набирає сили круїзний туризм у Європі. Середземне море стає дедалі привабливішим для північноамериканських туристів. І тут Чорноморський регіон, якому є що запропонувати, не повинен залишатися на узбіччі. Адже морські подорожі — це нові незвідані країни і нові враження. Отже, що більше портів, то краще. Про те, що інтерес до Чорноморського регіону є, свідчить зростаюча із кожним роком кількість суднозаходів. Лідирує тут Одеса, якщо не брати до уваги Стамбул. 2001 р. до Одеси зайшли 99 іноземних лайнерів. 2007-го – вже 147, 2008-го – 159. Це близько 140 тис. туристів. Хоча пропускна здатність пасажирського термінала Одеського

порту – до 4 млн. чоловік на рік. Він може приймати до п'яти теплоходів одночасно. У тому числі океанські лайнери завдовжки до 300 метрів із двома і більше тисячами пасажирів на борту. Для порівняння: у Сочі минулого року зайшло 40 круїзних суден, а до Стамбула — 414, це понад 580 тис. туристів.

За даними асоціації Medcruise, 60% європейців віддають перевагу Середземному, Чорному морям та атлантичним островам. Інтерес зумовлено новими маршрутами та новими суднами. На думку віце-президента асоціації Medcruise Валерія Манжиротті Чорне море може очікувати круїзний бум, так як європейські лінії є піонерами в зимових круїзах, а подорож поза сезоном — це додаткова ніша для швидко зростаючого круїзного туризму. [4]

Висновки. Круїзний туризм являє собою окрему галузь людської діяльності із своїми ознаками, особливостями, які обумовлені специфікою надання і споживання послуг та організації перебування. Як інноваційний вид туризму, круїзний туризм є дуже перспективним і Україна має значний потенціал у створенні власного круїзного ринку з власним продуктом. Але існує ряд проблем, які треба вирішувати на державному рівні. За умови створення державної програми розвитку та підтримки круїзного туризму наша країна має великі перспективи на ринку цих послуг.

1. Аріон О.В. Організація транспортного обслуговування туристів: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2008. – 192 с.

2. Киричук К. Как возродить круизное судоходство в Черном море// Судоходство. – 2000. – № 6, С. 12- 13

3. Попов А. Организация коммерческой деятельности на морском транспорте. – М., 2001.

4. Сайт компанії Ukrferry-tours, програми подорожей, режим доступу: http://www.ukrferry-tour.com/site/index.php

УДК 911.2

Водяник Л.Ю.

КРАЄЗНАВЧІ МУЗЕЇ УКРАЇНИ ТА ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поданий аналіз особливостей функціонування краєзнавчих музеїв та їх мережі на теренах України. Розглянуто питання щодо включення музеїв краєзнавчого профілю до туристичної діяльності. Запропоновано пріоритетні напрямки розвитку краєзнавчих музеїв на шляху їх використання в сфері туризму та рекреації.

Ключові слова: краєзнавчі музеї, туристична діяльність.

Представлен анализ особенностей функционирования краеведческих музеев и их сети на территории Украины. Рассмотрен вопрос о включении музеев краеведческого профиля в туристическую деятельность. Предложены приоритетные направления развития краеведческих музеев на пути их использования в сфере туризма и рекреации.

Ключевые слова: краеведческие музеи, туристическая деятельность.

The peculiarities of functioning the museums of regional ethnography and their network in Ukraine are analysed. The question of inclusion of the museums of regional ethnography to tourist activity is considered. The priorities directions of museums of regional ethnography development on the way their usage in tourism and recreation are proposed.

Keywords: museums of regional ethnography, tourist activity.

Постановка проблеми. Україна має багату, унікальну, різноманітну та надзвичайно цікаву музейну спадщину, яку потрібно інтенсивно активізовувати та використовувати на повну міць. За останніми даними Державного комітету статистики [4] в Україні налічується 546 державних музейних установ. Національній історико-культурній спадщині нашої держави можуть позаздрити чимало країн світу, і навіть серед країн Європи Україна включена у першу десятку за кількістю музейних збірок. Багато музейних об'єктів вже стали своєрідними візитівками нашої країни, які так і манять туристів з усіх усюд. Особливо цінними є численні краєзнавчі музеї як носії культурних надбань українського народу, віддзеркалення його ментальної самобутності. Проте, краєзнавчі музеї втрачають свою популярність, поступаючись більш інноваційним та модерновим музеям сучасності. В результаті, постає питання щодо залучення краєзнавчих музеїв до туристичної діяльності з метою їх популяризації та пробудження інтересу відвідувачів до національної культури, до пізнання нашого краю.

Актуальність дослідження. Досвід туристичних компаній говорить про пріоритетність розвитку культурного туризму на основі музейного туристичного продукту, оскільки попит на інші види туристсько-рекреаційної діяльності (лікувально-курортний відпочинок, оздоровчий, спортивний, екстремальний туризм, екотуризм та ін.) підлягає регулярним коливанням, в той час як попит на культурний туризм залишається стабільним і постійно зростає. Тому, виходячи з аналізу сучасних тенденцій розвитку туризму, вбачаємо розгляд питання щодо використання краєзнавчих музеїв як об'єктів туристсько-рекреаційної діяльності особливо важливим для розвитку музейного туризму (як різновиду культурного туризму) в Україні.

Аналіз попередніх досліджень показав, що більшість праць (В. Обозного, М. Кострицi, М. Крачила, Г. Мезенцевої, В. Бабарицької, А. Короткової, О. Малиновської, М. Рутинського, О. Стецюка) присвячено діяльності музеїв загалом, натомість, краєзнавчі музеї згадуються та описуються оглядово або ж увага концентрується на їх історії та засадах створення. У зв'язку з цим основна *мета* нашого дослідження полягала в аналізі процесу залучення краєзнавчих музеїв України до туристичної діяльності, а головні *завдання*, що були поставлені перед нами, стосуються висвітлення актуальних проблем та варіантів покращення функціонування краєзнавчих музеїв у туристичній галузі.

Виклад основного матеріалу. Краєзнавчі музеї – це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, які збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, що розповідають про природу, економіку, історію і

культуру певного краю (області, району, міста чи села). В них зібрані геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні та інші колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо [1] .

Характерними особливостями краєзнавчих музеїв, що вирізняють їх з-поміж інших музейних установ, є те, що вони, по-перше, експонують матеріальні пам'ятки і свідоцтва, зібрані на порівняно невеликій території, і репрезентують її краєзнавчу спадщину; по-друге, такі музеї можуть мати доволі широку експозиційну палітру, тобто за змістом експонованих об'єктів можуть поєднувати особливості музеїв історичного, природничого, науково-технічного, художньо-мистецького, літературного та інших профілів [3].У зв'язку з цим краєзнавчі музеї – це музеї комплексного профілю (рис. 1).

Рис.1 Краєзнавчі музеї в класифікації музеїв за профільними типами (складено за [2])

Краєзнавчі музеї України представлені близько 170 державними музейними закладами (31% від загальної кількості музейних закладів в

країні). Найбільше краєзнавчих музеїв сконцентровано в Харківській, Запорізькій, Київській, Черкаській та Тернопільській областях. Прикрою є ситуація, пов'язана з малою кількістю музеїв даного профілю на заході країни та практично їх відсутністю на півдні, де спостерігаються високі екскурсійно-туристичні потоки (рис. 2).

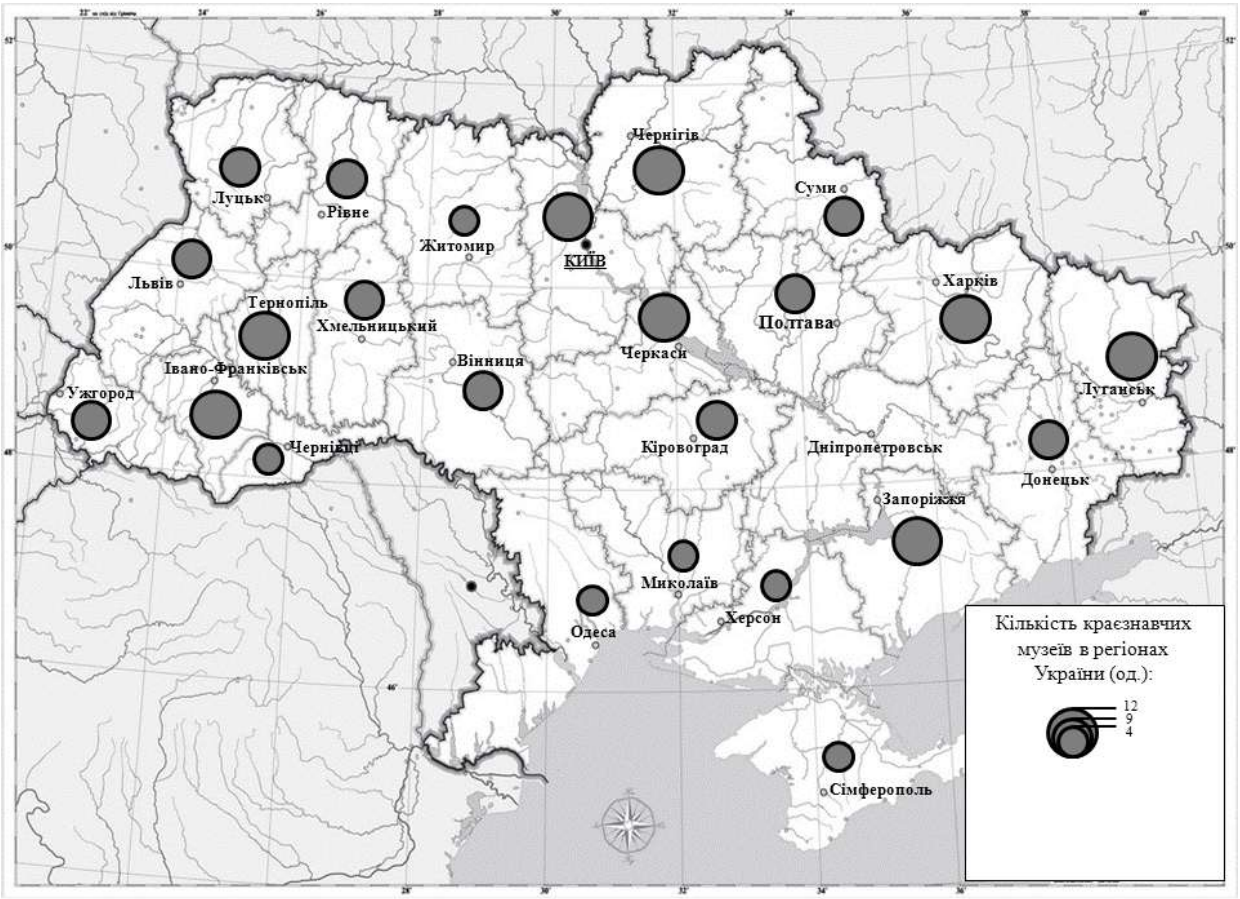

Рис. 2. Забезпеченість регіонів України краєзнавчими музеями

Експозиції краєзнавчих музеїв через всебічний показ історії, природи та культури певного регіону чи краю сприяють формуванню патріотизму, розширенню світогляду відвідувачів, вихованню пізнавальних інтересів і здібностей. Це власне і дає підстави розглядати дані музеї як об'єкти туристичної діяльності, що характеризуються атрактивністю, володіють унікальними культурними та пізнавальними ресурсами. Незважаючи на той факт, що в Україні музеї краєзнавчого профілю мають кількісну перевагу, спостерігається тенденція до спаду показників їх відвідуваності у порівнянні з іншими музеями – за кількістю відвідувачів за рік у середньому на один музей краєзнавчі музеї випереджають лише галузеві (табл. 1).

Однак більшість з них залишаються поза процесом формування екскурсійного руху, а деяким уже загрожує суспільне забуття навіть попри цінність їх фондів. Такий стан справ потрібно негайно змінювати і, в першу чергу, шляхом популяризації та включення краєзнавчих музеїв до туристичної діяльності. На нашу думку, лише активне залучення музеїв

цього профілю до індустрії гостинності країни може посприяти початку нового періоду у функціонуванні та розвитку цих музеїв – періоду їх ренесансу. Проте, це вимагає вирішення низки питань та проблем, що слугують перепоною на шляху повноцінного їх використання в туристичній сфері.

Таблиця 1. Відвідування краєзнавчих музеїв як комплексних та музеїв інших профілів у 2010 році (складено за [4] з доповненнями)

Музеї за їх профілем	Із загальної кількості музеїв, відчинених для відвідування протягом року, одиниць	Число днів на рік, відкритих для відвідування у середньому на один музей, днів	Кількість відвідувачів музеїв за рік, тис. осіб		
			усього	з них учнів, слухачів та студентів	у середньому на один музей
Природничі	4	264	253,5	143,3	63,4
Історичні	188	282	8 525,5	3474,0	45,4
Літературні	52	289	1 648,7	1146,3	31,7
Художні	37	284	2 166,3	1016,7	58,6
Мистецькі	37	282	1 584,9	746,6	42,8
Науково-технічні	-	-	-	-	-
Комплексні (94% від яких – краєзнавчі музеї)	182	264	5 474,7	3396,7	30,1
Галузеві	8	288	141,0	96,1	17,6
Інші	31	273	1 943,3	693,8	62,7
Усього	539	276	21 737,9	10 713,5	40,3
Із загальної кількості музеїв – у сільській місцевості	73	268	584,9	310,6	8,0
Із загальної кількості музеїв – національні	42	313	6 708,0	2 644,5	159,7

Зокрема, краєзнавчим музеям потрібно налагоджувати співпрацю з туристичними компаніями, оскільки туроператори та турагенти володіють життєво необхідним для музеїв цього профілю ресурсом потенційних відвідувачів, а краєзнавчі музеї в свою чергу – пізнавально-атракційним ресурсом, що входить в орбіту інтересів туристів. Гадаємо, що найбільш ефективним напрямком в процесі взаємодії даних музеїв з туристичними компаніями може слугувати розробка комплексних екскурсійних турів, які б залучали не тільки один конкретний краєзнавчий музей, а й усі музеї міста чи району з метою найповнішого розкриття тематики екскурсії, адже для туристів є більш цікавими комплексні екскурсійні програми, ніж

відвідування окремих об'єктів. Краєзнавчі музеї мають налаштовувати партнерські, а не конкурентні відносини з іншими суб'єктами туристичного ринку задля використання тих можливостей, що при самостійній діяльності їм не доступні.

Крім того, пріоритетні напрямки розвитку краєзнавчих музеїв мають стосуватися і експозиційної діяльності. Більшість музеїв краєзнавчого профілю були створені ще в роки Радянської влади, коли великого розмаху набув краєзнавчий рух, тим не менше, деякі з них і сьогодні залишаються консервативними, нічого кардинально не змінюючи ще з тих часів. В результаті, це відбивається і на екскурсійних потоках, а особливо з огляду на той факт, що 55% відвідувачів музеїв – це діти, учні, студенти, а це - найвимогливіша аудиторія, що йде в ногу з часом і потребує інноваційних підходів в експозиціях, наявності анімаційної та розважальної складової.

Музеї краєзнавчого профілю наразі повинні бути зорієнтовані не тільки на інформаційному забезпеченні своїх відвідувачів, показі старожитностей, велика увага повинна приділятися рекреаційному аспекту їх діяльності, адже сучасні туристи потребують не тільки пізнавальної насиченості, а й релаксу, вражень та естетичної насолоди. Не можемо згадати і проблему ефективної промоції краєзнавчих музеїв у виданнях, туристських виставках, презентаційних сторінках в мережі Інтернет, що потребує постійного вдосконалення та оновлення.

Висновки. Краєзнавчі музеї були і залишаються осередками збереження матеріальної та духовної спадщини українського народу, просвітництва, виховання патріотизму, підвищення культурного рівня населення, тому їх розвитку варто приділяти більше уваги. Мережа краєзнавчих музеїв потребує подальшого підвищення ефективності їх діяльності та використання в туризмі як унікального ресурсу.

1.Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство.: Курс лекцій. – К.: Вища школа,1980. – 120с.
2.Про внесення змін до Закону України "Про музеї та музейну справу": ЗУ від 5 листопада 2009 р.// Відомості ВР України. – 1995. - № 25. – ст. 191.
3.Рутинський М. Й., Стецюк О.В. Музеєзнавство: Навчальний посібник.– К.: Знання, 2008. – 428 с.
4.http//www.ukrstat.gov.ua//Веб-сторінка Державного комітету статистики України.

УДК 338.486.5:338.48-615.8(477.83:450)

Бордун О.Ю., Каднічанський Д.А.

АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНОГО ПОТОКУ З ІТАЛІЇ ДО УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У праці проаналізовано стан туристичного потоку з Італії до України, а саме до Львівської області, яка є однією з найбільш привабливих регіонів України для італійських туристів. З'ясовано пріоритети внутрішньо-регіональної туристичної спеціалізації на основі опрацювання статистичних матеріалів Головного управління

статистики у Львівській області та обгрунтовані перспективи подальшого розвитку україно-італійського співробітництва в галузі туризму.

Ключові слова: туристичний потік, санаторії, пансіонати, готелі.

В работе проанализировано состояние туристического потока из Италии в Украину, а именно во Львовскую область, которая является одной из наиболее привлекательных регионов Украины для итальянских туристов. Выяснено приоритеты внутренне региональной туристической специализации на основе обработки статистических материалов Главного управления статистики во Львовской области и обоснованы перспективы дальнейшего развития украино-итальянского сотрудничества в области туризма.

Ключевые слова: туристический поток, санатории, пансионаты, гостиницы.

In the article disclosed the modern state of tourism flows from Italy to Lviv region of Ukraine, which is one of the most attractive regions of Ukraine for Italian tourists. Found out the priorities of intra-regional tourism specialization on the basis of statistical processing of the Main Statistical Office in Lviv region and reasonable prospects of further development of Ukraine-Italian cooperation in tourism.

Keywords: tourist flow, resorts and hotels.

Актуальність дослідження зумовлюється збільшенням в останні роки попиту серед італійських туристів на тури до України, особливо до Львова та Львівської області зокрема. За даними Львівського туристичного інформаційного центру, частка італійських туристів у загальній кількості іноземців з країн ЄС постійно зростає і на кінець 2012 р. Італія опиниться в п’ятірці країн-лідерів за кількістю туристів у Львові. Україна з її вигідним геопросторовим розташуванням на перехресті транспортних шляхів, і яка має для поступального розвитку своєї рекреаційної сфери сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку рекреаційно-туристичних послуг. Такий стан потребує активізації процесів щодо створення в нашій державі потужної рекреаційної індустрії, яка спроможна задовольняти різноманітні рекреаційні потреби як мешканців України так і іноземних туристів. Все вище зазначене потребує всебічного наукового аналізу з метою пошуку шляхів підвищення ефективності міжнародних туристичних зв’язків та обґрунтування перспективних напрямків співпраці України та Італії в туристичній галузі.

Метою даної роботи є дослідження туристичного потоку з Італії до Львівської області та визначення основних проблем, що негативно впливають на його розвиток. Дослідження проблем та перспектив формування і розвитку міжнародного туризму між Львівською областю України та Італією потребує вирішення наступних завдань 1) аналіз сучасного стану міжнародного туризму Львівського регіону; 2) вивчення основних тенденцій формування туристичних потоків з Італії до Львівської області; 3) визначення основних чинників, що істотно впливають на розвиток міжнародних туристичних зв’язків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження

міжнародного туризму проводилось як вітчизняними так й іноземними науковцями. Серед вітчизняних дослідників особливо цінними слід назвати дослідження О.О. Любіцевої та М.П. Мальської, а серед російських та іноземних вчених А.Ю Александрової та М.Б. Біржакова, Дж. Уокер та Дейла Тейлор. Серед незначної кількості наукових публікацій щодо українсько-італійських відносин найкориснішим з огляду на поставлену мету дослідження є дисертація Є. Перепелиці «Українсько-італійське міждержавне співробітництво в контексті європейської інтеграції», О. Малиновської, в яких авторка досліджує проблеми міграційної політики України, в тому числі й українців в Італію та В.І.Костащука, який аналізував сучасний стан міжнародного туризму між Україною та Італією (на прикладі Чернівецької області).

Виклад основного матеріалу. Міжнародний туризм традиційно поділяють на дві форми – в'їзний, або іноземний (inbound), і виїзний, або зарубіжний (outbound). Вони відрізняються між собою напрямком туристичного потоку. Під туристичним потоком розуміється напрямок переміщення певної кількості туристів за певний проміжок часу. Основними статистичними показниками які характеризують туристичні потоки є: кількість прибуттів, туристичні доходи та витрати, а також тривалість перебування. Кількість прибуттів розглядається як кількість зареєстрованих відвідувачів тієї чи іншої країни які не є її резидентами, за певний проміжок часу (переважно за рік). В'їзний туристичний потік акумулює значну частку доходів приймаючій стороні, тому завданням уряду країни є підтримка в'їзного туризму на високому рівні.

Станом на 01 січня 2011 р. на території регіону діяло понад 4150 суб'єктів господарювання, які були залучені у сегменті надання готельних, туристичних та транспортних послуг населенню, що складає 6,8% загальнообласного показника кількості суб'єктів господарювання. Переважна більшість з них – 62% функціонували як юридичні особи. В територіальному розрізі вони сконцентровувалися у м. Львові (42% від кількості суб'єктів господарювання даного профілю) та районних центрах.

Зміни відбулися у сфері готельного господарства комплексу. За період 2005-2010 рр. на території регіону у 2,3 рази зросла кількість готельних закладів (з 209 до 474) та в 1,9 рази їх місткість (з 6089 до 11748 місць). Позитивом є велика активність малого бізнесу у трансформації готельного господарства: у власності фізичних осіб-підприємців перебувало в 2010 р. 66,5% готельних закладів регіону [1]. У територіальному розрізі найбільший їх приріст відбувся у м. Львові (з 5 до 47 одиниць) та Сколівському районі (з 40 до 82). Якщо в обласному центрі серед фізичних осіб-підприємців переважало заснування хостелів в центральній частині міста, то в гірських районах (Сколівському, Стрийському) – мотелів, молодіжних турбаз. Наприклад, полюсом росту на території Сколівського району став туристичний комплекс «Плай» (с. Плав'є, с. Орява), Стрийського району – с. Розгірче. Паралельно в когорті готельних закладів підприємств-юридичних осіб розпочалося формування

підприємницьких мереж: готель «Дністер» увійшов до складу першої української мережі «Прем'єр Готель», яка об'єднала 6 готелів.

За останні десять років суттєвих змін зазнала й територіальна структура готельного комплексу: збільшилась кількість готельних пунктів (населених пунктів де зосереджено хоча б один заклад готельного типу); частина територіальних утворень із рівня готельного пункту перейшла на рівень готельного центру (населений пункт в якому є два і більше повноцінних закладів готельного типу – с. Плав'є, с. Розгірче); ускладнилась внутрішня структура готельних вузлів (відкриття готелів вищої категорії «Опера», «Леополіс», «Цитадель», «Нобіліс» у м. Львові); були закладені основи формування готельних територіальних мережевих утворень вздовж автомобільних трас загальнодержавного значення, наприклад, Львів-Київ.

У 2010 р. готельні заклади Львівської області отримали 270,5 млн грн доходу від надання послуг з проживання та 59,1 млн грн доходу від надання додаткових послуг, що було в 12,8 рази та 11,8 рази більше від показників 2000 р. [1, с. 27]. Санаторно-курортні заклади одержали 19 млн. амер. дол. прибутку від оздоровлення іноземців. За сприяння туристичних фірм упродовж 2010 р. область відвідало 41,7 тис. громадян України та 9.9 тис. іноземних громадян з 39 країн світу (у 2009 р. відповідно 41,6 тис. та 9,3 тис.). Також на 12,5 % збільшилась кількість громадян інших країн, які приїжджали лікуватись у санаторно-курортних закладах Львівщини (1448 осіб у 2010 р. проти 1287 у 2009 р.). Туристичні агентства та бюро подорожей реалізували послуг в 2010 р. на 72197,7 тис. грн. Надзвичайно швидкими темпами зростає кількість туристів у самому м. Львові, які самостійно організовують собі туристичну програму. За даними моніторингу управління культури і туризму при Львівській облдержадміністрації, який щороку проводиться у літній туристичний сезон, у Львові щоденно перебуває близько 3 тис. іноземних туристів, у вихідні – до 5-6 тис., з яких 60 % є громадянами Польщі [4]. Трансформація туристичних потоків у межах області представлена на рис.1.

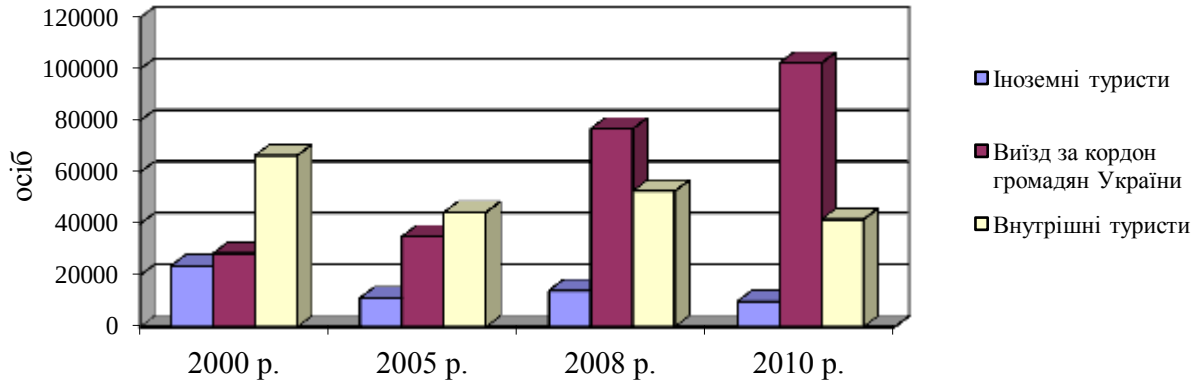

Рис. 1. Туристичні потоки у Львівській області [1, с. 20].

Основними причинами переважання зарубіжного туризму над іноземним в туристичних потоках є: 1) слабкою поінформованістю про регіон та його туристично-рекреаційні можливості; 2) недостатнім рівнем розвитку туристичної інфраструктури та її станом. Особливо в даному контексті погані враження на іноземних громадян справляє стан автомобільних доріг. Впродовж 2011 р. стан доріг Львівщини істотно покращився, як і туристична інфраструктура в цілому. Тому, сподіваємось на покращення показників в'їзного туристичних потоку.

Аналіз стану розвитку торговельно-економічного співробітництва між Україною та Італією свідчить, що Італія впродовж останніх років стабільно посідає місце одного з провідних торговельно-економічних партнерів України серед країн Європейського Союзу та світу.

За останніми оприлюдненими даними Державного комітету статистики України, Італія увійшла до переліку 10 країн світу, в торгівлі з якими Україна мала найбільший обсяг зовнішньоторговельного обороту товарами, займаючи сьоме місце. За обсягом товарообігу України з країнами Європи, Італія посідає третє місце, поступаючись Німеччині та Польщі.

У відповідності до останніх даних Держкомстату України, Італія займає третє місце серед країн світу за обсягами українського експорту, поступаючись Росії та Туреччині, та сьоме місце за обсягами українського імпорту, поступаючись Росії, Китаю, Німеччині, Польщі, Білорусі та США.

У 2010 р. сальдо торговельного балансу для України є позитивним та складає 1022,076 млн. доларів США. У порівнянні з 2009 р., зростання товарообігу складає +60,6%. При цьому український експорт зріс на 96,5%, а імпорт – на 22% (див.табл.1.).

Таблиця1. Динаміка товарообігу між Україною та Італією протягом 2006-2010 рр. за даними держкомстату України, млн. дол. США [5]

	2006	*2007*	*2008*	*2009*	*2010*	*2010/ 2009 %*
Товарообіг	3968,604	4464,494	*5343,793*	*2367,315*	*3802,618*	*+60,6*
Експорт	2503,422	*2675,165*	*2911,729*	*1227,560*	*2412,347*	*+96,5*
Імпорт	1465,182	*1 789,329*	*2432,064*	*1139,755*	*1390,271*	*+22,0*
Сальдо	+1038,24	*+885,836*	*+479,664*	*+87,805*	*+1 022,076*	

Незважаючи на те, що Італія стабільно займає третє місце серед провідних європейських країн – торговельно-економічних партнерів України після Німеччини та Польщі, італійський турист слабо знайомий з туристичними ресурсами Львівщини. За даними Головного статуправління Львівської області у 2010 році перебування італійців на Львівщині принесло 0,3 тис. дол. США прибутку (див табл.2.).

Таблиця 2. Експорт туристичних послуг за країнами [1, с.66]

Основні показники	тис. дол.					
	2000	*2005*	*2007*	*2008*	*2009*	*2010*
Усього (тис. дол.)	158,3	461,0	699,4	834,5	322,7	586,8
З них італійці (тис. дол.)	0,4	5,2	-	0,1	-	0,3
У % до загальної кількості	0,25	1,1	-	0,01	-	0,05

На нашу думку, такий статистичний показник є необ'єктивним, тому ми аналізували показники обслуговування іноземців закладами оздоровлення та розміщення туристів Львівщини. Переважно іноземці, і в тому числі й італійці, зупиняються у готельних закладах Львівської області, особливо у категорованих, у сільській місцевості зупиняються тільки у виключних випадках (див табл.3.) Аналіз показників роботи готельних закладів показав позитивну динаміку збільшення кількості італійських туристів, що зупинялись в готелях Львівщини. Також збільшувалась дохідна частина від надання основних послуг з проживання італійцям закладами розміщення Львівської області.

Таблиця 3. Обслуговано іноземців готельними закладами Львівської області за країнами у 2009-2010 роках[1, с.67]

Основні показники	Усього		У тому числі			
			У міських поселеннях		У сільських поселеннях	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
	Осіб					
Загальна кількість іноземних туристів (осіб)	68668	82884	66393	80273	2275	2611
З них італійці (осіб)	1645	2366	1565	2302	80	64
У % до загальної кількості	2,4	2,9	2,4	2,9	3,5	2,5

Таблиця 4. Доходи готельних закладів Львівської області від надання послуг із проживання італійцям [1, с.45]

Основні показники	тис. дол.					
	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Усього (тис. дол.)	1366,38	4527,83	6336,28	9547,44	5867,62	7896,74
З них італійці (тис. дол.)	43,27	144,89	116,34	158,62	98,93	102,42
У % до загальної кількості	3,2	3,2	1,8	1,7	1,7	1,3

Динаміка оздоровлень італійців санаторно-курортними закладами Львівського регіону стабільно зростала впродовж 2000-2010 рр. та у 2010 році оздоровлено 44 італійців, які експортували санаторно-курортних послуг на суму 32,4 тис дол. США (див.табл.5). Для порівняння в той час німців оздоровлено – 1188 осіб (792 тис. дол.).

Таблиця 5. Експорт санаторно-курортних (оздоровчих)послуг Львівської області від надання послуг італійцям [1, с.85-86]

Основні показники	тис. дол.					
	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Усього	2425,3	11427,7	15875,9	22633,3	18464	19004,9
З них італійці	0,2	9,2	14,5	32,5	24,2	32,4
У % до загальної кількості	0,008	0,08	0,09	0,14	0,13	0,17
Кількість оздоровлених (осіб)						
Усього (осіб)	24035	30303	29276	33300	31486	34728
З них італійці	4	42	23	35	37	44
У % до загальної кількості	0,016	0,14	0,08	0,1	0,12	0,13

Завдання управління туризму, туристичних закладів освіти та туристичних підприємств представити львівський туристичний продукт італійському споживачеві в такому аспекті, який би зацікавив його.. Змістовним і результативним заходом з точки зору визначення та координації перспективних напрямів співпраці в економічній та інвестиційній сферах стало проведення у Римі у червні 2009 року Сьомого спільного засідання українсько-італійської Ради з питань економічного, промислового та фінансового співробітництва, не виключаючи туристичної сфери, де перспективи є очевидні. За останніми даними, опублікованими Держкомстатом України, станом на 01.01.2011 р. Італія інвестувала в економіку України 982,4 млн. дол. США, що складає 2,2 % від загального обсягу іноземних інвестицій. Серед 123 країн-інвесторів за обсягами інвестицій Італія, як і в минулому році, продовжує займати 11 місце (табл.6).

Таблиця 6. Динаміка італійських інвестицій в економіку України (млн. дол. США) [5]

Станом на 1 січня	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сума інвестицій	117,4	132,9	150,4	914,2	992,1	982,4

Передумовами подальшого збільшення туристичного потоку з Італії до України є: 1) проведення чемпіонату Європи з футболу; 2)

налагодження дружніх стосунків між громадянами України, які працюють в Італії та громадянами цієї країни; 3) створення сімей між громадянами України та Італії; 4) відкриття українських туристичних представництв в найбільших містах Італії. Таким чином трудова міграція українців до Італії може слугувати вагомим чинником збільшення чисельності іноземних туристів із цієї країни.

Цікавим є приклад Великобританії, де існує державна структура, що займається дослідженнями туристичного ринку та рекламно-інформаційною діяльністю, пропагуванням Великобританії як туристичної країни на світовому ринку. Її складовою є мережа з 70 туристичних представництв Великобританії у різних країнах світу, що є найперспективнішими ринками для реалізації британського турпродукту. З державного бюджету виділяється 80 млн. фунтів стерлінгів на рік для проведення ринкових досліджень, рекламно-маркетингової діяльності, у тому числі участі у міжнародних туристичних салонах, ярмарках, виставках і біржах, видання рекламно-інформаційної продукції різними мовами, а також утримання закордонних туристичних представництв. Отже без державних вкладень розвиток туризму неможливий, при цьому вкладення є, по суті, не витратами, а інвестиціями. Аналіз проведених у Великобританії маркетингових досліджень свідчить, що 1 фунт стерлінгів, вкладений у туризм, дає 27 фунтів прибутку від кожного туриста, що відвідує країну, з них 4 фунти повертаються до державного бюджету у вигляді податків.

Уряд Греції щорічно уряд виділяє на потреби інформаційно-рекламної діяльності у сфері туризму 80 млн. дол. США, Туреччини – відповідно 12 млн. дол. США, а в Україні витрати на державну некомерційну рекламу туризму ще жодного разу не перевищили 25 млн грн., хоча туристична сфера є надзвичайно прибутковою. Адже за підрахунками фахівців, 1 дол. витрачений на туристичну галузь продукує 44 дол. прибутку.

Висновки. Аналіз особливостей формування туристичних потоків до Львівської області з Італії дозволяє зробити наступні узагальнення:

1) Італія посідає вагоме місце серед українських торгово-економічних партнерів з Європейського Союзу. В 2010 р. експорт України в Італію становив 2412,347 млн. дол. США, в той час як експорт туристичних послуг складав 0,3 тис. дол. США за даними Головного управління статистики у Львівській області.

2) Протягом 2005-2010 рр. відбулись істотні зміни в територіальній, функціональній та організаційній структурі готельного комплексу Львівської області. Зросла кількість готельних закладів з 209 до 474 та в 1,9 рази їх місткість (з 6089 до 11748 місць). Пропорційно збільшилась кількість відвідувань іноземцями області в 2010 р. – 9,9 тис, проти 9,3 тис у 2009 р. Також на 12,5 % збільшилась кількість громадян інших країн, які приїхали лікуватись у санаторно-курортних закладах Львівщини, серед них й італійців.

3) Констатуючи динаміку загального збільшення туристичних потоків до Львівської області та інвестиційної привабливості України для італійських громадян, сподіваємось на продовження позитивної динаміки в туризмі при урядовій підтримці україно-італійських контактів.

1.Готельне господарство та туризм у Львівській області : [стат. збірник] / [відп. ред. М. П. Пинда]. — Львів : Гол. упр. статист. у Львів. обл., 2011. — 109 с.
2.Костащук В.І. Сучасний стан міжнародного туризму між Україною та Італією (на прикладі Чернівецької області) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/296/1/Італія.doc
3. Перепелиця Є.А. Українсько-італійське міждержавне співробітництво в контексті європейської інтеграції (1991-2006 рр.). Автореф.дис.– Інститут історії України НАН України.– К 2007, 16 с.
4.Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.loda.gov.ua/ua/priorities/strategy
5.http://www.mfa.gov.ua/italy/ua/2350.htm

УДК [338.483:719]:477.64

Гринюк О. Ю., Пільтяй М.А.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ НА ОСНОВІ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ

У статті визначено роль історико-культурних ресурсів Запорізької області в формуванні сфери туризму та досліджений рівень атрактивності туристичних об`єктів області. Проаналізовано показники функціонування туристичної сфери в Запорізькій області за останні 10 років.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, туристична сфера, Запорізька область.

В статье определена роль историко-культурных ресурсов Запорожской области в формировании отрасли туризма и иследован уровень привлекательности туристических объектов области. Проанализированы показатели функционирования туристической отрасли в Запорожской области за последние 10 лет.

Ключевые слова: историко-культурные ресурсы, туристическая сфера, Запорожская область.

The role of historical and cultural resources in tourism formation is defined in the article. The level of attractiveness of the tourist sights in the region is also researched. The indicators of tourism functioning in Zaporozhye region are analiyzed during the last 10 years.

Key words: historical and cultural resources, tourist area, Zaporizhia region.

Вступ. Постановка проблеми. Більшість економістів, оцінюючи багатства будь-якої країни, насамперед підраховують запаси вугілля, нафти, газу, грошові надходження від туризму або інших галузей. Але однією з найбільших цінностей є історико-культурна спадщина, яка свідчить про духовний розвиток народу. В Україні взято під охорону 70 тис. пам'яток історії та культури, в т. ч. понад 12 тис. пам'яток архітектури з добре збереженими ансамблями – центральна частина Львова, Київ із спорудами доби Київської Русі, місто Жовква, Кам'янець-Подільський

тощо [3]. Визначні пам'ятки архітектури знаходяться у Чернігові, Луцьку, Ужгороді, Білгород-Дністровському, Хусті та багатьох інших містах України. Високу історичну пізнавальну цінність мають руїни Херсонеса і Пантікапея в Криму, Ольвії в Миколаївській області [2]. В Запорізькій області нараховується 8031 історико-культурних пам’яток, в т. ч. 1677 – історії, 6276 – археології (область славиться своїми курганами, могильниками), 78 – монументального мистецтва [7]. Якщо б всі пам`ятки були рівномірно розподілені по території України, то на кожну область припало б по 2,8% від їх загальної кількості. Частка пам`яток саме в Запорізькій області становить 11,4%, отже це в 4 рази більше ніж за умови їх рівномірного розподілу. Історико-культурні пам`ятки в Запорізькій області відомі не тільки на теренах України, а й далеко за її межами. Стародавні городища (наприклад, Кам`янське), кургани (Канат-могила, Солоха, Мамай-могила та ін.), земляні укріплення (Захарівська фортеця), пам`ятки козацької доби (Хортиця, 700-літлій дуб) та багато інших приваблюють. Нині спостерігається динаміка до збільшення чисельності осіб, які цікавляться не просто подорожами, а саме їх інформаційною та культурною наповненістю. Потенціал Запорізької області може задовольнити будь-якого туриста, починаючи від екскурсій по городищам доби бронзи (IV - I тис. до н. е.) до сучасного кінного театру «Запорізькі козаки». Але статистистичні дані свідчить, при великій кількості цікавих та відкритих для відвідання об`єктів, за останні роки, чисельність туристів систематично зменшується. Це є наслідком недостатньої популяризації серед населення історико-культурних ресурсів та неналежний рівень інфраструктури та догляду за об`єктами історико-культурної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Історико-культурні туристичні ресурси (ІКТР) – це пам'ятки історії і культури, створені людиною, які мають суспільно-виховне значення, становлять пізнавальний інтерес і можуть бути використані в туристичній діяльності [2]. До складу ІКТР входять пам'ятки історії, архітектури, мистецтва, етнографічні пам'ятки і пам'ятки народної творчості. За кількістю пам’яток археології, історії, монументального мистецтва Запорізька область посідає 4 місце в Україні (після Криму, Львівської та Харківської областей), за кількістю пам’яток археології – 2 (після Криму) [7]. Тобто це свідчить про те, що туристична сфера в Запорізькій області потребує розвитку та кваліфікованих кадрів. Хоча за рівнем забезпеченості галузі спеціалістами Запорізька область займає друге місце по Україні (81%) [1], але варто більше звертати увагу на якість освіти.

До найбільш перспективних культурно-історичних об`єктів можна віднести наступні – комплекс пам’яток Національного заповідника «Хортиця», такі пам'ятки загальнонаціонального значення як історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила» (м. Мелітополь) та історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова» (м. Василівка), Микитинська фортеця. Навіть ці найбільш відвідувані об`єкти не мають належної інфраструктури та не застосовують весь свій туристичний

потенціал. Наприклад, важко знайти інформацію про місцезнаходження та туристичні послуги в Микитинській фортеці. А її можна було б позиціонувати як одне з місць козацької слави, не гірше ніж Запорізьку Січ. Тому для інтенсивного розвитку необхідно здійснити комплекс заходів щодо включення до внутрішніх туристичних маршрутів унікальних природно-ландшафтних, історичних, містобудівних, історико-архітектурних туристично привабливих об'єктів у районах та містах Запорізької області. Задля оцінки історико-культурного потенціалу Запорізької області варто визначити ступінь привабливості туристичних об`єктів. Для дослідження рівня атрактивності історико-культурних ресурсів області була використана методика Н. Ф. Полінової, що передбачає використання бальної системи оцінки. Саме вона є найбільш доречною, оскільки використовується у випадках, коли будь-яке явище не піддається точному виміру, але є потреба, хоча б у приблизній, його оцінці. Чим більше часу необхідно для пізнання об'єкту, тим вища пізнавальна цінність, а це значить, що вищий оціночний бал йому присвоюється. Саме за цим принципом був проведений аналіз привабливості історико-культурних ресурсів Запорізької області [5].

Дана методика передбачає після виставлення балів врахування інтегрального показника пізнавальної цінності та коефіцієнту пізнавальної цінності.

$$\grave{A} = \sum_{3=1}^{1} Đ_1 + \sum_{3=1}^{1} \grave{O}_1 + \sum_{3=1}^{1} S_1 + \sum_{3=1}^{1} R_1 + \sum_{3=1}^{1} F_1 \text{ ; (1)}$$

де А – інтегральний показник пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів окремого поселення, місцевості;

P_i – компоненти пам'яток історії та культури;

T_i – компоненти архітектурних пам'яток;

S_i – компоненти пам'яток мистецтва;

R_i – компоненти етнографічних пам'яток;

F_i – компоненти пам'яток народної творчості.

Для зручності оцінювання (співставлення і порівняння оціночних параметрів) вводиться поняття “коефіцієнту пізнавальної цінності” ($К_р$), що дорівнює відношенню суми отриманих балів оцінки ІКТР окремого поселення, місцевості до максимально можливої кількості балів:

$$\hat{E}_p = \frac{\grave{A}}{\grave{A}_{\max}} \text{ ; (2)}$$

де А – сума балів пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів окремого поселення, території (блоку);

$А_{max}$ – максимально можлива сума балів за шкалою бальної системи оцінок.

Виходячи із значення $К_р$, можна провести наступне ранжування рівнів пізнавальної цінності: 0,86-1,00 – унікальні; 0,65-0,85 – високоатрактивні; 0,45-0,64 – середньоатрактивні; 0,25-0,44 – малоатрактивні; менше 0,25 – неатрактивні [2].

Отже, інтегральний показник пізнавальної цінності (А) для Запорізької області становить 180 з 275 можливих балів. На основі цього показника розраховано Кр (180/275=0,65). Значення цього коефіцієнта визначає рівень привабливості не лише комплексу історико-культурних ресурсів, але й окремих блоків. Коефіцієнт має значення 0,65, тому ІКТР Запорізької області можна віднести до високоатрактивних. Що стосується музеїв та їх діяльності, то проаналізувавши дані статистичного бюлетня «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України у 2010 р.» можна зробити наступні висновки. Станом на 2010 р. в Запорізькій області функціонували 21 музей, в т. ч. національні – 2, обласні – 3, районні – 16. Частка у всеукраїнській кількості музеїв становить 3,8%, показник не значний, але вони відрізняються унікальністю та змістовністю експозицій. Кількість предметів основного фонду по області – 360 927 од. (Україна – 11 967 750 од.), а протягом 2010 р. надійшло нових експонатів 13 125 од. Отже, поповнення основного фонду становить 3,63% від загальної кількості вже наявних. Площа музейної території Запорізької області – 248 313 кв. м (Україна – 125 456 071 кв. м). Чисельність відвідувачів за рік склала 641,6 тис. ос., у т. ч. студентів та учнів – 296,7 тис. ос. Дослідивши диференціацію за метою відвідування, виявлено, що найбільше відвідувачів прибуло до області для знайомством з історією, тобто за історичним профілем, що підкріплено значною історичною спадщиною регіону. Незважаючи на високу атрактивність об`єктів історико-культурної спадщини туристичні потоки за останні 10 років (2000-2010 рр.) є не дуже стабільними та в останні роки мають тенденцію до зменшення.

Таблиця 1. Чисельність туристів, обслуговуваних суб`єктами туристичної діяльності в Україні та Запорізькій області, тис. ос.*

Роки	*Кількість туристів, осіб*	
	Україна	*Запорізька область*
2000	2013,9	90,9
2003	2856,9	190,9
2004	1890,3	86,1
2005	1825,6	100,2
2006	2206,4	99,7
2007	2863,8	114,6
2008	2576,9	103,5
2009	2290,1	92,4
2010	2280,7	88,8

*включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення

Згідно з даними Табл. 1 з 2000 р. по 2010 р. чисельність туристів в Україні коливається прямо пропорційно до чисельності туристів у Запорізькій області. Виключення цьому становить 2005 р., тоді як в Україні відбувся спад чисельності туристів на 3%, то у Запорізькій області

– на 16%. Після 2007 р. по області систематично зменшується приріст туристів. На нашу думку основною причиною є наслідки фінансової кризи, що призвела до неспроможності населення витрачати кошти на подорожі, навіть всередині держави.

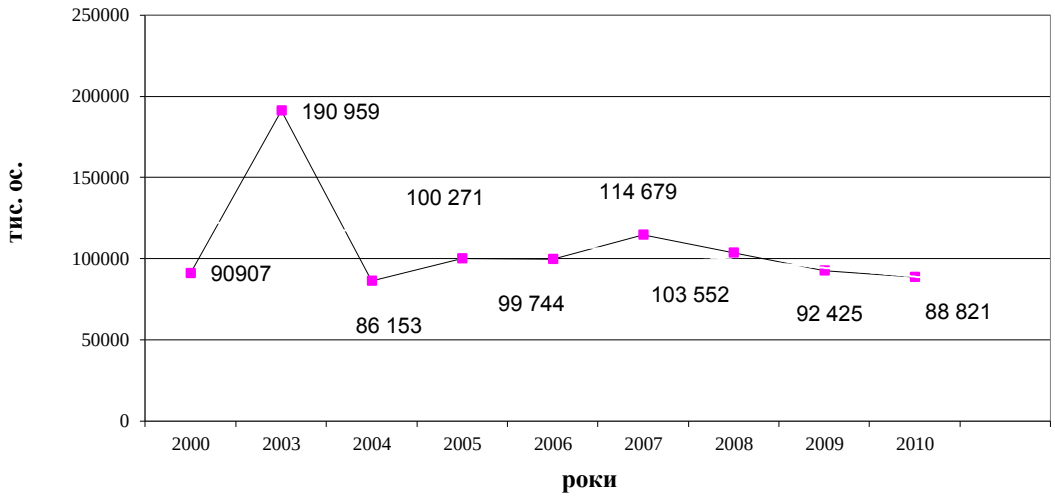

Рис. 1.Чисельність туристів, обслуговуваних суб`єктами туристичної діяльності в Запорізькій області

Щоб дослідити зацікавленість іноземців Запорізькою областю, було виокремлено чисельність іноземних туристів з загального туристичного потоку (табл. 2).

Таблиця 2.Чисельність іноземних туристів, обслуговуваних суб`єктами туристичної діяльності в Україні та Запорізькій області, ос.*

Роки	*Кількість туристів, осіб*	
	Україна	*Запорізька область*
2000	377 871	23 367
2003	590 641	29 658
2004	436 311	16 444
2005	326 389	13 989
2006	299 125	15 540
2007	372 455	17 661
2008	304 871	17 134
2009	282 287	16 606
2010	335 835	17 656

**включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення*

Частка іноземних туристів в загальній чисельності становить всього 20%. Зважаючи на унікальність об`єктів, що можуть бути представлені широкому загалу, цей відсоток мав бути набагато вищим. В 2000 р. та 2003 р. до області приїжджало досить багато іноземців, і навіть, через 7 років не був побитий цей рекорд. Але вже в 2010 р. спостерігаємо незначний ріст на 6,3% (1050 ос.), отже можна сподіватися на тенденцію подальшого

збільшення чисельності іноземців. У 2010 р. область відвідало 88 821 ос., з них 46 227 ос. це внутрішні туристи, що складають 52% від загальної чисельності. Більш детально це представлено в табл. 3.

Таблиця.3. Чисельність внутрішніх туристів, обслуговуваних суб`єктами туристичної діяльності в Україні та Запорізькій області*

Роки	Кількість туристів, осіб	
	Україна	Запорізька область
2000	1 350 774	60 356
2003	1 922 010	147 560
2004	1 012 261	55 826
2005	932 318	68 305
2006	1 039 145	61 909
2007	2 155 316	68 336
2008	1 624 743	60 546
2009	1 094 170	52 756
2010	649 299	46 227

**включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення*

Аналізуючи дану таблицю, можна зробити висновки, що найбільше туристів в Україну прибуло у 2007 р., абсолютне відхилення становить +1 116 171 ос., тобто це на 107,4% більше ніж у 2006 р. Надалі спостерігаємо значний спад чисельності внутрішніх туристів в Україні. Щодо Запорізької області, то ситуація майже ідентична до всеукраїнської, але тут спостерігається помітний спад вже у 2004 р. на 62,2%, Після приросту чисельності туристів у 2007 р. на +10,4% далі спостерігаємо щорічний спад чисельності внутрішніх туристів до найменшої позначки за всі роки, які були досліджені.

Важливу роль у дослідженні туристичних потоків регіону становить чисельність екскурсантів (табл. 4).

Таблиця 4.Чисельність екскурсантів, обслуговуваних суб`єктами туристичної діяльності в Україні та Запорізькій області*

Роки	Кількість ексурсантів, осіб	
	Україна	Запорізька область
2000	1 643 955	56 135
2003	2 690 810	62 693
2004	1 502 031	77 085
2005	1 704 562	85 325
2006	1 768 790	76 316
2007	2 393 064	80 010
2008	2 151 212	71 619
2009	1 909 360	63 228
2010	1 953 497	55 067

**включно з туристами, обслугованими без поселення у закладах розміщення*

Найбільша чисельність екскурсантів відвідала Запорізьку область у 2005 р., а в Україні – 2003 р. Значне збільшення екскурсантів спостерігалося у 2005 р. і склало майже 11%. Після 2007 р. спостерігаємо поступовий спад до найнижчої чисельності за всі роки, що аналогічно турпотокам. Також було вирішено дослідити чисельність туристів за метою відвідання (табл. 5.) та віком (рис. 2.), оскільки ця диференціація покаже, який вид туризму найбільш перспективний для області.

Таблиця 5. Розподіл туристів за метою у 2009-2010 рр. (За даними Державної служби туризму і курортів України)

		Україна		Запорізька область	
		2009	*2010*	*2009*	*2010*
Усього туристів, ос.		2 290 097	2 280 757	91 425	88 821
У тому числі з метою відвідання,	Навчання, ділові, службові, бізнес поїздки	343 010	290 759	7 028	6 032
	Дозвілля, відпочинок	1 751 114	1 759 447	77 819	77 549
	Лікування	110 557	119 401	5 551	4 435
	Спортивно-оздоровчий туризм	40 387	63 777	747	438
	Спеціалі-зований туризм	6 450	6 332	79	8
	Інше	38 579	41 005	201	539

Дані таблиці свідчать, що у 2009 р. туристів до України приїхало більше ніж у 2010 р. на 9 340 ос., тобто на 0,4%. За обидва роки за метою відвідання лідирує категорія дозвілля та відпочинок, їх відхилення досить незначне і становить 0,05%. Найменша ж чисельність туристів була зафіксована у категорії спеціалізований туризм. Що стосується Запорізької області, то зменшення загальної чисельності туристів становить – 2 604 ос., тобто 3%. Найбільший приріст числа туристів був у категорії інше і становив +168,2%. А найбільше зменшення числа туристів спостерігається у категорії спеціалізований туризм на -90%. Це свідчить про те, що внутрішні та міжнародні туристи не зацікавлені у відвіданні області. Досить позитивним аспектом, щодо популяризації саме історико-культурного туризму посприяло проведення фінальної частини Євро 2012 в Україні, адже іноземні вболівальники мали змогу ознайомитися з культурною спадщиною нашої держави. Важливим моментом аналізу туристичних потоків є врахування вікової структури туристів (рис. 2). Даний аналіз дозволить краще зрозуміти який туристичний і екскурсійний продукт варто пропонувати.

На основі діаграми можна побачити, що серед подорожуючих осіб до 28 років, найбільше мандрують особи віком 0-14 років. Ця категорія дітей майже завжди подорожує з батьками, а отже можна зробити висновки, що батьки привозили своїх дітей на відпочинок, а також відвідували екскурсії історико-культурного характеру у 2010 р. менше на 1,3% ніж у 2009 р. Серед туристів віком 15-17 років також спостерігається

зменшення їх чисельності на 636 ос., тобто на – 12,1%. Це категорія дітей шкільного віку, отже зменшилася кількість шкільних поїздок з пізнавальною та рекреаційною цілями. Позитивну тенденцію бачимо у категорії віком 18-28 років, приріст становить +1 101 ос., тобто 16,2%. Це говорить про те, що свідома молодь прагне подорожувати по області більше. Це може бути спричинено великою кількістю цікавих культурно-історичних об`єктів та великим потенціалом природно-рекреаційних ресурсів. Отже варто звернути увагу на створення туристичного продукту орієнтованого на дітей віком 0-14 років та їх батьків, а також для молоді віком 28-28 років.

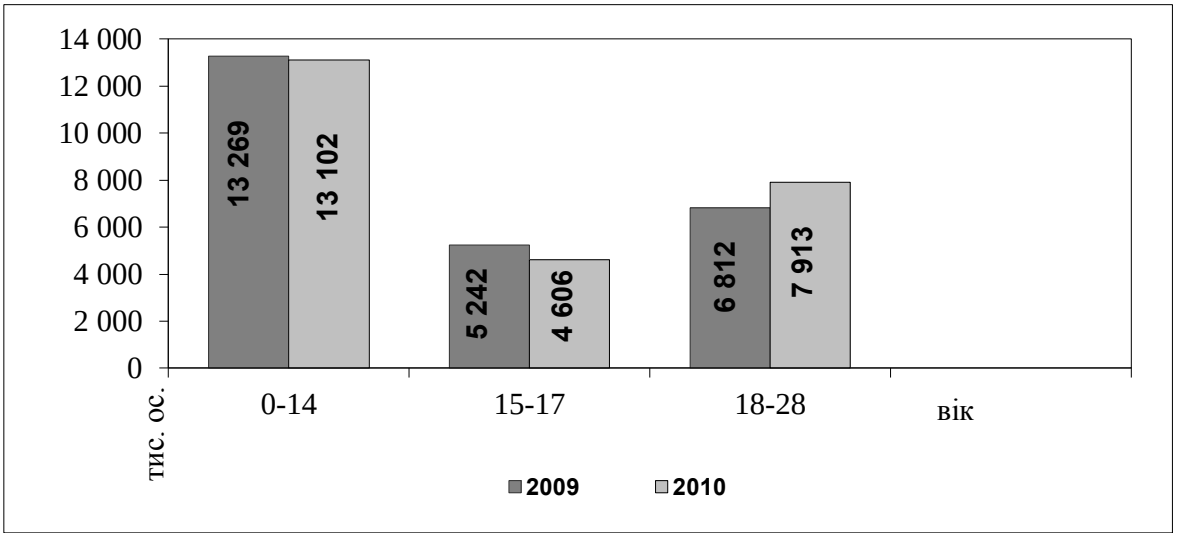

Рис. 2. Розподіл туристів по Запорізькій області за віком

Аналізуючи розвиток культурно-пізнавального туризму в області неможна оминути увагу екскурсійний продукт. Весь спектр досліджених екскурсій можна поділити на блоки: 1) Екскурсії по Запоріжжю; 2) Екскурсії Старою частиною міста (Старий Олександрівськ); 3) Екскурсії по о. Хортиця; 4) Міжрегіональні екскурсії та 5) Міжрайонні маршрути.

Зробивши аналіз пропонованих туристичних маршрутів та туристичних підприємств, що їх пропонують, можна зробити наступні висновки. Найбільше туристичних маршрутів пропонують туристичні підприємства ПП «Магі-Тур» та ТОВ «Фортуна-тур», а найменше – ТА «Браво-тур». Найбільш цікавими маршрутами є «Місто, що тримає в долонях Хортицю», «Легенди та бувальщини острова Хортиця», «Новомиколаївський кінний завод» та «Від Великого Лугу до Меотіди».

Дослідивши цінову політику на пропоновані тури, можна зробити висновки, що екскурсійний тур по Запоріжжю має середню ціну 260 грн., включаючи харчування та екскурсії. Цінова політика міжрайонних та міжрегіональних екскурсій дуже різноманітна і залежить від тривалості поїздки, відстані і наповненості туру, але в середньому складає 560-600 грн. Це не дуже дешево, але ціна досить прийнятна, зважаючи на те, що особисті витрати зменшені до мінімуму за рахунок грамотного розрахунку ціни на туристичний продукт. Ціна більшості екскурсій включає повне

харчування, проживання та вхідні екскурсійні білети. За додаткову плату туристи можуть розширити культурну програму чи відвідати додаткові експозиції.

Висновки. Отже, проаналізувавши історико-культурний потенціал та показники розвитку туризму в Запорізькій області, можна зробити наступні висновки: історико-культурний потенціал Запорізької області є дуже привабливим для внутрішніх та іноземних туристів (так згідно проведеної оцінки область коефіцієнт пізнавальної цінності становить 0,65, а отже ресурси є високоатрактивними); найперспективнішими об`єктами відвідання є: комплекс пам'яток Нацонального заповідника «Хортиця» (в т. ч. кінний театр «Запорізькі козаки» та «Скіфський стан»), історико-археологічний заповідник «Кам'яна могила», історико-архітектурний музей-заповідник «Садиба Попова», Микитинська фортеця; ресурси області дозволяють розробити велику кількість туристичних маршрутів з залученням активних видів туризму; цільова аудиторія для туристичного продукту – діти 0-14 років з батьками та молодь 18-28 років (у 2010 р. + 16,2% в порівнянні з 2009 р.); туристичні потоки дуже нестабільні і мають тенденцію до зменшення (наприклад, найбільша чисельність туристів була у 2003 р., якщо порівняти цю цифру з 2010 р., то зменшення склало 93%); має бути звернена належна увага по догляду за історико-культурними об`єктами та їх обладнання для людей з обмеженими можливостями, а також створення належної інфраструктури (наприклад, Микитинська фортеця не має належної туристичної інфраструктури). Отже, Запорізька область має багатий та високоатрактивний історико-культурний потенціал для розвитку вітчизняного та іноземного туризму. Древні поселення, місця козацької слави, новітні споруди – все це передумова для розвитку історико-культурного туризму.

1. Концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку Національного заповідника «Хортиця» на період до 2016 р. / Інтернет-ресурс – [режим доступу] http://www.ostrov-hortica.org.ua/ru/koncepciya.html
2. Кравців В. С., Гринів Л. С., Копач М. В., Кузик С. П. Науково-методичні засади реформування рекреаційної сфери. – Львів: НАН України, 1999. – 78 с.
3. Могильний С. Дослідження істотко-культурного, курортно-туристичного пріоритету розвитку Запорізької області: Аналітичний звіт. – Запоріжжя: б/в, 2007. – 78 с.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики / Інтернет-ресурс – [режим доступу] http://ukrstat.gov.ua/.
5. Полинова Н. Ф. Оценка необходимого и достаточного времени на осмотр зкскурсионных обьектов // Социально-географические проблемы повышения зффективности туристско-зкскурсионного обслуживания. – Минск: Беларуский ун-т, 1978. – С.100 – 104.
6. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: Статистичний бюлетень. – К.: Держкомстат, 2010. – 99 с.
7. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2015 р. – Запоріжжя, б/в, 2010. – 119 с.
8. Туристичні маршрути Запоріжжя. До Чемпіонату Європи з футболу 2012 р.: Довідник. – Запоріжжя: АА Тандем, 2011. – 48 с.

УДК 730:726.1 (477.83–25): 379.85

Каднічанський Д.А., Грицюк І.М.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Описуються особливості розвитку подієвого туризму у Львівській області. Розглядаються види подій, особливості їх організації. Висвітлюються проблеми та перспективи розвитку.

Ключові слова: подія, фестиваль, мистецькі та спортивні заходи, подієвий туризм, подієвий тур.

Описываются особенности развития событийного туризма во Львовской области. Рассматриваются виды событий, особенности их организации. Освещаются проблемы и перспективы развития.

Ключевые слова: событие, фестиваль, художественные и спортивные мероприятия, событийный туризм, событийный тур.

The features of event driven tourism in Lviv region. We consider the types of events, features of their organization. Highlights the problems and prospects.

Keywords: event, festival, arts and sports events, event driven tourism, eventful tour.

Постановка проблеми дослідження. Подієві тури, що поєднують в собі традиційний відпочинок та участь в різноманітних подіях по всьому світу, поступово завойовують все більшу популярність. На цьому фоні значний інтерес представляє подієвий (event) туризм. При правильній організації його ресурсний потенціал є необмеженим. За останні роки значна кількість подій відбувається як у Львові, так і в області. З огляду на відмічене, дослідження розвитку подієвого туризму у Львівській області є актуальним.

Метою статті є визначення стану та особливостей, перспектив та актуальних шляхів розвитку подієвого туризму у Львівській області.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Не дивлячись на те, що подієвий туризм – явище відносно молоде, теоретично-методологічним аспектам його розвитку присвячено чимало публікацій, зокрема, А. Алєксандрової, А. Бабкіна, Г. Долженка, О. Костюк, А. Сидора, П. Тищенка та ін. Проте, особливостям розвитку цього виду туризму на Львівщині увага дослідників практично не приділяється.

Одним із перспективних напрямів за оцінками Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) є подієвий або ж івент (event) туризм. Слово Event (подія, захід) в англійській мові має дуже багато значень, як соціально-культурне, так і технічне і навіть філософське, або ж трактується як запланована соціально-суспільна подія/захід, яка відбувається в певний час і з певною метою, і має певний резонанс для суспільства. До видів івенту (event) можна віднести [2]: фестивалі, карнавали, паради, святкування; конференції, форуми, симпозіуми, круглі столи; освітні заходи: семінари, тренінги, курси підвищення кваліфікації; спортивні змагання (наприклад, Олімпійські ігри); концерти, покази фільмів, театральні постановки; ювілеї, весілля, торжества; ділові події: виставки,

ярмарки, торгівельні шоу, презентації, відкриття підприємств, прийоми, заходи, пов'язані з просуванням торгівельної марки і т. д. У сучасному світі сформувалася ціла індустрія щодо організації подій, яка поділяється за характером події та кінцевою метою.

Українські та зарубіжні науковці (П. Тищенко, А. Бабкін, В. Мяо) визначають подієвий туризм як вид туризму, що спрямований на відвідини подій, які відбуваються в тому чи іншому регіоні, при цьому основна мета подорожі приурочена певній події, в якій турист прийматиме пасивну (спостерігача) або активну участь [1, 6]; туристичну діяльність, пов'язану з різноманітними і значними соціальними та громадськими подіями, а також рідкісними природними явищами, що приваблюють своєю унікальністю, екзотичністю, неповторністю великі маси співвітчизників і туристів із зарубіжних країн [6].

У науковій літературі всі події, що сприяють розвитку подієвого туризму згруповують і класифікують за наступними напрямами [4, с.116]: громадські, мистецькі, спортивні, культурно-історичні, економічні і політичні, релігійні

Виклад основного матеріалу. Львів та область мають значні ресурси для розвитку подієвого туризму завдяки насиченій культурній програмі, розвиненій інфраструктурі (наразі у Львові налічується понад 8000 місць лише у готелях; працюють більше, ніж 700 закладів харчування; є вільні WiFi зони у центрі міста; існує гарне сполучення з багатьма країнами світу завдяки авіарейсам (Lufthansa, Austrian Airlines, LOT, CarpatAir, low-cost-перевізник Wizzair). Львів має найбільший туристичний потенціал в Україні. Зважаючи на це доцільним і перспективним є проведення в місті культурних заходів, що приваблюють туристів. Розглянемо основні фестивалі та інші культурні події, що відбуваються у Львові та області.

На основі експертних досліджень Державної служби туризму і курортів та «Ради з питань туризму і курортів» у 2009 р. Львову присвоєно статус культурної столиці України. Однією з підстав такого досягнення є проведення в місті понад 100 фестивалів щорічно [9].

У Львові започатковано низку міських фестивалів (міських свят), різних за тематикою, що створюють імідж Львова як фестивального міста. Протягом року відбувається 9 міських свят: «Великдень у Львові» (в рамках свята з 2011 р. відбувається Фестиваль Писанок), Свято Батяра (проходить з 2008 р.), Фестиваль мистецтв «Літо на Ринку» (починає свою історію з 13 липня 2007 р.), Фольклорний фестиваль «Етновир» (проходить з 2008 р.), Свято кави «На каву до Львова» (відбувається з 2007 р. на початку осені), «Свято Шоколаду» (проходить з 2008 р. навесні), Львівський міський фестиваль пива (відбувається щорічно з 2008 р.), Свято сиру і вина (проводиться з 2010 р.), «Свято Пампуха» (відбувається на Різдво з 2008 р.). Окрім цього також у Львові проходять й інші фестивалі різноманітної тематики.

Особливу увагу варто приділити фестивалям театрального мистецтва. Фестиваль аматорського театрального мистецтва «Драбина»

відбувається щорічно з 2004 р. Учасниками фестивалю є аматорські колективи з України та закордону [23].

Міжнародний театральний фестиваль «Золотий лев» є державним плановим фестивалем України, який відбувається кожні два роки у Львові на базі театру «Воскресіння». Заснований 1989 р., коли у Львові було проведено Всеукраїнський огляд недержавних театрів-студій. Традиційно фестиваль розпочинається і завершується карнавалом, коли вулицями міста проходять всі його учасники [24].

Музичні фестивалі Львова представлені фестивалями сучасної музики («Контрасти»), органної («Діапазон»), давньої, єврейської («LvivKlezFest»), альтернативної («Руйнація»), джазовими («Флюгери Львова», «Jazz Bez»), рок-фестивалями («Stare Misto») та ін.

Якщо у Львові фестивалі відбуваються цілорічно, то в області вони представлені в основному літніми фестивалями, що найбільше приваблюють молодь, хоча є й частка туристів середнього та старшого віку.

Одним з найпопулярніших фестивалів, що з 2007 р. щорічно відбувається в с. Підкамінь, Бродівського р-ну є міжнародний ентофестиваль «Підкамінь». Цільовою аудиторією є молодь віком до 30 років, не вимоглива до комфорту. У 2008 р. фестиваль відвідало понад 10 тис. осіб [16].

Інше спрямування має міжнародний екологічний фестиваль «Верхобуж», що проходить з 2008 р. в с. Верхобуж біля витоку р. Західний Буг. Фестиваль популяризує природну пам’ятку, що довгий час була занедбана. Привабливим чинником слугує також знаходження неподалік пам’ятки архітектури – Золочівського замку [25].

Історичний фестиваль «Ту стань!» відбувається в с. Урич, Сколівського району. Метою фестивалю є відновлення та популяризація української середньовічної культури загалом та наскельного міста-фортеці Тустань – унікальної пам’ятки історії, археології, архітектури та природи, яка не має аналогів у Європі – зокрема [5].

В Сколівському районі проходить також фестиваль «Славське-Рок», родзинкою якого є мальовничі карпатські пейзажі, гірські річки. Фестиваль має музичну, спортивну, екологічну, мистецьку програми [26].

Музичний фестиваль «Захід» в 2009 р. відбувався на території давньоруського городища у Звенигороді, у 2010 р. – на території замку XVI ст. в Старому селі. Рішення провести фестиваль в замку було прийнято з метою розвитку та популяризації пам’яток архітектури. Натомість у Звенигороді у 2010 р. відбувся молодіжний музичний фестиваль «Наш Fest! Звенигород». У 2011 р. фестиваль «Захід» пройшов на базі Сонячна галявина у с. Родатичі за 30 км від Львова [33].

Фестиваль «Зашків» проводять в середині червня з 2006 р. на батьківщині полковника Євгена Коновальця. Фестиваль має на меті виховання української молоді у дусі національних традицій, духовності та патріотизму, формування свідомої громадянської позиції, створення умов

для самореалізації молоді, заохочує до налагодження дружніх відносин між молодіжними лідерами з усіх областей України. У різні роки на святі збиралось від трьох до десяти тисяч осіб [12].

Міжнародний фестиваль мистецтв «Фортмісія» відбувається на території оборонних фортів Перемишля неподалік с. Поповичі Мостиського р-ну з 2009 р. Фестиваль має музичну, літературну, драматургічну, спортивну програми, а також ленд-арт проекти. Це один з небагатьох фестивалів, про який відомо на території інших країн, а саме у Польщі. Фестиваль «Фортмісія» був визнаний Association of European Border Region «Sail of Papenburg» кращим інноваційним євроінтеграційним проектом 2009 р. у Європі [27].

Фестиваль лемківської культури «До тебе лину, рідна земле» проходить в с. Нагірне, Самбірського району з 2004 р. Фестиваль знайомить з історією лемків, традиційними лемківськими піснями і танцями. У 2010 р. фестиваль відвідала 1 тис. осіб [35].

У с. Кульчиці Самбірського району на Львівщині відбувається фестиваль української слави «Кульчиці-фест». Концепція фестивалю включає промоцію регіону, розвиток туризму, відродження українського духу, популяризацію історичних особистостей Самбірщини (Юрія Кульчицького, Петра Конашевича-Сагайдачного) [35].

Молодіжний фестиваль туристичної пісні «Бабине літо» відбувається у с. Верещиця Яворівського району ще з 1999 р. Основною метою проведення фестивалю є підвищення престижу української туристичної пісні серед студентської молоді, сприяння зростанню авторитету та формуванню іміджу Яворівського НПП як центру туризму і відпочинку, популяризація екологічного туризму на природоохоронних територіях та примноження народних традицій серед молоді [10].

Турківське товариство «Бойківщина» у 1992 р. організувало Всесвітні Бойківські фестини, які проводяться через кожні п`ять років. Це величне дійство, супроводжується неповторними сурмами трембіт та мелодіями троїстих музик. До гірського краю приїжджають туристи і гості не лише з усіх куточків України, а й з далекого та близького зарубіжжя: США, Канади, Великобританії, Польщі, Естонії, Білорусії, Казахстану, що мають родинне коріння у бойківському краї [13].

Отже головною спільною рисою фестивалів Львівської області є те, що всі вони відбуваються влітку або на початку осені, що визначає специфіку їх проведення – це фестивалі просто неба.

Розглянувши фестивалі Львівської області можемо виділити такі їх риси:

- зростання кількості та масовий характер;
- орієнтація на молодого туриста;
- звернення до культурних традицій, народних промислів, прив’язка до етнографічної спадщини регіону;
- розвиток гастрономічних фестивалів;
- різноманітність видів діяльності, що пропонується;

- приурочення фестивалів до святкових подій;
- українське, патріотичне спрямування;
- поява спеціалізованих фестивалів (напр. феєрверків);
- стимулювання розвитку прилеглої інфраструктури.

Багато у Львові проводиться і мистецьких подій та акцій. Звання культурної столиці підтверджують численні художні та фотовиставки, спектаклі, презентації, концерти та свята. Потужними мистецькими осередками, що регулярно влаштовують різноманітні заходи такого характеру є мистецькі галереї, театри, тематичні клуби, музеї.

В останні роки у Львівській області поширюється інтерес до таких видів подій як різного роду виставки, ярмарки, конференції, семінари, форуми. За тематикою це можуть бути бізнесові, торгівельні чи освітні події.

Одним із організаторів бізнес-подій у Львові є Клуб Ділових Людей (http://www.bc-club.org.ua) – міжнародний бізнес-клуб, створений з метою налагодження ділових контактів, обміну досвідом та постійного підприємницького розвитку ділових людей. Протягом року в Клубі проводиться близько 120-140 бізнесових, навчальних та відпочинкових заходів, працюють рекомендаційна система, електронна бібліотека, веб-семінари, міжнародні проекти тощо [18].

Протягом 2011 р. було проведено цілий ряд майстер-класів («Креатив у бізнесі», «Набір персоналу та управління командою», «Маркетинг B2B» та ін.), тренінг-семінарів та практичних семінарів («Як навчитись позиціонувати марку, товар/послугу чи підприємство», «Оподаткування бізнесу», «Маркетинг-план компанії» та ін.), консультаційно-навчальний захід «Методики розвитку бізнесу», презентація найбільшого зібрання бізнес-літератури в Західній Україні, навчально-бізнесова зустріч «Класика та новаторство успіху» з відомим ресторатором Марком Зархіним, бізнес-ігри, тренінги та інші заходи. В рамках Форуму 360° у 2011 р. відбулось 5 бізнес-заходів на різні теми. У планах на 2012 р. проведення 10 бізнес-заходів Форуму 360° [18].

На Львівщині у м. Трускавець в жовтні традиційно проходить Міжнародний економічний форум (рік заснування – 2002 р.), що став потужною дискусійною платформою для лідерів східноєвропейських держав, політиків, економістів, фінансистів і бізнесменів [21].

Традиційною вже стала туристична конференція «Перемагай з левом», що проходить у Львові щорічно восени з 2009 р. На конференції розглядаються актуальні шляхи розвитку туристичної сфери Львова а також інших європейських міст. Зокрема, в рамках конференції у 2010 р. відбувся вступ Львова до Міжнародної Асоціації «European Cities Marketing». Конференція проходить у форматі тематичних сесій. Учасниками конференції є європейські експерти з питань туризму та маркетингу міст; представники туристичної галузі Львова та інших міст України, місцеві та регіональні політики, представники провідних компаній Львова, активні студенти, молоді науковці [32].

Спортивні змагання посідають чільне місце серед інших подій Львова та області. В регіоні проходить низка змагань, що вже стали традиційними та залучають як учасників так і глядачів. Спорт у Львові має давню історію: у місті відбулися перші в Україні футбольний (1894), хокейний (1905) та ватерпольний (1914) матчі. У той час, коли в Російській імперії та СРСР спорт лише поширювався, на теренах Австро-Угорщини, а потім Польщі ще у довоєнний період регулярно проводили міжнародні змагання та турніри.

Щороку у місті проводиться наймасштабніший фестиваль-турнір футбольних фанів у Східній Європі «Єврофан». Вперше фестиваль відбувся у 2007 р., його організатором є ГО «Карпати» [15].

Популярністю користуються змагання зі спідвею та мотокросу. У Львові спідвеєм займається спортивний клуб «СКА-Спідвей». На стадіоні СКА регулярно проводяться етапи Чемпіонатів Європи, Кубка середньоєвропейського мотоциклетного союзу, а також національні Чемпіонати України: командний, особистий, серед юніорів, серед пар та Кубок України [30]. Міжнародний кубок з мотокросу «Sokilnyky EXTREME» проводиться в с. Сокільники Львівської області з 2007 р. [22].

Міжнародні змагання з плавання «Львів Оупен» вперше відбулись у Львові у 2011 р. [7]. Регулярно відбуваються танцювальні змагання, наприклад Міжнародні змагання зі спортивних танців “Львів-Лідер”. Крім того Львів славиться міжнародними турнірами з художньої гімнастики, серед яких такі: «Зимова казка» (з 2006 р.), «Золоте левеня» (з 2006 р.), «Багіра» (з 1997 р.). Крім того Міжнародна федерація гімнастики і Федерація гімнастики України підписали угоду про проведення в Україні 32-го чемпіонату світу з художньої гімнастики в 2013 році [90]. Щорічно (з 2009 р.) у Львові проходить Міжнародний тенісний турнір 3-ої категорії ITF UKRZAKHID [19].

Проте найбільш вагомою спортивною подією України загалом та Львова зокрема є Чемпіонат Європи з футболу «Євро-2012», що відбувся цього року. Це третя за значенням подія серед всіх спортивних подій. Євро-2012 – перший реальний спільний проект України та Європи. Чемпіонат став значним кроком до інтеграції в європейські стандарти життя та підняв імідж України як туристичної країни.

Організацією подій у Львові та області займається низка організацій.

Одним із організаторів фестивалів та мистецьких виставок у Львівській області є мистецьке об’єднання «Дзиґа» – організація митців, громадських діячів, підприємців у формі об’єднання різноманітних культуро-творчих проектів та об’єктів. Об’єднання долучилось до організації таких фестивалів як «Підкамінь», «Флюгери Львова», «Jazz Bez», «Фортмісія», Тижня українського мистецтва [27]. В галереї «Дзиґа» постійно оновлюються виставки сучасного мистецтва.

Музей Ідей — галерея, заснована львівським художником Олесем Дзиндрою 1992 р. За роки існування в Музеї Ідей було розроблено, створено й реалізовано велику кількість культурно-мистецьких акцій,

найбільш відомі з них: міжнародний фестиваль незалежного кіно «КіноЛев», фестиваль традиційних художніх ремесел «Львів — столиця ремесел», територія вільних пластичних ідей «Бернарденгарден», міжнародний пленер художників, що працюють у техніці гутного скла «СклоКоко», міжнародна мистецька ініціатива «ЛеоПолтвіс» [28].

Кінофестивалями у Львові займається в основному проект «Артхаус Львів», що є спільним проектом ГО Творча майстерня «Штука» (Львів) та компанії «Артхаус Трафік». Учасники проекту займаються організацією фестивальних показів, особливих прем'єр авторського кіно у кінозалах Львова, зустрічей з відомими режисерами, майстер класів [29].

Неприбуткова громадська організація «Форум видавців» створена 1995 р. з метою об'єднання зусиль усіх зацікавлених осіб для сприяння розвитку українського книговидання, популяризації української книги і читання, підвищення культурного і освітнього рівня українських громадян. Діяльність громадської організації «Форум видавців» полягає в реалізації програм, а також організації та проведенні виставок, фестивалів, презентацій, конференцій та інших заходів, спрямованих на підтримку та розвиток освіти і культури, в т.ч. читання, літератури, книговидання, бібліотечної сфери [34].

Організатором міських свят Львова виступає компанія ДікАрт. Компанія заснована у 1998 р. і успішно працює на концертному та рекламному ринку України, вона є організатором найбільших концертних заходів Львова. Окрім міських свят компанія долучилась до організації рок-фестивалю «Stare Misto», головним організатором якого є «Перша приватна броварня» [17].

Деякі фестивалі у Львові також проходять за сприяння міських культурних структур: Львівської обласної ради, Львівської міської ради, управління культури та туризму, Львівської обласної філармонії та ін. В районі цим займаються районні та селищні ради. У більшості випадків фестивалі проходять без участі чи сприяння владних структур. В організації таких фестивалів беруть участь приватні підприємці («Славське Рок»), директори заповідників («Ту стань!»). У фінансуванні допомагають спонсори та інвестори. Також було вирішено, що у 2012 р. на гастрономічні культурні заходи кошти з міського бюджету виділятись не будуть, такі фестивалі можуть отримати лише організаційну та інформаційну підтримку.

Організацією бізнесових та освітніх подій займаються різноманітні організації (Lviv StartUp), в тому числі й громадські (Школа психологічного експерименту, Молодь демократичного альянсу), тематичні клуби (Клуб Ділових Людей). Виставковою діяльністю керують ЗАТ «Гал-ЕКСПО» та Львівська торгово-промислова палата. Спортивними подіями займаються в основному спортивні клуби, часом їм допомагає міська влада.

На сьогодні не існує загального механізму правового регулювання фестивального та подієвого туризму в Україні. Розробка пропозицій з

питань державного регулювання такої діяльності, а також організація проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних мистецьких фестивалів і конкурсів знаходиться під юрисдикцією Міністерства культури України. Практично ж фестивалі в Україні регулюються лише власними Положеннями про проведення, або ж вимогами керівних організацій (наприклад "Етновир" під егідою СІОФФ).

Подієві ресурси часто виступають складовою частиною туристичного продукту області, працівники туристичних фірм включають відвідування подій у програму турів. В рамках турів найчастіше пропонують відвідати Свято шоколаду, Фестиваль кави, Свято пампуха, події, що відбуваються під час різдвяних та пасхальних свят. Такі тури пропонує «Міст-тур», «Вир мандрів», «Галіція-тур» та інші туроператори Львова. Крім того організовуються тури на фестиваль середньовічної культури «Ту стань». Туроператор «Міст-тур» організовує автобуси на фестиваль «Фортмісія».

Різноманітні за типом події все частіше виступають як самостійний туристичний продукт. Програми кількаденних фестивалів, таких як Свято Шоколаду, Свято Пампуха, День батяра та інші, є цілком самодостатніми та різноманітними, вони часто не потребують доповнення іншими елементами туристичного продукту окрім проживання. Як окремий туристичний продукт крім того можна розглядати такі святкування як Великдень у Львові, Різдво у Львові, День Львова, під час яких відбувається низка різноманітних заходів та подій – фестивалів, концертів, ярмарок, парадів. Ці події мають значну культурну складову, в їх основі лежать давні народні традиції.

Зрештою, кількість подієвих турів по Львівській області досить мала, хоча подій є надзвичайно багато. Туроператори неохоче включають відвідання фестивалів в програми турів, воліючи займати туристів екскурсіями, з яких вони можуть більше заробити. Серед усіх типів подій фестивалі є найбільш поширеними у Львівській області та мають найбільший потенціал як засоби приваблення туристів. За останні 10 років число фестивалів зросло, є значна частина таких, що проводяться щорічно протягом 3-5 років. Кількість відвідувачів фестивалів з кожним роком також зростає (див. табл. 2.).

Таблиця 2. Відвідуваність міських свят у м. Львів (ос.) (І.Грицюк, 2012)

	Кількість осіб / Рік				
Назва фестивалю	2007	2008	2009	2010	2011
Етновир	-	16000	19000	25000	45000
Свято шоколаду	-	15000	16000	14000	16000
Свято кави	5000	10000	15000	17000	40000
Свято сиру та вина	-	-	-	10000	15000
Свято пампуха	-	700	10000	13000	15000

Найбільшою популярністю серед місцевих жителів та туристів користуються міські фестивалі, які, крім того, туроператори включають у програми своїх турів.

З-поміж інших видів туризму, що розвиваються на Львівщині, подієвий туризм виступає одним з найперспективніших, хоч і досить молодим та не достатньо вивченим. Серед різноманітних методів промоції на сучасному етапі доцільно виокремити такі види подієвих ресурсів як фестивалі, кількість яких, особливо на Львівщині, є значною і постійно зростаючою. Зрештою поряд з перспективами використання фестивалів, як засобу промоції туристичного потенціалу є і певні проблеми.

Незадовільним, на нашу думку, є стан загальної інфраструктури (дороги, водопостачання та водовідведення, теплопостачання, засміченість побутовими відходами) та недостатній рівень розвитку комунікаційної інфраструктури (рівень телефонізації та зв'язку, інформатизація та доступ до мережі Інтернет, транспортне сполучення).

Подієвий туризм позитивно впливає на розвиток туристичного потенціалу Львівської області. Події сприяють формуванню бренду Львова як міста з багатими культурними традиціями, гастрономічної та фестивальної столиці, слугують засобом промоції регіону, сприяють міжнародній співпраці, мають вплив на розвиток прилеглої інфраструктури та залучають все більше число відвідувачів, головною метою яких є відвідування культурних подій. Події сприяють самозабезпечуючому розвитку міст та сіл, привертають увагу до цікавих туристичних об’єктів. Подієві ресурси самостійно або у комплексі з іншими входять до складу туристичного продукту Львівщини. Існують тури, що передбачають відвідання того чи іншого фестивалю. Проте подібних організованих турів є надзвичайно мало. Аналіз туристичних потоків свідчить про поступове зростання кількості іноземних туристів, що приїжджають в область. Кількість туристів, що звернулись за інформацією у ТІЦ в 2011 р. порівняно з 2010 р. зросла, а предметом їх звернень у 15% випадків були події. Результати проведеного нами опитування молоді свідчать про їх часткову поінформованість у подієвому туризмі, проте зацікавленість у поїздках такого роду. Найпопулярнішими серед молоді визначені музичні, розважальні, культурні та мистецькі події.

Отже, можемо зробити висновки, щодо стану та перспектив розвитку подієвого туризму у Львівській області. Можна сказати, що події є важливою складовою туристичного продукту області, вони є різноманітними за видами та користуються популярністю серед туристів, разом з тим події позитивно впливають на розвиток туризму Львівській області, вони використовуються як засіб промоції туристичного потенціалу регіону та формують бренд Львова та області. Проте власне подієвий туризм розвинутий ще не достатньо, про що свідчить незначна кількість подієвих турів. Є певні проблеми, породжені недостатнім вивченням явища подієвого туризму, відсутністю державної програми розвитку туризму, невеликим досвідом в організації подій. Зважаючи на

це, вважаємо за доцільне вивчати та розвивати подієвий туризм у Львівській області, що сприятиме її розвитку не лише як туристичного регіону але й як регіону комфортного для життя.

1. *Бабкин А.В. Специальные виды туризма. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. - 252 с.*
2. *Бекнура К. Франчайзинг в Казахстане. – Алмата: BookinEast, 2007.*
3. *Смаль І.В. Туристичні ресурси світу: навчальний посібник / Смаль І.В. - Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.*
4. *Долженко Г.П. Событийный туризм в Западной Европе и возможности его развития в России / Г.П. Долженко, А.В. Шмыткова // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Серия: Общественные науки. – 2007. – № 6. – С. 116-119.*
5. *Кирчів А. ...І сказав володар: «Ту стань!» // Карпати. Туризм. Відпочинок – №10 (22), жовтень 2007.*
6. *Тищенко П.В. Теоретичні аспекти та розвиток подієвого туризму регіону. – Науковий вісник Ужгородського університету, 2011.*
7. *Відбудуться міжнародні змагання "Львів Оупен" // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://lviv24.com/home/showSingleNews.do?vidbudutsya_mizhnarodni_zmagannya_lviv_oupen&objectId=74441*
8. *Водне поло сто років тому // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://waterpolo.org.ua/*
9. *Львів обрано культурною столицею України // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.zaxid.net/newsua/2009/4/28/145416/*
10. *На Яворівщині відбудеться фестиваль "Бабине літо" // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://galinfo.com.ua/news/95111.html*
11. *Усі шляхи ведуть до Львова // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://hockey.sport.com.ua/news/45667*
12. *Фестиваль «Зашків – 2011 // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://lviv-online.com/ua/events/festival/festyval-zashkiv-%E2%80%93-2011/*
13. *Офіційна сторінка Турківського району. - http://www.turka.com.ua/boyky.php*
14. *Офіційний сайт Гастрономічного фестивалю "Львів на тарілці". – http://www.lvivontheplate.com.ua/*
15. *Офіційний сайт ГО Карпати // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://gokarpaty.org/*
16. *Офіційний сайт Етнофестивалю «Підкамінь» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://pidkamin.ridne.net*
17. *Офіційний сайт компанії «Дік Арт» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.dikart.com.ua*
18. *Офіційний сайт Клубу Ділових Людей // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.bc-club.org.ua*
19. *Офіційний сайт Львівської обласної федерації тенісу України // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://tennis-lviv.net/articles_4.html*
20. *Офіційний сайт Львівської федерації гімнастики // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://ufg.org.ua/*
21. *Офіційний сайт Міжнародного економічного форуму // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.lvivforum.com.ua*
22. *Офіційний сайт Міжнародного кубку з мотокросу "Sokilnyky EXTREME" // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.motocross.com.ua*
23. *Офіційний сайт Міжнародного театрального фестивалю "Драбина" // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://drabyna.lviv.ua/*

24. Офіційний сайт Міжнародного театрального фестивалю «Золотий Лев» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://golden-lion.com.ua
25. Офіційний сайт Міжнародного фестивалю «Верхобуж» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://zolochiv.ridne.net
26. Офіційний сайт Міжнародного фестивалю «Славське рок-фест» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://slavskerock.in.ua/
27. Офіційний сайт МО «Дзига» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://dzyga.com/
28. Офіційний сайт Музею Ідей // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.idem.org.ua/
29. Офіційний сайт проекту «Артхаус Львів» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://arthouse.lviv.ua
30. Офіційний сайт спортивного клубу «СКА-Спідвей» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.ska-speedway.lviv.ua
31. Офіційний сайт туристичної агенції Надії Облещук // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://okraina.com.ua
32. Офіційний сайт туристичної конференції «Перемагай з левом» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://congress.lviv.ua
33. Офіційний сайт фестивалю «Захід» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://3axid.org
34. Офіційний сайт «Форуму видавців» // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.bookforum.ua/
35. Портал про фестивалі в Україні // [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://festyvali.org.ua/

УДК 528.94 : 528.952

Щеглов О.В.

СКЛАДАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СХЕМИ-ПУТІВНИКА ІСТОРИЧНИМИ ПАМ'ЯТКАМИ М. КИЄВА «AHEAD TO THE PAST»

Стаття присвячена опису процесу створення інтерактивного електронного путівника пам'ятками Києва «Ahead to the Past» («Вперед у минуле»). Розглянуто програмне забезпечення, котре використовувалося при створенні путівника, та наведено можливості й функції, які можна впроваджувати в подібні твори у майбутньому. Приділено увагу існуючим проектам даної тематики в середовищі Internet.

Ключові слова: історичні пам'ятки, туристична схема-путівник, електронний путівник.

Статья посвящена описанию процесса создания интерактивного электронного путеводителя достопримечательностями Киева «Ahead to the Past» («Вперёд в прошлое»). Рассмотрено программное обеспечение, которое использовалось при создании путеводителя, и приведены возможности и функции, которые можно применять в подобных произведениях в будущем. Уделено внимание существующим проектам данной тематики в среде Internet.

Ключевые слова: исторические достопримечательности, туристическая схема-путеводитель, электронный путеводитель.

The article is devoted to describing of process of making out of the interactive electronic guide scheme of the historical monuments of Kiev «Ahead to the Past». It was viewed computer software which was used during working out of the guide. Possibilities and

functions which can be used in such works in the future were given too. Some attention was devoted to different projects of such kind which were created earlier and used for Internet.
Key words: historical monuments, tourist guide scheme, electronic guide.

Вступ. Головна мета створення будь-якого туристичного путівника – в інформативній, доступній і цікавій формі донести відомості про різноманітні історичні пам'ятки, культурні досягнення та інші привабливі туристичні об'єкти до якомога ширшого кола споживачів. І на допомогу в цьому завданні протягам останнього часу прийшло проникнення мережі Internet в усі сфери нашого життя. Разом із появою нових програмних продуктів почали з'являтися і нові види туристичних путівників. Адже тепер значно розширився функціональний потенціал подібних творів. Тому відтепер на просторах мережі Internet постійно з'являються нові проекти даного спрямування, які значно відрізняються один від одного своїми ідеями та призначенням.

Вихідні передумови. Протягом всього розвитку сучасної картографії значна увага приділялася розробці туристичних картографічних творів, адже вони є актуальними та мають значний попит серед користувачів, а саме туристів, краєзнавців та інших [1, 2, 4, 8]. Вивченням подібного питання займається Російський науково-дослідницький інститут культурного та природного надбання імені Д. С. Ліхачова. Результатом їхніх робіт став електронний атлас «Земля Ломоносова» [7]. Крім того подібні проекти можна використовувати не тільки в туристичній картографії – мультимедійний путівник «Математический Петербург» є яскравим прикладом того, як за допомогою путівника можна поєднати вивчення історії міста та будь-якої наукової дисципліни – наприклад, математики [5].

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Метою написання статті є підкреслення важливості й актуальності застосування новітніх технічних засобів у туристичній картографії при створенні інтерактивного туристичного путівника «Ahead to the Past». Для досягнення поставленої мети було проаналізовано різноманітні сучасні мультимедійні проекти і туристичні твори, визначено можливість застосування програмного забезпечення при створенні путівника та окреслено функції, які можна впроваджувати у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Створення проекту «Ahead to the Past» повинно засвідчити значення різноманітних творів туристичного спрямування в житті суспільства, а також показати важливість використання сучасних програмних продуктів та технічних досягнень у поєднанні із значною роллю мережі Internet у нашому повсякденному житті. Саме тому на сьогоднішній день поруч із класичними паперовими путівниками стрімко з'являються та розвиваються мультимедійні туристичні картосхеми-путівники.

В цілому ж твори даної тематики покликані привертати увагу потенційних туристів до багатого культурного та історичного надбання

міста Києва. Крім того, даний путівник призначений не виключно для туристів, а буде цікавим для істориків та києвознавців. Адже його завдання не тільки зацікавити туристів, але і відобразити історію міста на екрані комп'ютера. Цей путівник передає вигляд міста сторічної давнини, дає змогу провести паралелі між сучасним та тодішнім виглядом Києва, прослідкувати ті зміни, які відбулися з обличчям міста. Отже, коло потенційних користувачів цим путівником є справді широким, а актуальність створення таких проектів – безперечною.

Звісно, вже існують подібні твори, які можуть відрізнятися за своїм призначенням, за способом реалізації авторської задумки, тематичним навантаженням чи колом користувачів. До таких розробок варто віднести проект «Киев сквозь время», у якому поєднано карту міста (сучасну й історичну) із зображеннями та інформацію про певні визначні пам'ятки. Цей путівник користується популярністю і серед читачів Internet-порталу «Интересный Киев», і серед людей, котрі цікавляться культурним надбанням та історією столиці, та покликаний донести до користувачів цікаву інформацію про київські пам'ятки [3].

Французький проект «Paris 26 Gigapixels» являє собою панораму Парижу, реалізовану в комп'ютерному середовищі. Цей продукт дозволяє провести інтерактивний віртуальний тур до найвизначніших пам'яток міста. Зручне керування, висока роздільна здатність, наявність додаткової інформації про туристичні об'єкти та новизна цього продукту зробили його дуже популярним серед користувачів мережі Internet. Щоденно цей сайт відвідує велика кількість людей і відповідно туристична привабливість Парижу зростає ще більше. А інтеграція із соціальними мережами дозволяє поширювати цей своєрідний путівник серед значної кількості людей [11].

Варто сказати кілька слів про програмний засіб, який використовувався при створенні путівника. Flash – продукт компанії «Macromedia» (з 2005 р. – один з підрозділів «Adobe»), що дозволяє розробляти інтерактивні мультимедійні програми. Сфера використання Flash різна, це можуть бути ігри, веб-сайти, презентації, банери і просто мультфільми. Flash надає можливість використовувати медіа, звукові та графічні файли, створювати інтерактивні інтерфейси та повноцінні веб-програми із використанням PHP та XML.

Flash-файли мають розширення .swf і для перегляду вимагають наявності Adobe Flash Player, що може бути встановлений як плагін у браузер. Вихідні файли з розширенням .fla створюються в середовищі розробки Macromedia Flash, а потім компілюються в зрозумілий для Flash Player формат – .swf.

В основі Flash лежить векторний морфінг, тобто плавне «перетікання» одного ключового кадру в інший. Це дозволяє робити досить складні мультиплікаційні сцени, задаючи лише кілька ключових кадрів для кожного об'єкта. Flash використовує мову програмування ActionScript, яка за синтаксисом є схожою із JavaScript. Остання версія

мови (ActionScript 3.0) є повноцінною об'єктно-орієнтованою мовою. Порівняно з іншими плагінами, такими як Java, Acrobat Reader, QuickTime або Windows Media Player, Flash Player має достатньо малий розмір файлу інсталяції, малий час завантаження та ініціалізації. А використання векторної графіки разом з програмним кодом забезпечує малі розміри файлів Flash, що надає можливість економити трафік і зменшити час завантаження сторінки [10].

Останньою на сьогоднішній день офіційною версією програми є Adobe Flash Professional CS5. Саме вона і використовувалася при створенні туристичної схеми-путівника «Ahead to the Past».

Але також існують альтернативні програмні продукти, які можна використовувати для реалізації подібних проектів. Наприклад, це сімейство пакетів GeoMedia Professional. Проте використання подібного програмного забезпечення докорінно змінило би концепцію створюваного путівника, тому для його розробки, з огляду на можливості наявних програм, було обрано саме Adobe Flash, який дозволяє розробляти сучасні веб-сторінки, веб-застосунки, ігри чи інші електронні твори, і має в наявності значний набір різноманітних інструментів, різних за призначенням та функціональністю панелей.

Таким чином, Adobe Flash може знайти своє застосування у картографії. Звісно, для створення класичних картографічних творів існує цілий ряд інших спеціалізованих програмних продуктів – векторних редакторів, різноманітних ГІС-пакетів. Але на сьогоднішній день повноцінно застосовується в цьому ремеслі й Adobe Flash. Цьому сприяє можливість створення інтерактивних мультимедійних творів із гарною наочністю та високою естетичною привабливістю. Окремо варто зазначити, що при створенні туристичного путівника «Ahead to the Past» програмну платформу Adobe Flash було використано лише для створення анімації та посилань на галереї із зображеннями. Але можливості застосування цього програмного продукту в картографії значно ширші. Наприклад, в даному випадку ми мали вже готову картографічну основу із зображенням центральної частини міста Києва. Проте, використовуючи Adobe Flash, можна створити і власну основу, як у вигляді картосхеми чи повноцінної карти, так й у вигляді анімованого зображення.

Прикладом інтерактивного динамічного картографічного твору, створеного у середовищі Adobe Flash, є унікальний проект «Победители. Солдаты Великой войны», розроблений до 60-ї річниці Перемоги. У даному продукті яскраво використано велику кількість можливостей програми Adobe Flash. Концепція проекту полягає у відображенні хронології подій від початку і до завершення Великої Вітчизняної війни (1941-45 рр.). При чому для відображення кожної події використано поєднання візуальної, текстової та звукової складових. При запуску мультимедійної карти перед нами відкривається динамічне зображення, яке в русі відображає головні переміщення військ, напрямки бомбардувань, зміну лінії кордону, території ураження бомбовими

обстрілами, коментарі очевидців і дійових осіб та різноманітні фотографії з поясненнями чи історичними довідками тощо. Отже, карта дає можливість швидко та інформативно ознайомитися з подіями часів Великої Вітчизняної війни. Автори проекту застосували справді нестандартний підхід до відображення історії. І важливо, що головним елементом твору залишається мультимедійна карта, створена у Adobe Flash. Це новий рівень карт – карти, котрі є динамічними й анімованими. Зображення, змінюючись одне за одним, наочно представляють картину будь-яких подій [6].

Процес створення туристичної схеми-путівника «Ahead to the Past» умовно можна розділити на декілька етапів. Першим етапом стали підготовчі роботи. Вони включали в себе пошук вихідних матеріалів для туристичного путівника, які в подальшому оброблялися й редагувалися. У першу чергу постало питання пошуку схеми, яка повинна була стати основою. Розробка бажаної схеми потребувала б значного часу та оволодіння спеціалізованими програмними продуктами, які використовуються в архітектурі та проектуванні. Тому в мережі Internet на сайті ресурсі Ukrmap було відшукано вже готову детальну картосхему центральної частини міста. На ній об’ємно відображено кожну будівлю у високій якості, вона яскрава та естетично приваблива. Саме тому її було обрано як основу для створення туристичного путівника [9].

Також на цьому етапі було проведено впорядкування фотоматеріалів, які потім об’єднувалися в галереї. Джерелом листівок став мультимедійний альбом «Киев на старинной открытке» від видавничого дому «SkyHorse». Проблема полягала в тому, що понад 1000 рідкісних листівок хаотично зберігалася у корневій папці даного видання. Тому при підготовчих роботах значний проміжок часу приділявся відбору та розміщенню у відповідних папках (згідно із наявними на картосхемі та відібраними для відображення історичними пам'ятками) наявних у розпорядженні листівок. В кінцевому результаті при створенні путівника було використано понад 400 архівних зображень.

Другий етап – безпосереднє створення туристичного путівника. В свою чергу в ньому можна виділити три основні кроки: 1) оформлення та нанесення на картосхему анімованих пунсонів у середовищі Adobe Flash; 2) створення галерей із зображеннями історичних пам'яток міста Києва та їх поєднання з картографічним зображенням; 3) розробка та створення логотипу «Ahead to the Past» для туристичного путівника.

Нанесення на картосхему анімованих пунсонів проводилося за допомогою наявних у середовищі Adobe Flash інструментів та можливостей. А головною особливістю робіт стало те, що кожна нова сторінка путівника являла собою окремо створений та оформлений проект. В подальшому ці сторінки-проекти були об’єднані між собою за допомогою гіперпосилань та перетворилися у цілісний електронний путівник. Наступним кроком стало створення, редагування та оформлення галерей із зображеннями листівок. Макети галерей були знайдені у мережі

Internet, але для їх використання у путівнику варто було провести ряд важливих робіт. По-перше, задача полягала у створенні 76 папок із окремими галереями, відповідно до пам'яток, які були на них відображені. Кожна галерея створювалася української та англійською мовами, а головним завданням було відібрати та впорядкувати всі наявні фотоматеріали. По-друге, необхідно було підібрати таке оформлення для галерей, яке б підкреслювало тематику туристичного путівника в цілому. А по-третє, кожна галерея поєднувалася із сторінками путівника, створеними у Adobe Flash. Також важлива деталь робіт – двомовність путівника. Тому кожен крок виконаних робіт дублювався українською та англійською мовами. Розроблений путівник «Ahead to the Past» отримав свою назву по аналогії із трилогією Роберта Земекіса «Back to the Future» («Назад у майбутнє»). Саме тому було вирішено створити логотип путівника в стилістиці, подібній до тої, котра використовувалася у фільмі. Логотип було накреслено на папері, відскановано та оцифровано у середовищі Adobe Illustrator. А вже потім відповідним чином оформлено (рис. 1).

Рис. 1. Логотип туристичного путівника «Ahead to the Past»

Отже, головними структурними елементами створеної туристичної схеми-путівника історичними пам'ятками міста Києва «Ahead to the Past» є головна сторінка, картосхема та галереї із світлинами (рис. 2-4).

Рис. 2. Головна сторінка путівника «Ahead to the Past»

Рис. 3. Картосхема з путівника «Ahead to the Past»

Рис. 4. Галерея з путівника «Ahead to the Past»

Звісно, даний путівник є лише простим прикладом того, які мультимедійні проекти можна створювати на сьогоднішній день із використанням сучасних програмних продуктів та можливостей новітніх технологій. При цьому призначення та функціональність створюваних продуктів можуть відрізнятися кардинально, їх можливо розробляти із використанням різних програмних засобів, а використовувати як на персональних комп'ютерах, так і на будь-яких мобільних пристроях.

В цілому наведемо два напрямки можливостей та функцій, які доцільно впроваджувати та застосовувати в подальшому. По-перше, це вдосконалення та додання нових різноманітних функцій в уже створений путівник; по-друге, це розробка інших путівників (або абсолютно не пов'язаних із цим продуктів), в яких інші ідеї будуть реалізовані по-новому. Серед функцій, які в майбутньому можна впровадити у путівнику, виділимо такі:

- додати вікно з інформацією та довідкою про кожну історичну пам'ятку, зображену на картосхемі (з посиланнями на офіційні сайти тощо);

- додати до галерей зображення пам'яток не тільки на початку минулого століття, але й їхній сучасний вигляд (це полегшить порівняння вигляду міста на початку XX ст. та сьогодні, дозволить провести паралелі крізь час);
- замінити дану картографічну основу іншою, наприклад, 3-D моделлю місцевості, планом міста, космічним або аерознімком центральної частини міста, чи навіть стилізованим картографічним ретро зображенням або давньою картою Києва; також можна запрограмувати функцію переключення між всіма цими зображеннями і обирати саме те, котре є найзручнішим для користувача;
- розмістити даний путівник в мережі Internet та створити його спрощену мобільну версію для її використання на мобільних пристроях;
- інтегрувати у розроблений туристичний путівник зв'язок із сучасними соціальними мережами (Facebook, Twitter та Foursquare). Цей зв'язок дозволить швидко та зручно відмічати у даних соціальних мережах місця, які були відвідані, спілкуватися з іншими користувачами на тему історичних пам'яток міста Києва тощо.

Ще одна ідея, яка може бути реалізованою – створити подібний путівник у поєднанні з можливостями GPS. За умови поєднання путівника з даною системою позиціонування можна реалізувати виконання таких функцій:

- визначення в режимі реального часу свого положення відносно історичних пам'яток, нанесених на картосхему;
- планування свого маршруту екскурсії з використанням можливостей GPS;
- визначення пройденої відстані за час екскурсії та інших характеристик;
- визначення координат кожної пам’ятки у путівнику тощо.

Також легко створити актуальний на сьогоднішній день путівник готелями Києва. Аналогічно, за наявності відповідного переліку закладів та бази даних з інформацією про них, можна створити путівники кінотеатрами, музеями, бібліотеками чи іншими закладами міста.

Отже, існує величезна кількість ідей та можливостей, які варто застосовувати та впроваджувати в майбутньому.

Висновки. Отже, в ході розробки та створення туристичної схеми-путівника історичними пам'ятками міста Києва «Ahead to the Past» було проведено аналіз туристичних проектів та путівників, відбулося знайомство з можливостями та особливостями роботи в середовищі мультимедійної платформи Adobe Flash. Результатом роботи є путівник, основу якого складає картосхема із зображеннями центральної частини міста, до якої за допомогою засобів анімації приєднано галереї зі світлинами історичних пам'яток Києва. Ці світлини являють собою листівки, зроблені в кінці XIX – на початку XX ст.. В цілому в проекті

використано понад 400 зображень пам'яток. У майбутньому туристичну схему-путівник «Ahead to the Past» доцільно розмістити в мережі Internet. Крім того існує велика кількість ідей та функцій, які можна впроваджувати та застосовувати для вдосконалення цього проекту.

Таким чином, значення різноманітних творів туристичного спрямування в житті суспільства постійно зростає, а використання сучасних програмних продуктів та технічних досягнень у поєднанні з проникненням мережі Internet в усі сфери нашого життя веде до зміни самої форми туристичних путівників та подібних творів.

1. Дрогушевська І. Л., Коляда О. І., Кучеренко Г. М. Туристичні картографічні твори // Вісник геодезії та картографії. – 2004. - № 2. – С.32-36.
2. Ельчанинов А. И. Карты культурного и природного наследия России / А.И. Ельчанинов // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2005. – Вип. 5. – С. 79-81.
3. Киев сквозь время. – режим доступу: http://historical.kiev.ua/
4. Куртеева Н. В. Картография для туризма и экскурсий / Н.В. Куртеева, Н.С. Судаков // Геодезия и картография. – 1990. – № 7. – С. 39–42.
5. Мультимедийный путеводитель «Математический Петербург»: опыт погружения математики в городскую среду. – режим доступу: http://экстернат.рф/index.php/2011-03-29-09-03-14/95-maths/859--l-r-.html
6. Победители. Солдаты Великой войны. – режим доступу: http://www.pobediteli.ru/flash.html
7. Сектор электронных публикаций в сфере наследия. – режим доступу: http://www.heritage-institute.ru/index.php?title
8. Усаков А.С. Практика Туристских Путешествий. Учебное пособие по туризму и краеведению. – СПб.: Творческий Учебный центр «ГЕОС», 1999. – 264 с.
9. Центр Киева. – режим доступу: http://ukrmap.su/ru-gk/221.html
10. Adobe Flash. – режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Adobe_Flash
11. Paris: 26 Gigapixels. – режим доступу: http://www.paris-26-gigapixels.com/index-en.html

УДК 911.3

Горун М.В.

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ У ГУСЯТИНСЬКОМУ РЕКРЕАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

У статті проаналізовано сучасний стан наявної туристичної інфраструктури Гусятинського рекреаційного центра Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району; висвітлені можливі шляхи створення нової туристичної інфраструктури згідно сучасних світових вимог; розкриті сучасні тенденції та перспективи розвитку туристичної інфраструктури як фактора розвитку туристичної галузі.

Ключові слова: туристична інфраструктура, рекреаційний центр, рекреаційний район, туристичні послуги.

В статье проанализировано современное состояние имеющейся туристической инфраструктуры Гусятинского рекреационного центра Гусятинско-Сатановского рекреационного района; освещены возможные пути создания новой туристической инфраструктуры согласно современных мировых требований; раскрытые современные тенденции иперспективы развития туристической инфраструктуры как фактора развития туристической отрасли.

Ключевые слова: туристическая инфраструктура, рекреационный узел, рекреационный район, туристические услуги.

The article analyses the current state of the existing tourist infrastructure Husyatyn recreational center Husyatyn-Sataniv recreation region; highlight possible ways of creating new tourist infrastructure according to the requirements of the modern world; revealed current trends and prospects of the development of tourist infrastructure as a factor in the development of the tourist industry.

Keywords: tourist infrastructure, recreational site, recreation area, tourist services.

Постановка проблеми. Туристично-рекреаційна індустрія розвивається, насамперед, там де є відповідна інфраструктура, що дозволяє максимально задовольнити туристичні потреби населення. Гусятинсько-Сатанівський рекреаційний район володіє сприятливими умовами для розвитку туризму та рекреації: значна кількість пам’яток культури, мінеральні води, лісові масиви. Для раціонального використання наявного потенціалу потрібно інтенсивно розвивати наявну інфраструктуру.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Важливість дослідження розвитку туристичної інфраструктури зумовило увагу багатьох дослідників: Буйленко В.Ф., Румянцева А.П., Коваленко Ю.О., Школи І.М., Любіцевої О.О. Але подальшого вивчення потребують питання удосконалення наявної та створення нової туристично-рекреаційної інфраструктури у Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі загалом та Гусятинському рекреаційному центрі зокрема.

Метою даної статті є аналіз наявної туристичної інфраструктури у Гусятинському рекреаційному центрі Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району.

Виклад основного матеріалу. Розвиток туризму в Україні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, і є одним з найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки. У свою чергу, важливими факторами розвитку туристичної галузі є природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал країни. За своїм туристично-рекреаційним потенціалом та кількістю обслуговуваних рекреантів Гусятинсько-Сатанівський рекреаційний район займає одне з перших місць у Подільському рекреаційному регіоні. Впродовж останніх років серед місцевого населення зростає інтерес до надання туристичних послуг та рекреаційної діяльності.Туристичний потенціал цього рекреаційного району має такі головні складові:

• мальовнича природа – р. Збруч, Товтри, ліси, печери та карстові озера;

• мінеральні води – типу Нафтуся, Друскінінкай, ропа;

• пам‘ятки історії та архітектури – смт. Гусятин (Церква Св. Онуфрія (XVI ст.); Бернардинський монастир (1610 р.); Костел (1610 р.); Монастирські келії (1610 р.)), смт. Сатанів (Синагога (Базарна площа) — XV ст.; Замки, XIV—XVI ст.; В'їзна брама, XV—XVI ст.; Свято-Троїцький монастир, XVI – XVIII ст.);

• мережа санаторіїв, де можна оздоровитись та полікуватись.

Основними напрямками роботи, у сфері розвитку туризму у Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі є:

- Освітній туризм – організація тематичних шкільних екскурсій до музеїв та музейних кімнат;
- Оздоровчий туризм – відвідування курортних місць для лікування та відпочинку;щорічно тисячі відпочиваючих покращують стан здоров'я на базі бальнеологічних санаторіїв Сатанова та Гусятина, та реабілітаційного відділення Гусятинської районної комунальної лікарні.
- Екологічний туризм – різновид науково-пізнавального туризму, що здійснюється на екологічно-чистій території заповідника «Медобори». Тут функціонує три екологічних стежки «До пущі Відлюдника», «На гору Бохіт», «На гору Гостра». На цих маршрутах потрібно дотримуватись певних правил поведінки, зокрема їх відвідування можливе у супроводі працівників заповідника;
- Фестивальний туризм – відвідування фестивалів, конкурсів, виставок, зокрема щорічного фестивалю дитячої та юнацької творчості «Пісенні Медобори», у якому щорічно беруть участь близько 300учасників з різних областей України;
- Сільський зелений туризм – один із видів екологічного туризму, що має і відпочивальник, і пізнавальний характер і пов'язаний з використанням сільських садиб. Центри такого туризму створено Личківцях, Самолусківцях, Чабарівці, Гримайлові, Гусятині;
- Релігійний – паломництво до святих місць: до храмів, до пущі Відлюдника, до гір Богит, Звенигора, Гольда;
- Пішохідний – пішохідні подорожі до природних. Історичних , культурних пам'яток, по території заповідника «Медобори». Тут розроблено вісім туристичних маршрутів: «До Збруцького ідола та пущі Відлюдника», «До Збруцького ідола і до Романівки», «До Романівки», «До пущі Відлюдника», «До села Вікно», «До пущі Відлюдника та Іванківських штолень», «До Збруцького ідола і до пущі Відлюдника» та ін..;
- Водний – подорожі по річці Збруч на байдарках та катамаранах;
- Велосипедний – подорожі на велосипедах за маршрутом – Гусятин – Сидорів – Жабинці – Колиндяни – Дача Галілея – Чортків;
- Спортивний – участь у спортивних змаганнях, відвідування цих заходів уболівальниками;
- Екстремальний (спелеологічний) – участь в експедиціях до карстових печер «Перлина» та «Христинка». На цих маршрутах потрібно мати спеціальне спорядження та відповідну підготовку. Відвідування печер можливе лише у супроводі працівників заповідника «Медобори»;
- Автомобільний – подорожі на автомобілях за маршрутом Київ – Сатанів – Гусятин – Київ (тривалість три дні, протяжність – 860км)

У межах Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району виділяють Гусятинський та Сатанівський рекреаційні центри. Рекреаційні центри – окремі населені пункти з набором рекреаційних закладів або окремих об'єктів, що виступають центрами формування рекреаційного вузла. Саме на цьому рівні відбувається формування курортів лікувальної місцевості з наявними природними лікувальними ресурсами та необхідними умовами щодо їх використання з лікувально-профілактичною метою [5]. Гусятинський рекреаційний центр володіє великою кількістю природних та історико-культурних ресурсів, які є передумовою розвитку майже усіх видів туризму. Атрактивні ресурси є вагомою причиною для відвідування даного рекреаційного центра, який характеризується значним рівнем розвитку туристичної інфраструктури – системи різноманітних послуг, які забезпечують комфортність умов перебування.

Інфраструктура – функціональне і територіальне поєднання галузей народного господарства, що обслуговують матеріальне виробництво, невиробничу сферу і безпосередньо населення [7].

Фундаментом, внутрішньою будовою рекреаційної сфери як системи є рекреаційна інфраструктура – сукупність галузей, засобів та видів діяльності, функціональне призначення яких виявляється у забезпеченні організації та здійсненні рекреаційної діяльності, сприянні комплексному відтворенню робочої сили людини в процесі реалізації її особистих і суспільних рекреаційних потреб за допомогою надання різного роду рекреаційних послуг і духовних благ. Вона має складну внутрішню будову – розрізняють частини, ланки, об’єкти. Основа поділу рекреаційної інфраструктури на частини та ланки – спільне функціональне призначення складових у процесі суспільного відтворення, тобто спрямованість об’єктів та створення умов для задоволення певного кола рекреаційних потреб суспільства, населення. У найзагальнішому вигляді поділяється на рекреаційно-побутову та функціонально-спеціалізовану інфраструктури.

Рекреаційно-побутова інфраструктура спрямована на створення умов для відтворення людини як біологічної істоти (через побутове середовище), задоволення її потреб у належних умовах життя під час відпочинку. В її складі розрізняють такі компоненти: житлово-комунальне господарство, побутове обслуговування, транспорт, зв’язок, сільське господарство, переробна та харчова промисловість, торгівля та громадське харчування тощо.

Функціонально-спеціалізована інфраструктура сприяє відтворенню духовних, інтелектуальних (через культурно-освітнє середовище) та значною мірою фізичних властивостей індивіда, формуванню його як економічно активної особистості, що відповідає певним вимогам суспільства до якості робочої сили. Вона охоплює заклади та установи, які забезпечують загальнооздоровчий відпочинок, культурно-розважальний відпочинок, пізнавальний відпочинок, санаторно-курортне лікування, туризм, заняття фізичною культурою і спортом, любительське і спортивне полювання й рибальство тощо. Основним призначенням рекреаційної

інфраструктури є створення умов для формування прогресивних тенденцій та зменшення впливу негативних явищ у демографічних процесах; раціональне використання вільного часу людей; відтворення робочої сили; поліпшення і збереження фізичного здоров'я населення; ефективне використання трудових ресурсів для здійснення рекреаційної діяльності; підвищення життєвого рівня населення території внаслідок доходів від рекреаційної діяльності тощо. Визначальним для розвитку рекреаційної інфраструктури є людина та її діяльність у вільний час, що представляє собою невід'ємну частину фізичного, соціального та духовного життя особистості. Важливим елементом створення рекреаційної інфраструктури є рекреаційна діяльність, види та форми якої залежать від певних умов і факторів. Рекреаційна діяльність – діяльність, спрямована на забезпечення попиту населення у загальнооздоровчому (утилітарному), культурно-розважальному і пізнавальному відпочинку, туризмі та санаторно-курортному лікуванні, любительському та спортивному полюванні й рибальстві, фізичній культурі та спорті на спеціалізованих територіях, що розташовані поза межами їх постійного проживання [1].

Туристична інфраструктура – це сукупність штучно створених рекреаційних закладів (санаторії, бази відпочинку, готелі, ресторани та ін..) та супутніх об'єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги (шляхи), пункти пропуску, лікарні, школи тощо). Послуги інфраструктури відіграють свого роду роль, яка зв'язує різні сектори туристичної галузі, включаючи кінцевого споживача та початково визначені процесом становлення індустріального, а згодом – постіндустріального суспільства, адже таке суспільство не може обходитись без них [5].

У Гусятинському рекреаційному центрі працює біля 50 приватних підприємців, які займаються торгівлею продуктовими та промисловими товарами. Заклади харчування: ресторан «Збруч» (100 місць), ресторан «Надзбруччя» (150 місць), ресторан «Симфонія» (150 місць), бар «Лісова пісня» (80 місць), кафе-бар «Золота рибка» (30 місць), бар «Діана» (80 місць). У подорожуючих є можливість для розміщення в таких закладах: санаторій «Збруч» (200 місць), готель «Збруч» (38 місць), туристично-відпочинковий комплекс «Симфонія» (25 місць), Рудка Людмила Степанівна (сільський туризм) (4 кімнати), лікувально-діагностичний центр «Здоров'я» (15 місць), Гусятинська ДСШ (70 місць) [6].

Органами місцевого самоврядування проведено розрахунок об'єктів соціальної інфраструктури загальнокурортного обслуговування у Гусятині. Необхідною нормою для курорту Гусятин є: курортні поліклініки (2010 відвідувань за зміну), водолікарня (315 ванн), грязелікарня (368 кушеток), лікувальні плавальні басейни (1260 м² дзеркала води), кінотеатри (840 місць), клуби, універсальні зали (1575 місць), танцювальні зали (525 місць), бібліотеки (42000 книжок), відкриті танцювальні майданчики (735 місць), спортивні зали (840 м² площі підлоги), басейни криті (735 м² дзеркала води), басейни відкриті (1050 м² дзеркала води), комплекс

майданчиків для дитячих ігор (1,05 га), комплекс майданчиків для спортивних ігор (1,55 га), продовольчі магазини (368 м² торгової площі), промтоварні магазини (420 м² торгової площі), їдальні, ресторани, кафе (945 місць), хімчистки (3 робочих місця), перукарні (32 робочих місця), фотоательє (5 робочих місць), сауни (53 місця). Транспортна інфраструктура: залізнична станція (0,5 км), автовокзал (0,6 км) – автобуси ходять регулярно. Є підприємці, які надають транспортні послуги [3].

Рекреація та туризм є економічно вигідною галуззю народного господарства, яка має всі підстави зайняти одне з провідних місць у структурі регіонального господарського комплексу. Тому на даний час надзвичайно важливим є вибір оптимальної стратегії розвитку рекреаційного господарства в Гусятинсько-Сатанівському рекреаційному районі і здійснення ефективної політики її практичної реалізації.

Розвиток рекреаційної сфери у Гусятинському рекреаційному вузлі має опиратись на нові механізми господарювання, ефективні організаційні структури, економічну свободу туристичної індустрії, що в умовах вільної конкуренції забезпечить насичення ринку високоякісними послугами і сприятиме економічному зростанню рекреаційного району.

Висновки. На підставі проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки: розвиток туристичної інфраструктури Гусятинсько-Сатанівського рекреаційного району залежить від дії різноманітних чинників, серед яких, можна виділити рівень розвитку та щільність автотранспортних магістралей, рівень обслуговування населення у закладах харчування та готелях; за допомогою розвитку мережі автомобільних та залізничних доріг можна планувати динаміку зростання грошових надходжень від діяльності підприємств туристичної індустрії; спорудження мережі туристичних об’єктів з чітко окресленою метою, що дозволить прогнозувати приріст доходу від розвитку діяльності підприємств туристичної індустрії.

1.Боровенська М.В. Рекреаційно-туристські ресурси Пирятинщини / М.В. Боровенська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pyriatyn.pp.net.ua/index/0-19.
2.Види туризму на Гусятинщині / Доступний з http://tour.husyatyn.te.ua
3.Генеральний план розвитку Гусятина – К.: 2005.
4.Малюта Л.Я., Мельник Л.М., Шерстюк Р.П. Організація Транспортного обслуговування як чинник підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційної галузі / Малюта Л.Я. // Туристичні ресурси як чинник розвитку території. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції-семінару (9 – 10 грудня 2011 року). – Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. – С. 260-266.
5.Менеджмент туристичної індустрії. Навчальний посібник / За ред. проф. І.М. Школи. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003, – 662 с.
6.Об’єкти туристичної інфраструктури смт. Гусятин / доступний з http://www.infotour.org.ua/pro-rayon/naseleni-punkty
7.Сорока І.В. Інфраструктура товарного ринку: навч. посібн. / І.В. Сорока. – К.: НМЦВО МОіН України, НВФ «Студцентр», 2002. – 608 с.

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

УДК 911. 3: 314 (477)

Джаман В.О. Владійчук К.В.

ПСЕВДОТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ІТАЛІЮ. СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ

У статті розкрито роль українських трудових мігрантів у сучасних європейських економіко-інтеграційних процесах. Досліджено основні причини поширення трудової міграції в Італії як однієї з форм економічного біженства та участь у них українських заробітчан. Проаналізовано основні проблеми поширення українського заробітчанства в Італії.

Ключові слова: трудові мігранти, економіко-інтеграційні процеси, Італія.

В статье рассматривается роль украинских трудовых мигрантов в современных европейских экономико-интеграционных процессах. Исследуются основные причины распространения трудовых миграций в Италии, как одной из форм экономического беженства и раскрывается участие в них украинских работников. Анализируются основные проблемы распространения труда украинских работников в Италии.

Ключевые слова: трудовые мигранты, экономико-интеграционные процессы, Италия.

In the article the role of Ukrainian labor migrants in contemporary economic-integration processes in Europe is considered. The main reasons of labor migrations to the Italy as one of the forms of economic refugee phenomena and participation of workers from Ukraine in it are revealed. Basic problems of Ukrainian labor migrants in Italy are analyzed.

Keywords: migrant workers, economic integration processes, Italy.

Постановка наукової проблеми та її значення. Прагнення України до інтеграції у світове господарство та пов’язані з цим проблеми формування економіки відкритого типу вимагають аналізу ситуації, що склалася на ринку праці. Перехідний період характеризується міграцією трудового ресурсу. Дуже важливо вчасно оцінити наслідки міграційних процесів на розвиток та становлення економічної системи. Вагомий внесок у вивчення питання інтернаціоналізації робочої сили, теорії і практики перерозподілу робочої сили, нормативно-правових аспектів регулювання міграційних процесів й удосконалення організаційно-економічних механізмів їх регулювання за умов перехідної економіки зробили провідні вітчизняні вчені: Г. Волошин, О. Кривульченко, О. Малиновська, А. Платонов, О. Пуригіна, О. Пятковська, В. Соколов. Дана тема розглядалася і в працях зарубіжних вчених: Д. Бімал та інші [1; 6; 8; 9; 10; 11; 12; 18].

Мета дослідження – проаналізувати роль українських трудових мігрантів у сучасних європейських економіко-інтеграційних процесах, розкрити основні причини поширення трудових міграцій у країнах ЄС, зокрема Італії.

Відповідно до мети поставлено *завдання:* дослідити основні проблеми поширення українського заробітчанства у Європі як однієї з форм економічного біженства.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Обсяги міграції населення України, нарощування інтенсивності, залучення до неї значної кількості кваліфікованих працівників актуалізують вивчення цього процесу. Вивчаючи міграційні процеси, потрібно визначити основні соціально-економічних причини, які спонукають громадян до виїзду, та оцінити наслідки переміщення на розвиток економіки. Україна стала однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. В період за 2009-2011 роки кількість трудових мігрантів сягнула 1264,3 тис. осіб [3]. Потоки трудових міграцій в Україні мають доволі чітку географічну спрямованість: переважно здійснюються до найближчих країн або більш віддалених країн, але з більш привабливою економічною ситуацією. В період 2009-2011 рр. основними країнами-реципієнтами стали: Російська Федерація (597,9 тис. осіб), Італія (186,7 тис.), Чеська Республіка (150,5 тис.), Польща (82 тис.), Угорщина (47 тис.), Іспанія (40 тис.), Португалія (36 тис. осіб) і це лише за офіційними данними [7]. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між функціонуванням ринку праці та міграційними процесами потребує додаткового тлумачення та уточнення. Оскільки дане явище змінює структуру трудового ресурсу регіону, відповідно змінюється середовище функціонування бізнесових структур. Підлягає деформації вся соціально-економічна система території. Відповідно, такі зміни можуть мати як негативні, так і позитивні наслідки як для країни – донора так і для країни-реципієнта.

Таблиця 1. Країни, найбільш привабливі для українських трудових мігрантів за даними соціологічних досліджень 2011 року [13]

Країна	*Відсотки %*	*Країна*	*Відсотки %*
Італія	30,3	Австрія	1,3
Португалія	12,3	Ізраїль	1,2
Іспанія	9,1	Данія	1,1
Польща	8,3	Австралія	1,1
США	6,2	Франція	1
Чехія	5,5	Швейцарія	1
Великобританія	4,6 73	Бельгія	1
Німеччина	3,5	Румунія	0,7
Російська Федерація	2,4	Ірландія	0,7
Канада	2,2	Люксембург	0,6
Нідерланди	1,9	Кіпр	0,6
Греція	1,5	Мальта	0,6
Словаччина	1,3		

За даними соціологічних досліджень, найбільшим відсотком трудових мігрантів за кордоном характеризується Західний регіон України – 13,2% населення регіону, Центр – 3,8%, Схід – 3,2%, Південь, у тому числі й Крим, – 2,6%, Північ країни – 1,4%. Майже половина всіх сучасних українських емігрантів працює в Росії, решта – в Італії (13,4%), Чехії (12,8%), Польщі (7,4%), Іспанії (3,9 %), Португалії (3%), Угорщині (2,4%), Німеччині та інші. Середній вік українських трудових емігрантів становить 36 років у тому числі: молодь у віці 20–34 років – 41,6%, люди середнього віку (35–49 років) – 44,5% [7]. Тобто це найбільш працездатна частина трудового потенціалу України: 60% усіх працюючих емігрантів має вік від 20 до 44 років, 70% загальної кількості трудових емігрантів – чоловіки. Основними «постачальниками» української робочої сили за кордон є Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Донецька області та АР Крим [11].

Мігрують в пошуках роботи фахівці, які за місцем проживання не можуть реалізувати свої потенційні можливості та забезпечити бажаний рівень життя. В регіоні-донорі трудового ресурсу змінюється система зайнятості. Існує ряд проблем соціального характеру, які однак в недалекому майбутньому можуть мати значні негативні економічні наслідки. Більшість трудових емігрантів - 58,2% одружені, тобто залишили сім'ї під час виїзду на заробітки. Серед чоловіків одруженими були 61,6%, серед жінок цей показник становив 51,3% [15]. Переважна більшість емігрантів, а саме 73,9% від загальної кількості опитуваних, впевнені, що міграція не вплинула на їхні відносини в родині. Тільки 3,9% респондентів вказали, що їх відсутність негативно вплинула на відносини з дітьми та 10,3% визнали погіршення відносин в шлюбі. Однак, опитування фіксує суб'єктивну оцінку респондентів [15]. Об'єктивною реальністю залишається погіршення сімейних стосунків через довготривалу відсутність членів родин: виникає нестача батьківської уваги, деформуються родинні цінності, виховується легковажне ставлення до життя.

З 1 млн. 264,3 тис заробітчан, які виявили бажання повідомити про статус перебування, дозвіл на проживання та роботу мали тільки 31,7%. Без жодного офіційного статусу працювало 23,2% громадян, решта володіли дозволом на проживання (3,4%) або тимчасовою реєстрацією (39,3%) [3].

На сучасному етапі міграційні, етнічні та демографічні процеси, інші фактори соціально-економічного середовища впливають на національну ідентичність людей. Особливої уваги заслуговують закордонні українці четвертої хвилі міграції, яка почалася в другій половині 1980-х рр. і була пов'язана з лібералізацією політичного режиму СРСР. Міграції цієї хвилі пов'язані з незадовільним рівнем життя громадян України та їх бажанням отримати роботу за кордоном. В цей період загострюється проблема трудової еміграції, зростають її масштаби. Також актуальною стає проблема взаємодії держави із закордонними українцями [8, с. 162].

Італія є однією з найпопулярніших країн для трудової еміграції серед українських громадян. За кількістю українців, що прибувають на заробітки, вона поступається лише Росії [7].

Умовно можна виділити два підетапи трудової міграції українців до Італії. На першому – з 1991 по 1996 роки кількість мігрантів була невеликою, мігрантами виступали переважно чоловіки. На другому, що триває з 1997 р., змінюється гендерне співвідношення мігрантів. До Італії емігрують переважно жінки, водночас стрімко збільшується кількість мігрантів [6].

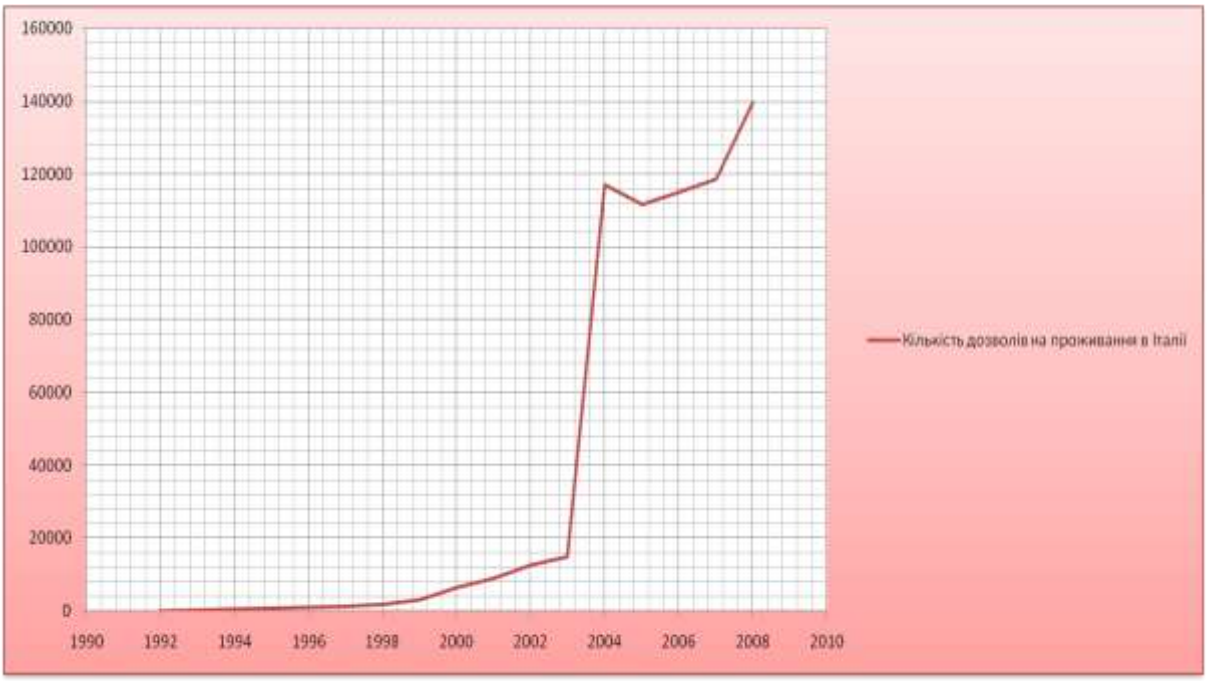

Рис. 1. Кількість дозволів на проживання в Італії (1990-2010 рр.)

Сьогодні в Італії перебувають дві нерівні за складом та чисельністю категорії українців. З одного боку, це – громадяни Італії українського походження, а також представники католицького духовенства, пов'язаного із Ватиканом. Іншу категорію становлять громадяни України, які прибули до Італії у пошуках заробітку, починаючи з середини 1990-х рр. Формування цієї громади перебуває на початковій стадії, більшість заробітчан знаходяться в Італії на тимчасовій основі [12].

Структура трудової еміграції громадян України умовно представлена двома групами, що суттєво відрізняються за умовами, статусом та тривалістю працевлаштування, професійною, статево-віковою, освітньою структурою мігрантів, сферами зайнятості:

1) офіційна (легальна) трудова еміграція, за якої українські громадяни виїжджають до Італії з метою участі в трудовій діяльності та є легальними трудовими мігрантами для Італійської республіки; переважна більшість знаходить роботу за допомогою комерційних бюро, агентств, інших

організацій, які здійснюють в Україні ліцензовану посередницьку діяльність щодо працевлаштування;

2) неофіційна (прихована) нелегальна трудова еміграція, за якої при виїзді за кордон декларується як мета: туризм, відвідування родичів, тощо, проте фактично громадяни України, що виїжджають до Італії, працевлаштовуються нелегально. Серед цієї категорії мігрантів значна частка осіб, які нелегально працюють у тіньовому секторі економіки, передусім це сфера особистих господарств, протизаконна економічна діяльність та цілком законна економічна діяльність, в якій країна зацікавлена, але не має дієвих механізмів щодо виведення її з тіні; до цієї групи можна віднести також міграцію кримінального походження [12].

Великий обсяг міграції українців саме до Італії можна пояснити кількома чинниками: можливість отримання подвійного громадянства, несуворість контролю й схильність до корупції на митниці; можливість отримання роботи, особливо для жінок середнього віку з догляду за літніми людьми, які переважають в італійському суспільстві; періодичні амністії на легалізацію трудової діяльності та легкий переїзд машинами, автобусами й літаками. Добре налагоджене автобусне сполучення України з Італією дає можливість людям легально чи нелегально переїжджати з однієї країни до іншої або передавати посилки та гроші [6].

Трудова міграція громадян України до Італії має неоднозначні та довгострокові як позитивні, так і негативні наслідки для країни. Серед позитивних наслідків доцільно відзначити те, що надходження в Україну значних коштів, зароблених за кордоном, дозволяє говорити про формування специфічного виду інвестування економіки країни. В Італії формуються нові осередки української діаспори, причому останнім часом її географія на території Італійської Республіки розширюється особливо стрімко.

Водночас серед негативних наслідків та загроз національним інтересам варто виділити погіршення вікової структури населення (зростає чисельність населення похилого віку і скорочується чисельність молоді). Погіршується співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням, а також зменшується чисельність економічно активного населення працездатного віку, що призводить до глибоких незворотних деформацій у демографічній структурі людського капіталу, сферах зайнятості й освіти [16]. Для України особливо гострою є проблема еміграції висококваліфікованої робочої сили.

Знаменна подія відбулася 9 листопада 2003 р. в Римі. Було оголошено про створення товариства українців, що поставило за мету об’єднати українські громади в Італії та захищати громадянські права вихідців з України в Італії [16].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Легальна трудова еміграція перебуває на постійному контролі європейських держав, кількість легальних іноземних трудових мігрантів обмежена необхідністю їх присутності на національному ринку праці. Міждержавне регулювання у

сфері зовнішньої трудової міграції дасть можливість українським заробітчанам легалізувати свою трудову діяльність за кордоном – розраховувати на належний рівень соціального й правового захисту, який передбачено як внутрішнім законодавством країни-реципієнта, так і відповідними міжнародними договірними документами, які підпише Україна, що потребує подальшого наукового вивчення.

Некерованість, стихійність процесу, відсутність достовірної інформації стосовно загальної чисельності та якісного складу громадян України, які працюють за кордоном, ускладнюють можливість оцінки масштабів зовнішньої (виїзної) трудової міграції та прогнозування її наслідків. Складність дослідження даного явища пов'язана з існуванням двох якісно різних площин: з одного боку – це легальна трудова міграція, яка є чисельною, з іншого – масова нелегальна трудова міграція.

1.Волошин Г. Міграційна політика країн ЄС та фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. / Г. Волошин // Економіка. – 2010. – № 6. – С. 7–10.
2.Восьма Європейська міністерська конференція Ради Європи з питань міграції (4–5 вересня 2008 р.), Київ 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://8emc.mvc-expo.com.ua/uk/press-releases/.
3.Європа без бар'єрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://novisa.com.ua/ua/.
4.Їх не повернути… [Електронний ресурс] // Роботодавець. — 2008. — № 7. — Режим доступу : http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=78600AB1A83F6B8B5B1DD4347748634C?art_id=112715&cat_id=4713800.
5.Конвенція про статус біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_011.
6.Кривульченко О. Українці-заробітчани в Італії: умови праці та соціальне становище [Електронний ресурс] / Олексій Кривульченко // Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України. — Режим доступу : http://www.ji-magazine.lviv.ua/kordon/migration/2003/kryvulch.htm.
7.Куди мігрують українські заробітчани [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://provse.te.ua http://gazeta.ua/articles/317243.
8.Малиновська О. Біженці у світі та в Україні: моделі вирішення проблеми / Малиновська О. – К. : Ге-неза, 2003. – 288 с.
9.Платонов А. Нелегальна міграція та її вплив на міжнародну і національну безпеку / А. Платонов // Стратегічна панорама. – 2005. – № 2. – С. 164–168.
10. Пуригіна О. Г. Міжнародна міграція : навч. посіб. / О. Г. Пуригіна, С. Е. Сардак. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 312 с.
11. Пятковська О. Р. Особливості регулювання міжнародної трудової міграції в умовах світової фінан-сово-економічної кризи / О. Р. Пятковська [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbuv. gov.ua/portal/ Soc_Gum/ Vlca/Ekon/2009_30/27.pdf
12. Соколов В. Українська трудова імміграція в Італії [Електронний ресурс] / Віктор Соколов // Віче. — 2010. — № 2. — Режим доступу : http://www.viche.info/journal/1837/.
13. Соціологічні дослідження українських заробітчан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vidgolos.com/32259-sociologi-bilshist-ukrayinskoyi-molodi-potencijni.html
14. Трудовий проект ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://project.ukrinform.ua/original/1677/.
15. Украина – среди мировых лидеров по количеству трудовых мигрантов, Всемирный банк [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://korrespondent.net

16. Українська громада в Італії [Електронний ресурс] // Посольство України в Італійській Республіці. — Режим доступу : http://www.mfa.gov.ua/italy/ua/publication/content/40078.htm.
17. Українські заробітчани у Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zarobitchany. org/legal/152/
18. Ghosh Bimal. The Global Eonomic Crisis and Migration. A synoptic notel "Migration and the Economic Crisis : Implications for Labour Market Policies in the European Union and the Post–2010" / Bimal Ghosh. – Brussels, 2009. – P. 3.
19. European Commission policies and practices on migration and development: December 2009 : Eight coordination meeting on international migration European Commision. – New York, 2009. – P. 2, 5–7.

УДК 359.09

Смирнов І.Г., Просвірніна Є.М.

ЛОГІСТИКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: ПЛОЩИНИ ПРОТИСТОЯННЯ

Розкрито проблему захисту від терористичних актів, що є нині важливим питанням у системі управління логістикою. Висвітлено сутність заходів, які були здійснені Адміністрацією з транспортної безпеки США (TSA) та Митної та прикордонної Агенції США (CBP) у межах новоствореного Федерального департаменту внутрішньої безпеки США (DHS) з метою протистояння загрозі міжнародного тероризму в період після 11.09.2001 р.

Ключові слова: терористичний акт, система управління логістикою, логістика.

Раскрыта проблема защиты от террористических актов, что является сейчас важным вопросом в системе управления логистикой. Освещена сущность мероприятий, осуществленных Администрацией транспортной безопасности США (TSA) и Таможенного и пограничного агентства США (CBP) в рамках вновь созданного Федерального департамента внутренней безопасности США (DHS) с целью противостояния угрозе международного терроризма в период после 11.09.2001 г.

Ключевые слова: террористический акт, система управления логистикой, логистика.

Reveals the problem of protection against terrorist acts, which is now an important issue in the system of logistics management. Clarifies the nature of the measures that were taken by the Administration of the USA human transport security (TSA) and Customs and Border Agency U.S. (SVR) within the newly created federal Department of Homeland Security USA (DHS) to counter the threat of international terrorism in the period after 11.09.2001.

Keywords: terrorist attack, the system of logistics, logistics.

Постановка наукової проблеми. Після теракту 11.09.2001 р. у США проблема міжнародного тероризму та боротьби з ним набула глобального виміру та такої ж актуальності. Нині загально визнано, що міжнародний тероризм не є традиційним злочином, а насамперед «соціальним і політичним явищем, що проявляє себе в конкретних злочинних акціях, таких як захоплення заручників, напади на урядові установи, викрадення літаків тощо, за які в національному законодавстві та в міжнародному праві настає кримінальна відповідальність. Від загально кримінальних

злочинів міжнародний тероризм відрізняється політичною мотивацією скоєння терористичних актів» [1]. В умовах нинішніх глобальних трансформувань системи міжнародних відносин проблема тероризму набула загальносвітового значення і становить загрозу на національному, регіональному та глобальному рівнях безпеки людства. Виходячи із ступеню загроз і масштабів поширення, міжнародний тероризм від самого початку третього тисячоліття становить серйозний глобалізаційний виклик світовій спільноті і став однією з її найпекучіших проблем. Проблема протистояння тероризму, попередження терористичних актів знайшла відображення в міжнародному бізнесі, зокрема, це стосується як окремих його напрямків, так і конкретних країн. Першою державою світу, де були прийняті безпрецедентні за своїм розмахом та дієвістю заходи із захисту та попередження міжнародних терористичних актів були, зрозуміло, США, а важливими напрямками міжнародного бізнесу, які відчули на собі всі негативні наслідки «чорного вівторка» - 11.09.2001 р., стали міжнародна торгівельна та логістична діяльність. Отже, особливу цікавість викликають антитерористичні заходи, що були прийняті в США у транспортно-логістичній та міжнародно-торгівельній сферах після трагічних подій 11.09.2001 р., які мали високу ефективність і забезпечили надійний захист проти терактів протягом уже більше десяти років. На проблему боротьби з міжнародним тероризмом звертають увагу міжнародні організації такі, як ООН та НАТО. Зокрема, за сприяння Організації Об’єднаних Націй, уряди координують контртерористичну діяльність. Установи та програми Організації Об'єднаних Націй допомагають країнам здійснювати першу в історії глобальну стратегію боротьби з тероризмом, прийняту в центральних установах ООН у 2006 році, заохочуючи співробітництво і надаючи правову допомогу. ООН розробила міжнародну правову базу боротьби з тероризмом. Шістнадцять глобальних угод, укладених під егідою Організації Об'єднаних Націй, вирішують такі проблеми, як взяття заручників, захоплення повітряного судна, терористичні вибухи, виявлення пластичних вибухових речовин та захист ядерного матеріалу. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму передбачає конфіскацію пов'язаних з тероризмом засобів, оголошує кримінально караним діянням фінансування терористичної діяльності і заохочує співпрацю поліцейських і судових органів [11].

Літературні джерела та публікації з теми статті охоплюють як українські матеріали з проблеми міжнародного тероризму та його впливу на міжнародну логістику [1; 2; 3; 4], так і розробки американських дослідників[5; 6; 7; 8].

Метою статті є розкрити сутність загроз логістиці з боку міжнародного тероризму та окреслити шляхи протистояння їм (на прикладі США).

Виклад основного матеріалу. Американські словники визначають тероризм як «застосування насильства або його загрозу по відношенню до населення та державного й особистого майна з метою залякування або

здійснення тиску на суспільство або державні органи найчастіше з ідеологічних та політичних причин» [6]. Незважаючи на те, що проблеми тероризму, в основному розглядаються під кутом можливих політичних або ідеологічних наслідків, тероризм, без сумніву, здійснює важливий вплив на міжнародну торгівлю та управління логістичними системами. Прикладом цього може бути терористична атака в США 11.09.2001р., а також терористичні акти в інших країнах (табл. 1, 2), що й було головною причиною привертання уваги щодо впливу міжнародного тероризму на логістику.

Таблиця 1. Рейтинг країн за кількістю здійснених терористичних актів (2000-2010 рр.) [9]

Рейтинг (місце країни)	*Країна*	*Відсоток терористичних актів від загальної кількості в усіх країнах світу*
1	Ірак	30,84
2	Західний берег річки Йордан	12,90
3	Колумбія	7,60
4	Іспанія	4,90
5	Тайланд	4,14
6	Афганістан	3,96
7	Індія	3,41
8	Пакістан	3,37
9	Туреччина	3,19
10	Ізраїль	3,10
11	Франція	2,99
12	Непал	2,54
13	Росія	1,90
14	Греція	1,54
15	Філіппіни	1,43
16	Індонезія	1,32
17	Шрі-Ланка	0,88
18	Італія	0,84
19	Бангладеш	0,74
20	США	0,66

Ця трагічна подія зумовила у світовому масштабі відповідні зміни логістичної практики, процесів, процедур і дій, яким до цього не приділялося значної уваги. Сьогодні наведені логістичні категорії розглядаються зовсім по-іншому. Для прикладу розглянемо транспортування та зберігання небезпечних матеріалів. До 11.09.2001р. увага щодо питань безпеки в зазначених операціях головним чином концентрувалася на їх економному та безпечному здійсненні. Нині

вищевказаний ризик також розглядається, проте при цьому на перший план висувається можливість здійснення терористичного акту. Так, нині у США перевезення небезпечних матеріалів залізничним транспортом здійснюється на значній відстані від найбільших міст з великою концентрацією населення. Крім того, не виключається, що танкери, які перевозять морським транспортом нафту, можуть бути використані терористами як рухомі бомби.

Таблиця 2. Країни найбільш постраждалі від тероризму у 1994-2010 рр.[10]

Місце	*Країна*	*Число постраждалих в терактах на території країни в 1994-2010 рр.*	*Число загиблих в терактах*
1	США	3238	1105
2	Росія	2111	1454
3	Індія	1928	181
4	Ізраїль	1274	2193
5	Колумбія	1135	2682
6	Ірак	1122	4422
7	Алжир	869	2705
8	Пакистан	783	492
9	Уганда	471	1784
10	Шрі-Ланка	409	2055

Відповіддю на терористичні акти 11.09.2001 р. було створення в США нової федеральної агенції – Департаменту внутрішньої безпеки (Department of Homeland Security, DHS). Її головними цілями були визначені, по-перше, запобігання терористичним атакам на території США, а по-друге, зменшення вразливості держави щодо їхніх негативних наслідків. До складу DHS увійшли 22 державні структури, з яких відповідно до вагомості щодо логістики найважливішими є (табл. 3):

- Адміністрація з безпеки на транспорті (Transportation Security Administration, TSA);
- Агенція з питань мита і охорони кордонів (Customs and Border Protection, CBP).

Перша – TSA – відповідає за безпеку американської транспортної системи. Вона здійснює контроль пасажирів на американських летовищах, відповідає за безпеку вантажів, що перевозяться літаками, зокрема такий контроль здійснюється за допомогою спеціально тренованих собак. Крім того, TSA відповідала за підготовку спеціальної картки-ідентифікатора транспортного працівника (Transportation Worker Identification Card,

TWIC), який нині застосовується на всіх видах транспорту в США для ідентифікації відповідних працівників.

Таблиця 3. Закони, державні структури та заходи, прийняті в США з метою захисту логістичної діяльності від загроз міжнародного тероризму

№ з/п	Назва англ. мовою		Рік прийняття	Український переклад
	повна	скороч.		
1	Закони			
1.1	The Trade act	-	2002	Закон «Про торгівлю»
2	Державні структури			
2.1	Department of Homeland Security	DHS	2001	Департамент внутрішньої безпеки
2.2	Transportation Security Administration	TSA	2001	Адміністрація з безпеки на транспорті
2.3	Customs and Border Protection	CBP	2001	Агенція з питань мита і охорони кордонів
3	Заходи			
3.1	Transportation Worker Identification Card	TWIC	2009	Запровадження картки-ідентифікатора транспортного працівника
3.2	Container Security Iniciative	CSI	2002	Ініціатива з посилення безпеки контейнерів
3.3	Free and Secure Trade	FAST	2002	Програма «Вільна і безпечна торгівля» (автомобільний транспорт)
3.4	Customs-Trade Partnership Against Terrorism	C-TPAT	2009	Програма партнерства в торгівлі та митній діяльності проти тероризму
3.5	Importer Security Filing	ISF	2009	Вимоги надання інформації про безпеку імпортера
3.6	Requirements “10+2”	10+2	2012 Рік запровадження	Вимоги «10+2»

Авторська розробка за [5; 6; 7; 8]

Однією з головних цілей TWIC є те, що ідентифікаційна картка працівника транспорту США містить як його особисті дані, так і біометричні. Останні використовуються для обмеження доступу до заборонених територій в аеропортах та морських портах певним категоріям працівників. Програма запровадження TWIC була розпочата в 2009 році. Незважаючи на те, що її початкове впровадження пройшло досить справно, нині виявилися певні проблеми, наприклад, довгий час підготовки відповідних документів.

Агенція з питань мита і охорони кордонів (CBP) відповідає за безпеку державних кордонів США і охорону американського населення та господарства. Одним із головних завдань CBP є контроль руху товарів. Тому окремі важливі ініціативи CBP мали вагомий вплив на управління логістичними системами. Метою прийнятого в 2002 р. Закону «Про торгівлю» (The Trade Act), який запровадив обов'язкове попереднє електронне повідомлення для кожного вивезеного або завезеного до США вантажу, також була ідентифікація вантажів з підвищеним ризиком, що можуть становити загрозу для безпеки США. В табл. 4 наведено час, який вимагається для надання інформації про товари, що завозяться та вивозяться з території США автомобільним, залізничним, повітряним і морським транспортом.

Таблиця 4. Часове випередження, яке вимагається для представлення інформації про вантажі, що завозяться або вивозяться з території США [7]

Вид транспорту	*Час*
Завезення	
Повітряний та кур'єрська доставка	Чотири години або відразу по виліту у випадку деяких близьких летовищ
Залізничний	2 години до прибуття на кордон
Морський	24 години до завантаження в закордонному порту
Автомобільний	А. Вантажі, охоплені програмою Вільна та безпечна торгівля (Free and Secure Trade, FAST) – 30хвилин перед прибуттям до США. В. Інші вантажі – година перед прибуттям до США.
Вивезення	
Повітряний та кур'єрська доставка	2 години перед запланованим вилітом із США
Залізничний	2 години до прибуття потягу на кордон
Морський	24 години до відплиття з порту, де завантажувався вантаж
Автомобільний	1 година до прибуття автопотягу на кордон

Так, контейнери, що транспортуються морським транспортом нині підлягають значно детальнішому контролю, ніж це мало місце до 11.09.2001 р. Після зазначеної дати було виявлене, що дуже незначний відсоток контейнерів, що завозилися до американських портів, підлягав фактичному контролю для з'ясування їхнього вмісту. Такий стан викликав тривогу американських фахівців-логістів, що мало результатом підготовку серії проектів, кульмінацією яких стало прийняття закону, який вимагає, щоб, починаючи з 2012 р., рентген-контролю підлягало 100% контейнерів,

які надходять до портів США. Необхідність контролю вмісту контейнера шляхом сканування, що нині є обов'язковою вимогою перед завантаженням контейнера на корабель в закордонному порту, може мати потенційно негативний вплив на міжнародну торгівлю, оскільки небагато таких портів оснащено відповідним устаткуванням для здійснення електронного сканування вмісту контейнера. Іншим закордонним портам необхідно закупити та встановити відповідне устаткування або зупинити рух контейнерів до США. Інший варіант – направляти контейнери до портів, що мають відповідне устаткування. За визнанням секретаря DHS J. Napolitano, до 2012 року відповідні вимоги щодо контролю вантажів не вдасться виконати, зокрема через труднощі у встановленні такого устаткування у всіх закордонних портах, що мають контейнерне сполучення з США [7]. Ще одним прикладом уваги, яку CBP надає контролю контейнерних вантажів, є «Ініціатива з посилення їхньої безпеки» (Container Security Initiative, CSI). Це є угода, за якою деякі закордонні порти можуть дозволити американським митникам ідентифікацію та інспекцію контейнерів з підвищеним ризиком, які призначені для завезення до США, перед їхнім завантаженням на корабель. Нині в цій угоді задіяно біля 60-ти найбільших міжнародних портів, у тому числі Гонконг, Сінгапур, Шанхай, Роттердам тощо. Однією з найвідоміших програм CBP прийнятих після 11.09.2001 року є «Програма партнерства торговельних та митних організацій проти тероризму» (Customs – Trade Partnership Against Terrorism – C-TPAT), в межах якої державні (CBP) та приватні організації повинні співпрацювати з метою попередження терористичних замахів на США, які можуть зруйнувати процеси імпорту та транспортування. Приватні фірми, щоб отримати сертифікат C-TPAT, повинні сплатити певну суму Агенції з питань мита і охорони кордонів (CBP). З метою отримання зазначеного сертифікату фірма повинна забезпечити поліпшення безпеки вантажів, що перевозяться в контейнерах, а також можливість моніторингу осіб, що мають доступ до цих контейнерів. Відповідно фірми – власники сертифікату C-TPAT отримують від держави певні пільги, наприклад, зменшену кількість контрольних інспекцій щодо контейнерів, які перевозяться, а також швидше проходження митних процедур. Багато американських транспортно-логістичних фірм також виявили, що запровадження процедур, які необхідні для отримання сертифікату, мало результатом зменшення кількості випадків крадіжок та втрат товарів, що перевозилися. Отже, такі ініціативи як TWIC, CSI, C-TPAT та інші, що мають метою боротьбу з тероризмом, повинні бути обов'язковими для ознайомлення та виконання для осіб та організацій США, які займаються міжнародними логістичними операціями. Водночас, Агенція з питань мита та охорони кордонів (CBP) відповідає за впровадження та виконання вимоги ISF (Importer Security Filing) – надання інформації про безпеку імпортера, що детально визначає, яку інформацію з метою забезпечення безпеки має подати імпортер товару, який завозитиметься до США.

Зазначені вимоги, відомі також під назвою «10+2» були запроваджені, як обов'язкові в США на початку 2009 року. Назва «10+2» пояснюється тим, що перед завантаженням товару в закордонному морському порту імпортер бере на себе зобов'язання подати 10 видів інформації про свій товар, а обов'язком перевізника є надання ще 2 додаткових видів інформації. В табл. 5 наведено види інформації, наявність яких необхідна за вимогою «10+2».

Таблиця 5. Інформація відповідно до вимоги ISF «10+2», що вимагається від імпортера та перевізника товарів при їхньому ввезенні до США [8]

Імпортер	
1.	Назва і адреса виробника
2.	Назва і адреса продавця
3.	Назва і адреса покупця
4.	Назва і адреса місця доставки
5.	Заплановане місце завантаження товару до контейнера
6.	Назва і адреса консолідатора вантажів
7.	Назва імпортера, що відповідає за вантаж
8.	Ідентифікаційний номер отримувача
9.	Країна походження вантажу
10.	Номер, що наданий вантажу за Гармонізованим американським митним тарифом (щонайменше 6 цифр)
Перевізник	
1.	План завантаження корабля
2.	Інформація про статус контейнера

Перші результати після впровадження вимоги «10+2» показали, що незважаючи на те, що кількість помилок при заповненні документів на імпорт до США зменшилася з 30 до 5%, деякі імпортери мали проблеми з своєчасним знаходженням всієї необхідної інформації. Також імпортери занепокоєні додатковими витратами, пов'язаними з пристосуванням до вимог «10+2», до складу яких входять витрати на модернізацію інформаційних систем, фактичні кошти отримання 10 видів інформації, що вимагаються, а також можливі грошові витрати, пов'язані з недостатньою або помилковою інформацією чи неподанням 10 видів інформації у встановлений термін.

Висновки. Захист від терористичних актів є нині важливим питанням в системі управління логістикою в світовому масштабі. Терористичні атаки 11.09.2001 року в США сильно вплинули на управління логістичними системами. Зокрема, це стосується США та відповідних заходів, які були прийняті Адміністрацією з справ транспортної безпеки США (TSA) та Митної та прикордонної агенції США (CBP) у зв'язку з загрозами тероризму в межах новоствореного Федерального департаменту

внутрішньої безпеки США (DHS) в період після 11.09.2001 р. Сутність та висока ефективність цих заходів викликають підвищену цікавість з боку фахівців-логістів. Ознайомлення з ними буде вельми корисним і в сучасних реаліях незалежної України.

1. Телешун С.О. Сучасний тероризм – української реалії / С.О. Телешун // Політичний менеджмент. – 2005. - № 1. – С. 166.
2. Вознюк В.С. Міжнародний тероризм як глобалізаційний виклик / В.С. Вознюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 9-12.
3. Федонюк О.С. Вплив ліквідації О. Бін Ладена на загрозу тероризму / О.С. Федонюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин і зовнішньої політики країн світу: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – С. 52-57.
4. Олійник Я.Б. Міжнародна логістика: навч. пос. / Я.Б. Олійник, І.Г. Смирнов. – К.: Обрії, 2011. – 544 с.
5. Murphy P.R. Jr. Nowoczesna logistyka / Paul R. Murphy Jr., Donald F Wood. Wydanie X. – Gliwice: Helion SA, 2011. – 432 s.
6. The American Heritage Dictionary of the English Languge. 4-th edition // http:dictionary.reference.com/browse/terrorism.
7. Byrd E. Rules for Improving Cargo Security / E. Byrd // Customs and Border Protection Today. – 2004, march. – p. 5-10.
8. Edmonson R.G. 10+2 now / R.G. Edmonson // Journal of Commerce. – 2009. – June. – P.13.
9. www.mipt.org.-Terrorism Knowledge Base
10. www.sbiblio.com/biblio/archive/vishjakov_osnovi/00.aspx
11. Организация Объединенных Наций изменяет мир к лучшему. Календарь на 2012 год. – 26 с.

УДК 911.3:502.7

Новикова В.І.

КРАЇНОЗНАВСТВО ДЛЯ ПОТРЕБ ТУРИЗМУ І ТУРИСТСЬКЕ КРАЇНОЗНАВСТВО: РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН

Сформульовані цілі вивчення дисциплін «Країнознавство» і «Туристське країнознавство». Запропоновані тематичні плани викладання цих дисциплін, які суттєво різняться між собою, що доводить необхідність вивчення їх обох студентами напряму підготовки «Туризм». У контексті розгляду кожного із цих двох курсів паралельно наводяться плани відповідно країнознавчої та туристсько-країнознавчої характеристики країни, кожен пункт якої розлого деталізується.

Ключові слова: країнознавство, країнознавство для потреб туризму, туристське країнознавство.

Сформулированы цели изучения дисциплин «Страноведение» і «Туристское страноведение». Предложены тематические планы преподавания этих дисциплин, которые существенно отличаются друг от друга, что доказывает необходимость изучения их обоих студентами направления подготовки «Туризм». В контексте рассмотрения каждого из этих двух курсов параллельно приведены планы соответственно страноведческой и туристско-страноведческой характеристики страны, каждый пункт которой широко детализуется.

Ключевые слова: страноведение, страноведение для нужд туризма, туристское страноведение.

The goals of studying «Country studies» and «Tourist country studies» disciplines are considered. The plans of the disciplines teaching are proposed. They substantially differ one

from the other and this proves the necessity of studying both of the disciplines by the students of «Tourism» speciality. The detailed plans of a country description in «Country studies» and «Tourist country studies» disciplines are given.

Keywords: country studies, country studies for the needs of tourism, tourist country studies.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Студенти напряму підготовки «Туризм» обов'язково повинні володіти знаннями про країни світу, що є одним із трьох «китів» (разом із комп'ютерною грамотністю користувача та вмінням спілкуватися іноземними мовами), на яких тримається професіоналізм туризмознавця. Але ці знання повинні носити двобічний характер: з одного боку, вони мають бути комплексні, всеохоплюючі, загальні, а з іншого – спеціалізовані, туристсько-зорієнтовані. Власне це і досягається шляхом вивчення двох окремих дисциплін «Країнознавство» і «Туристське країнознавство».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням країнознавства завжди приділялась достатня увага, є велика кількість публікацій з цього приводу, у тому числі і підручників, навчальних посібників [9, 19], довідників, словників, енциклопедій [5, 6, 13, 18]. Останнім часом з'явилось багато публікацій, присвячених і туристському країнознавству [1, 7, 14, 15, 17]. Але ці дві дисципліни не порівнювались між собою, не аналізувалось змістовне наповнення однієї відносно іншої.

Мета статті полягає у тому, щоб довести, що навчальна дисципліна «Туристське країнознавство» суттєво відрізняється від дисципліни «Країнознавство» і за змістовним наповненням, і за структурою та логікою викладу матеріалу, хоча обидві вони вкрай необхідні при підготовці фахівців-туризмознавців.

Виклад основного матеріалу. Країнознавство є науковим напрямом, який комплексно вивчає природу, історію, населення, економіку, культуру та політику країн, а також їх великих частин (районів, штатів, областей, провінцій тощо) і різних міждержавних регіональних та глобальних угрупувань. На відміну від інших наукових напрямів, які цікавляться лише певними аспектами діяльності країн, країнознавство інтегрує в собі універсальні знання про країни, відображаючи цілісну картину буття основних одиниць соціально-політичної організації світу. У країнознавстві склалося стійке уявлення про те, за яким планом потрібно характеризувати країну: 1. Загальні відомості. 2. Географічне положення. 3. Історія та політична ситуація. 4. Природа. 5. Народонаселення. 6. Господарство. 7. Культура. 8. Внутрішні просторові відмінності. 9. Проблеми та перспективи розвитку. Через те, що основним об'єктом дослідження країнознавства є країни, тематичний план навчальної дисципліни «Країнознавство» практично повністю (за виключенням двох останніх пунктів) збігається з планом характеристики країни, крім першої та останньої теми, що звучать так: «Теоретичні основи країнознавства», «Типізація країн і регіональний поділ світу». При вивченні теоретичних основ країнознавства йдеться про суть цієї дисципліни, її об'єкт і предмет,

функції, закономірності та принципи, теорії держав, найвідоміші глобальні та регіональні геополітичні і геостратегічні концепції. В останній темі дисципліни розглядаються принципи типізації країн світу, основні типи держав, засади районування світу, а також характеризуються регіони світу, зокрема країни Європи, країни Азії, країни Африки, країни Америки, країни Австралії та Океанії. Зрозуміло, що, вивчаючи дисципліну «Країнознавство», неможливо схарактеризувати за типовим планом всі країни світу. Тому оптимальним видається варіант, коли на аудиторних заняттях на теоретичному рівні розглядаються всі питання типового плану безвідносно до конкретної території, а конкретизація інформації відбувається при характеристиці 1–2 країн, яку студенти здійснюють, виконуючи індивідуальне завдання в позааудиторний час упродовж семестру.

1. Розпочинають характеристику будь-якої країни із загальної інформації про неї, з її «паспортних даних». Зазвичай до таких відомостей відносяться: *назва* (повна, коротка, офіційна, неофіційна), *символіка* (герб, прапор, гімн), *територія* (розмір, конфігурація, довжина кордонів, склад – суходільна й акваторіальна, материкова та острівна частини), *чисельність населення*, *столиця* (назва, розташування по відношенню до кордонів, кількість населення, площа, конфігурація та особливості планування, коротка історія становлення столиці, основні функції міста), *державний устрій* (форма правління та адміністративно-територіальний поділ, головні державні органи влади та керівники основних державних посад), *державна (офіційна) мова*, *грошова одиниця* (назва, її поділ, коротка історія виникнення та створення, співвідношення з доларом США та євро). У цій темі можна провести практичну роботу, під час якої проаналізувати прапори держав, розміри та конфігурацію території країн, нанести на контурну карту найбільші за площею та найчисельніші держави світу, країни, що не мають виходу до моря, з найпротяжнішими сухопутними кордонами та узбережжям, із формою правління абсолютна та конституційна монархія, з адміністративно-територіальним устроєм федерація.

2. Географічне положення характеризується взаємовідношенням об’єкта до його зовнішнього середовища. Оскільки в країнознавстві основним об’єктом є країна, то під географічним положенням розуміють відношення певної країни до будь-яких інших об’єктів, які знаходяться поза її територією та впливають на можливості розвитку будь-якої діяльності. Сутність географічного положення розкривається через систему таких категорій:

- математико-географічне положення – відносно мережі координат (екватора, нульового меридіана, полюсів, тропіків, полярних кругів тощо);
- фізико-географічне положення – відносно частин світу або материка / частин материка; складових вод Світового океану (океанів, морів, великих заток, проток, морських течій); великих форм рельєфу

суходолу, великих річок та озер, які перетинають територію кількох держав; кліматичних поясів, кліматичних областей, центрів високого та низького тиску; природних зон;

- економіко-географічне положення – відносно країн із розвинутою економікою та стабільною економічною ситуацією; великих промислових, сільськогосподарських, торгових районів; країн, які належать до тих самих економічних блоків або союзів; трансконтинентальних транспортних магістралей;
- політико-географічне положення – взаємини із країнами-сусідами; відносно країн, які входять до тих самих або антагоністичних військово-політичних блоків або союзів; «гарячих точок», осередків війни та інших військових конфліктів;
- еколого-географічне положення – відносно простору із сприятливою або несприятливою екологічною ситуацією.

3. Вивчаючи тему «Історія та політична ситуація в країні», потрібно розглянути етапи формування політичної карти світу, міжнародні організації, виявити місце історичної інформації в країнознавчій характеристиці. Важливо підкреслити, що держави розрізняються за політичною структурою, адже вони бувають *однопартійні* та *багатопартійні*, *плюралістичні* (в здійсненні влади беруть участь безліч організацій чи автономних груп, що представляють різні соціальні інтереси) та *клерикальні* (церква суттєво впливає на суспільно-політичне і культурне життя країни), з *демократичним* (народ або його більшість є (вважається) носієм державної влади; асоціюється з свободою, рівністю, справедливістю, дотриманням прав людини, участю громадян в управлінні), *авторитарним* (влада належить одній людині або групі осіб, які повністю контролюють політичне та ідеологічне життя суспільства, суттєво обмежуючи політичні та соціальні права і свободи громадян, хоча не втручаються в їх особисте життя) чи *тоталітарним* (державна влада контролює всі сфери життя суспільства, включаючи особисте життя громадян) політичним режимом.

Характеризуючи історію країни, розглядають її з таких позицій:

1) історія держави – час (дата) утворення, основні зміни політичного статусу, складу території, форм правління тощо;
2) історія народів – формування та зміни населення країни через її етнічний склад, етапи формування етносів, час та особливості розвитку мови, процеси заселення, освоєння території та ін.;
3) історія видатних подій – виклад найсуттєвіших історичних фактів у хронологічному порядку.

Політична ситуація в країні аналізується через *тип її політичного режиму*, *зовнішню політику* (загальний курс держави у міждержавних відносинах, спрямований на створення якнайсприятливіших умов для досягнення власних цілей і здобуття переваги у взаємодії, на співіснування з іншими державами і народами відповідно до певних принципів та норм) та *внутрішню політику* (комплекс заходів політичного, соціального та

економічного характеру, спрямованих на підтримання порядку, стабільності та поступального розвитку держави; діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів окремих верств населення країни, на певне їхнє підпорядкування та можливе за конкретних умов задоволення, на збереження існуючого стану в суспільстві або на цілеспрямоване його перетворення, на забезпечення цілісності, взаємозв'язку і взаємодії окремих сфер суспільства). Ведучи мову про зовнішню політику країни, акцентують увагу на входженні її в міжнародні організації та союзи, підписаних міждержавних договорах і протоколах, приналежності до військово-політичних та економічних блоків і союзів. Внутрішня ж політика асоціюється із суспільно-політичною обстановкою, внутрішніми конфліктами тощо.

4. Вивчення природи як важливого блоку країнознавства відбувається через виявлення особливостей всіх компонентів природи: рельєф, клімат, води, ґрунти, рослинність і тваринний світ. Крім загальних закономірностей, притаманних кожному компоненту природи, мова повинна йти і про рекордні відмітки всіх природних складових. Для закріплення матеріалу пропонується виконання практичної роботи: на контурну карту світу нанести: 1) найвищі вершини; 2) найбільші пустелі; 3) найбільші за площею острови та півострови; 4) найдовші річки та найбільші за площею озера; 5) найбільші моря, затоки; 6) країни з: а) найвищими вершинами; 2) найглибшими впадинами. Вивчення цього блоку завершується розглядом охорони природи та екологічної ситуації, природних комплексів, у тому числі природоохоронних територій.

Характеризуючи природу певної країни, послідовно здійснюється опис кожного компонента. Характеристика рельєфу починається із загальних питань: переважання гірської (рівнинної) частини, їх співвідношення, назви найбільших форм рельєфу. Потім характеризуються гори (походження, висота, гірські породи, які їх складають, морфоструктура, морфоскульптура), а в завершенні – рівнини (походження, висота, характер поверхні, гірські породи, які їх складають). Опис клімату розпочинається з перерахування кліматичних поясів і областей, в яких знаходиться країна, та короткої їх характеристики. Далі аналізуються такі основні кліматичні елементи, як температура, атмосферний тиск, опади, відносна вологість, вітер, тобто вказуються їх найвищі, найнижчі та середні показники, а на завершення – переважаючі типи погоди. Окремо розглядаються води Світового океану, коли характеризуються розташування, особливості берегової лінії, рельєфу дна, температурний режим, солоність, коливальні рухи води, морські течії океанів, морів, заток, проток, та окремо – води суходолу, до яких відносяться річки, озера, підземні води, штучні водойми. Головні річки характеризуються в такій послідовності – витік, гирло, притоки, особливості річкової долини, режим річки, характер течії; найбільші озера – походження котловини, глибина, площа, стічне або безстічне, режим озера, характер берегів, солоність; підземні води – умови залягання,

температура, хімічний склад. Характеризуючи рослинність, потрібно виявити типових представників деревних порід, кущів, трав, ендемічні та реліктові види, а характеризуючи тварин – типових представників ссавців, птахів, земноводних, плазунів, комах, ендемічні та реліктові види. Опис природних комплексів відбувається через коротку характеристику кожної із природних зон, які проходять територією країни. При аналізі охорони природи в країні увага акцентується на кількості, категорійності, видах, частці від загальної площі природоохоронних територій та об'єктів, при аналізі екологічної ситуації – ступені забруднення території, найбільш небезпечних в екологічному відношенні об'єктах.

5. Компонентами народонаселення є, з одного боку, населення, з іншого – народи, тому і вивчається тема «Народонаселення країни» в послідовності з огляду на ці дві складові. Кожен із підрозділів характеристики *населення* (чисельність, статевий склад, природний рух, прояв «якості» (тривалість життя, рівень освіти, умов життя, харчування, стану здоров'я, середніх доходів, купівельної спроможності та ін.), у тому числі індекс людського розвитку, розміщення, розселення, зокрема урбанізаційні процеси, механічний рух та ін.) найкраще розглядати, висвітлюючи такі питання: загальні тенденції та динаміка змін, основні параметри та властивості, види, групи і типи, країни з найбільшими та найменшими показниками. *Народи* вивчаються через їх расовий, етнічний, релігійний склад. Тут важливо розглянути поняття «раса» та «етнос», «національні меншини» й «аборигени», параметри характеристики расового та етнічного складу країни, основні релігії світу, виявити країни з найбільшою та найменшою кількістю етносів, однонаціональні та багатонаціональні країни, країни, де релігія не віддільна від державного управління, теократичні монархії. Для закріплення теоретичного матеріалу розділу можна запропонувати практичну роботу на контурній карті світу: нанести країни з: 1) найбільшою часткою дітей та людей похилого віку у віковій структурі населення; 2) найбільшим природним приростом; 3) найбільшою народжуваністю та смертністю; 4) найвищим рівнем урбанізації; 5) найбільшим переважанням чоловічого населення; 6) найбільшою та найменшою середньою тривалістю життя; 7) найбільшим і найменшим індексом людського розвитку; 8) найбільшою часткою християн, мусульман, буддистів. Характеризуючи народонаселення конкретної країни, зазвичай починають із кількісних показників населення, визначаючи місце у світі, на материку або частині світу, та їх динаміки. Потім аналізуються статевий склад; тип відтворення (природний рух) населення, вікова структура; структура зайнятості економічно активного населення, рівень безробіття; «якість» населення, індекс людського розвитку; розміщення, густота населення; розселення (сільські та міські поселення), урбанізаційні процеси (найбільші міста, агломерації, мегалополіси, субурбанізація); міграційні процеси (зовнішні та внутрішні міграції). Характеристика народів країни відбувається з огляду на їх расовий, етнічний, релігійний склад.

6. Найважливішим блоком країнознавства є господарство. У цій темі дається загальна характеристика господарства, розглядається структура господарства країн світу, виявляються відмінності між постіндустріальними, індустріальними й аграрними країнами, виділяються галузі промисловості, сільського господарства, сфери послуг та ін. Важливо схарактеризувати країни з найбільш розвинутими окремими галузями промисловості та сільського господарства, монокультурні країни, країни з великою часткою сфери послуг і найрозвинутішою транспортною мережею, найбільші аеропорти, морські та річкові порти у світі. Закріплення матеріалу розділу може відбуватися на практичному занятті, що полягає у нанесенні на контурну карту світу країн: 1) найбільш економічно розвинутих і нерозвинутих; 2) із найвищим і найнижчим показником ВВП на душу населення; 3) із найбільшою часткою у структурі ВВП промисловості, сільського господарства, сфери послуг; 4) з найбільшою: а) кількістю аеропортів; б) довжиною залізниць; в) довжиною автомобільних доріг; г) протяжністю водних шляхів; д) загальною кількістю морських суден. При характеристиці господарства певної країни спочатку висвітлюються загальні питання – співвідношення промисловості, сільського господарства, сфери послуг, а потім дається характеристика *промисловості* (галузі спеціалізації, територіальне поширення, найбільші промислові вузли), *сільського господарства* (галузі спеціалізації, територіальне поширення, сільськогосподарські зони), *сфери послуг* (галузева структура та види послуг, територіальне поширення), *транспорту* (розвинутість мережі, міжнародні магістралі, найбільші аеропорти, морські та річкові порти).

7. Вивчення теми «Культура країни» розпочинається із визначення її ролі та значення у країнознавчій характеристиці держави. Поступово характеризуються такі складові культури, як мова та писемність, релігії і вірування, мистецтво, етнічні та національні традиції, кулінарна специфіка. Вивчення мови та писемності відбувається через дослідження питань мовних груп і сімей, невербальних форм спілкування людей через жести, пози, міміку, значення кольору, квітів, подарунків для передачі емоцій і дій. У наступному підрозділі цієї теми виділяються традиційні та нетрадиційні релігії і вірування, виявляються їх особливості та відмінні риси. Розгляд підрозділу мистецтва відбувається через вирізнення його видів і жанрів та подальшу характеристику всіх його складових: архітектури, музики, театру, фольклору, декоративно-прикладного мистецтва та ін. Аналіз етнічних і національних традицій на теоретичному рівні відбувається у вигляді класифікацій та опису існуючих звичаїв, обрядів, ритуалів та церемоній, народних свят, фестивалів і ярмарок, національного одягу, народної творчості та ремесел, видів спорту та ін. Є потреба кулінарію розглядати як окремий компонент культури і в цьому підрозділі приділити увагу найпоширенішим кухням світу, виявивши їхні характерні риси, а також обмеженням у харчуванні, обумовленим релігійними особливостями. Описуючи культуру певної країни,

характеризують *мови* (кількість, їх статус; мовні групи та мовні сім'ї, до яких вони належать; наявність діалектів, їх територіальне поширення; невербальні форми спілкування: національні особливості жестів, поз, міміки, рухів тіла; символізм кольору, квітів, подарунків), *релігії та вірування* (існуючі в країні, їх статус (зокрема, державний); територіальне поширення; специфіка, основні обряди та ритуали найпоширенішої в країні релігії), *мистецтво* (найтиповіші види та жанри; специфіка національної архітектури; особливості музики і театру; наявність фольклору, його жанри; специфіка декоративно-прикладного мистецтва; видатні твори мистецтва; найвизначніші культурні події та явища), *традиції* (опис етнічних звичаїв, обрядів, ритуалів та церемоній; народні (національні) свята, фестивалі, ярмарки; національний костюм, народна творчість і ремесла; традиційні види спорту; традиції та культура харчування; національні страви та напої) та ін.

8. Питання «Внутрішні просторові відмінності» розглядається тільки у контексті характеристики конкретної країни й являє собою аналіз розвитку всіх адміністративно-територіальних утворень країни.

9. Подібно до попереднього пункту проблеми та перспективи розвитку розглядаються тільки у контексті характеристики конкретної країни. Проблеми, як і перспективи, можуть зазначатися у всіх можливих аспектах: екологічному, соціальному, економічному. Країнознавство має велике значення для географії, історії, загальної культури, туризму та інших сфер людської діяльності. Розглядаючи країну під певним кутом зору (для потреб конкретної науки, діяльності та ін.), наголос робиться на певних аспектах.Вивчення навчальної дисципліни «Країнознавство» для студентів напряму підготовки «Туризм» дуже важливе, адже знання про країни світу є наріжним каменем професіоналізму туризмознавця. Але у цьому разі кожен розділ країнознавчої характеристики країни наприкінці повинен супроводжуватися не тільки загальними висновками про сприятливість або несприятливість для всебічного розвитку держави, а й для потреб туризму. У найбільшій мірі це стосується таких пунктів характеристики, як географічне положення, історія та політична ситуація, природа, народонаселення, господарство, культура. Вважаємо, що студенти напряму підготовки «Туризм», крім дисципліни «Країнознавство», де виявляються особливості територій країн з акцентуванням уваги на вплив на туристську діяльність, обов'язково потрібно вивчати курс «Туристське країнознавство», основна мета якого полягає у формуванні знань про туристську специфіку країн світу та вмінь самостійно оцінювати туристські можливості окремих держав. Якщо в країнознавстві країна описується всебічно, комплексно, загально, то у туристському країнознавстві – тільки з позицій розвитку туризму. Тому план туристсько-країнознавчої характеристики країни може виглядати так:

1. Оцінка географічного положення для розвитку туризму.
2. Ресурсно-рекреаційний потенціал.
3. Розвинуті види туризму.

4. Інфраструктура туристської діяльності.
5. Організація туристських послуг.
6. Державна політика у сфері туризму.
7. Менталітет туристів країни.
8. Ставлення до іноземних туристів у країні.
9. Небезпеки здійснення туристської діяльності.
10. Перспективи розвитку туризму.

Так само, як і в дисципліні «Країнознавство», у курсі «Туристське країнознавство» неможливо схарактеризувати за запропонованим планом всі країни світу або хоча б найбільш розвинуті у туристському відношенні. Тому найкраще діяти за вже описаним сценарієм, коли на аудиторних заняттях на теоретичному рівні розглядаються всі пункти плану безвідносно до конкретної території, а при характеристиці студентами 1–2 країн в індивідуальних завданнях інформації конкретизується. Тематичний план навчальної дисципліни «Туристське країнознавство» так само майже повністю збігається (за виключенням першого та останнього пунктів) з планом туристсько-країнознавчої характеристики країни, крім першої та останніх двох тем: «Туристське країнознавство у системі наук і наукових напрямів», «Туристське районування світу», «Характеристика провідних у туристському відношенні країн макрорегіонів світу». При вивченні першої теми потрібно розглянути види країнознавства, передумови формування країнознавчої науки в туризмі, місце туристського країнознавства у системі наук і наукових напрямів, зв'язок туристського країнознавства з іншими науковими напрямами та науками, систему географічних наук у туризмі, особливості та специфіку туристського країнознавства та ін. Назви двох останніх тем дисципліни свідчать самі за себе. При розгляді туристського районування світу потрібно говорити про принципи та критерії районування, таксономічні одиниці при районуванні (макрорегіон, субрегіон, мезорегіон, мікрорегіон), особливості туристського районування. Але важливо закцентувати увагу на тому, що існує кілька підходів до туристського районування, зокрема за ЮНВТО та за П.М. Зачиняєвим, М.С.Фальковичем із доповненнями О.О.Бейдика [3]. У цій темі необхідно розглянути також сучасні підходи до регіонального поділу світу, історико-географічні субрегіони, типологію країн світу залежно від геополітичного положення, наявності та кількості рекреаційних ресурсів, стану туристської інфраструктури, типологію країн за економіко-географічними передумовами збалансованого розвитку туризму.

Вивчення теми «Характеристика провідних у туристському відношенні країн макрорегіонів світу» слід розпочати із характеристики Європейського, Американського, Азіатського, Африканського, Австралійсько-Океанійського макрорегіонів щодо розвитку туризму, а вже потім стисло описати їхні країни-лідери у туристській галузі.

1. Питання «Оцінка географічного положення для розвитку туризму» розглядається тільки у контексті туристсько-країнознавчої характеристики конкретної країни. Місцерозташування певної території дозволяє розкрити

основні передумови розвитку туризму, тому є обов'язковою складовою такої характеристики. Оцінюючи географічне положення країни для розвитку туризму, необхідно з'ясувати її розташування по відношенню до країн-постачальників туристів, розвинутість туризму у країнах-сусідах, транспортну доступність території та ін.

2. Вивчаючи тему «Ресурсно-рекреаційний потенціал», потрібно дати характеристику *природних умов і природних ресурсів* (рельєф як умова та ресурс здійснення туристської діяльності, вплив клімату на туристську активність, оцінка параметрів погоди, роль вод Світового океану та внутрішніх вод у підвищенні туристської привабливості країни, флора і фауна з позиції залучення до туристської діяльності) та *соціально-економічних умов і ресурсів* (роль історичної інформації в підвищенні туристській привабливості країни, туристська характеристика народів країни, релігійна приналежність людини як важлива складова туристського вивчення народів країни, туристська характеристика культури народу як об'єкту атракції, місце музеїв в туристському описі країни, культурні події та явища як сучасні об'єкти туристської атракції та ін.) для потреб туризму. Але перед цим необхідно проаналізувати географічне положення як специфічний рекреаційний ресурс. Тут нам вважається доречним розгляд введених О.О. Бейдиком таких понять, як центричні, периферійні точкові (типу «координати») та лінійні рекреаційні ресурси: географічні центри та крайні точки (континентальні та острівні) материків, частин світу, країн, межі між частинами світу, лінії проходження нульового меридіану та екватору, точки стику трьох або чотирьох державних кордонів [2]. У цій темі обов'язково слід вести мову про класифікацію рекреаційних ресурсів. Тому необхідно зупинитися на таких питаннях. 1. Виділені О.О. Любіцевою підходи до класифікації туристських ресурсів: діяльнісний, ціннісний, функціональний, еколого-економічний, за атрактивністю в туристську діяльність [8]. 2. Поділ О.О. Бейдиком рекреаційно-туристських ресурсів на природні, природно-антропогенні, суспільно-історичні; введення понять трансресурсних об'єктів, гомогенних рекреаційно-туристських ресурсів, ресурсів рангу «суперточка-тур», парарекреаційних ресурсів [4, 5]. 3. Виділення І.В. Смалем у структурі туристських ресурсів природної, соціально-культурної або суспільної, технологічної і подієвої складових [16]. 4. Поділ В.І. Новиковою рекреаційних ресурсів на групи: об'єкти рекреації, рекреаційні угіддя, рекреаційні властивості простору, явища та процеси рекреаційної дії, рекреаційні заклади, рекреаційні заходи [11]. Розглядаючи на теоретичному рівні ресурсно-рекреаційний потенціал території, не оминути питання 7 давніх і сучасних «чудес світу», а також Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, розподіл її об'єктів за регіонами та країнами. З метою закріплення вивченого матеріалу можна запропонувати практичну роботу на контурній карті світу, що полягає у: 1) нанесенні: а) крайніх континентальних точок материків і частин світу; б) географічних центрів материків і частин світу, що попередньо визначаються як

середньоарифметичне географічних координат крайніх континентальних точок; в) ліній проходження нульового меридіану та екватору; 2) позначенні країн, на території яких ці точки знаходяться та лінії проходять; 3) виділенні груп країн залежно від кількості об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та нанесенні цих груп.

Ресурсно-рекреаційний потенціал певної країни пропонуємо характеризувати за нашою авторською класифікацією [11], виокремлюючи такі групи рекреаційних ресурсів: 1) об'єкти рекреації – локально визначені у просторі матеріальні утворення, споглядання або споживання яких здатне задовольнити рекреаційні потреби рекреантів; 2) рекреаційні угіддя – площинні матеріальні утворення, перебування на яких призводить до задоволення рекреаційних потреб рекреантів; 3) рекреаційні властивості простору – такі властивості природного або штучного простору, споживання яких рекреантами призводить до рекреаційного ефекту; 4) явища та процеси рекреаційної дії – нематеріальні динамічні утворення, споглядання яких рекреантами призводить до задоволення їх рекреаційних потреб; 5) рекреаційні заклади – підприємства, де надають специфічні послуги рекреаційної дії, що і виступають чинником, який приваблює рекреантів; 6) рекреаційні заходи – сплановані організаторами дії, беручи участь в яких рекреанти отримують рекреаційний ефект (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація рекреаційних ресурсів (за В.І. Новиковою, 2008 р.)

Рекреаційні ресурси		*Приклади рекреаційних ресурсів*
групи	*види*	
об'єкти рекреації	пам'ятки історії та культури	пам'ятки археології, архітектури, мистецтва, історії, пам'ятники
	пам'ятки природи	геологічні, гідрологічні, ботанічні, зоологічні творіння природи, що цікаві для споглядання
	визначні місця, цікаві об'єкти	місця та об'єкти, що не оголошені пам'ятками, але приваблюють увагу рекреантів
	сакральні споруди	церкви, монастирі, дзвіниці, синагоги, кірхи, мечеті
рекреаційні угіддя	зелені зони поселень	парки, сквери, лісопосадки
	водойми	моря, озера, річки, ставки, водосховища та ін.
	ліси	ліси, багаті на гриби, ягоди, лікарські трави, дичину
	площі для занять фізкультурою і спортом	спортивні майданчики, футбольні поля
	дачі	дачні ділянки
	природоохоронні території	національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, дендропарки, зоопарки
	луки	луки, багаті на ягоди, лікарські трави
	болота	болота, багаті на дичину
рекреаційні	лікувальні властивості	мінеральні води, лікувальні грязі, лікувальний

властивості простору	природного або штучного простору	клімат (гірський, морський, лісовий)
	естетична цінність ландшафтів	красиві ландшафти
явища та процеси рекреаційного спрямування	природні явища і процеси	цвітіння певних видів рослин (сакура, раффлезія), білі ночі, полярне сяйво
	уфологічні явища	часта поява НЛО
	релігійні явища	мироточення ікон, поява образів святих, прояви вищих сил
рекреаційні заклади	лікувально-оздоровчі заклади	курортно-лікувальні та профілактично-оздоровчі послуги медичного персоналу санаторіїв, будинків відпочинку, профілакторіїв тощо
	культурно-пізнавальні заклади	експозиції музеїв, культурних виставок і послуги екскурсоводів у них, послуги артистів театрів, філармоній, концертних організацій тощо
	культурно-освітні заклади	послуги бібліотекарів, керівників клубів, гуртків, секцій у палацах і будинках культури
	спортивно-оздоровчі заклади	послуги тренерів спортивних секцій, організаторів занять і змагань на стадіонах, іподромах, у басейнах
	розважальні заклади	атракціони, казино, вар’єте
	заклади харчування	послуги обслуговуючого персоналу ресторанів, барів, дегустаційних залів
	агрооселі	специфічні послуги власників сільських садиб відносно пропагування способу життя на селі
рекреаційні заходи	культурно-розважальні заходи	фестивалі, карнавали, концерти, конкурси, змагання, ігри, свята, культурно-історичні театралізації, технічні шоу
	спортивно-оздоровчі заходи	спортивні змагання, тренування
	релігійні заходи	релігійна хода, молебень, хрещення у водоймі
	професійно-ділові заходи	конференції, семінари, з’їзди, виставки, ярмарки

Вважаємо, що такий підхід дасть можливість збагатити, розширити та урізноманітнити цей розділ туристсько-країнознавчої характеристики країни, адже зазвичай опис ресурсно-рекреаційної складової обмежується перерахуванням історико-культурних об’єктів (за нашою класифікацією – це частина групи «об’єкти рекреації»), у рідкісних випадках аналізуються природні рекреаційні ресурси.

3. Розпочати вивчення теми «Розвинуті види туризму» необхідно з огляду існуючих підходів до класифікації туризму, згадати науковців, які займалися цими питаннями. Вважаємо, що найбільш поширеними ознаками класифікації туризму є: *спрямованість туристських потоків* (внутрішній, в’їзний, виїзний), *обсяг території і територіальна приналежність туристів* (міжнародний (у т. ч. прикордонний, внутрішньорегіональний, міжрегіональний, навколосвітній), в межах країни (у т. ч. місцевий, дальній), національний), *тип споживачів* (масовий, елітний), *кількість учасників* (індивідуальний, груповий,

сімейний), *вік учасників* (дитячий, молодіжний, зрілий, пенсійний або осіб «третього віку»), *тривалість подорожі* (одноденний, багатоденний, короткочасний, тривалий), *характер організації* (організований, плановий, неорганізований, самодіяльний), *мобільність* (стаціонарний, пересувний або маршрутний), *засоби пересування* (пішохідний, лижний, верховий , гужовий, велосипедний, транспортний), *вид транспорту* (автомобільний (у т. ч. автобусний), авіаційний, залізничний, річковий, морський), *середовище проведення* (міський, сільський (зелений), на природі або міжпоселенський), *сфера подорожування* (наземний, підземний (у т. ч. спелеологічний), водний, підводний, повітряний (у т. ч. космічний)), *ступінь ризику для життя* (традиційний, екстремальний), *контрастність із постійним місцем проживання* (типовий, екзотичний), *інтенсивність туристського потоку* (постійний, сезонний, тимчасовий), *оплата послуг* (комерційний, соціальний), *мета подорожі*. Незважаючи на велику кількість ознак класифікації туризму, найчастіше при туристсько-країнознавчій характеристиці країни вживається поділ туризму на групи за метою подорожі. На нашу думку, ця класифікація має такий вигляд:

- пізнавальний: культурно-пізнавальний; релігійний (у т. ч. паломництво); природно-пізнавальний;
- розважальний: карнавальний (фестивальний); гастрономічний; сексуальний; ігорний; з відвідуванням тематичних парків, парків розваг, атракціонів, аквапарків; з відвідуванням видовищ: культурних (концерти, конкурси, фестивалі); спортивних (змагання); технічних (шоу, виставки);
- лікувально-оздоровчий (у т. ч. медичний, аборт-туризм);
- спортивно-оздоровчий: водний; кінний; велосипедний; спелеологічний; пішохідний;
- пригодницький (у т. ч. військовий);
- купально-пляжний;
- навчально-освітній;
- діловий: бізнес-туризм; конгресний (науковий); заохочувальний (інсентив-туризм); професійний;
- етнічний (у т. ч. родинний, ностальгічний);
- шопінг-туризм;
- екологічний.

Саме ці види туризму слід описувати у туристсько-країнознавчій характеристиці конкретної країни, якщо вони розвинуті на її території, зазначаючи рекреаційні ресурси, на яких базується цей вид туризму у країні, та основні його туристські центри. Для закріплення теоретичного матеріалу теми можна виконати таку практичну роботу: 1) виявити специфіку наявності для конкретних видів туризму таких складових, як рекреаційні ресурси, інфраструктура, туристські послуги; 2) запропонувати 2–3 ознаки класифікації туризму та групи видів туризму, що за ними виділяються; 3) розробити модель взаємозв’язків конкретного виду з іншими видами туризму.

4. При вивченні теми щодо інфраструктури туристської діяльності спочатку необхідно визначити суть цього поняття, розглянути її види. Під інфраструктурою рекреаційного спрямування розуміємо сукупність засобів, закладів, споруд, мереж та інших елементів матеріально-технічної бази, що допомагають здійснювати рекреаційну діяльність (зокрема, туризм) [10]. Інфраструктуру, необхідну для здійснення рекреаційної діяльності, залежно від того, задіюється вона тільки у рекреаційній сфері чи ще в інших сферах життєдіяльності суспільства, поділяємо відповідно на спеціалізовану, соціальну, універсальну [12]. Наявність (і навіть якість) туристської інфраструктури ніколи не виступатиме чинником, який генерує у туристів потребу подорожувати, адже це функція туристських ресурсів, а інфраструктура лише допомагає здійснювати туристську діяльність, виконуючи переважно життєзабезпечуючі функції організації туризму (зокрема, розміщення, харчування, перевезення). Тому доречно у цій темі на теоретичному рівні розглянути такі питання: класифікація засобів розміщення, готельних підприємств; заклади ресторанного господарства; побутові підприємства: види, значення в туристській діяльності; туристська характеристика видів транспорту та спеціальної транспортної інфраструктури [12]; позитивні та негативні риси пасажирських видів транспорту для потреб туризму; ступінь розвитку телефонного і мобільного зв’язку та ін. Досліджуючи інфраструктуру туристської діяльності конкретної країни, студенти характеризують тільки національні особливості готельного господарства і закладів харчування та виявляють розвинутість пасажирського транспорту.

5. Розкриваючи тему організації туристських послуг, необхідно на теоретичному рівні висвітлити ряд таких питань: визначення стану розвитку туристської галузі в країні та її місця на міжнародному ринку туристських послуг; виявлення структури та динаміки туристських потоків, грошових надходжень і витрат; класифікація турфірм за чисельністю працюючих, кількістю підрозділів і філій (ланцюги, франчайзінгові утворення), обсягом наданих послуг, кількістю обслугованих внутрішніх та іноземних туристів; надання спеціальної туристської інформації про країну: різниця з київським часом, довідкові телефонні номери, курси обміну національної валюти в основні валюти світу, святкові та неробочі дні, робочий та неробочий час, напруга і частота електричного струму, митні правила і туристські формальності, правила поведінки в країні, прокат авто, правила дорожнього руху, традиційні покупки та сувеніри тощо. Аналізуючи організацію туристських послуг у певній країні, необхідно з’ясувати, які підприємства надають туристські послуги, скільки загалом турфірм, де та як вони розташовуються, схарактеризувати найбільші туристські підприємства.

6. Питання впливу політичних умов на розвиток туризму, національного (державного) законодавства стосовно туризму, форм управління у туристській сфері, державних органів управління туризмом, програм розвитку туризму, визначення туристського навантаження, вжиття

заборонних заходів для запобігання негативного впливу туризму на природу та населення країни висвітлюються у темі «Державна політика у сфері туризму». Цей розділ туристсько-країнознавчої характеристики країни обов'язково повинен містити інформацію про державні органи управління туристською сферою та законодавство країни у сфері туризму.

7. Менталітет сприймається як сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних та інших особливостей мислення народу. Стереотип поведінки притаманний туристам з одного регіону (країни). На поведінку туристів під час подорожі суттєво впливають етнічні та національні традиції. Саме з цих позицій повинен розкриватися розділ «Менталітет туристів країни». Доречно у темі говорити також про групування рекреантів за географічними, демографічними, соціально-економічними, медико-біологічними, психолого-поведінковими ознаками; класифікацію туристів; типологію туристів за В.О. Квартальновим на основі комбінації співвідношення «нового» і «знайомого»: організований масовий турист, індивідуальний турист, турист-дослідник, турист-бродяга.

8. У темі ставлення до іноземних туристів необхідно розглянути: значення демографічної характеристики населення для визначення туристської привабливості країни; вплив показників «якості» населення країни, структури зайнятості та рівня безробіття на розвиток туризму в країні; ставлення основних релігій до подорожуючих, туризму, представників інших вірувань; види сучасних цивілізацій4 проблеми міжцивілізаційних взаємовідносин в умовах глобалізації та розвитку міжнародного туризму; варіанти сприйняття місцевим населенням представників інших етносів, культур, релігій; існуючі обмеження, заборони стосовно одягу, зовнішнього вигляду, їжі, поведінки в певних країнах. Всі ці питання конкретизуються у характеристиці певної країни.

9. Тема «Небезпеки здійснення туристської діяльності» передбачає розгляд на теоретичному рівні таких питань: класифікація існуючих небезпек; види небезпек при здійсненні туристської діяльності; критерії безпеки та комфортності приміщень; принципи та засоби забезпечення безпеки; природні небезпеки та прояви негативного впливу довкілля на туризм; техногенні загрози і безпека перевезення; хвороби адаптації туриста; інфекційні та імунні захворювання; безпека харчування тощо. Описуючи небезпеки для туризму в конкретній країні, потрібно аналізувати *природні* (землетруси, вулканізм, урагани та ін.) та *соціальні* (криміногенна ситуація, безпека на дорогах та ін.) небезпеки.

10. Перспективи розвитку туризму розглядаються тільки у контексті характеристики конкретної країни.

Зрозуміло, що деякі теми (або навіть питання) навчальної дисципліни «Туристське країнознавство» можуть бути суттєво розширені та виступати в якості окремих дисциплін професійно орієнтованого циклу, адже тут відбувається стисле, лаконічне, загальне ознайомлення з деякими із них. З огляду на зазначене вивчати дисципліну «Туристське країнознавство»

краще на 2 курсі (4 семестр) освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки «Туризм», тоді як дисципліну «Країнознавство» – на 1 курсі (2 семестр).

Висновки. Навчальні дисципліни «Країнознавство» і «Туристське країнознавство» мають важливе значення для студентів напряму підготовки «Туризм». Маючи відмінні тематичні плани, обидві дисципліни суттєво впливають на формування професійного рівні майбутнього фахівця-туризмознавця.

1. Алєшугіна Н.О. Основи туристичного країнознавства : опорний конспект у таблицях і схемах [навч.-наочн. пос.] / Н.О. Алєшугіна, О.О. Зеленська, І.В. Смаль / За ред. І.В. Смаля. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 352 с.

2. Бейдик О.О. Змістовні лінії та точки як специфічні рекреаційно-туристські ресурси // Картографія та вища школа: Збірник наукових праць. – К.: ВГЛ «Обрії», 2009. – Вип. 14. – С. 57–62.

3. Бейдик О.О. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Географія туризму» для студентів спеціальності «Туризм» спеціалізації «Міжнародний туризм». 2-е вид., доп. і розш. – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – 153 с.

4. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2009. – 400 с.

5. Дахно І.І. Країни світу: Енциклопедичний довідник. – К.: Мапа, 2004. – 608 с.

6. Дубович І.А. Країнознавчий словник-довідник. – 5-те вид., перероб. і доп.– К.: Знання, 2008. – 839 с.

7. Косолапов А.Б. Туристское страноведение. Европа и Азия. – М. : КноРус, 2005 – 400 с.

8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти): Навч. посібник. 3-є вид., перероб. та доп. – К.: Альтерпрес, 2005. – 432 с.

9. Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2008. – 292 с.

10. Новикова В.І. Рекреаційна інфраструктура: суть поняття, види, методи дослідження // Географія в інформаційному суспільстві: Зб. наук. праць. У 4-х т. – К. : ВЛГ Обрії, 2008. – Т. IV. – С. 163–165.

11. Новикова В.І. Територіальна організація рекреаційної діяльності у контексті збалансованого розвитку регіону (на прикладі Черкаської області): Дис. … к. геогр. н.; 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Інститут географії НАНУ. – К., 2008. – 268 с.

12. Новикова В.І. Транспортна складова інфраструктурного забезпечення рекреаційної діяльності // Географія і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К. : Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – Вип. 24. – С. 223–231.

13. Олейник А.П. Страны мира в цифрах/2010. – М., 2011. – 119 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу : zeitling@rambler.ru.

14. Романов А.А. Зарубежное туристское страноведение: Учебное пособие. – М. : Советский спорт, 1999. – 158 с.

15. Сапожникова Е.Н. Страноведение: теория и методика туристского изучения стран: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 240 с.

16. Смаль І.В. Туристичні ресурси світу. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

17. Туристичне країнознавство: країни лідери туризму: Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2008. – 436 с.

18. Юрківський В.М. Країни світу: Довідник. – К.: Либідь, 1999. – 368 с.

19. Яценко Б.П., Бабарицька В.К. Країнознавство: основи теорії: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2009. – 312 с.

УДК 911.3

Білецький М.І., Котик Л.І.

ГЕОГРАФІЯ СОЦІАЛЬНИХ НЕГАРАЗДІВ: СТАНОВЛЕННЯ НАУКИ В УКРАЇНІ

Розглянуто історію становлення географії соціальних негараздів в Україні. Узагальнено найважливіші напрацювання із даної дисципліни за роки незалежності держави. Проаналізовано внесок українських вчених початку XX ст. в сфері географії соціальних негараздів.

Ключові слова: географія соціальних негараздів, злочинність, наркоманія, бідність.

Рассмотрено историю становления географии социального неблагополучия в Украине. Обобщено самые важные наработки с данной дисциплины за годы независимости страны. Проанализировано вклад ученых начала XX в. у сферу географии социального неблагополучия.

Ключевые слова: география социального неблагополучия, преступность, наркомания, бедность.

History of standing geography of social problems in Ukraine is regarded. The most important works at this discipline during state independency years are summarized. Input of Ukrainian scientists at beginning of XX century in geography of social problems is analyzed.

Keywords: geography of social problems, criminality, narcoticality, poverty.

Постановка проблеми. З-поміж економічних, політичних, екологічних, соціальних та інших проблем, які постали на початку XXI ст. перед українським соціумом, одними із найсуттєвіших є соціальні негаразди. Вони спричинені як деструктивними проявами в господарському житті держави так і тенденціями глобалізації сьогодення. У суспільній географії дані проблеми досліджує «географія соціальних негараздів». Оскільки наука є молодою, актуальним є вивчення історії її становлення в Україні.

Аналіз найновіших досліджень і публікацій. На сьогодні вже здійснені перші наукові розвідки з проблематики географії соціальних негараздів. Це напрацювання О. Заставецької [6], Л. Нємець [7], О. Шаблія [15], Л. Шевчук [17] та інших вчених. Проте поза увагою дослідників залишаються проблеми історії становлення та розвитку географії соціальних негараздів в Україні.

Метою дослідження є аналіз історії становлення географії соціальних негараздів в Україні, узагальнення найважливіших напрацювань із даної дисципліни за роки незалежності держави.

Інформаційна основа дослідження. Передбачається аналітичний огляд та систематизація наявних українських літературних та картографічних матеріалів з проблематики географії соціальних негараздів.

Результати дослідження. В українській науці географія соціальних негараздів, як напрям соціальної географії почала розвиватися лише з середини 90-х рр. XX ст. Проте ще на початку XX ст. українські вчені-

географи торкалися проблем соціальних негараздів у суспільстві. Вони не здійснювали їх комплексного дослідження, а розглядали останні, як передумову, стримуючий фактор розвитку українського соціуму, як атрибут тогочасного становища українського етносу, тощо.

Так С. Рудницький у праці "Чому ми хочемо самостійної України" (1923 р.) звертає увагу на проблему бідності українського народу й одразу дає пояснення цього явища: «*Без просвіти не обійдеться також ремісник чи купець, занепад промислу й торгівлі серед українського народу йде виключно від недостачі просвіти. Ось чому український нарід такий бідний, що зі свого багатого краю мусить тікати до Америки, на Сибір чи в інші безвісти*» [10, с. 53].

Проблем голоду, недуг торкається у своїх працях Володимир Кубійович. Зокрема в праці «Географія українських й сумежних земель» даючи аналіз причин зменшення людності українських земель у 40-50 рр. XX ст. він зазначає: *«… пройшло зменшення людности через перевагу смертности над числом народин, через утрати на терені війни, але й через голод, пошесні недуги …»* [3, с. 298].

Про соціальну нерівність згадували в своїх дослідженнях О. Степанів [13], І. Тесля [8], В. Садовський [9].

Зараз проблеми географії соціальних негараздів досліджують А. Голіков, О. Заставецька, Г. Лабінська, Л. Нємець, У. Садова, А. Степаненко, Р. Скабара, О. Шаблій, Л. Шевчук та ін. Зокрема, в 1996 р. у праці «Вступ до соціальної географії» А. Голиков, Я. Олійник, А. Степаненко вперше в українській суспільній географії розглянули проблему глобальної злочинності. Вони зазначили: «*злочинність, тероризм, наркотизм та інші антисуспільні явища викликають глибоку корозію всього механізму суспільного розвитку*» [4, с. 306-307]. Вчені звернули увагу на проблеми: транснаціоналізації злочинності, загального збільшення числа злочинів в світі – в середньому на 5% щороку; появи нового виду злочинності – електронна (кібернетична) злочинність.

Проблеми поширення активного туберкульозу, ВІЛ/СНІДу, наркоманії дослідила проф. Л. Шевчук у праці «Основи медичної географії» (1997 р.) [17]. Вона зазначила, що не лише асоціальна поведінка є стимулом виникнення даних захворювань, але й стресові ситуації, інтенсивність життя у великих містах, транспортна «втома» та інші фактори є причиною прояву соціальних негараздів. Наприклад, зміна політичної системи, проблеми економіки, глобальні зміни в соціальному житті призвели до втрати у багатьох людей ідеалів, бажання втекти від реальної дійсності, що зумовило високий рівень захворюваності на наркологічні розлади [17, с. 64].

Проривом у становленні географії соціальних негараздів в Україні стало видання у 2001 р. праці проф. О. Шаблія «Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії» один із розділів якої присвячений соціальним неблагополуччям – «Географія соціальних негараздів» [16, с. 587-602]. У ньому вчений зазначає, що соціальна географія вивчає

територіальну організацію тіньових сторін життя суспільства до яких варто віднести: зубожіння населення, «чорний ринок», наркоманію, індивідуальну і групову злочинність, проституцію тощо. Всі ці явища, за проф. О. Шаблієм визначають соціальне неблагополуччя суспільства вагоме місце серед яких займає злочинність.

У цілому, в даній праці проф. О. Шаблій: розробив теоретико-методологічні засади географії соціальних негараздів: обґрунтував, що радикальна географія й географія соціальних негараздів – це синоніми однієї й тієї ж наукової дисципліни; здійснив детальний аналіз злочинності, зокрема такого її виду як злочини держави; запропонував перелік соціальних та економічних показників, які є індикаторами розвитку соціальних негараздів; здійснив районування території України за розвитком соціальних негараздів, а також провів детальний аналіз виділених макрореґіонів; вивів своєрідний геопросторовий закон для території України: *при русі із заходу на схід (точніше із північного заходу на південний схід) рівень економічних і окремих демографічних чинників поліпшується, а більшість соціальних характеристик мають тенденцію до погіршання* [16, с. 598].

В 2006 р. на території України була захищена перша кандидатська дисертація з проблематики географії соціальних негараздів, а власне злочинності: Скабара Р. М. «Суспілно-географічні аспекти злочинності (на матеріалах Львівської області)». У дисертації ґрунтовно проаналізовані чинники, які впливають на розвиток злочинності в Львівській області, досліджено компонентний склад та особливості територіальної організації злочинності області, а також введено в обіг поняття *геокриміногенне положення* – сукупність просторових відношень, взаємозв’язків і взаємодій суспільно-географічних об’єктів, які впливають чи у майбутньому впливатимуть на динаміку, загальний стан, просторову та видову структуру злочинності на досліджуваній території [11, с. 6] та *геокриміногенний район* – значна цілісна ділянка території з своєрідною сукупністю взаємопов’язаних елементів демографічного, соціально-економічного, соціально-просторового, соціально-політичного та природно-географічного характеру, які прямо чи опосередковано впливають або в майбутньому впливатимуть на специфіку криміногенної ситуації [11, с. 10].

Продовженням даних досліджень стала публікація у 2008 р. статті Лабінської Г. присвяченої характеристиці жіночої злочинності Львівщини – «Особливості жіночої злочинності у Львівській області» [6], та вихід у світ в 2007 р. праці проф. Шевчук Л.Т. «Соціальна географія», де розкриті теоретичні передумови становлення соціальної географії, зокрема формування такого нового напрямку соціальної географії, як віртуальна соціальна географія, а в ній існування проблем кібернетичної (електронної) злочинності [18].

На початку XXI ст. відбулися зрушення і у виданні картографічної продукції з проблематики соціальних негараздів. Зокрема в

«Комплексному атласі України» («Картографія», 2005 р.) вміщена карта «Кількість хворих на активний туберкульоз». В «Атласі вчителя» («Картографія», 2010 р.) соціальні негаразди представлені у розрізі аналізу соціальних проблем світу: карти «Захворюваність на СНІД», «Захворюваність на туберкульоз», «Алкоголізм і наркоманія» [1, с. 109-110]. Значне місце картографічній продукції з проблем соціальних негараздів присвячено в «Атласі глобальних проблем світу»: карти «Нерівність», «Бідність», «ВІЛ/СНІД», «Протидія корупції» [2].

Стислий огляд інших публікацій із проблематики географії соціальних негараздів за період 2006-2011 рр. представлений в таблиці 1.

Таблиця 1. Огляд досліджень із проблематики географії соціальних негараздів, 2006—2011 рр.

Прізвище та ініціали авторів, назва статті	*Рік*	*Науковий центр*	*Основна ідея статті*
Дудник І.М, Логвич М.М. Соціально-адаптивні захворювання як складова соціально-духовних проблем розвитку регіонів.	2006	Київ, Полтава	Аналіз на поширення ВІЛ/СНІД, туберкульозу, наркоманії в Україні
Мезенцева Н.І. Соціальна безпека регіонів України у контексті соціальної політики	2006	Київ	Обґрунтовано необхідність врахування соціальних негараздів у розробці соціальної політики
Мельник І.Г. Соціальна безпека регіон як об'єкт дослідження суспільної географії.	2009	Луганськ	Врахування соціальних негараздів у розробці соціальної політики
Кузишин А.В. Оцінка рівня добробуту населення через показники якості життя населення (на прикладі Тернопільської області)	2009	Тернопіль	Врахування індексу неблагополуччя, як складова якості життя
Білецький М.І, Котик Л.І До становлення науки «географія соціальних негараздів» в Україні	2010	Львів	Розкрито історію дослідження географії соціальних негараздів у світі та Україні
*Ключко Л.В., Ліхван В.Ф., Немець О.К.*Соціальна безпека населення Західних та Східних регіонів України	2010	Харків	Проаналізовано складові соціальної безпеки регіонів та роль соціальних негараздів у її формуванні
*Ліхван В. Ф.*Демографічні показники як індикатори соціальної безпеки населення (на прикладі України)	2011	Харків	Аналізується злочинність, кількість хворих на ВІЛ/СНІД на регіональному рівні, як складові загрози соціальної безпеки регіону гуманітарного походження

Котик Л.І , Мамчур О.І, Пелих М.Г. Використання потенціалу Шацького національного природного парку для задоволення рекреаційно-туристичних потреб мешканців Львівської області	2011	Львів	Здійснено аналіз захворюваності на туберкульоз населення Львівської області та його вплив на розвиток рекреації в межах Шацького національного природного парку
Кіптач Ф. Географія загальної злочинності в Україні	2011	Львів	Проаналізовано та оцінено стан злочинності в Україні у територіально- хронологічному аспекті

Укладено на основі: Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки. - № 9. - 2011; Вісник Львівського університету. Серія: Географія. - Вип. 39. - 2011; Регіон-2011: стратегія оптимального розвитку: [матер. наук-практ. конф. з міжн. участю (м. Харків, 10-11 листопада 2011 р.)] / [гол. ред. кол. В. С. Бакіров]. - Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011; Регіон – 2010: стратегія оптимального розвитку [матер. наук.-практ конф. з міжн. участю (м. Харків, 4-5 листопада 2010 р.)] / [гол. ред. колегії В. С. Бакіров]. - Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010; Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: [зб. наук. праць]. - Херсон: ПП Вишемирський, 2009; Наукові парадигми географічної освіти України в XXI столітті: [зб. наук. статей II міжвуз. наук.-практ. конф.]. - Донецьк : ДОУ, 2006.

На сьогодні географія соціальних негараздів займає чільне місце в системі суспільно-географічних дисциплін. Вона, згідно з класифікацією суспільно-географічних дисциплін проф. О. Шаблія, входить в блок основних дисциплін суспільної географії (на схемі подана як радикальна географія) й розміщується в групі галузевих дисциплін блоку соціальної географії поряд з такими дисциплінами як географія сфери послуг, географія споживання, рекреаційна географія, географія способу життя, гуманістична географія, географія поведінки, сакральна географія та географія науки й культури [15, с. 27]. *Загальним об'єктом дослідження наукової дисципліни* є тіньові сторони життя суспільства, *предметом дослідження* – геопросторова організація тіньових сторін життя суспільства. *Конкретними об'єктами дослідження* є форми геопросторової організації тіньових сторін життя, як то: геокриміногенні пункти, центри, вузли, кущі, райони; геонаркотичні пункти, центри, вузли райони тощо. Варто зазначити, що географія у вивченні соціальних негараздів розкриває особливості їх територіального поширення, обґрунтовує зв'язок географічного положення населеного пункту, його людності, господарського, соціального розвитку та видового різноманіття й ступеню розвитку соціальних негараздів в нім.

Що до *назви географічної дисципліни*, то зараз в наукових публікаціях зустрічається три її іменування: «радикальна географія» [5, 15], «географія соціальних негараздів» [7, 16], «географія соціального неблагополуччя» [16].

Усі вони мають одну об'єктну й предметну сферу дослідження, проте відображають різні підходи й акценти в становленні та розвитку наукової дисципліни. Так термін «радикальна географія» використовують, коли говорять про дослідження тіньових сторін життя суспільства на Заході. В українських дослідженнях, які розпочалися з середини 90-х рр. XX ст. й припали на період соціально-економічної кризи, вживають термін «географія соціальних негараздів». Щодо використання назви «географія соціального неблагополуччя», то вона є синонімічною до назви «географія соціальних негараздів», оскільки первинно терміни «негаразди» і «неблагополуччя» в українській мові означають соціальне зло. Цю тезу пропагує проф. О. Шаблій, який в праці 2001 р. «Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії» у розділі «Географічні особливості соціального зла» почергово вживає ці терміни, як синоніми, а також зазначає що: «*На Заході географію соціального неблагополуччя досліджує так звана радикальна географія*» [16, с. 587].

Іноді, ще застосовують термін «екстремальна географія» [12], про те це відмінна від «географії соціальних негараздів» дисципліна, яка тільки частково перекривається з останньою в сфері об'єкту дослідження.

Оскільки географія соціальних негараздів виокремилася в соціальній сфері суспільної географії, то її понятійно-термінологічний апарат в більшості формують категорії, терміни та поняття даної дисципліни. Крім того, поняттєво-термінологічний апарат географії соціальних негараздів збагачений науковими напрацюваннями з суміжних та дотичних до неї дисциплін, зокрема соціології (соціальний портрет міста, соціальний портрет міського жителя, смуток міст, соціальне середовище), кримінального права (злочин, покарання), медицини (санітарно-гігієнічні стандарти міської забудови, здоровий спосіб життя, залежність, наркоманія, активний туберкульоз), психології (психотипи особистостей, страх, відчай, апатія, депресія) і т.д.

На сьогоднішньому етапі свого розвитку географія соціальних негараздів перебуває в тісних зв'язках з іншими дисциплінами. Зокрема вона має близькі генетичні, інформаційні, організаційні зв'язки та зв'язки з використання однією наукою теоретичних положень, понять та методичних засобів іншої з усіма дисциплінами суспільної географії. Ці зв'язки є як прямими так і зворотними. Крім того, інформаційні зв'язки складаються між географією соціальних негараздів та соціологією, криміналістикою, регіональною економікою, психологією, медициною тощо.

З-поміж основних функцій, які виконує географія соціальних негараздів на початку XXI ст. варто назвати теоретичну, конструктивну, просвітницьку та виховну (поглиблення знань населення про «тіньові сторони життя суспільства»; запобігання залучення до тіньових сторін життя суспільства, як то наркоманії, злочинності, алкоголізму і т.д.).

Географія соціальних негараздів має певний набір понять і категорій, що формують її поняттєво-термінологічний апарат та характеризують

розвиток теоретичного ядра науки. До таких понять перш за все відносять: негаразди, злочин, злочинність, наркоманія, безпритульність, кіднепінг, алкоголізм, ігроманія тощо.

Варто зазначити, що в географії соціальних негараздів вже зроблені перші спроби формування поняттєво-термінологічних систем. Зокрема, поняттєво-термінологічну систему «Суспільно-географічні аспекти злочинності» розробив Скабара Р.М. [11, с. 5]

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогодні географія соціальних негараздів в Україні є на етапі становлення: розвивається її поняттєво-термінологічний апарат, укладається внутрішня структура науки. Наприклад, в останній, за аналогією до напрацювань проф. О. Шаблія у суспільній географії, можна виділити галузеві дисципліни географії соціальних негараздів, як то: географія бідності, географія нерівності, географія злочинності, географія наркоманії, географія кіднепінгу, географія алкоголізму, географія ВІЛ/СНІДу, географія проституції, географія ігроманії, географія on-line-залежності та просторові дисципліни: географія соціальних негараздів поселень, географія соціальних негараздів реґіонів, географія соціальних негараздів країн, географія соціальних негараздів світу. На останньому просторовому рівні географія соціальних негараздів виходить на рівень географії глобальних проблем світу де соціальні негаразди розглядаються на рівні з проблемами війни і миру, забезпечення продуктами харчування тощо.

1. *Атлас вчителя. - К. : ДП Картографія, 2010.*
2. *Атлас глобальних проблем світу. - К. : Картографія, 2009.*
3. *Географія українських і сумежних земель / [за ред. В. Кубійовича]. - Т. 1. - [факс. перевид.]. - К. : Обереги, 2005.*
4. *Голиков А. П. Вступ до економічної і соціальної географії : [підручник] / А. П. Голиков, Я. Б. Олійник, А. В. Степаненко. - К. : Либідь, 1996.*
5. *Джонстон Р. География и географы. Очерк развития англо-американской социальной географии после 1945 г. : [пер. с англ.] / Р. Джонстон. - М. : Прогресс, 1987.*
6. *Заставецька О. В. Комплексний соціальний і економічний розвиток території: теоретичні і методичні основи дослідження / О. В. Заставецька. - Тернопіль, 1997.*
6. *Лабінська Г. Особливості жіночої злочинності у Львівській області / Г. Лабінська // Вісник Львів. ун-ту. Серія: Географія. - Вип. 35. - 2008.*
7. *Нємець Л. М. Про завдання соціальної географії в дослідженні соціального розвитку регіонів України / Л. М. Нємець // УГЖ. - № 2. - 2004.*
8. *Професор Іван Тесля / [упоряд. О. Шаблій]. - Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002.*
9. *Професор Валентин Садовський / [упоряд. О. Шаблій]. - Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004.*
10. *Рудницький С. Л. Чому ми хочемо самостійної України / С. Л. Рудницький / [упоряд., передмова О. І. Шаблій]. - Львів : Світ, 1994.*
11. *Скабара Р. М. Суспільно-географічні аспекти злочинності (на матеріалах Львівської області) : [авторіф. дис. ... канд. геогр. наук] / Р. М. Скабара. - Львів, 2003.*
12. *Социально-экономическая география Украины / [за ред. проф. О. Шаблія]. - Львів : Світ, 1995.*
13. *Степанів О. Наукові праці. Есе. Спогади / О. Степанів / [упоряд. О. Шаблій]. - Львів : Вид. центр НТШ, 2003.*
14. *Стратегія подолання бідності : Указ Президента України від 15 серп. 2001 року №637/2001 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua*
15. *Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії: [підручник] / О. І. Шаблій. - Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003.*

16. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. - Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001.
17. Шевчук Л. Т. Основи медичної географії : [текст лекцій] / Л. Т. Шевчук. - Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 1997.
18. Шевчук Л. Т. Соціальна географія : [навч. посібник] / Л. Т. Шевчук. - К. : Знання, 2007.

УДК 911.3

Сагач О.В., Юденкова К.В.

УКРАЇНА В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Розглянуто питання сучасної зовнішньої політики України та правові засади, на яких здійснюється співпраця з іншими державами. Особливу увагу було приділено місцю України на міжнародній арені, майбутнім перспективам інтеграції.

Ключові слова: зовнішня політика, міжнародні відносини, міжнародні організації.

Рассмотрены вопросы современной внешней политики Украины и правовые основы, на которых осуществляется сотрудничество с другими государствами.Особое внимание было уделено месту Украины на международной арене, будущим перспективам интеграции.

Ключевые слова: внешняя политика, международные отношения, международные организации.

This article presents the question of modern Ukraine's foreign policy and law principles on which the cooperation with other states is based. Particular attention was paid to the place of Ukraine in international relations, the future prospects of integration.

Keywords: foreign policy, international relations, international organizations.

Постановка проблеми. Реалізація Україною свого потенціалу знаходиться у безпосередній залежності від її активного і повномасштабного входження до світового співтовариства, її участі в існуючій системі міжнародних організацій. Міжнародні організації відіграють значну роль у політичних процесах сучасного світу й нерідко мають вирішальний голос у врегулюванні міжнародних конфліктів. Зовнішня політика України спрямовується на утвердження й розвиток України як незалежної демократичної держави, на збереження її територіальної цілісності та недоторканності кордонів, на включення національного господарства у світову економічну систему, на поширення в світі образу України як надійного і передбачуваного партнера.

Актуальність дослідження полягає в тому, що відбувається становлення України на міжнародній арені й визначення її місця у сучасних міжнародних відносинах Саме активна участь України в міжнародних організаціях дасть можливість вирішити цілий ряд важливих питань політичного, економічного, демократичного характеру, що будуть сприяти формуванню необхідної основи для розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі питання взаємодії України з міжнародними організаціями є доволі

дискусійним. Причому не лише серед українських дослідників, а й серед зарубіжних науковців. Серед них найважливішими є праці таких вчених, як Антонюк Н.В., Асланян Г.П., Базилюк Я.Б., Варцава В.І., Гохберг Ю.А., Теплицький Г.М., Чала Н.Д., Д.Горєлов, Є.Ніколаєв, В.Сіденко, Козак Ю.Г., Ковалевський В.В. Мальський М.З., Мацях М.М., Мокій А.І., Яхно Т.П., Чекаленко Л. Д., Яценко Б.П., Панченко Ж.О. Спектр невирішених проблемних питань, невизначеність позиції України у міжнародній діяльності ускладнюють зовнішню політику держави.

Постановка завдань та мети дослідження. Мета дослідження – аналіз сучасного стану співробітництва України із міжнародними організаціями і подальших перспектив його розвитку. Серед поставлених завдань варто виділити такі: вивчення правових засад,на яких здійснюється зовнішня політика України; дослідження сучасного стану співробітництва держави із провідними міжнародними організаціями; оцінка місця України на міжнародній арені.

Виклад основного матеріалу. Найвизначнішою історичною подією кінця XX ст., що кардинально змінила політичну карту світу, був розпад радянської колоніальної імперії. Україна, як й інші радянські республіки, стала суверенною і незалежною державою. Основним документом, який визначав принципові засади розбудови державотворчих процесів, у тому числі в сфері зовнішньої політики, став Акт проголошення незалежності України, прийнятий 24 серпня 1991 р. Виходячи з цього документу Верховна Рада України 2 липня 1993 р. схвалила «Основні напрямки зовнішньої політики України». В них, зокрема, наголошується, що неодмінною умовою розбудови незалежної Української держави є її активне та повномасштабне входження до світового співтовариства. Торуючи свій шлях у світ, Україна спирається на власні фундаментальні загальнонаціональні інтереси, а саме: стратегічні та геополітичні, пов'язані з національною безпекою України та захистом її політичної незалежності; економічні, пов'язані з інтегруванням економіки України у світове господарство; регіональні, субрегіональні, локальні. Здобуття Україною державної незалежності висунуло цілу низку проблем у сфері міжнародних відносин. Україна займає певне місце у системі сучасних міжнародних відносин. Основні цілі, геополітичні аспекти, пріоритети та напрямки зовнішньої політики сучасної України сформовані у Акті незалежності України (де є спеціальний десятий розділ «Міжнародні відносини»), у Декларації про державний суверенітет, виступах Президента та інших документах. Зовнішня політика спрямовується на утвердження й розвиток України як незалежної демократичної держави, на збереження її територіальної цілісності та недоторканності кордонів, на включення національного господарства у світову економічну систему, на поширення в світі образу України як надійного і передбачуваного партнера. Головною метою зовнішньої політики України є забезпечення її національних інтересів, захист прав та інтересів її громадян за кордоном, створення

благо сприятливих умов для соціально-економічного розвитку нашої держави. Україна проводить відкриту, чесну і принципову зовнішню політику, засновану на принципах та нормах міжнародного права.

У декларації про державний суверенітет України записано, що: Україна як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні відносини з іншими державами, укладає з ними договори, приймає участь у діяльності міжнародних організацій у обсязі, який є необхідним для ефективного забезпечення національних інтересів у політичній, економічній, інформаційній та інших сферах; Україна виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє укріпленню загального миру та міжнародної безпеки, безпосередньо приймає участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах; Україна визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами державного права. Україна урочисто проголошує про свій намір стати у майбутньому постійно нейтральною державою, яка не приймає участі у військових блоках та дотримується трьох без'ядерних принципи: не використовувати, не виробляти та не купувати ядерної зброї. Основні напрямки зовнішньої політики України були доповнені з Звернені Верховної Ради України «До парламентів та народів світу». У ньому говориться: «Україна будує демократичну правову державу, першочерговою метою якої є забезпечення прав та свобод людини. З цією метою Україна буде неуклінно дотримуватися норм міжнародного права, керуючись Загальною Декларацією прав людини, Міжнародними пактами про права людини, які Україна ратифікувала, та іншими міжнародними документами». Геополітичні аспекти зовнішньої політики України:

- Україна – європейська держава, тому вона повинна зміцнювати, розширювати всебічні зв'язки з країнами Європи.
- Україна – як колишня республіка СРСР – збереження та подальший розвиток взаємовигідних відносин з ними.
- Україна – морська держава, що зумовлює необхідність розвитку взаємовигідних відносин з країнами Чорноморського та Середземноморського басейнів.

Основні пріоритети та напрямки зовнішньої політики української держави: 1. Центральним напрямком зовнішньополітичної державності України є плідна робота в ООН, в и спеціалізованих органах, установах, структурах, та міжнародних організаціях. 2. Зовнішньополітична дипломатична діяльність на засадах рівноправності, визнання територіальної цілісності та нерухомості існуючих кордонів. 3. Встановлення, підтримка та розвиток економічних, культурних, науково-технічних відносин. 4. Участь у вирішенні глобальних проблем сучасного світу. 5. Збереження та подальше зміцнення добросусідських стосунків з колишніми республіками СРСР. 6. Участь у вирішенні військово-політичних проблем. Зовнішня політика України пройшла два етапи; перший – від серпня 1991 р. до середини 1994р. – і другий – від середини

1994 р., і до цього часу. Перші кроки на зовнішній арені, досягнення, а також труднощі та проблеми в царині міжнародних відносин – упродовж трьох місяців Україну як незалежну державу визнали понад 140 країн світу. В цей період Україна стала членом Наради з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ, згодом – ОБСЄ), багатьох міжнародних організацій, зокрема Світового банку. Міжнародного Валютного Фонду. З набуттям незалежності в серпні 1991 р. Україна стверджує свій імідж на міжнародній арені. Вона стала реальним та повноправним членом міжнародно-правової системи: ратифікувала такі міжнародно-правові акти, як Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р., Конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 р,, та багато інших міжнародно-правових актів ООН, Ради Європи, Міжнародної організації праці тощо. Україна стала першою державою в світі, яка добровільно відмовилася від ядерної зброї. Першою серед колишніх радянських республік Україна приєдналася до Партнерства заради миру. 14 січня 1994 р. у Москві президенти України, США та Росії підписали тристоронню Заяву та додаток до неї про ліквідацію ядерної зброї на території України. Під час зустрічі держав-учасниць ОБСЄ у Будапешті в 1994 р. лідери цих держав та Великої Британії підписали Меморандум про надання гарантій безпеки нашій державі. 31 жовтня 1995 р. Верховна Рада України проголосувала за приєднання до Статуту Ради Європи. Закон України «Про приєднання до Статуту Ради Європи» передано на довічне зберігання до штаб-квартири Ради Європи у Страсбурзі. 9 листопада 1995 р. Комітет Міністрів Ради Європи юридично затвердив рішення Парламентської Асамблеї Ради Європи про вступ України до цієї авторитетної міжнародної організації. Того ж дня перед Палацом Європи у Страсбурзі відбулася урочиста церемонія підняття Державного прапора України – 37-го повноважного члена Ради Європи. Вступ до Ради Європи став важливим кроком на шляху України до європейського співтовариства. У 2002 р. Україна остаточно заявила про свій європейський вибір – вступ у Європейський Союз та інтегрування у НАТО. Станом на 1.01.2012 р. Україна приймає активну участь у діяльності 73 міжнародних організацій. Особливого значення Україна надає діяльності в межах ООН, Інтерполу, МБРР, СОТ та ін. Приєднання до міжнародної організації накладає на нашу державу певні обов’язки, як політичного, так і фінансового характеру.

Висновки. Україна приймає активну участь у системі сучасних міжнародних відносин. Держава являється членом 73 міжнародних організацій, у яких проводить активну роботу, що віддзеркалює не лише загальні, а й національні інтереси нашої держави. Найактивнішу участь Україна приймає у таких організаціях як ООН, особливо ЮНЕСКО, її фінансових установах – МВФ, МБРР, СОТ, Раді Європи, ОБСЄ, СНД, ОЧЕС та ГУАМ. Особливо важливою є співпраця держави з ЄС, НАТО та ОЕСР. У наш час країна дотримується політики рівновекторності, тобто розвиває стосунки із країнами заходу – Німеччина, Італія, Польща, США

та країнами сходу – Росія, Білорусь, Казахстан, Узбекистан та Китай. Обов'язковим є також стабілізація та розвиток сприятливих взаємовідносин із іншими міжнародними організаціями.

1. Географія світового господарства (з основами економіки): навч. посіб. Рекомендовано МОН / Я.Б. Олійника та ін., за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. — К.: знання 2011. — 640 с., 28 с. іл. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист №1/11-3201 від 16 квітня 2010 р.).
2.Геополітика: Україна в міжнародних відносинах [Електронний ресурс] – Режим доступу:
3.Личова Г. Імідж країни в глобальному просторі // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Економіка. Вип. 85/2006. – К., 2006. – С. 33-36.
4.Міжнародні організації: Навч. посібник/За ред. Козака Ю.Г., Ковалевського В.В., Кутайні З. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 440 с.
5.Мокій А.І., Яхно Т.П., Бабець І.Г. Міжнародні організації. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
6.Правознавство. Навчальний посібник. Кредитно-модульний курс. (тв. пер.) / Копиленко О.П., Мозговий Л.І. – К.: Професіонал, 2007. – 400 с.
7.Сучасні геополітичні процеси: Світ і Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.kbuapa.kharkov.ua/kaf/pf_sgpsu.pdf
8.Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
9.http://kimo.univ.kiev.ua/ – Електронна бібліотека міжнародних відносин
10.http://www.mfa.gov.ua/ – Офіційний сайт МЗС України
11.http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=508:2010-10-13-13-44-20&catid=40:2010-08-29-07-09-53&Itemid=54 – Імідж України в світі: актуальні проблеми

УДК 911.3:314(477.81)+504.3.054

Кушнірук Ю.С., Л.А. Волкова

РАНЖУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА МЕДИКО-ДЕМОГРАФІЧНИМ СТАНОМ

Вивчається вплив особливостей географічного середовища на здоров'я населення, а також закономірності поширення хвороб у залежності від еколого-географічних та антропогенних чинників. Пропонується методика визначення рейтингу територіальної одиниці за ступенем медико-екологічного ризику. Запропонована шкала ранжування районів за медико-екологічним ризиком.

Ключові слова: медико-екологічний ризик, екологічний стан, медична географія, медико-географічна оцінка, здоров'я населення, кореляційний аналіз.

Изучается влияние особенностей географической среды на здоровье населения, а также закономерности распространения болезней в зависимости от эколого-географических и антропогенных факторов. Предлагается методика определения рейтинга территориальной единицы по степени медико-экологического риска. Предложенная шкала ранжирования районов по медико-экологическому риску.

Ключевые слова: медико-экологический риск, экологическое состояние, медицинская география, медико-географическая оценка, здоровье население, корреляционный анализ.

The impact of geographical features on human health, as well as regularities of disease spreading depending on geo-ecological and anthropogenic factors is studied. The methods for a territorial unit rate determination according to the degree of eco-medical risk are suggested. The skale of the area renging accounting for medical environmental risk has been suggested.

Key words: medical and ecological risk, environmental state, medical geography, medico-demographical assessment, health of people, correlation analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне середовище існування людини це складний комплекс антропогенних і природних чинників. На фоні зростання рівня техногенного забруднення навколишнього середовища відбувається порушення екологічної рівноваги. Біологічна відповідь проявляється у деструктивних змінах здоров'я населення. Існує кореляція показників динаміки рівнів забруднення навколишнього середовища та динаміки загальної захворюваності, поширеності окремих хвороб, первинній загальній захворюваності та за окремими нозологічними одиницями, динаміки смертності населення. У зв'язку з цим комплексний інтегральний показник медико-екологічного ризику стає головним показником оптимізації екологічного стану території, а здоров'я населення постає важливим критерієм оцінки екологічної ситуації та визначенні екологічного ризику проживання на території, яка оцінюється.

Формулювання цілей статті. Результати дослідження медико-демографічного стану території дозволять визначити ступінь екологічного ризику, що може бути з успіхом використано для проведення соціально-гігієнічного моніторингу, екологічної і гігієнічної експертиз, екологічного аудита, визначення зон надзвичайної екологічної ситуації, державного екологічного контролю, обґрунтування планів дій щодо охороні навколишнього середовища для збереження здоров'я населення. За результатами таких досліджень є можливість ранжування територій за показниками реальної та прогнозованої небезпеки для здоров'я населення в конкретних умовах; ранжування територій і груп населення за рівнем цієї небезпеки, визначення кількісного чи відносного збитку їх здоров'ю. Результати оцінки дозволяють визначати доцільність, пріоритетність і ефективність впровадження санітарно-гігієнічних та природоохоронних заходів, спрямованих на покращення медико-екологічного стану територій, що є актуальним питанням сьогодення та має як теоретичне так і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З точки зору медичної географії здоров'я населення визначено як стан фізіологічної, психологічної та соціальної гармонії людини з середовищем проживання, у процесі взаємодії з яким не спостерігається значного стресового напруження систем організму. Рівень здоров'я вказує на те, наскільки середовище сприяє збереженню здоров'я та всебічному розвитку населення [1]. При аналізі нозогеографічних карт та розподілу рівнів забрудненості навколишнього середовища встановлено, що територіальний розподіл захворюваності населення тісно корелює з рівнем екоситуації на території України (В. О. Барановський), а зокрема в Чернівецькій області (В. М. Гуцуляк, К. П. Муха), Хмельницькій області (О. Я. Романів), Тернопільській області (Л. В. Янковська), Вінницькій та Івано-Франківської області (І. В. Мартусенко) та інших регіонах України. В Росії такі дослідження проводили в Іркутській області (І. О. Хлебович, І. М. Ротанова), в Казахстані (Ж. Д. Бекмагамбетова, У. І. Кенесарієв,

Н. Ж. Жакашов, Н. А. Ібрагімова) та ін. Вагомий внесок у даному напрямку зробили вчені, що працюють за напрямками конструктивної та медичної географії (О.П. Авцин, В.О. Барановський, М.І. Будико, Б.В. Вершинський, О.Г. Воронов, Е.І. Ігнатьєв, В.М. Гуцуляк, І.І. Даценко, А.А. Келлер, В. В. Ковальський, Г.П. Облапенко, В. М. Пащенко, А. Г. Попов, Б.Б. Прохоров, Е.Л. Райх, С.В. Рященко, І.А. Хлебович, В.О. Шевченко, Л.Т. Шевчук, О.О. Шошин, О.В. Топчієв, Н.В. Фоменко, В. П. Руденко). Як показав аналіз джерел, існує невелика кількість карт, призначених для вивчення причин поширення захворювань, і методика їх створення розроблена недостатньо. Переважно розробляються нозогеографічні карти [2].

Виклад основного матеріалу. Оцінка медико-демографічного стану території Рівненської області була проведена на підставі сформованої бази статистичних даних за 1990- 2009 рр. (рис. 1).

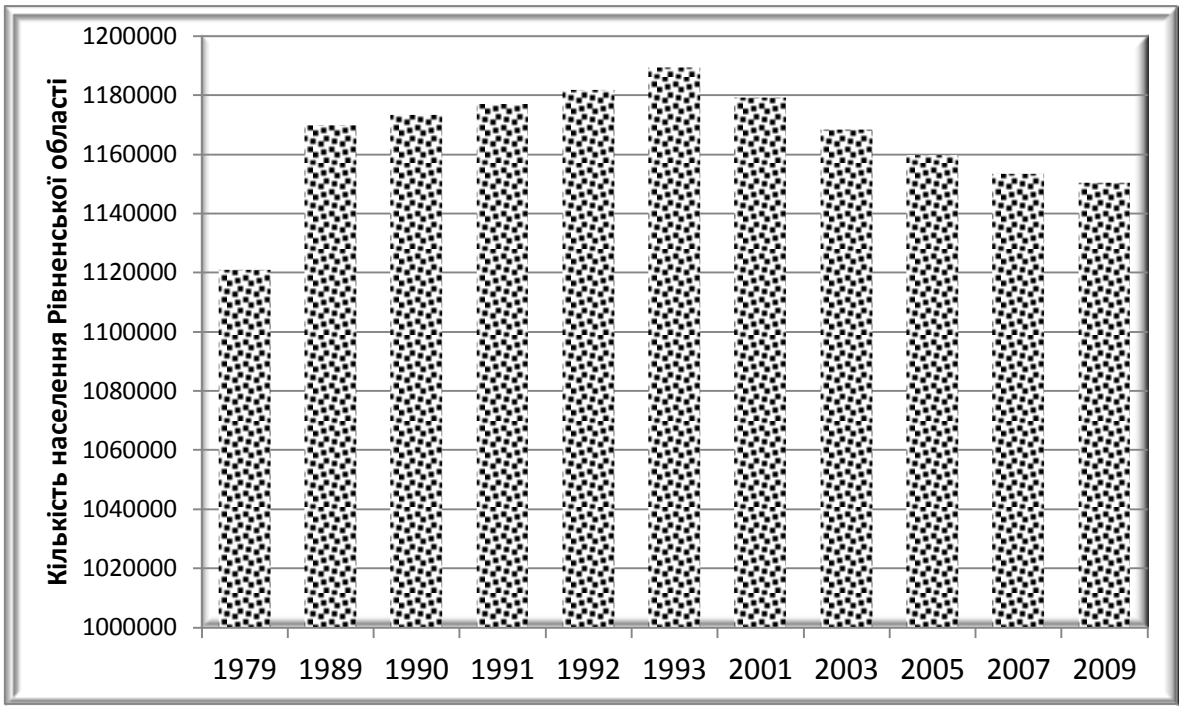

Рис. 1. Динаміка кількості населення Рівненської області

Зміни чисельності населення області, як правило, відбуваються за рахунок природнього приросту – співвідношення народжуваності і смертності [3]. Дані (рис. 2) свідчать, що в останні роки в області природний приріст населення має позитивні значення.

Однак характеризуючи цей показник для різних районів області ми можемо відмітити, що у Березнівському, Володимерецькому, Зарічненському, Рівненському, Рокитнівському і Сарненському районі за весь період досліджень не спостерігалось від'ємних значень природного приросту.

Для цих районів (за винятком Рівненського) характерна найменша в області щільність населення, відповідно: 38, 32, 26, 73, 22, 51 чол. на 1 км^2.

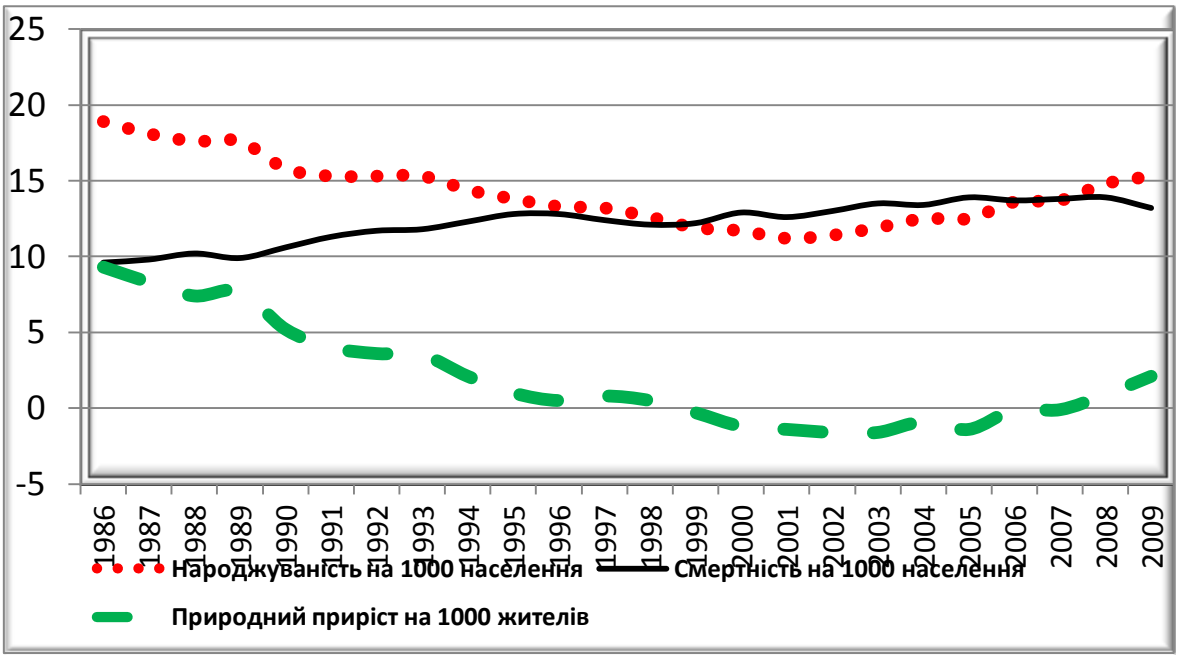

Рис. 2. Динаміка смертності, народжуваності та природного приросту

При цьому слід відмітити що представлені райони (крім Рівненського) розташовані в Поліській частині області і віднесені до таких, що зазнали впливу внаслідок Чернобільської аварії. Показник природного приросту населення, при позитивних значеннях, за період після аварії на ЧАЕС зменшився: в Березнівському районі з 12,0 осіб на 1000 населення в 1986 р. до 1,9 в 2004 р. і 6,6 в 2009 р., в Зарічненському районі – в 6,8 рази (з 9,5 осіб на 1000 населення в 1986 р. до -0,5 в 2001 р. і 0,2 на 1000 населення в 2008 р., в Сарненському районі – зменшення з 15,0 до 3,0 в 2002 р. і 6,9 в 2009 р., в Рокитнівському з 16,6 до 6,6 в 2004 р. і 10,8 в 2008 р. Рівень показника смертності залежить від якості здоров'я населення яке характеризується наявністю хвороб. Для характеристики захворюваності населення використовують загальноприйняту класифікацію хвороб (МКХ), прийняту Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) за анатомо-функціональними системами організму. Ми використовували МКХ-10 (Міжнародна класифікація хвороб 10-ї редакції).

Медико-демографічний стан оцінювали за показниками: смертність; рівень поширеності загальної захворюваності (рис. 3), онкозахворюваності, ендокринних захворювань, вроджених аномалій, хвороб крові та кровотворних органів, системи кровообігу, органів дихання; рівень первинної захворюваності на ендокринні хвороби, органів дихання, органів травлення, онкозахворювання, вроджені аномалії, крові та кровотворних органів; смертність з причин хвороб органів кровообігу, онкозахворюваності, органів дихання тощо [3] .

За кожною нозологічною одиницею аналізувались дані за період 1990-2009 рр. у кожному з 15 районів Рівненської області та середньообласні показники. Аналіз захворюваності та поширеності

захворювань населення постраждалого після аварії на ЧАЕС показує поступову тенденцію до їх збільшення з року в рік.

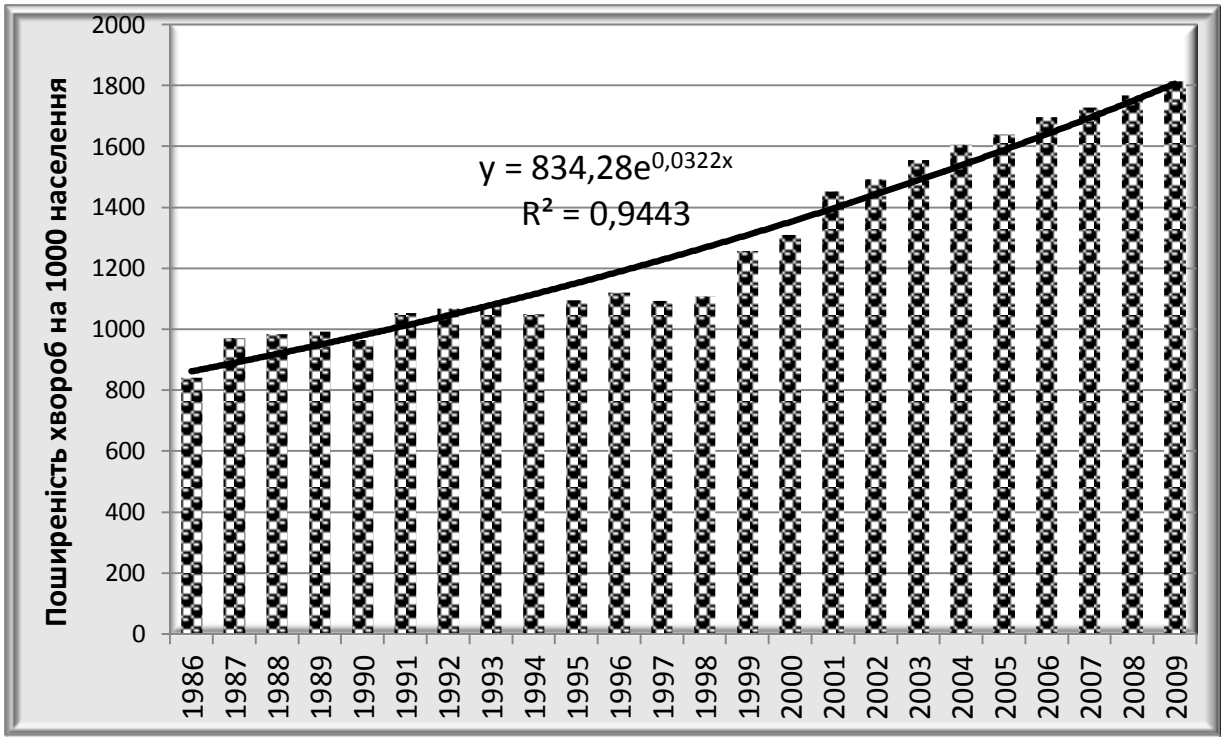

Рис. 3. Динаміка поширеності всіх хвороб на території Рівненської області

Як і в середньому по області, так і по окремих районах простежується хвилеподібна динаміка з тенденцією до загального підвищення рівня поширеності захворюваності населення. Після катастрофи на ЧАЕС динаміки загальної поширеності захворювань та поширеності окремих нозологій мають специфічних розподіл у просторі. В північних районах, що отримали в десятки і сотні разів вищу концентрацію забруднення ґрунтів радіонуклідами [4] дана динаміка має тенденцію до більшої інтенсивності, ніж в південних районах (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка поширеності хвороб в північних та південних районах Рівненської області 1990-2009 рр.

Нозологічна одиниця (серед всього населення на 1000 жителів)	Рік	Північні райони, хворих/1000 жителів	Південні райони, хворих/1000 жителів	Ріст у % в північних районах за 20 років	Ріст у % в південних районах за 20 років
Рівень поширеності загальної захворюваності	1990	749,23	1039,52	*223*	156
	2009	1723,3	1617,6		
Рівень поширеності онкозахворюваності	1990	13,22	21,88	*162*	141
	2009	21,4	30,8		
Рівень поширеності	1990	26,98	29,18	*445*	286

ендокринних захворювань	2009	120,0	83,6		
Рівень поширеності вроджених аномалій	1990	3,42	2,73	*234*	205
	2009	8,0	5,6		
Рівень поширеності хвороб системи кровообігу	1990	112,25	211,45	*398*	221
	2009	446,6	466,4		

Тоді як центральні райони та південні через спад виробництва в 90-х рр. мають тенденцію до зниження деяких захворювань (особливо органів дихання та смертності в результаті захворювань органів дихання, що корелює до зниження викидів в атмосферу за цей період).

Якщо розглянути по роках інтервал 1990-2009, відмічається, що на початку періоду загальна поширеність хвороб була дещо нижчою у північних районах (за рахунок вищої концентрації позитивних природних чинників, таких як лісистість, густина річкової мережі, озерності та меншої концентрації промислових підприємств, ніж на Півдні) а також потрібно враховувати інерційність відклику на радіаційне забруднення ґрунтів, період компенсації. Але з кінця 1990 рр., на початку XXI ст., починається період декомпенсації, і динаміка поширеності хвороб у північних районах Рівненщини починає перевищувати аналогічну динаміку у південних районах, що не зазнали радіаційного забруднення (рис.4).

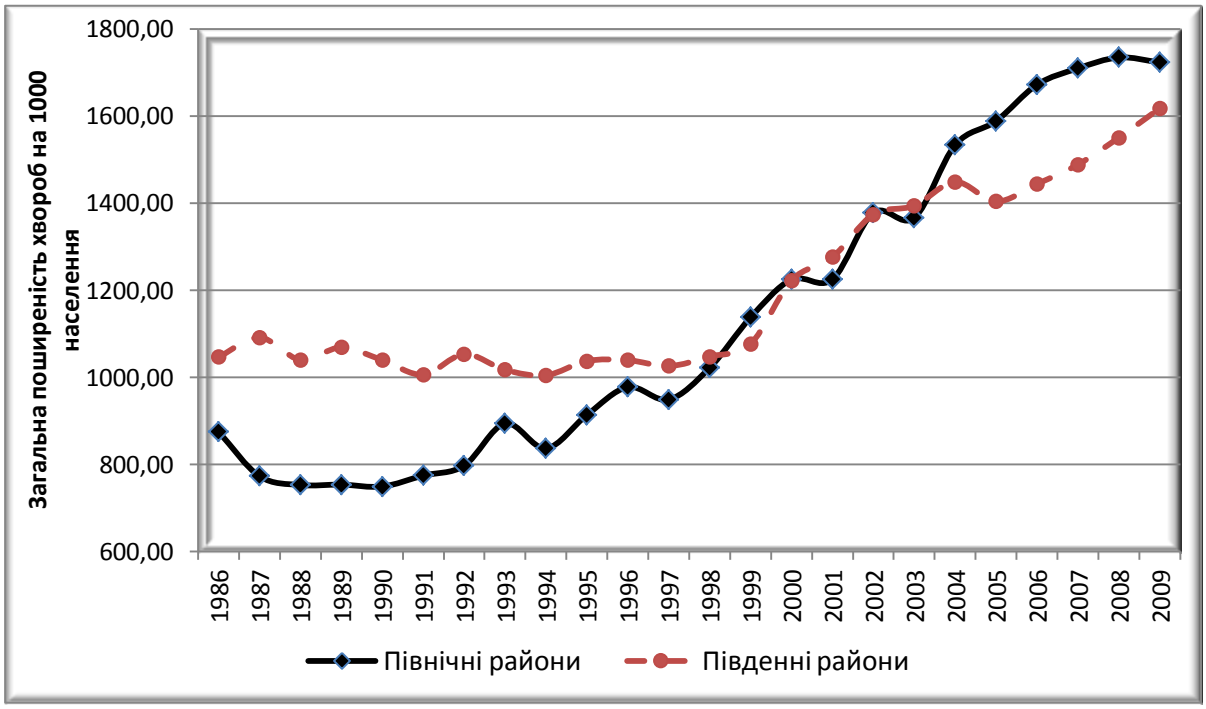

Рис. 4. Динаміка поширеності хвороб на Півночі та Півдні Рівненської області

Нами пропонується застосування в комплексі досліджень медико-демографічного стану рейтингової системи, що створюється за принципом

відносних оцінок при порівнянні показників на різних територіальних ділянках (за географічним принципом). Ця система ранжування може бути наразі включена в комплекс для визначення інтегрального показника екологічного ризику окремих географічних територій (наприклад ранжування районів у складі області).

Для оцінки медико-демографічного стану був розроблений певний алгоритм дій [5] , що визначається незалежно від досліджуваної території і може вважатися універсальним (рис.5). Всі показники приводилися до відносних значень та оцінювалися за допомогою приведеної п'ятибальної системи з діапазоном: -2; -1; 0; +1; +2. Інтегральні показники (ІП) встановлювалися шляхом алгебраїчної сумації значень [5] .

Оцінка медико-екологічного стану території

	Регіони :	Регіон R_1	Регіон R_2	…	Регіон R_m
Екологічні чинники	Обсяги викидів у атмосферне повітря на одиницю площі	$E_1^{R_1}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	$E_1^{R_2}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	…	$E_1^{R_m}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$
	Якість питної води (% невідповідності нормативам)	$E_2^{R_1}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	$E_2^{R_2}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	…	$E_2^{R_m}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$
	…	…	…	…	…
	…	…	…	…	…
	Рівень забруднення грунтів радіонуклідами (сумарне забруднення на одиницю площі)	$E_n^{R_1}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	$E_n^{R_2}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	…	$E_n^{R_m}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$
Інтегральний екологічний індекс		$I_E^{R_1}=\frac{\sum_{i=1}^{n}E_n^{R_1}}{n}$	$I_E^{R_2}=\frac{\sum_{i=1}^{n}E_n^{R_2}}{n}$	…	$I_E^{R_1}=\frac{\sum_{i=1}^{n}E_n^{R_m}}{n}$
Медико-демографічні показники	Смертність (на 1000 населення)	$M_1^{R_1}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	$M_1^{R_2}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	…	$M_1^{R_m}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$
	Захворюваність за нозологіними одиницями (на 1000 населення)	$M_2^{R_1}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	$M_2^{R_2}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	…	$M_2^{R_m}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$
	…	…	…	…	…
	Поширеність хвороб за нозологіними одиницями (на 1000 населення)	…	…	…	…
	…	$M_n^{R_1}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	$M_n^{R_2}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$	…	$M_n^{R_m}\ {}^{\min\ \nabla\ \max}(-2;0;+2)$
Інтегральний медико-демографічний індекс		$I_M^{R_1}=\frac{\sum_{i=1}^{n}M_n^{R_1}}{n}$	$I_M^{R_2}=\frac{\sum_{i=1}^{n}M_n^{R_2}}{n}$	…	$I_M^{R_1}=\frac{\sum_{i=1}^{n}M_n^{R_m}}{n}$
Інтегральний індекс медико-екологічного ризику території регіону		$I_I^{R_1}=\frac{I_E^{R_1}+I_M^{R_1}}{2}$	$I_I^{R_2}=\frac{I_E^{R_2}+I_M^{R_2}}{2}$		$I_I^{R_n}=\frac{I_E^{R_n}+I_M^{R_n}}{2}$

Рейтингова оцінка регіону за інтегральним індексом медико-екологічного ризику → **Прогноз медико-демографічної ситуації регіону** → **Обгрунтування комплексу першочергових заходів**

Рис. 5. Алгоритм дослідження медико-екологічного ризику території

Сума показників визначала медико-демографічний стан даного району, що виявило найбільш загрозливі для здоров'я населення території.

Для районів Рівненської області нами були встановлені інтегральні показники медико-демографічного стану території. На підставі розрахунків було проведено ранжування території за системою рейтингових оцінок як за окремими показниками, так і за інтегральним показником. За результатами ранжування районів Рівненської області за медико-демографічними показниками побудована картосхема (рис.6).

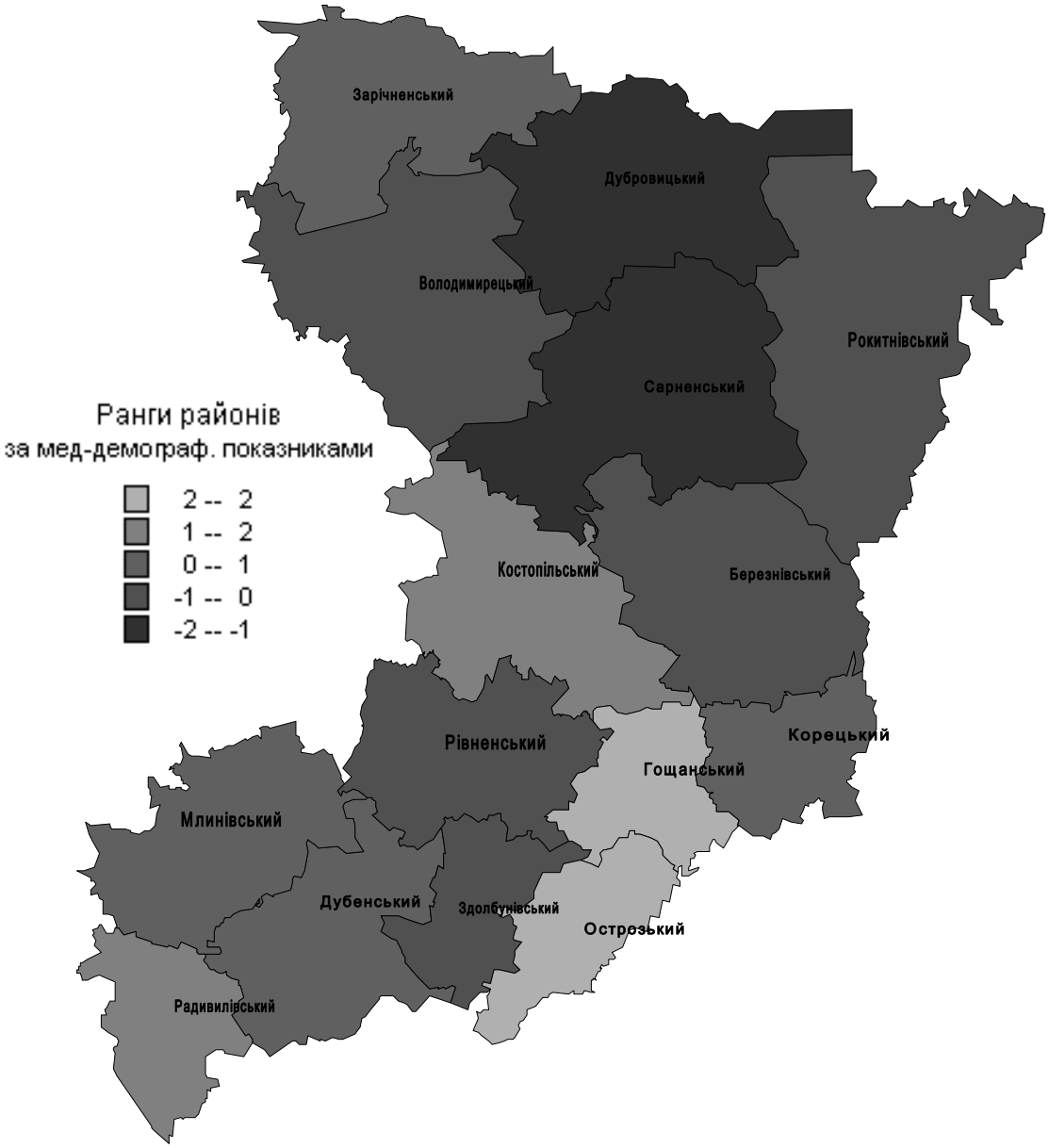

Рис. 6. Ранжування території Рівненської області за медико-демографічними показниками

На картосхемі відмічається перевищення медико-демографічного

ризику в північних районах області (радіаційно забруднених) та Рівненському і Здолбунівському – найбільш промислово розвинутих районах області.

Висновки. Нами пропонується методика оцінювання медико-екологічного ризику за кількісним порівнянням адміністративних одиниць в межах регіону. Перевага даного методу в низьких затратах людських та фінансових ресурсів для підготовки найбільш трудомісткої частини цього типу досліджень – збору статистичних матеріалів для створення масивів даних. На заключному етапі оцінювання нами пропонується проведення ранжування адміністративних районів за порівняльною методикою з визначенням комплексного медико-екологічного ризику району.

Переваги даного методу полягають у використанні статистичних масивів, які вже створені обласними центрами медичної статистики та результатів досліджень, що проводились обласними управліннями екологічної безпеки. І тому є можливість спростити перший етап медико-географічної оцінки території – збір і первинна обробка інформації.

Інша перевага даного методу – це питання використання отриманих результатів з метою управління медико-екологічним станом та раціоналізації заходів щодо покращення здоров'я населення конкретної території. Запропонована методика дозволяє проводити управління техногенним впливом за адміністративним поділом території.

1. Романів О. Я. Медико-географічні основи здоров'я дитячого населення (на матеріалах Хмельницької області): автореферат дис. на здобуття наук.ступеня канд. географ. наук / О. Я. Романів; Нац. ун-т ім.І.Франка. – Львів, 2003. – 17 с.

2. Гуцуляк В. М. Медична географія (екологічний аспект) / В. М. Гуцуляк. – Чернівці: Рута, 1997. – 72 с.

3. Збірники показників здоров'я населення та діяльності медичних закладів Рівненської області (за 1986-2009 рр.) – Рівне: Рівненський обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики, 1987 – 2010.

4. Доповіді про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області (1990 – 2009 рр.) – Державне управління екологічної безпеки в Рівненській області. Рівне: 1991 – 2010.

5. Волкова Л. А. Оценка медико-экологического риска территории на примере Ривненской области / Л. А. Волкова, Ю. С. Кушнірук // Первые международные Беккеровские чтения. Сборник научных трудов по материалам конференции. 27-29 мая 2010. – Волгоград. В 2 частях. Часть 2. Под ред. д.б.н. проф. В.А.Сагалаева. – С. 222-225.

УДК 911.3

Чіпко Т.М.

АНАЛІЗ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ДО УКРАЇНИ

Розглядаються основні канали, напрямки в'їзду і виїзду іноземців, чинники нелегальної імміграції в Україну. Проведений аналіз можливих наслідків даної міграції.

Ключові слова: міграція, імміграція, іноземці.

Рассматриваются основные каналы, направления въезда и выезда иностранцев, факторы нелегальной иммиграции в Украину. Проведенный анализ возможных последствий данной миграции.

Ключевые слова: миграция, иммиграция, иностранцы.

The main channels, the direction of entry and exit of foreigners, factors of illegal immigration to Ukraine. The analysis of the implications of this migration.

Keywords: migration, immigration, foreigners.

Постановка проблеми. Зростаюче скорочення трудових ресурсів нації внаслідок старіння населення через відплив кваліфікованих кадрів працездатного віку за кордон обумовлює значне зростання останніми роками в Україні неконтрольованої нелегальної міграції, яка вже давно набула транснаціонального характеру.

Актуальність дослідження. Для нашої країни проблема нелегальної міграції особливо актуальна, оскільки в силу свого географічного положення вона виступає своєрідним транзитним мостом, що поєднує Азію та Європу, і яким нелегальні мігранти з Азії і Африки прагнуть потрапити на Захід. Через своє геополітичне розташування Україна за останнє двадцятиріччя перетворилася не тільки в транзитну зону на шляху міграційних потоків Схід–Захід, Південь–Північ. Щороку на українському кордоні затримується порядка 30–40 тис. порушників, який з кожним роком вимагає все більшого державного фінансування на шкоду іншим галузям економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема лише останніми роками почала привертати увагу українських науковців. Найпомітніші публікації на цю тему здійснено С. Кременчуцьким в роботі «Основні поняття та сутність характеристики нелегальної імміграції в Україні» (2008 р.) та співробітником Одеської філії Національного інституту стратегічних досліджень Л. Хомичем у праці «Нелегальна імміграція на півдні України: стан, потенційні загрози і наслідки» (2009 р.). Тим чи іншим аспектам нелегальної імміграції в Україну присвячені також праці Л. Мазуки, О. Малиновської, А. Авчухової, Т. Ігнатьєвої та інших.

Мета статті – аналіз проблеми, пов’язаної з нинішнім станом нелегальної міграції в Україні, та можливі шляхи її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, за даними Світового банку, Україна посідає 11 місце за рівнем імміграції (5,3 млн. чол.) [11]. Зазначимо, що, хоча ці дані включають в себе імміграційні потоки, які відбулися між колишніми республіками СРСР після його розпаду, однак не меншими є і нинішні, пов'язані з таким негативним явищем як *нелегальна міграція*. Нелегальна міграція знаходиться в центрі уваги міграційних служб і правоохоронних органів багатьох розвинутих держав, на її подолання спрямовуються значні фінансові й матеріальні ресурси, постійно розробляються нові методи протидії. Однак дані свідчать, що кількість незаконних мігрантів зростає. За оцінкою МОМ, «незважаючи на зусилля, що докладаються головними країнами, які використовують іноземну робочу силу, кількість стихійних мігрантів залишається досить значною, а якщо підійти до цього питання в планетарному масштабі, то така міграція є правилом, а не виключенням». Цей висновок зроблено

майже 30 років тому [10, с. 235]. Але з того часу нелегальна міграція не тільки не скоротилася, а й істотно зросла, набувши глобального характеру.

Українська ж специфіка цієї проблеми у тому, що з країни (переважно у пошуках заробітку) виїжджає за кордон автохтонне населення, згодом стаючи там нелегальними мігрантами. Натомість в Україні нелегально осідають іноземці з метою подальшого незаконного перетинання її західних кордонів або постійного проживання в ній. На думку деяких експертів, Україна сьогодні являє собою найбільшу транзитну зону в СНД, через яку проходить близько 40 іммігрантських шляхів, а кількість нелегалів, які осіли на території країни, перевищує загальновизнані європейські норми у 20–25 разів. І це набуває загальнодержавного значення, оскільки недооцінка масштабів та наслідків нелегальної міграції, відсутність ефективних механізмів її запобігання призводять до прямих економічних втрат та матимуть в майбутньому незворотні демографічні і соціальні наслідки для України [13].

Варто наголосити, що сьогодні в Україні нелегальна міграція набула організованого характеру, що проявляється у появі й функціонуванні т. зв. каналів нелегальної міграції— створеної групами осіб системи нелегального в'їзду до України, перебування та виїзду з неї мігрантів, а також сукупність сил та засобів, необхідних для пошуку бажаючих нелегально мігрувати на Захід. Останні формуються в групи, які забезпечуються відповідними документами, супроводжуються на шляху прямування, тимчасового розміщення і проживання у транзитних пунктах, перетинання кордонів тощо. Спецслужбами України виявлено 7 стійких каналів незаконної міграції, основними з яких є: а) *російський* – офіційний в'їзд в Росію за туристичними візами та незаконне перетинання російсько–українського кордону на ділянках Чернігівського, Сумського та Харківського прикордонних загонів; подальший переїзд до Києва з метою переховування та комплектування груп для транзитного переміщення в західні регіони України; б) *білоруський* – офіційний в'їзд у Білорусь за туристичними чи комерційними візами, транзитне переміщення через її територію з подальшим незаконним перетинанням білорусько–українського кордону в районі Чернігівського прикордонного загону з подальшим прямуванням до західного держкордону; в) *молдовський* – офіційний в'їзд у Молдову, незаконне перетинання молдовсько–українського кордону, транзитне переміщення через Одещину, Вінниччину, Хмельниччину та Тернопільщину в західному напрямку; г) *студентський* – іноземці прибувають до нас за запрошеннями ВНЗ начебто на навчання, маючи на меті подальше незаконне переміщення до Західної Європи. В Україні діє низка фірм з надання «послуг» у сприянні перетину її кордонів, створюючи та вдосконалюючи канали нелегальної міграції. За певну плату ділки пропонують потенційному мігрантові переправити його до країни призначення (зазвичай нелегальним шляхом). За оцінками експертів, організація нелегальної міграції – один із найрентабельніших видів злочинної діяльності, що дає прибутки не менші,

ніж наркобізнес. При цьому кримінальна відповідальність за контрабанду людей значно менша, ніж за контрабанду наркотиків. А відтак діяльність злочинців у цьому напрямку не зменшується [5; 10, с. 233]. Лише протягом минулорічної осені співробітниками Держприкордонслужби та МВС України припинено діяльність 46 організованих злочинних груп [1].

Найактивніше нелегальною міграцією займаються злочинні угруповання Закарпаття, зосереджені на Берегівському напрямку. Вважається, що до 40% приватного капіталу в прикордонних районах сформовано за рахунок нелегального перетинання кордону людьми.

За даними правоохоронців, в Україні сформувався стійкий «чорний» ринок послуг у сфері нелегальної міграції, де обертаються величезні капітали [9]. Наприклад, підроблений паспорт громадянина однієї із західноєвропейських країн коштує $500–$1000, виготовлення підробленої візи –$500–1500; перетинання західного кордону України автотранспортом - $300–500; послуги провідника за переправлення через так званий зелений кордон— $300–1000; проживання на приватній квартирі— до $50 за добу з кожної людини. Загальна вартість нелегального переправлення одного мігранта через Україну на Захід оцінюється приблизно в $1000–5000. Якщо помножити цю суму на кількість нелегальних мігрантів, затриманих прикордонниками та органами МВС України за порушення законодавства та правил перебування у нашій країні (а це лише частина всіх нелегалів, які прямують через її територію), то щорічний прибуток організованої злочинності у сфері нелегальної міграції (зокрема і в Україні) оцінюється експертами в $10–50 млн [10, с. 234,]. Нині нелегали та легальні іммігранти зосереджуються традиційно у Києві та області, на Харківщині, Одещині і в деяких інших областях.

Серед основних *чинників*, що роблять Україну привабливою для іммігрантів, перш за все, більш-менш стабільна соціально–політична й економічна ситуація в ній (порівняно з деякими суміжними державами і наявністю у них загрози збройних конфліктів). Не менш важливе – транзитне та близьке до кордонів ЄС географічне положення України, розвиненість транспортних мереж, існування каналів контрабанди людей залізницею, через морські порти, неконтрольовані ділянки східного кордону та слабка його облаштованість (2011 р. основна кількість нелегалів (до 90 %) потрапляла до нас з Росії). Сприяє зростанню кількості нелегалів і недосконале законодавство України, недостатність адмінзасобів по контролю за перебуванням іноземців на території країни, що створює сприятливі умови для юридичного забезпечення каналів легального в’їзду потенційних нелегалів в Україну. Прибуття здійснюється на законних підставах, а після цього – робиться спроба самостійно чи з допомогою злочинних мереж (посередників) незаконно потрапити до Західної Європи або залишитися в Україні. Низький рівень життя і соціальної захищеності населення прикордонних областей сприяє активному використанню окремих його представників злочинними угрупуваннями для переміщення, переховування, супроводження нелегалів [5; 7; 12]. За даними

Держприкордонслужби, за переправлення нелегалів з України в Європу, за кожного з них організатори людської контрабанди виплачують провідникам близько $2,5–3,5 тис. Прибуток же організаторів транспортування за нелегала–афганця, скажімо, становить $12–20 тис., а за сомалійця – $3–10 тис. [8]. Поширення корупції та зловживань у сфері контролю та запобіганню нелегальній міграції, корупційні дії посадовців щодо приховування нелегалів, їхньої легалізації, безпосереднє прикриття злочинних угрупувань, які займаються контрабандою людей та траффікінгом, сприяють значному розвитку тіньової економіки Враховуючи згадані вище факти, доходимо висновку, що через це Україна має низку проблем, які не забезпечують державного контролю над міграційними процесами, *створюючи умови* для *тінізації та криміналізації* середовища нелегалів, розвитку *корупції* у цій сфері. Державні механізми сприяння інтеграції біженців та іммігрантів в українське суспільство сьогодні знаходяться на початковій стадії становлення. А тому рівень співпраці держустанов з національними общинами, новоутвореними діаспорами з країн потенційних нелегальних іммігрантів досить низький. До того ж процедура імміграційної амністії в державі ще не розроблена [12]. Яка ж кількість нелегалів в Україні? Найпоширеніша цифра їхньої наявності – 500 тис. Її наводять як експерти міжнародних організацій (передусім МОМ), так і керівники українського прикордонного відомства. У підсумку, маємо приблизно реальну кількість іммігрантів (легальних і нелегальних) в 1 млн. осіб. Однак число затриманих нелегалів тільки частково відображає дійсність. На думку експертів Держприкордонслужби, затримані на кордоні незаконні мігранти становлять лише 25% нелегального потоку. Щорічний ж обсяг нелегальної міграції можна оцінити приблизно в 10 тис. осіб. Однак це стосується лише руху через кордон і не враховує тих, хто з різних обставин нелегально перебуває на території держави [4; 10, с. 240]. Основний напрямок незаконної міграції на західному кордоні – його словацька ділянка. І не випадково. Адже в Словаччині діє одна з найліберальніших процедур надання прибулим статусу біженця. Приблизно 70–80% громадян Чечні, Грузії та Вірменії, котрі незаконно перетнули українсько–словацький кордон, в разі потреби тут дуже швидко отримують статус біженця. Відсутність чіткого законодавства про легалізацію іноземців, незаконно перебуваючих в Україні, робить їх непідконтрольними державі і фактично змушує вдаватися до протиправних дій та співпрацювати з оргзлочиністю. Це стосується і такої специфічної групи мігрантів як біженці, які становлять значну кількість іммігрантів в Україну. І це при тому, що вітчизняне законодавство встановило вузькі рамки підстав для отримання такого статусу. Лише 4% із загальної кількості заявників отримують йогоЗа даними Державної міграційної служби, кількість біженців (з 50 країн) на 1.07. 2011 р. становила 2435 осіб [14]. Найбільше шукачів притулку (за даними Управління Верховного комісара у справах біженців) серед громадян *Афганістану, Сомалі, Киргизстану, Сирії,*

Палестини. Загалом же з проханням до української влади про надання статусу біженця у 2011 р. звернулися 890 осіб. Натомість отримали його лише 133 особи. Отримала відмову 361 особа [16]. Що ж стосується нелегальної міграції через Україну, то соціологи і правники простежують 3 найпоширеніші її напрямки. *Перший* – транзитний повітряно–залізничний. Громадяни держав Південно–Східної Азії, Близького й Середнього Сходу, прибувають до Росії чи Білорусі повітряним транспортом. Звідси залізницею мігрують в Україну. Далі— через Польщу, Словаччину, Угорщину дістаються країни призначення. *Другий шлях* – транзитний повітряно–залізнично–пішохідний. Групи мігрантів прибувають повітряним шляхом чи залізницею до Росії, звідки у супроводі провідників прямують в Україну, а далі – до ЄС. І *третій* – транзитний повітряно–пішохідно–залізничний. Велика кількість іноземців прибуває в Україну повітряним шляхом, згодом залізницею чи пішки прямує до західного кордону, перетнувши який, потрапляють у держави Євросоюзу [7]. Використовуючи законні й незаконні можливості перебування в Україні, певна категорія мігрантів шукає підстави для виїзду у країни ЄС. Кошти для проживання в Україні вони заробляють, нелегально торгуючи на ринках великих міст, реалізуючи контрабандний товар тощо. Нелегально осісти в Україні пробують лише 3–5% затриманих правопорушників. Це в основному громадяни Китаю [10, с. 243].

Останнім часом окреслилася тенденція до зростання питомої ваги іммігрантів–фахівців високого рівня, зокрема представників популярних професій. Їхній високий рівень освіти та відповідний соціальний статус на батьківщині засвідчує вартість послуг посередників, яким такі транзитери сплачують від $5 до $10 тис. Зауважимо, що нелегальні іммігранти в Україні передусім шукають не будь–яку роботу, а таку, прибутки від якої не контролюються державними структурами. Найчастіше вони організовують тіньовий бізнес. За матеріалами Держприкордонслужби, у січні–вересні 2011 р. виявлено 6250 тис. нелегалів. Деяких з них затримано за незаконний перетин державного кордону і відмовлено у праві в’їзду як потенційним незаконним мігрантам [15]. Нині чітко простежується переорієнтація незаконного проникнення в Україну не через «зелену» ділянку кордону, а через пункти пропуску. Одна з популярних схем— прибуття іноземців на навчання. Наприклад, у 2010 р. навчальними закладами їм видано майже 12 тис. запрошень для навчання. Близько 7,5 тис. потенційних студентів становили вихідці з країн Південно–Східної Азії та Африки. Проте 10% осіб, що в'їхали в Україну під приводом навчання, до ВНЗ так і не з’явилися. Іммігранти використовують й інші канали незаконного в’їзду в Україну. Так, за 9 міс. 2011 р., після співбесід 175 іноземцям відмовлено у допуску на її територію як потенційним незаконним мігрантам. Вони мали дійсні українські візи, але не змогли пояснити мету поїздки до нас. У пунктах прикордонного пропуску затримано 53 громадян країн Південно–Східної Азії та Африки з чужими та підробленими документами (в т. ч. паспортами громадян Ізраїлю та

Великобританії). При спробі перетину держкордону із 935 затриманих незаконних мігрантів 26 іноземців навчалися у ВНЗ України, 86 – мали довідки про розгляд заяви щодо статусу біженця в Україні, а 16 – затримувалися повторно [1].

Зазначимо, що боротьба з нелегальною міграцією досить дорого обходиться державі. Підраховано, що утримання кожного затриманого щодоби складає 25–30 грн (60 днів— 1,5–1,8 тис. грн.). За міжнародними ж нормами ця сума повинна бути 10 євро (близько 75 грн) на день. Висилка ж одного іноземця на батьківщину потребує понад $1,5 тис. Нині в Україні знаходиться близько 10 тис. осіб, що підлягають першочерговій депортації [3]. Отже, треба витратити на ці заходи майже $15 млн. Відтак зрозуміло, чому депортуються за межі держави лише приблизно 20–25% виявлених нелегалів [1; 10, с. 244]. А звідси випливає, що проблема нелегальної міграції в Україні набуває гостроти, впливаючи на стан правопорядку, економічну ситуацію, і на міжнародний імідж нашої держави.

Більшість іммігрантів живуть за рахунок *випадкових заробітків*. Зауважимо, що нелегітимні мігранти часто *порушують закони* України: хуліганять, дискримінують жінок (часто своїх співмешканок), ведуть паразитичний спосіб життя, незаконно займаються комерційною діяльністю. Усі ці факти негативно впливають на *громадський правопорядок, сприяють зростанню злочинності* в соціумі і *поширенню небезпечних хвороб*. Скажімо, хоча значного впливу на санітарно–епідеміологічну ситуацію в державі нелегальна імміграція не має, проте в окремих регіонах зафіксовано випадки завезення саме мігрантами небезпечних хвороб [3; 9]. Варто наголосити і ще на одному аспекті майбутніх негативних впливів нелегальної міграції на суспільно–політичну ситуацію. В українських мегаполісах! Адже не секрет, що іммігранти (в т.ч. і нелегали) віддають перевагу великим містам, де набагато легше знайти роботу і «розчинитися» серед населення. А оскільки вони соціально незахищені, то надають перевагу поселенню в найдешевших міських кварталах, які з часом через перенаселення можуть перетворитися у т. зв. нетрі. Відтак на українські міста у цьому плані очікують проблеми, характерні для всіх мегаполісів світу: криміналізація бідняків та іммігрантів; неконтрольована мілітаризація передмість і міських районів; різноманітні форми прояву міського насильства; расизм, сексизм і гомофобія в містах; насильство над жінками тощо. Складна соціально-економічна ситуація призвела до зубожіння значної кількості міського населення, до потужної як внутрішньої, так і зовнішньої його міграції. А це, у свою чергу, призведе до виникнення проблем, притаманних світовим мегаполісам. Особливо це стосується не тільки вже згаданої п'ятірки «мегаполісів», а й решти наших найбільших міст (особливо портових): Миколаєва, Херсона, Маріуполя, Бердянська тощо. І, в першу чергу, проблема тут стосується нелегальної імміграції, що (за аналогією з містами Європи та США) створить різнопланові серйозні проблеми, зародки яких вже існують у них, викликаних безробіттям, бідністю тощо [13]. Точну

кількість економічних мігрантів, які прибувають нелегально до нас з Азії та Африки, ніхто не назве. Голова представництва МОМ в Україні Манфред Профазі впевнений в одному: їх набагато менше, ніж українців за кордоном. Однак не забуваймо – нелегальні іммігранти не тільки найчастіше стають жертвами кримінальних структур, а й самі здійснюють на території України злочини (в т. ч. й кримінальні). Злочинні угруповання, сформовані за національними ознаками, тією чи іншою мірою вже впливають на криміногенну ситуацію в Україні. Віднедавна все більше непокоять правоохоронців нігерійські угруповання, які порівняно «молоді» на території нашої держави, але дуже «перспективні» у кримінальному плані. Вони постачають і розповсюджують наркотики, здійснюють різнопланові кримінальні оборудки. Наприклад, ініціюють створення різноманітних українсько-нігерійських СП, завдаючи фінансових збитків підприємствам та громадянам України (приміром, справа сумновідомого пастора «Посольства Божого» С. Аделаджі та його фінансової піраміди «Кінгс Кепітал»). Особлива небезпека у тому, що основна маса нелегалів прибуває в Україну з регіонів, де активно діють різного роду *терористичні організації*. Це призводить не лише до погіршення криміногенної ситуації, але й до прямих політичних, соціальних ускладнень та завдає економічних збитків нашій державі, що свідчить про великий ступінь суспільної небезпеки [10, с. 243;].

Узагальнюючи наслідки нелегальної міграції загалом, можемо виділити основні групи небезпек і ризиків, які ускладнюватимуть не лише проблеми українських мегаполісів а й, навіть, загрожуватимуть національній безпеці України. По-перше, матимемо негативні *економічні* наслідки через прямі витрати додаткових бюджетних коштів на утримання, обслуговування, ідентифікацію, депортацію нелегалів. Окрім того, мегаполіси зазнаватимуть значних втрат, зумовлених нелегальним характером перебуванням іноземців, їхньою зайнятістю у тіньовому секторі економіки та переказом на етнічну батьківщину зароблених у нас коштів і споживанням суспільних благ, товарів та послуг, створених в Україні, не вклавши у них власну працю. По-друге, нелегальна міграція викличе (і вже викликає) негативні *соціально-демографічні* наслідки через ускладнення *етнічного* та *конфесійного складу населення*. Крім того, ще непомітно, але все відчутніше дають про себе знати небажання іммігрантів інтегруватися в українське суспільство та наявність проблеми етнокультурної асиміляції окремих національних груп. Отож зростатимуть *етнічна злочинність* та *соціальне напруження* в регіонах *зосередження* значної кількості як легальних *іммігрантів,* так і *нелегалів*. По-третє, нелегальна імміграція матиме (і вже має) *політико–адміністративні* наслідки. Для органів влади все помітнішими стають проблеми, створені впливовими злочинними угрупуваннями торгівців живим товаром та контрабандистів, масовим перебуванням у країні значної кількості іноземців. До того ж, вірогідна можливість переховування у цьому середовищі *небажаних осіб, терористичних груп*, які становлять загрозу

національній чи *міжнародній безпеці* [13]. На жаль, важливість цієї проблеми поки що не усвідомлена в Україні повною мірою.

Імміграція тягне за собою (окрім вже згаданих) ще низку негативних наслідків з прямою загрозою національній безпеці. По-перше, посилюється залежність національної економіки від трудових ресурсів інших країн і розмивається національний трудовий потенціал. По-друге, зменшується питома вага власних громадян у структурі економічно й суспільно–політично активного населення та відбувається посилення тиску на державну сферу соціальних послуг і комунальний сектор. Окрім того, посилюється зовнішній соціокультурний вплив на українське суспільство, що підвищує ризик його фактичної деукраїнізації, чому сприятиме і формування автономних співтовариств зі своїми субкультурою й звичаями. Насичення ж нелегальними іммігрантами тіньового сектора економіки (за даними МОМ, їхня частка у ньому складає 75%) сприяє поширенню в їхньому середовищі кримінальних відносин, що, у свою чергу, може збурити невдоволення серед частини представників титульної нації [2]. Що ж до вирішення згаданих проблем та попередження їхніх наслідків, то світовий досвід показує – ефективність адміністративних, законодавчих та інших заходів проти нелегальної міграції виявляється низькою. Така ситуація змушує основні країни–реципієнти гнучкіше підходити до пошуку можливостей впливу на неї. Замість колишньої непримиренної позиції – «нелегалів у країні бути не повинно» – приходить розуміння неминучості цього явища. Відповідно, міграційна політика, крім рішучих каральних заходів у багатьох країнах доповнюється заходами, спрямованими на легалізацію статусу нелегальних мігрантів, яка полягає в можливості одержання офіційного посвідчення на проживання і дозволу на роботу тими нелегальними мігрантами, які «підтвердили» свою корисність для країни [10, с. 224–236]. Економічні аргументи на користь легалізації нелегалів в Україні зараз менш вагомі, ніж, наприклад, у країнах Європи. Та вони не виключаються, якщо співставити витрати на затримання, утримання та депортацію нелегальних мігрантів із вигодами узаконення частини з них. Зазначимо також, що в майбутньому економічні міркування можуть стати ще вагомішими. Адже в умовах демографічної кризи і в разі подальшого розвитку української економіки, потреба у робочій силі зростатиме. Легалізація певної частини нелегалів, не пов’язаних із злочинністю і виведення їх зі сфери впливу «тіньових» економічних відносин та корумпованого чиновництва— в інтересах держави [6]. То ж прийняття ліберальніших законодавчих актів щодо легалізації певної категорії незаконних мігрантів поступово виходить на перший план та вимагає вже сьогодні наполегливої роботи над цим питанням.

Висновок. Як свідчать наведені факти, перед Україною сьогодні постає нагальне стратегічне завдання – створення сучасної та ефективної національної системи контролю за міграційними процесами і протидії нелегальній імміграції з метою попередження майбутніх економічно–соціальних, міжетнічних та міжконфесійних конфліктів.

1. *В Україні за 9 міс. 2011 р. затримано в 2,5 рази менше незаконних мігрантів [Електронний ресурс]– Режим доступу: http:// www. rbc. ua/ ukr/ top/ show/*
2. *Долгополова А. І. Вплив нелегальної трудової імміграції на економічну безпеку України [Електронний ресурс]– Режим доступу: http:// istfakmgu.at.ua/*
3. *ЄС відкуповується від хвилі нелегальної міграції з України [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www.newsru.ua/ukraine/02jul2008/unlegal.html*
4. *Ігнатьєва Т. Україна в світових міграційних потоках [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://postua.info/ignatjeva.htm*
5. *Костюк Л. Нелегальна міграція в Україні: причини, наслідки для соціуму [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://s-journal.cdu.edu.ua/base/ 2008/ v6/ v6pp124-125.pdf*
6. *Малиновська О. Імміграційна амністія як засіб мінімізації загроз нелегальної міграції: міжнародний досвід та доцільність його використання в Україні// http://www.niss.gov.ua/ public/ File/StPan09_1.pdf*
7. *Надюк Я.М. Проблема нелегальної міграції в Україні [Електронний ресурс]– Режим доступу: http: //www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZTNPU_ist/ 2010_ 1/ materialy_2010_1/29_Kostyuk.pdf*
8. *Нелегальні маршрути. Агенти впливу. Телеканал ТНТ.— 1.04.12 [Електронний ресурс]– Режим доступу: http:// ntn.ua/uk/video/agenty_vplyvu/ 2012/04/02/6441*
9. *Пілігрим А.С., Бевза Н.С. Нелегальна міграція як різновид організованої злочинності в Україні [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://www. rusnauka.com/ 10_NPE_2010/ Pravo/ 62271.doc.htm*
10. *Пуригіна О.Г. Міжнародна міграція/ С.Е. Сардак: Навчальний посібник.— К.: ВЦ "Академія", 2007.— 312 с.*
11. *Україна посідає 5 місце у світі за еміграцією і 11— за імміграцією [Електронний ресурс]– Режим доступу: http:// dt.ua/news*
12. *Хомич Л. Нелегальна імміграція на півдні України: стан, потенційні загрози і наслідки [Електронний ресурс]– Режим доступу: http:// old.niss.gov.ua/ Monitor/januar2009/9.htm*
13. *Чіпко Т. Проблеми розвитку мегаполісів XXI ст. та їхня проекція на міста України в розрізі нелегальної імміграції//Географія та туризм.— 2010.— № 6.— С. 64–68*
14. *http://www.dmsu.gov.ua/uk/dijalnist-dmsu/dijalnist-tprb.html (сайт Державної міграційної служби України)*
15. *http: //www.pvu.gov.ua (сайт Державної прикордонної служби України)*
16. *http:// www. unhcr.org.ua/ index.php?option= com_content& view=article&id =316:statystyka&catid=2:uncategorised&Itemid=254&lang=uk (сайт Управління верховного комісара ООН у справ біженців в Україні)*

УДК 911.3

Сагач О.В., Юденкова К.В.

ПРОЦЕСИ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХНЬОГО РОЗВИТКУ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Розглянуто процеси транснаціоналізації світових банків, особливу увагу приділено цим процесам у країнах Центрально-Східної Європи та України, їх перспективам.

Ключові слова: ТНБ, ТНК, Україна, Центрально-Східна Європа

Рассмотрены процессы транснационализации мировых банков, особое внимание уделено этим процессам в странах Центрально-Восточной Европы, их перспективам.

Ключевые слова: ТНБ, ТНК, Украина, Центрально-Восточная Европа

This article presents the processes of transnationalization of the world's banks, with particular attention paid to these processes in Central and Eastern Europe and Ukraine, their prospects.

Keywords: TNB, TNC, Ukraine, Central and Eastern Europe

Постановка проблеми. Транснаціональні банки ще з 70-х рр. мережами своїх підрозділів охопили всі без винятку країни — і з розвинутою економікою, і ті, що розвиваються, а з кінця 80-х років вони проникли через кордони країн колишньої соціалістичної співдружності. Сьогодні ТНБ проводять небачені раніше за масштабами операції, як у країнах базування, так і за їхніми межами; під їхнім контролем перебувають валютні та фінансові зв'язки між державами й економічні процеси у країнах. Транснаціональні банки відіграють важливу роль у сучасних процесах як на національному, так і на міжнародному рівні.

Актуальність дослідження полягає в тому ,що умови інтеграції банківської системи України в світову систему характеризуються припливом іноземного капіталу в вітчизняний банківський сектор та посиленням ролі транснаціональних банківських структур в Україні, важливими питаннями, що потребують вирішення є розробка стратегії подальшого розвитку національної банківської системи та впровадження ряду невідкладних заходів щодо зміцнення її конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню різних аспектів діяльності транснаціональних банків присвячені праці таких вітчизняних учених, як І. Гладій, В. Новицький, Л. Суплін та інші. До зарубіжних дослідників цієї теми варто віднести Ч.Кіндлебергера, Е. Пенроуза, Г. Перлмуттера, С. Хаймера. Вивченню проблем діяльності банків та розвитку банківської системи України в умовах глобалізації приділяється значна увага вітчизняними науковцями. Зокрема, вказаним питанням присвячені праці О. Барановського, В. Гейця, Г. Карчевої, В. Міщенка, С. Науменкової, М. Савлука, В. Стельмаха та інших авторів.

Постановка завдань та мети дослідження. Серед поставлених завдань варто виділити такі: визначення тенденцій, що характеризують процес розвитку ТНБ на сучасному етапі, аналіз стану діяльності ТНБ на території України. Мета роботи передбачено - аналіз сучасних тенденцій розвитку ТНБ, а також оцінка їх діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. У контексті дослідження передумов та перспектив транснаціоналізації українських банків доцільно проаналізувати аналогічні процеси, які вже відбулися в країнах Центрально-Східної Європи, адже вони характерні і для сьогодення України. Потрібно зазначити, що для окремих країн Центрально-Східної Європи характерна значна присутність транснаціональних фінансово-банківських груп. Так, в Естонії 98 % активів банківської системи знаходиться під контролем транснаціональних банків; в Хорватії, Словаччині та Литві 90% активів їх банківських систем контролюються іноземними банками; в Болгарії цей показник

знаходиться на рівні 80 %; в Польщі та Чехії транснаціональні банки контролюють близько 70 % активів їх банків. До найбільших ТНБ, які активно працюють на ринках країн Центрально-Східної Європи, відносять «Commerzbank», «Reiffeisenbank», «UniCredio», «Erste Bank AG», «Banka Intesa», «Societe Generale», «Calyon Bank», «ING Bank», «Citigroup» та інші. Аналіз стратегій виходу ТНБ на ринки цих країн свідчить, що на початковому етапі їх діяльність концентрувалась на обслуговуванні компаній країни походження та міжнародній торгівлі, при цьому внутрішнім ринком країни перебування вони майже не цікавились, а з регіональними банками співпрацювали мало.

Основними мотивами виходу західних ТНБ на ринки цих країн була необхідність обслуговування їх традиційних клієнтів, які розвивали свою діяльність в цих країнах, та участь у процесах приватизації місцевих підприємств. Найпоширенішими формами такого виходу були відкриття власних філій та придбання (створення) дочірніх банків. Така стратегія характерна для «ING Group», «ABN Amro» та «Citigroup», діяльність яких була зорієнтована, в першу чергу, на обслуговуванні власних корпоративних клієнтів та інвестиційному бізнесі. Із розвитком місцевого ринку іноземні банки почали переорієнтовуватися на роздрібний бізнес та обслуговування місцевих компаній. Основною стратегією для них стало придбання великих місцевих банків з розвиненою мережею підрозділів з метою повномасштабної експансії на фінансові ринки цих країн, наприклад купівля польського банку «Pekao» італійським «UniCredio», чеського «Ceska Sporitelna» австрійським «Erste Bank», румунського «Banka Comerciala Romana» французьким «Societe Generale», сербського «Eksimbank» австрійським «Bank Austria Creditanstalt» тощо.

В цілому ж лідером за масштабами охоплення фінансового ринку Центрально-Східної Європи є австрійський «Reiffeisenbank», який має близько 780 власних підрозділів в 15 країнах цього регіону. Серед інших провідних банків можна виділити: італійський «UniCredio» (1207 підрозділів у 7 країнах); німецький «Hypo Vereinsbank» і його австрійський дочірній підрозділ «Bank Austria Greditanstalt» (спільно мають 905 підрозділів у 13 країнах); австрійський «Erste Bank AG» (1318 підрозділів у 4 країнах); а також французький банк «Societe Generale» та італійський «Banka Intesa» (відповідно мають 665 та 475 підрозділів). Загалом ці банки контролюють більше 60% фінансового ринку країн Центрально-Східної Європи. Незважаючи на значну лібералізацію та швидкі темпи розвитку банківської системи країн Центрально-Східної Європи, національним банкам цих країн не вдалося створити конкуренцію провідним ТНБ Західної Європи. Навпаки, вони були придбані або поглинуті транснаціональними банківськими групами провідних країн світу та стали частиною їх світової мережі. Останніми роками в Україні простежується аналогічна ситуація з країнами ЦСЄ, банки з іноземним капіталом поступово розширюють свою присутність на вітчизняному ринку.

В Україні з 2005 р. також простежується тенденція проникнення транснаціональних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. Так, якщо в 2005 р. частка іноземного капіталу в статутному капіталі діючих банків становила 9,6 %, то на 01.12.2010 р. цей показник склав 39,1%, тобто третина банківської системи України підпорядковується контролю транснаціональних банків. Лідерами тут виступають Росія, Австрія, Італія та Франція. За цей період значно зросла і кількість банків з іноземним капіталом: за 2005-2010 рр. їх кількість збільшилась на 34 банки, в тому числі кількість банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом зросла у 2,86 рази. Якщо аналізувати динаміку кількості банків з іноземним капіталом в Україні, то можна побачити, що до 2009 їх чисельність зростала як в абсолютному (з 35 банків у 2006 році до 53 у 2008), так і у відносному вимірі (з 20,6% до 28,8%). Лише у кризовий 2009 р. відбулось невелике зниження показників. Натомість у 2010 р. повністю відновилась попередня динаміка навіть з перевищенням показників 2008 року: кількість банків з іноземним капіталом зросла до 55, що становить 31,3% від їх загальної кількості. При цьому протягом усіх років, крім 2009, зростала і частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, істотне перевищення якої над часткою банків з іноземним капіталом в їх загальної кількості свідчить про те, що під контролем іноземних фінансових структур перебувають переважно великі банки, які значно перевершують за рівнем конкурентоспроможності малі та середні вітчизняні банки, що несе певні негативи. Серед найбільших міжнародних банків, які працюють в Україні шляхом створення дочірнього банку або частковій участі в капіталі вітчизняних банків можна віднести «Reifteisenbank», «Calyon Bank», «ING Bank», «Citigroup», «HVB Bank» та інші. Порівнюючи банки України з транснаціональними банками за таким важливим індикатором ефективності діяльності банку як обсяг активів, відзначимо, що сукупний обсяг активів банківської системи України на 01.04.2010 р. склав 106 121 млн. дол. США, в той час як величина активів банку Royal Bank of Scotland на 01.04.2010 р. становила 3 483 млрд. дол. США. Іншими словами сукупні активи всіх банків України становили близько 3 % активів британського банку. Це свідчить про незначну вагу банківської системи України на світовому фінансовому ринку, пасивну позицію українських банків щодо участі у процесах глобалізації банківської діяльності та вимагає впровадження спеціальних заходів з реформування вітчизняного банківського сектору.

Отже, з огляду на зміцнення впливу транснаціональних банків на вітчизняну економіку, надзвичайно низькі показники потужності банківської системи України актуальним стає питання підвищення конкурентоспроможності банківської системи України та національних банків, здатних ефективно співпрацювати з транснаціональними фінансово-банківськими групами. Враховуючи спрямованість банківської системи України у світовий банківський простір в умовах глобалізації банківської діяльності, основними напрямками розвитку та зміцнення

конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору мають стати:

- укрупнення вітчизняних банківських установ шляхом злиттів та поглинань, підвищення рівня їх капіталізації та збільшення сукупних активів окремих банків і банківської системи в цілому;
- сприяння розвитку фінансово-промислових груп та реального сектору економіки за участю національних банків;
- участь банків в міжнародних банківських консорціумах, створення альянсів з транснаціональними банками;
- переорієнтація діяльності банків на міжнародний бізнес, вихід банків на міжнародні фінансові ринки, відкриття філій банків за кордоном;
- збереження державних банків на ринку банківських послуг, завданням яких має стати фінансування пріоритетних державних проектів, збільшення їх капіталізації;
- посилення контролю за діяльністю банків, що сприятиме оптимізації ризиків банківської діяльності та запобіганню виникнення системних фінансових криз.

Сучасні міжнародні корпорації являють собою гігантські промислово-фінансові об'єднання, інтернаціональні по сфері своєї діяльності, побудовані за принципом централізованого планування та управління у світовому масштабі, активно беруть участь у процесах світової торгівлі, інвестування капіталу, обміну технологіями, виробничого та науково-технічного співробітництва, міграції робочої сили, що підсилюють процес інтернаціоналізації світу, активно використовують об'єктивні тенденції МПП і сприяють встановленню нових схем у всесвітньому поділі праці. Важливою рисою сучасного банківського бізнесу є активна діяльність транснаціональних банків, які були створені і набули широкого поширення з другої половини XX ст. Транснаціональні банки – це великі кредитно-фінансові комплекси універсального типу, що були сформовані на основі міжнародної концентрації та централізації капіталу на базі великих комерційних банків розвинених країн світу шляхом інтеграції банківського та промислового капіталів. Основними заходами підвищення конкурентоспроможності на міжнародних фінансових ринках сучасні ТНБ вбачають концентрацію та централізацію капіталу шляхом злиття та поглинання. Вони все менше уваги приділяють розвитку мережі власних закордонних філій, набагато ефективнішим для них є поглинання місцевих банків та їх закордонних підрозділів. . У сучасних умовах транснаціональні банки зайняли особливо могутню позицію в залученні ТНК до світового ринку капіталів. Взаємодіючи з ТНК, транснаціональні банки тим самим посилюють власні економічні позиції за національними кордонами.

Транснаціональні банки ще з 70-х рр. мережами своїх підрозділів охопили всі без винятку країни – і з розвинутою економікою, і ті, що

розвиваються, а з кінця 80-х років вони проникли через кордони країн колишньої соціалістичної співдружності. З метою посилення ролі на світовому фінансовому ринку, транснаціональні банки постійно розширюють свою присутність в національних банківських системах. У країнах Латинської Америки значний вплив мають транснаціональні американські банки, у країнах Азії – транснаціональні банки США та Японії, у країнах Африки – транснаціональні банки колишніх метрополій – Великобританії, Франції, Бельгії.

На початок XXI ст. в світі сформувалися три головних фінансових регіону, в яких згрупувалися найбільші транснаціональні банки світу: США, Західна Європа та Японія. На просторі вказаних регіонів в процесі тривалої еволюції з гострими конфліктами і жорсткою конкурентною боротьбою між банками разом з їх могутніми клієнтами – ТНК утворився ряд міжнародних фінансових центрів: в США – Нью-Йорк; в Західній Європі – Лондон (Великобританія), Париж (Франція), Цюріх (Швейцарія), Люксембург, Франкфурт-на-Майні (Німеччина); в Японії – Токіо. Якщо у 50-70-і роки 20 ст. у світі домінували транснаціональні банки США, у 80-і роки на перше місце вийшли глобальні фінансові установи Японії, то з початку 90-х років і до сьогодні не припиняють зміцнювати свої позиції ТНБ Європейського Союзу.

Висновки. Проникненню іноземного капіталу в банківську структур країн Центральної і Східної Європи сприяли макроекономічна стабілізація, мікроекономічні реформи, реформування інституційної структури економіки, прийняття необхідних змін до законодавства, забезпечення ефективного механізму державного регулювання економіки та ін. Сьогодні у більшості країн Східної та Центральної Європи (Чехії, Польщі, Угорщини, Словаччині, Словенії) іноземними власниками банків є насамперед банки країн – членів ЄС. Останніми роками в Україні простежується аналогічна ситуація транснаціоналізації банків з країнами ЦСЄ, банки з іноземним капіталом поступово розширюють свою присутність на вітчизняному ринку. В Україні з 2005 р. активізувались процеси проникнення транснаціональних банків на вітчизняний ринок банківських послуг. Серед найбільших міжнародних банків, які працюють в Україні шляхом створення дочірнього банку або частковій участі в капіталі вітчизняних банків можна віднести «Reifteisenbank», «ING Bank», «Citigroup», «BNP Paribas».

1.Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения: Учеб. пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Маркетинг, 1999. – 264 с.
2.Алексеєнко М.Д. До питання про доступ іноземного капіталу в банківську систему України // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – №6. – С. 42-47. 3.Белінська Я. Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему України [Електронний ресурс] / Я. Белінська, Я. Жаліло. – Режим доступу: // http://www.niss.gov.ua /.
4.Бутенко О. Іноземні банки на фінансових ринках країн Центрально-Східної Європи // Банківська справа. – 2005. – №3. – С. 62-69.

5.Географія світового господарства (з основами економіки): навч. посіб./ Я.Б. Олійник та ін.; за ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. – К.: Знання, 2011. – 640 с.
5.Кириченко М.М. Процеси транснаціоналізації банківської діяльності та перспективи їхнього розвитку в Україні / М.М. Кириченко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 1. – С.132-140.
6. Ключников О.И. Тенденции и противоречия транснациональных банков: Дис. канд. экон. наук / Санкт-Петерб. гос. ун-т экон. и финансов. СПб., 2008.
УДК 911.3

Цигура В.В.

СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ОБ'ЄКТ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проаналізовано сучасний стан дослідження сільських територій України на теоретико-методологічному, ресурсно-функціональному та управлінському рівнях.
Ключові слова: сільські території, сільська місцевість.
Проанализировано современное состояние исследования сельских территорий Украины на теоретико-методологическом, ресурсно-функциональном и управленческом уровнях.
Ключевые слова: сельские территории, сельская местность.
The present state of research on rural territories Ukraine theoretical and methodological, resource-functional and management levels.
Keywords: rural, rural area.

Постановка проблеми. Тема сільської місцевості, завжди під тим чи іншим кутом зору знаходилася в центрі уваги наукової громадськості. Процеси, що відбуваються на сільських територіях України, внаслідок економічної кризи 90-х років XX ст., не припиняються, а навпаки, набувають системного та незворотного характеру. Прагнення України до інтеграції в Європейський союз потребує кардинальних змін ситуації, що склалася в сільській місцевості, та якнайскорішого прийняття рішень у сфері розвитку сільських територій держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика, що пов'язана з розвитком сільських територій, активно досліджується на сторінках наукових видань, результати цих досліджень апробуються на науково-практичних конференціях і конгресах. Цей напрям наукової діяльності координується та направляється профільними науковими центрами, серед яких провідні позиції займають Інститут аграрної економіки УААН, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова та ін. Вивченню сільських територій в різні часи були присвячені праці економістів та географів, зокрема праці Г. Балабанова, А. Балашова, М. Барановського, З. Герасимчук, Т. Гринюк, В. Загороднього, В. Куценко, А. Лісового, Я. Олійника, О. Павлова, М. Пістуна, Л. Семенюк, А. Степаненка, О. Топчієва, В. Юрчишина та інших. Попри значну кількість публікацій з проблематики сільських територій багато з аспектів їх розвитку залишаються поза увагою науковців. Це, зокрема, відсутність чіткого розмежування між поняттями

«сільські території» та «сільська місцевість», недосконалість вивчення особливостей трансформації сільських територій в сучасних умовах.

Мета статті. Проаналізувати стан наукового дослідження сільських територій; розмежувати поняття «сільські території» та «сільська місцевість»; окреслити напрямки вивчення сільських територій на теоретико-методологічному, ресурсно-функціональному та управлінському рівнях.

Виклад основного матеріалу. Ключову роль у формуванні досліджень сільських територій відіграли наукові напрацювання представників різних галузей наукового знання, які використали філософську категорію простору для характеристики відносин між географічними об'єктами, розташованими на одній території. У термінах соціальної географії соціально-географічний простір – це простір суспільства з усіма сферами географічного середовища. Це простір антропосфери – заселеної, освоєної або в іншій спосіб втягнутої в орбіту життя суспільної частки географічної оболонки Землі з її просторовими структурами господарства і формами організації життя суспільства [11, с.22-23]. Відсутність чіткого розмежування між поняттями «сільські території» та «сільська місцевість» ускладнюють вибір об'єкта дослідження. Поняття «сільські території» більше застосовується економістами-аграріями та спеціалістами з державного управління, зокрема, як об'єкт управління (А. Лісовий, О. Павлов, І. Прокопа), а поняття «сільська місцевість» набуло розповсюдження серед географів (Т. Гринюк, В.Загородній, Л. Семенюк). На думку М.О. Барановського, на сьогодні можна говорити про існування кількох підходів до визначення поняття «сільські території»: адміністративного, виробничого, поселенського, територіального, комплексного. Проте найчастіше науковці застосовують комплексний підхід у трактуванні поняття «сільські території». Узагальнення наукових досліджень з даного питання дає підстави сформувати такі основні інваріантні ознаки дефініції «сільські території»: 1) системна структурність, що поєднує в собі організаційно-територіальну (село, район), територіально-функціональну приналежність (виробництво, переробка, реалізація) сільськогосподарської продукції; 2) багатофункціональне територіальне просторове утворення, що складається з виробничо-господарського комплексу, соціальної і виробничої інфраструктури, людського капіталу , села та власне території як просторового базису; 3) суспільно-територіальна одиниця адміністративних районів ; 4) територія (разом із сільськими населеними пунктами) поза межами міських поселень [1, с. 53-54]. Лише останнє трактування за своєю сутністю близьке до поняття «сільська місцевість» під якою слід розуміти територію, розташовану поза межами міст і селищ міського типу , яка використовується переважно для розвитку сільського господарства [3, с.67]. При цьому деякі науковці вважають за доцільне включати до сільської місцевості не лише селища міського типу, а й міста районного значення. Таким чином, поняття «сільські території» більш

повно окреслює предметну область сільського розвитку і має підґрунтя комплексного вивчення даної проблеми. Подальша розробка концептуальних засад, механізмів управління та розвитку сільських територій набуває все більшої наукової актуальності як в теорії, так і на практиці. У першу чергу існує об'єктивна необхідність в уточненні понятійно-категоріального апарату об'єкта та суб'єктів управління, певна специфічність функцій, принципів управлінської діяльності. Вирішення цих питань сприятиме подоланню галузевого підходу в дослідженні сільських територій.

Теоретико-методологічний рівень. Аналізуючи науковий доробок попередників ми вважаємо за необхідне звернути увагу на пріоритетних науково-дослідних напрямках, серед яких на першочергову увагу заслуговують світоглядні. Мова в даному випадку йде про необхідність вироблення нової ідеології розвитку сільських територій, що здатна змінити ставлення держави до села та людей, що там проживають, дати населенню впевненість в завтрашньому дні. Цей світоглядний принцип О. Онищенко та В. Юрчишин визначають як селяноцентризм, який означає системне підпорядкування всієї сукупності процесів відродження інтересам села і селянства [4, с.26]. Розроблення концептуальних засад розвитку сільських територій передбачає чітке визначення об'єкта дослідження, відмову від галузевого підходу при визначенні його сутності. Поняття «сільські території» широко використовується в науковій літературі, але відсутній єдиний підхід у визначені її змісту. Павловим О.І. запропоновано системну характеристику сільських територій як поліелементного та поліфункціонального просторового утворення з населенням як системоутворюючого елемента [5, с.216-219]. Галузевий підхід, коли сільські території визначалися як галузь економіки і ототожнювалися із сільським господарством, на даний час втратив свою доцільність, тому що не можна розглядати село як окрему галузь виробництва. На часі застосування комплексного підходу у визначенні сільських територій та проблем, що склалися. Важливе значення в дослідженні природи сільських територіальних утворень має застосування концепції просторової організації суспільства, що дозволяє звернути увагу на вивчені не окремих компонентів системи, а їх сукупності. У просторовому відношенні сільські території мають загальнодержавний, регіональний, районний та низовий рівні [6, с.27]. Отже, елементи зазначеної системи взаємозв'язані між собою і на горизонтальному, і на вертикальному рівнях. У цьому сенсі для більш повного опису об'єкта дослідження О.І. Павловим запропоновано концепцію сільського розвитку, використання якої дозволяє об'єктивно оцінити його функціональність за проявом функцій різних складових сільських територій [7, с.5]. Дана концепція органічно доповнює функціонально-територіальний підхід, що враховує інтереси територій та галузей господарства, органічно доповнює концептуальні положення, запропоновані Павловим О.І. Дослідження характеру пов'язаності сільської підсистеми суспільства з міською

засвідчило посилення взаємодії процесів урбанізації та руралізації (від англ. rural – сільський), наслідком якої є утворення «змішаних» типів територій – урбанізованих зон та ареалів [8, с.37]. Вагомий внесок у вивчення сільських територій, зокрема депресивних, зробив М.О. Барановський. Ним розмежовані поняття «сільські депресивні території» та «старопромисловий район», обґрунтовано науково-методичні підходи до вивчення сільських депресивних територій, виділені їх конкретні межі, проаналізовано сучасний стан та тенденції розвитку. Сільські депресивні території є різновидом проблемних регіонів і являють собою сільську місцевість адміністративних районів чи їх частин, які характеризуються явищами депопуляції, архаїзацією економічної бази, утратою властивих їм соціальних функцій, низьким рівнем життя населення та відсутністю власних резервів для соціально-економічного відродження [2, с.10].

Головними ознаками сільських депресивних територій є: 1) висока частка зайнятих у сільському господарстві; 2) висока частка аграрного сектора в структурі валового регіонального продукту; 3) наявність кризових процесів, зумовлених трансформацією переважно аграрного сектора економіки; 4) низький рівень самофінансування території; 5) архаїзація економічного життя, самоексплуатація населення в особистих господарствах; 6) депривація та маргіналізація сільського соціуму (погіршення умов життя на значних територіях, поширення асоціальних явищ); 7) низькі доходи сільських мешканців, домінування в структурі доходів населення соціальних виплат; 8) розвиток депопуляційних процесів і знелюднення сільських поселень; 9) високий рівень безробіття; 10) низька активність членів місцевих громад; 11) загроза втрати соціального контролю над територією [2, с.10].

Інструментарій дослідження сільських територій складають методи, що дозволяють всебічно вивчити об’єкт, що вивчається. Наприклад, наукова цінність системного методу полягає не тільки у визначені структурної будови об’єкта, а і його зв’язків з іншими об’єктами, природним середовищем. Власне окремі компоненти сільських територій є невід’ємною частиною останнього. На цій підставі сільські територіальні утворення можна віднести до типу систем, які характеризуються непередбаченістю, відкритістю, неврівноваженістю та нестабільністю. Зазначені властивості підпадають під опис синергетики як наукового напряму, об’єктом вивчення якого є складні самоорганізовані системи [7, с.6]. Такі методи дослідження, як типологія та моделювання дає можливість диференціювати сільські території за тими чи іншими ознаками: етнічним складом, галузевою спеціалізацією, політико-правовим статусом, динамікою розвитку, значенням функцій, ступенем складності та ресурсозабезпеченості, рівнем урбанізованості тощо. Використання історичного методу під час аналізу еволюційного розвитку об’єкта передбачає необхідність постійного звернення до джерел історії тощо. Методи економічного та географічного районування, що враховуються при створенні територіальних господарських комплексів,

також є невід'ємним елементом спектру загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Таким чином, за останні роки вченими глибоко вивчається проблематика, що стосується сільського розвитку, дано визначення основним поняттям, розроблено методику вивчення сільських депресивних територій, проаналізовано сучасний стан та визначено тенденції розвитку сільських територій.

Ресурсно-функціональний рівень. На нашу думку, вже давно не потребує доведення факт ототожнення сільських територій лише з функцією забезпечення держави продовольством. Відходу від сприйняття сільських територій тільки як просторової бази агровиробництва значною мірою сприяла концепція багатофункціонального розвитку села за рахунок розміщення об'єктів промислового призначення, переробних і обслуговуючих галузей АПК, сфери послуг, рекреації, охорони здоров`я, відпочинку як найголовнішої передумови його відродження і відтворення на власній демографічній основі. Вона була розроблена ще на початку 1990-х рр. співробітниками Інституту економіки АН України [12, с.6]. Упровадження цієї ідеї в сучасних умовах пов'язується з процесом деаграризації сільської економіки – зменшенням в її структурі частки аграрного виробництва, що, у свою чергу, передбачає прискорений розвиток несільськогосподарських видів діяльності [9, с.49]. При цьому на перший план виходить проблема визначення господарських функцій сільських територій, які були б не лише конкурентними, а й навіть альтернативними сільськогосподарській. Такі функції будуть прямо залежати від ресурсного потенціалу території. Проте, зважаючи на природоохоронну функцію сільських територій, розвивати ті чи інші види господарської діяльності, доцільно лише враховуючи зростаюче навантаження на ландшафт. Питанням визначення функціональності сільських територій займалися В. Загородній, Т. Гринюк, Л. Семенюк та ін., зокрема до основних функцій належать: виробнича, демографічна, історико-культурна, природоохорона, рекреаційна, управлінська та соціальна [10, с.5]. Отже, ресурсно-функціональний рівень вивчення сільських територій є досить вивченим науковцями, проте потребують поглиблення питання комплексності досліджень функцій.

Управлінський рівень. В основі сучасної української управлінської моделі лежить модель, яка побудована за галузевим принципом, що представлена галуззю, профільним міністерством та його підрозділах на місцях. Спотвореним віддзеркаленням сільського розвитку виступає аграрна політика, яка звужує функціональне призначення сільських територій. Більш адекватно його виражає політика сільського розвитку, яка за визначенням, на відміну від аграрної, є не галузевою, а територіальною. Розбудова системи управління сільськими територіями передбачає її комплексний аналіз у територіальному, суб'єктному, галузевому та функціональному вимірах. Територіальний вимір на низовому рівні представлений неподільними первинними господарськими і поселенськими утвореннями, в яких об'єкт і суб'єкт управління

співпадають. Дана модель управління виключає втручання державних органів у діяльність сільських громад, які діють у межах визначених чинним законодавством, задовольняючи власні потреби за рахунок використання місцевих ресурсів. Починаючи з районного рівня збільшується не лише кількість суб'єктів управління за рахунок районних рад і райдержадміністрацій, але й поширюються міжгалузеві зв'язки господарських суб'єктів. Виникає проблема узгодження галузевих інтересів з територіальними, що потребує запровадження місцевої політики. На регіональному рівні більш розгалуженою і різноманітною стає господарська структура, зростає чисельність суб'єктів управління [7, с.8]. Домінування в національному господарстві промисловості та другосортність проблем села в загальнодержавних масштабах породжують занепад сільських територіальних утворень. За даних умов виникає необхідність узгодження регіональної політики з політикою сільського розвитку. На загальнодержавному рівні поряд з ринковими механізмами більшого значення набуває саморегуляція, посилюються протиріччя між інтересами центру і місць, що потребує розроблення державної стратегії розвитку сільських територій, запровадження єдиної політики сільського розвитку. Суб'єктний вимір представлений державно-самоврядною моделлю на горизонтальному та вертикальному рівнях управлінської діяльності. У контексті галузевого виміру простежується аграрна модель управління. Разом з тим слід регулювати розвиток й інших сфер діяльності й передусім соціальної. Передачею в комунальну власність закладів соціальної інфраструктури, держава, по суті, відсторонилася від вирішення проблем його життєдіяльності. Функціональний вимір раніше майже не брався до уваги в процесі управлінської діяльності. Враховуючи забезпеченість сільських територій відповідними видами ресурсів, доцільно впроваджувати різні моделі управління. Пріоритет в їх виборі належить місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування. Свою специфіку має і модель управління урбаруральними територіальними утвореннями – сільськими урбанізованими зонами та ареалами. Вони потребують спільної участі в управлінні суб'єктів, що представляють інтереси сільських та міських територіальних громад.

Висновки. Синтез наукових досліджень сільських територій свідчить про те, що дана тематика досліджень завжди була актуальною і потребує подальшого вивчення. До системного вивчення сільських територіальних утворень звернулися багато сучасних економіко-географів, це зокрема, М. Барановський, Т.Гринюк, В. Загородній, Я.Олійник, Л. Семенюк, А. Степаненко та інші. Перш за все ці дослідження пов'язані з розробкою концептуальних засад розвитку сільських територій, подоланням галузевого підходу до визначення їх сутності та функціонального призначення, розроблено ряд програм розвитку сільських територій, деякі з них знайшли своє відображення на практиці.

1.Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: монографія/ М.О. Барановський. – Ніжин.: ПП Лисенко М.М., 2009. – 396с.

2.Барановський М.О. Сільські депресивні території України: теоретико-методологічні засади суспільно-географічного дослідження: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора географічних наук: спец.11.00.02 «Економічна та соціальна географія»/ М.О. Барановський. – К., 2010. – 40с.

3.Доценко А.І. Роль розселення в розвитку та організації сільських територій/ А.І. Доценко// Науковий вісник НАУ. – 2008. – Вип. 124. – С.66-71.

4.Онищенко О.М., Юрчишин В.В. Концептуальні проблеми майбутнього українського села і селянства/ О.М. Онищенко, В.В.Юрчишин // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 26.

5.Павлов О.І. До питання щодо поняття "сільські території" / О.І. Павлов// Актуальні проблеми державного управління та місцевого самоврядування: сучасний стан та перспективи регіонального розвитку: Матеріали щоріч. наук.-практ. конф., 18 жовтня 2005 р. – Одеса.: ОРІДУ НАДУ, 2005. – С. 216-219.

6.Павлов О.І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління: монографія / О.І. Павлов. – Одеса: Астропринт, 2006. – 360с.

7.Павлов О.І. Сільські території як об'єкт наукового дослідження. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/doc/1/04.pdf

8.Павлов О. Сільські урбанізовані зони і ареали як специфічний об'єкт функціонування та управління/ О.І. Павлов// Вісник державної служби України. – 2005. – № 3. – С. 34-38.

9.Прокопа І.В. Соціальні аспекти розвитку сільських територій/ І.В. Прокопа // Економіка АПК. – 2005. – № 11. – С. 49.

10. Семенюк Л.Л. Суспільно-географічні аспекти розвитку сільської місцевості Кіровоградської області: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географічних наук: спец.11.00.02 «Економічна та соціальна географія»/ Л.Л. Семенюк. – К., 2007. – 21с.

11. Топчиев А.Г. Пространственная организация географических комплексов и систем: монография/ А.Г. Топчиев. – К.- Одесса.: Высшая школа, 1988. – 188с.

12. Українське село: проблеми і перспективи / За ред. Л.О. Шепотько. – К.: Урожай, 1991. – 156с.

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 911.375

Воловик В.М.

КОНЦЕПЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ ЯК РЕГІОНУ

У статті проаналізовані концепції виділення етнокультурного ландшафту як регіону. Етнокультурний ландшафт розглядається як об'єкт дослідження регіонального етнокультурного ландшафтознавства. Наголошено на перевазі міждисциплінарного підходу, з урахуванням здобутків фізичної географії, історії, етнології, геополітики, соціальної та економічної географій.

Ключові слова: культурний ландшафт, етнокультурний ландшафт, регіон.

В статье проанализированы концепции выделения этнокультурного ландшафта как региона. Этнокультурный ландшафт рассматривается как объект исследования регионального этнокультурного ландшафтоведения. Отмечено преимущество междисциплинарного подхода, с учетом достижений географии, истории, этнологии, геополитики, социальной и экономической географий.

Ключевые слова: культурный ландшафт, этнокультурный ландшафт, регион.

The article analyzes the concept of ethnocultural landscape as a selection region. Ethnocultural landscape is seen as an object of study of regional ethnocultural Landscape. Emphasized the superiority of an interdisciplinary approach, taking into account the achievements of physical geography, history, ethnology, geopolitics, social and economic geographers.

Key words: cultural landscape, ethnocultural landscape, region.

Актуальність досліджень. Серед рівнів вивчення культурних ландшафтів, які розрізняються за охопленням, виділяються глобальний, регіональний і локальний підходи. Разом з тим на кожному рівні проявляється своєрідність культурно-ландшафтних (ширше – культурно-географічних) досліджень. Наприклад, якщо у фізико-географічних дослідженнях граничною таксономічною одиницею є ландшафтна сфера, то у випадку культурно-географічних досліджень це – цивілізація, яка може займати відносно невелику територію.

Аналіз досліджень і публікацій. Формування регіонального етнокультурного ландшафтознавства пов'язане з хорологізацією географічних знань, розкритих у працях К. Ріттера, А. Геттнера, Е. Реклю. К. Ріттер аналізував земний простір як «вмістилище» природного і культурного субстрату, виділив просторове поєднання і зв'язки предметів та явищ, індивідуальні райони (місцевості). У XX-XXI сторіччі аналіз концепцій здійснюється з урахуванням міждисциплінарних підходів фізичної географії, історії, етнології, геополітики, що розкрито у результатах досліджень [4].

Результати досліджень. Категорія «простору» стає об'єктом численних інтерпретацій у виді різних понять: «географічний простір», «територія», «район», «регіон», «місце», «місцевість», «зона», «ареал». Але необхідно враховувати, що поняття «простору» не можна сприймати тільки як тривимірне. Є ще розуміння «етнохронотопу», де враховується просторово-часова складова.

Ще в античній географії країнознавчі описи мали незначні елементи районування культури та проведення ландшафтно-культурного районування. За критерії використовували неподібність, унікальність регіону. У 1924 р. А. Геттнер у праці «Як культура поширювалась Земною кулею» відносить культурне районування до пріоритетних напрямів у географії. Регіональна традиція у культурній географії 60-х років XX ст. розцінювалась як рівноправна частина хорологічної парадигми. Ідеї П. Відаля де ла Блаша про створення образу регіону у точці перетину його культурної і природної специфіки отримали спрощену модель «регіонального синтезу», яка виражалась у зборі різних даних, спільних за критерієм місце розташування. Такий підхід можна відобразити графічно (рис. 1).

У цій моделі етнокультурне ландшафтознавство перетинається лише з поведінковою, фізичною географіями, ландшафтознавством, географією розселення, не маючи безпосередніх зон перетину з іншими науками. Така ситуація ставила етнокультурне ландшафтознавство на периферію дослідницького поля. Культурне районування в американській географії стало районуванням окремих елементів культури. Перша спроба комплексного аналізу культурних районів проведена В. Зелінскі [25], який у своїй праці дослідив, яким чином конкретна конфігурація американських культурних ландшафтів формує просторові процеси і структури в середині нації. Автор виділив «*вернакулярний район*» як територію, яка цілісно сприймається місцевими жителями незалежно від адміністративних кордонів.

Вернакулярні райони – це частина традиційних й історичних районів (регіонів), яка має глибоке практичне значення, так як формує вплив на місцеву спільноту. Аналіз вернакулярних ландшафтів здійснювали інші американські географи (Р. Хейл, Т. Джордан, Дж. Шортрідж, Дж. Ш. Рід).

Американські географи у регіональному концепті бачили ідеографічний підхід до опису простору – опис визначених місць, у яких головну увагу приділено їх унікальності, неподібності на сусідні регіони. На основі просторової самоідентифікації існують природні регіони, межі яких досить часто не співпадають з державними кордонами. У 2009 р. К. Олвіг аналізує зв'язок «ландшафт-культура-регіон-природа», посилаючись на праці американських та європейських натурфілософів XVIII ст., географів XIX-XX ст. Автор регіон ототожнює з країною та «землею» (land) [24].

Проблема осмислення простору і формування образу регіону пройшла етапи від описовості і просторової інтерпретації сільських, міських культурних ландшафтів до експериментів з новими ідеями та підходами формуючи думку, що регіон не може існувати поза свідомістю об'єкту дослідження, які своєю риторикою здатні створити будь-яке місце а, у свою чергу, суб'єкти є продуктом певних соціальних умов та часу. Поняття часу та простору тісно пов'язані, де минуле складається з регіонів й етнічних областей з мінливими кордонами, які «*з'являлись у свідомості людей, вони створювались*» [Schultz H.-D., 2003, за 8, с. 39].

У руській географії П.М. Савицький на початку XX ст. розвиває концепцію «місцерозвитку», у якій «ландшафт» і «регіон» розглядаються

як синоніми. Основою для розвитку власної концепції є територія Росії: «*Росія-Євразія є «місцерозвиток», «єдине ціле», «географічний індивідуум», одночасно географічний, етнічний, господарський, історичний і т.д. ландшафт*» [6, с. 24].

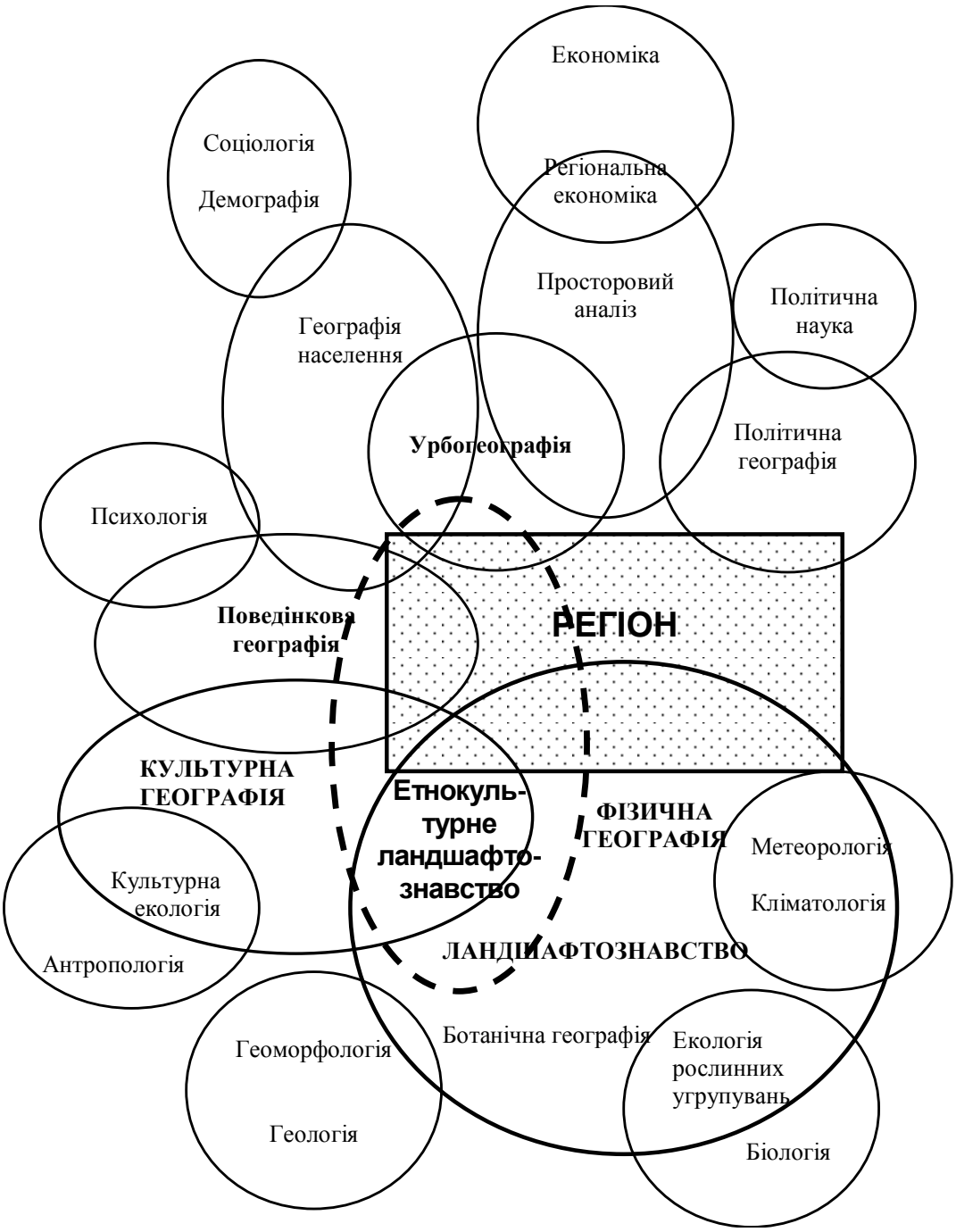

Рис. 1. Взаємозв'язки географії з іншими науками як прояв регіонально-географічного підходу [18, с. 60, з доповненням автора].

Пунктиром вказано область регіонального етнокультурного ландшафтознавства

У руській географії культурно-географічний регіоналізм формувався у працях В.Г. Богораз-Тана [2], В.П. Семенова-Тян-Шанського [20]. Вони вважали культуру одним з найважливіших районоформуючих чинників. У 30-х роках

XX ст. культурно-географічна тематика розвивається переважно у країнознавстві. У 1937 р. В.М. Кубійович виділив природничі області. Досліджуваний регіон віднесено до середньоукраїнських земель, або Лісостепу з поділом на Галицько-Волинську та Правобережну частини [1].

До 60-х років XX ст. спостерігається зниження уваги до вивчення етнічної специфіки населення. У наступному десятиріччі відбувається спроба відродити інтерес до етногеографічних досліджень (В. І. Козлов, В. В. Покшишевський, 1973; В. В. Покшишевський, 1978). Л. М. Гумільов [5] у якості найбільшого етнічного угрупування виділяв суперетнос («мозаїчну цілісність»), яка формувалась з декількох етносів, які виникли одночасно в одному *ландшафтному регіоні*.

Терміни «етнічні території» і «еколого-етнічні території» почали активно вживати наприкінці 80-х XX ст., завдяки дослідженням істориків, етнографів та біологів при вивченні традиційних культур. Одне з перших географічних комплексних досліджень у практиці руського регіоналізму було виконано у 1994 році [18]. Одиницею районування визнається «геоетнокультурна система», яка розглядається як «*територіальна (географічна) цілісність, локалізована в межах певного ареалу і формується взаємодією етнічних спільнот, антропогенізованих природних комплексів (ландшафтів) і особливих форм просторової організації суспільства (територіальних суспільних систем) у процесі природокористування*» [21, с. 18]. Серед праць з культурно-географічного регіоналізму початку XXI сторіччя необхідно відзначити регіональну класифікацію культурних ландшафтів Росії Ю.О. Вєдєніна [13], класифікаційні побудови етнокультурного ландшафтознавства Р.Ф. Туровського [22].

В історичній географії Л. Б. Вампіловою запропоновано регіональний історико-географічний аналіз (РІГА), одним з напрямів якого є можливість розробки концепції культурного ландшафту [3]. Як вказує автор, РІГА сприяє вивченню закономірностей і особливостей розташування об'єктів культурної спадщини, ареалів поширення пам'яток. Наголошено, що особливості культурних ландшафтів тісно корельовано з регіональною специфікою. Автор розробила схему історико-географічної характеристики регіону, у якому особливу увагу приділено: належності території у якості «родової» для певного етносу; взаємозв'язку ландшафту й етносу; ландшафтним типам розселення.

Досить цікавою є етнолінгвістична розробка просторової репрезентації регіональних культурних традицій. Її автори, О.С. Герд та Г.С. Лєбедев, розробили поняття «історико-культурної зони» (ІКЗ) і «етнокультурного діалекту» [17]. Під ІКЗ розуміють ареальну єдність, яка виділяється за даними археології, етнографії, антропології, мовознавства, історії, геології, палеогеографії, географії тощо. Надетнічна ІКЗ складається з певних тимчасових етноісторичних шарів (історико-культурних типів), кожний з яких пов'язаний з культурним надбанням певного етносу. Поняття культурного ландшафту регіональної розмірності співвідноситься з поняттям ІКЗ. Можна стверджувати, що *ІКЗ – це регіональний культурний ландшафт, який аналізується з позицій історичної географії.*

А.Г. Манаков розробив систему історико-географічної таксономії. Зокрема,

автор пропонує таку схему: історико-етнографічна область – історико-етнографічна підобласть – історико-культурна провінція – історико-культурна земля – місцевість; додатково пропонує виділити історичні краї (під впливом політичного чинника). Власні розробки автор називає не зовсім вдало: культурне або історико-культурне районування [14]. Автор виділяє геоетнокультурні системи в ієрархії культурних районів, вказуючи на домінування етнічного фактору як головної ознаки культурно-генетичної ознаки вищих рівнів культурного районування. У регіональному (субетнічному) рівні до культурної спільноти віднесено етнічну групу, ландшафтним таксоном-аналогом є область та провінція, у концепції культурно-ландшафтного районування – край. До головних ознак виділення районів у концепції культурних ландшафтів регіонального рівня автор відносить: діалект, політико-історичну ознаку, історичні центри, природна підзона. А.Г. Манаков виділяє *культурний регіон*, який у його розумінні є сучасним аналогом історико-етнографічних (історико-культурних) областей.

На початку XXI ст. руські дослідники вивчають поняття «регіон» як:

- етно-екологічні території, пов'язані з проживанням малочислених народів або груп [23];
- палімпсест, у якому територіальна культурна система є сукупністю нескінченого числа автономних пластів, які мають варіативну ієрархію [15].

Проблеми «етноекологічного», «історико-культурного», «етнокультурного» районування наприкінці XX – початку XXI ст. аналізували С.П. Романчук [19], Н.Г. Осадча [16], В.П. Круль [12], Я.І. Жупанський [7] та інші. Зокрема, В.П. Круль виділяє низку таксонів історико-географічного краєзнавства (*Основою українського краєзнавства є територія, український етнічний простір, який складається з менших ієрархічних таксонів.*): а) суцільна українська етнічна територія (СУЕТ); б) історико-географічна зона (ІГЗ); в) історико-географічний край (ІГК); г) історико-етнографічна область (ІГО); д) історико-географічна земля (ІГЗ); найменшою ланкою є поселення (місто, містечко, село, хутір). У цій класифікації досить чітко простежується поняття культурного ландшафту різної розмірності як етнокультурного регіону. В. П. Круль територію сучасного (адміністративного) Поділля відносить до різних ІГЗ: Західної України та Південно-Західної України, де за критерії взято політико-адміністративні та історичні чинники етногенезу, одночасно виокремив дві частини генетично споріднені ландшафти Поділля. С.П. Романчук виділяє етногеоекологічні структури, віднісши територію Поділля віднесено до Західного (південно-західного) регіону [19].

О.П. Ковальов [11] виділяє регіон як складну культурно-господарську одиницю, з характерними тільки для нього особливостями та особливими ландшафтами. Формування регіону представлено процесом розвертання, становлення регіональної структури антропосфери. У якості ядра регіону автор пропонує використати крупний промисловий і культурний урбоцентр. Цей підхід дозволяє розглядати регіон як соціально-просторове утворення, але при цьому втрачається його ландшафтна складова. Другий підхід автора пов'язаний з аналізом регіону як фізичної системи, де пріоритети надані ланці «ресурси-

енергія».

Ю.О. Кисельов у географічній регіоналістиці виділив напрям регіональної геософії, який наближений за своїм змістом до регіонального етнокультурного ландшафтознавства. Автор надає перевагу духовній (сакральній) складовій у виділення етнокультурного регіону [9] та вказує, що «*питомі риси українського ландшафту найкраще виражені в лісостеповому… фрагментах національного геопростору…*» [10, с. 129]. Особливості ландшафтної структури, типологію (географічний простір, територія, місце, регіон) етноландшафтів, характеристику етнокультурного регіону проаналізовано В. М. Воловиком [4].

Висновки. Регіональне етнокультурне ландшафтознавство є перспективним напрямом реалізації ландшафтної концепції в культурній географії. Об'єктом є культурний (етнокультурний) ландшафт як складне динамічне утворення з натуральних й антропогенних ландшафтів та впливу на них місцевої етнокультури. Результатом взаємодії культурного ландшафту та місцевої етноспільноти є формування етнокультурного регіону, який має єдину упорядковану (самоорганізовану) територію, гомогенну за рядом ознак (клімат, рельєф, ґрунт тощо), де максимально проявляються природно-культурні особливості етносу, особливо у взаємодії з ландшафтними комплексами, які вміщують його.

1. *Атляс України й сумежних країв / Під загальною редакцією д-ра Володимира Кубійовича. – Львів : Український видавничий інститут у Львові, 1937. – 66 с.*
2. *Богораз-Тан, В. Г. Распространение культуры на Земле. Основы этногеографии. [С десятью этногеографическими картами] / В. Г. Богораз-Тан; [предисловие С. И. Ковалева]. – М., Л. : Государственное издательство «Типография Печатный двор», 1928. – 315 с.*
3. *Вампилова, Л. Б. Региональный историко-географический анализ. Система методов исследования в исторической географии : [монография] / Л. Б. Вампилова. – Кн. 2. – СПб. : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2008. – 148 с.*
4. *Воловик, В. М. Етнокультурні ландшафти містечок Поділля : [монографія] / В. М. Воловик. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 270 с., іл.*
5. *Гумилев, Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2001. – 560 с. (Серия «Историческая библиотека»).*
6. *Дугин, А. Г. Основы геополитики / А. Г. Дугин. – М. : Арктогея-центр, 2000. – 928 с.*
7. *Жупанський, Я. І. Етнолого-географічний погляд на районування українських етнічних земель / Я. І. Жупанський, В. П. Круль // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія – Вінниця, 2003. – Вип. 6. – С.130-135.*
8. *Казаков, Р. Б. Историческая география в пространстве современного гуманитарного знания: от вспомагательной дисциплины к методу гуманитарного познания / Р. Б. Казаков, С. И. Маловичко, М. Ф. Румянцева // Историческая география: пространство человека vs человек в пространстве : материалы XIII междунар. науч. конф. Москва, 27-29 янв. 2011 г. – М. : РГГУ, 2011. – С. 31-45.*
9. *Кисельов, Ю. О. Регіональна теософія – нова якість географічної регіоналістики / Ю. О. Кисельов // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія : Географія. – Тернопіль, 2005. – № 2. – С. 13-16.*
10. *Кисельов, Ю. О. Роль і місце Криму в людському геопросторі: теософічний погляд / Ю. О. Кисельов // Ученые записки Таврического національного университета им. В.И. Вернадского. Научный журнал. Серия «География». Спецвыпуск по матеріалам конференции «Мир современной географии». – Том 24 (63). – № 2. Часть 3. – 2011. – С. 126-131.*

11. Ковалёв, А. П. Ландшафт сам по себе и для человека : [монография] / А. П. Ковалёв. – Харьков : «Бурун Книга», 2009. – 928 с.
12. Круль, В. П. Історико-географічний край – складова суцільної української етнічної території / В. П. Круль // Тези доп. VII з'їзду Укр. геогр. т-ва. – К., 1995. – С. 57-59.
13. Культурный ландшафт как объект наследия / Под ред. Ю. А. Веденина, М. Е. Кулешовой. – М. : Институт Наследия; СПб. : Дм. Буланин, 2004. – 620 с., ил.
14. Манаков, А. Г. Историко-культурное районирование России: некоторые впросы методики / А. Г. Манаков // Историческая география теория и практика Сборник научных статей по материалам II Международной конференции Санкт-Петербург, 15-18 апреля 2002 г. – Санкт-Петербург : РГГМУ, 2004. – С. 16-21.
15. Митин, И. И. Характеристика территории в культурной географии / И. И. Митин // Науки о культуре – шаг в XXI век: Сб. материалов ежегодной конференции-семинара молодых ученых. – Т. 6. – М. : Рос. ин-т культурологи, 2006. – С. 121-124.
16. Осадча, Н. Г. Проблеми етноекологічного районування / Н. Г. Осадча // Людина в ландшафті XXI століття: Гуманізація географії. Проблеми постнекласичних методологій. [Зб. наук. пр.]. – К., 1998. – С. 147-149.
17. Основания регионалистики : Формирование и эволюция историко-культурных зон Европейской России / Под ред. А. С. Герда, Г. С. Лебедева. – СПб. : Издательство СПбГУ, 1999. – 390 с.
18. Рагулина, М. В. Культурная география: теория, методы, региональный синтез / М. В. Рагулина. – Иркутск : Изд-во Ин-та географии СО РАН, 2004. – 171 с.
19. Романчук, С. П. Основи етногеоекології : [навчальний посібник] / С. П. Романчук. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 206 с.
20. Семенов-Тян-Шанский, В. П. Район и страна / В. П. Семенов-Тян-Шанский. – М.; Л. : Гос. изд-во, 1928. – 312 с.
21. Сущий, С. Я. Очерки географии русской культуры / С. Я. Сущий, А. Г. Дружынин. – Ростов н/Д. : СКНЦ ВШ, 1994. – С. 18.
22. Туровский, Р. Ф. Культурные ландшафты России / Р. Ф. Туровский. – М. : Институт наследия, 1998. – 210 с.
23. Шульгин, П. М. Концепция культурного ландшафта и практика охраны этнографического наследия (на примере территорий российского Севера) / П. М. Шульгин // Мир России. – 2007. – № 3. – С. 147-166.
24. Olwig, K. R. Landscape, Culture and Regional Studies: Connecting the Dots / Kenneth R. Olwig // A Companion to Environmental Geography. – Singapore : Blackwell Publishing Ltd, 2009. – p. 238-252.
25. Zelinsky, W. North America's vernacular regions // Annals of the Association of American Geographers, 1980. – Vol. 70. – No 1. – p. 145-167.

УДК 911.53: 711.00

Савицька О.В., Кулініч Ю.А.

ЛАНДШАФТНЕ ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розкрито поняття ландшафтного планування як специфічної форми територіального планування, висвітлено його основні завдання та територіальні рівні сучасного ландшафтного планування, проаналізовано перспективи розвитку ландшафтного планування в Україні на прикладі створення ландшафтної програми Черкаської області.

Ключові слова: сталий розвиток, ландшафтне планування.

В статье раскрыто понятие ландшафтного планирования как специфической формы территориального планирования, освещены его основные задачи и территориальные уровни современного ландшафтного планирования,

проанализированы перспективы развития ландшафтного планирования в Украине на примере создания ландшафтной программы Черкасской области.

Ключевые слова: устойчивое развитие, ландшафтное планирование.

Landscape planning as specific territorial planning form and its main goals and territorial levels are considered in this paper. Creation of Cherkaska region landscape program as example of landscape planning development in Ukraine is analyzed.

Keywords: sustainable development, landscape planning.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Ландшафтне планування території є одним з екологічно орієнтованих засобів управління природокористуванням і важливим інструментом охорони довкілля, який забезпечує реалізацію основоположних напрямів політики сталого розвитку. Це важлива складова територіального планування і управління розвитком господарської діяльності регіонів; воно виступає одним з головних інструментів впровадження екологічної політики на місцях. На основі результатів ландшафтно- планувальних робіт приймається комплекс рішень стосовно оптимізації довкілля, а його результати знаходять відображення в районних плануваннях, планах розвитку держави та окремих галузей господарства. Зважаючи на досить невизначену позицію формування та впровадження ландшафтної політики в Україні, а також на недостатню опрацьованість українськими науковцями теми ландшафтного планування і його практичного використання, необхідно, насамперед, окреслити пріоритетні напрями та можливості його впровадження на території нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Приклади територіального планування господарської діяльності і пов'язаних з ним спрямованих перетворень довкілля відомі з сивої давнини. Так, наприклад, цілеспрямоване планування і перетворення природних і окультурених ландшафтів під впливом іригаційного будівництва стало активно розвиватися вже понад 4000 років тому в Месопотамії і Стародавньому Єгипті.

В Стародавніх Греції і Римі Платон, Аристотель, Гіппократ, відображаючи в своїх трактатах концептуальні основи містобудування того часу, розглядали питання планування міст і міських ландшафтів, оптимального розміру поселень, їх облаштування, гігієни, благоустрою, будівельного мистецтва і архітектури. Так, Гіппократ, вже в V ст. н.е., обґрунтував принципи вибору місця для міського будівництва, де серед інших чинників вказував на ландшафтні особливості території.

У Візантії в X і XII ст. н.е. було прийнято містобудівне законодавство – «Закон градський» і так звані Кормчі книги. В них визначалася просторова структура міста з урахуванням його взаємозв'язків з навколишньою місцевістю (ландшафтами). У часи Середньовіччя при розміщенні і будівництві міст-фортець і замків враховувалися і використовувалися ландшафтні особливості місцевості. Однак особливого

розвитку територіально-планувальні ідеї набули в епоху Відродження (Т. Кампанела, Т. Мор та ін.).

Розвиток капіталізму з бурхливим зростанням промислового виробництва та інтенсифікацією сільського господарства потребували організації території, за якої можливе більш ефективне використання її природних і людських ресурсів. В країнах Європи 19 ст. територіальне планування стосувалось переважно міських і приміських територій. Натомість у Російській імперії особливого значення набуло планування сільськогосподарських територій та територій нового освоєння. Особливу роль у становленні наукових засад територіального планування відіграв В. Докучаєв. Разом із своїми учнями він розробив територіальні схеми організації ландшафту, орієнтовані на боротьбу із засухами та іншими несприятливими для сільського господарства явищами. Докучаєв запропонував чіткі ландшафтно-планувальні рішення, спрямовані на збереження і поліпшення властивостей агроландшафтів, благоустрій річкових і яружно-балкових систем тощо.

Ландшафтний підхід у територіальному плануванні став одним із провідних після Другої світової війни. У країнах Середньої та Західної Європи цьому сприяло становлення та бурхливий розвиток ландшафтної екології – наукового напряму, який значною мірою й був орієнтований саме на вирішення прикладних проблем раціональної організації території. Ландшафтно-екологічні принципи та методи територіального планування були розроблені у Німеччині, Голландії, колишньої Чехословаччині та ін. країнах, де відповідними нормативно-правовими актами визначається обов’язковість і порядок ландшафтного планування [1, 8, 12]. У Радянському Союзі ландшафтне планування як окремий вид діяльності не виділялось й навіть самий цей термін тривалий час не використовувався. Однак ландшафтний підхід знаходив дедалі ширше використання при обґрунтуванні схем меліоративних систем, планування сільських та приміських рекреаційних територій. Особливо ефективним було його застосування при розробці комплексних територіальних схем охорони природи (ТерКСОП) та при обґрунтуванні схем районного планування.

Протягом останніх 10-15 років, базуючись на німецькому досвіді і німецькій консультативній підтримці, з’явилися праці російських науковців на відповідну тему [1, 2, 5-7, 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Україна лише починає впроваджувати підходи і принципи ландшафтного планування в різні сфери господарської діяльності і в управлінські рішення. З огляду на це, вкрай важливими є ознайомлення із європейським досвідом ландшафтно-планувальних робіт, запозичення теоретико-методичних засад ландшафтного планування територій і адаптування їх до сучасних реалій вітчизняної науки і практики.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є розкриття змісту ландшафтного планування як особливої форми територіального

планування, а також огляд сучасного стану та аналіз перспектив розвитку ландшафтного планування в Україні.

Завданнями наукового дослідження, на основі якого написана стаття, є: 1) розглянути поняття ландшафтного планування як специфічної форми територіального планування; 2) висвітлити основні завдання та територіальні рівні сучасного ландшафтного планування; 3) проаналізувати перспективи розвитку ландшафтного планування в Україні (на прикладі створення ландшафтної програми Черкаської області) тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальне планування – це вид науково-практичної діяльності, який спрямований на обґрунтування такого розташування промислових підприємств, комунікацій, місць розселення, зон рекреації, природоохоронних об'єктів і територій, сільськогосподарських та інших угідь, при якому природно-ресурсний потенціал даної території використовується максимально повно, її природні комплекси не зазнають небажаних змін, створені умови для якнайповнішого задоволення матеріальних і духовних запитів людей, зокрема її потреби в одержанні естетичного задоволення від ландшафтів. Територіальне планування ґрунтується на з'ясуванні та аналізі територіальних і часових закономірностей у розміщенні природних, соціальних і економічних явищ і взаємодії між ними. Тому при обґрунтуванні раціональної організації території воно враховує її природничо-географічні, економічні, соціальні, архітектурно- та інженерно-будівельні чинники й умови.

Розрізняють територіальне планування як власне процес проектування, яке полягає у розробці схеми або проекту розвитку певної території, а також територіальне планування як окрему галузь знань, яка надає теоретичну та методичну основу тим розробкам, на основі яких й складаються відповідні територіальні проекти та схеми. Через свій комплексний характер і різноманіття проблем, яке покликане вирішити територіальне планування, воно тісно пов'язане з багатьма галузями науки і видами практичної діяльності. Серед них особливе місце посідає наукове ландшафтознавство.

З ландшафтознавчої точки зору сутність територіального планування полягає в адаптації господарської підсистеми ландшафту з його природними структурами та процесами [8, 11]. Ця адаптація можлива, якщо у територіальне планування здійснюється на таких головних ландшафтознавчих засадах:

1) господарська підсистема, що проектується, повинна бути сумісною з природною;

2) територіальне планування не можна проводити без врахування сучасного стану ландшафтів;

3) господарські об'єкти повинні оптимально вписуватися в територіальні структури ландшафту (генетико-морфологічну, позиційно-динамічну та інші);

4) територія повинна відрізнятися високим ландшафтним різноманіттям;

5) територіальне планування має враховувати прогноз можливих прямих і опосередкованих наслідків змін ландшафтів, особливо можливості розвитку деструктивних процесів (обвальних, карстових, ерозійних тощо);

6) у структурі ландшафтів, що проектуються, обов'язково повинні бути елементи екологічної інфраструктури (екомережі).

Територіальне планування, яке здійснюється на перелічених та інших засадах наукового ландшафтознавства, й об’єктом якого є ландшафт, називають ландшафтним плануванням. Вперше це поняття з'явилось у Німеччині, де на правовому рівні була визначена обов’язковість складання ландшафтних планів і програм при обґрунтування програм і планів розвитку територій різних рівнів (табл. 1).

Таблиця 1.Співвідношення ландшафтного планування з загальним територіальним та іншими галузевими плануваннями, прийнятим у ФРН [1, 4, 12]

Рівень	*Загальне територіальне планування*	*Галузеве планування охорони довкілля*	*Ландшафтне планування*	*Масштаб ландшафтного планування*
Федерація	Федеральна програма управління територією	Немає	Немає	-
Федеральна земля	Земельна програма розвитку території*	Генеральный план очистки стоків Генеральный план водо-забезпечення План утилізації комунальних відходів План утилізації особливих відходів	Ландшафтна програма*	Від 1 : 500 000 до 1 : 200 000
Регіон, округ, область	Регіональний план*	«Рамковий» во-догосподар-ський план Водогосподар-ський план План очистки стоків План утилізації комунальних відходів План утилізації	«Рамковий» ландшафтний план*	Від 1 : 50 000 до 1 : 25 000

		особливих відходів План охорони і санування повітря		
Громада, район	План використання земель	Муніципальна концепція очистки стоків План зменшення шуму	Ландшафтний план**	Від 1 : 10 000 до 1 : 5 000
Частина громади	План забудови		"Зелений" план*	Від 1 : 2 500 до 1 : 1 000

*Примітки: * Плани передбачені не в усіх федеральних землях, інколи вони мають інші назви; ** У вільних містах-землях і в землях Північний Рейн-Вестфалія, а також Тюрінгія по відношенню до цих планів діють особливі правила.*

Ландшафтне планування – це, по-перше, сукупність методичних інструментів та процедур, що використовуються для побудови такої просторової організації діяльності суспільства в конкретному ландшафті, яка забезпечувала б сталий розвиток і збереження основних функцій цього ландшафту як системи підтримання життя. По-друге, ландшафтне планування – це комунікативний процес, в який залучаються всі суб'єкти господарської і природоохоронної діяльності на території планування, місцеве населення та громадські організації, і котрий забезпечує виявлення інтересів природокористувачів, проблем природокористування, вирішення конфліктів і розробку узгодженого плану дій і заходів [5]. Як бачимо, ідеї сталого розвитку корелюються з сутністю ландшафтного планування.

Ландшафтне планування ґрунтується на ретельному врахуванні ландшафтних особливостей територій і характеру природокористування у них. Воно являє собою складний комплекс завдань, які необхідно вирішити, щоби обґрунтувати таку організацію території за якої господарські угіддя промислові підприємства, шляхи сполучень, природоохоронні об'єкти тощо були оптимально вписані у ландшафт й таким чином не порушували його стійкості, різноманіття й сприяли ефективному використанню та збереженню його цінностей, у тому числі естетичних. Досягнення цих цілей вимагає проведення комплексу ландшафтознавчих досліджень території і їх ретельного планування, тому структура ландшафтного планування є складною, а його проведення – багатоетапним. Основні етапи та завдання ландшафтного планування наведені на рис. 1.

Ландшафтне планування здійснюється для різних за призначенням, розмірами та адміністративним рівнем територій (див. табл. 1). Розмір території та її адміністративне підпорядкування істотно визначають перелік завдань ландшафтного планування, методи їх вирішення та сфери практичного застосування результатів. У зв'язку з цим розрізняють різні

територіальні рівні ландшафтного планування. Здебільшого виділяють такі рівні: державний (макрорівень), регіональний, дрібнорегіональний, локальний, мікротериторіальний.

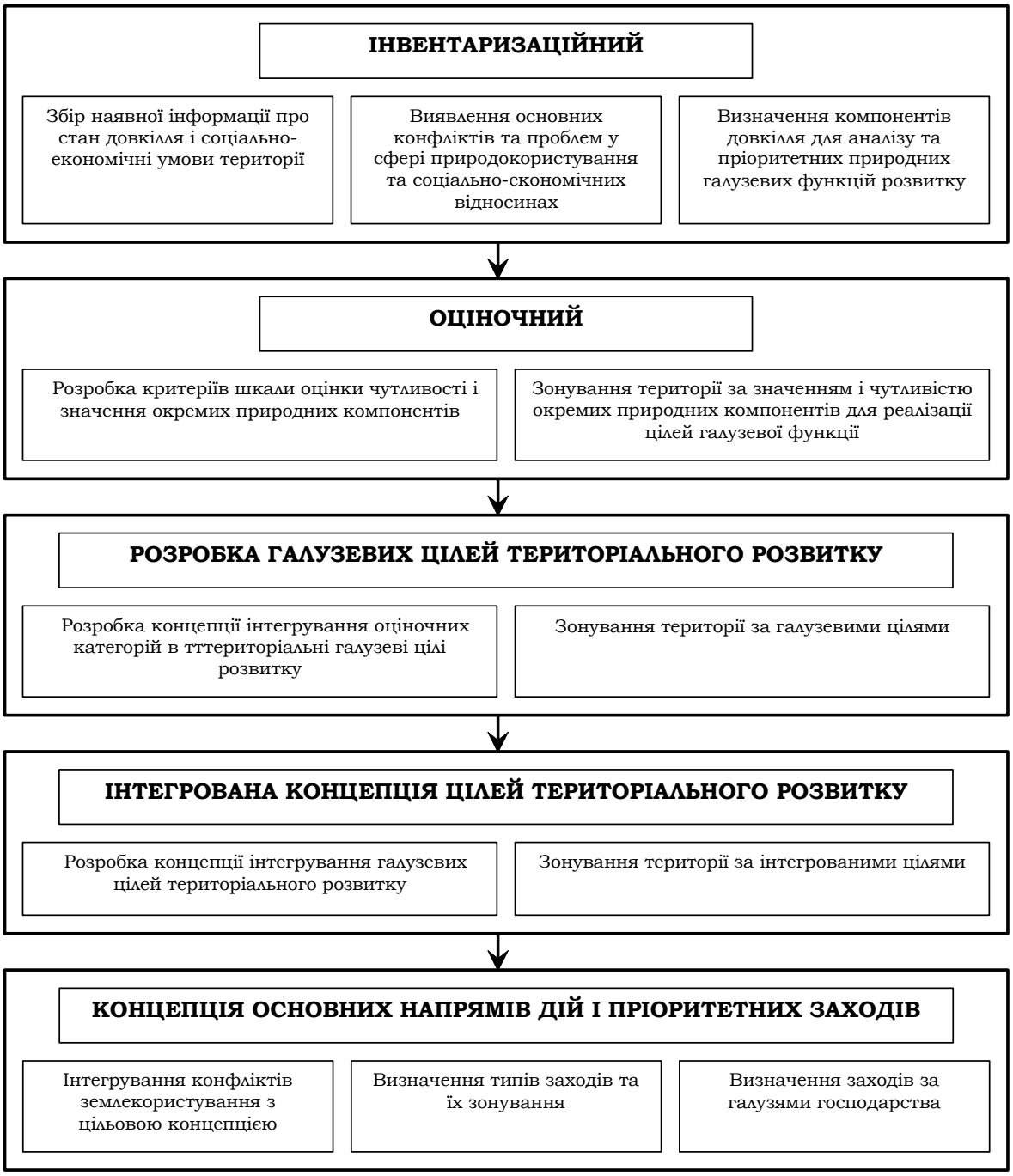

Рис.1. Етапи і завдання ландшафтного планування [6, 10, 12].

На найвищому рівні територіального планування – державному, розробляються і обґрунтовуються концепції, генеральні схеми і плани розвитку господарської діяльності на території країни, крупних регіонів, економічних районів, у тому числі галузеві схеми промислового розвитку, схеми розселення і охорони навколишнього природного середовища. В залежності від розміру держави операційними одиницями планування,

тобто – територіальними ландшафтними одиницями, які аналізуються й за якими обґрунтовуються планувальні рішення, можуть бути ландшафтні зони, провінції, райони. Зручними такими одинцями можуть також бути басейни річок, які аналізуються як цілісні у ландшафтному відношенні територіальні одиниці. Басейновий підхід у плануванні ландшафту здобуває зараз дедалі більшої популярності.

В залежності від розмірів держави масштаби карт, які складаються у процесі ландшафтного планування і становлять найважливіший його результат, можуть коливатися у широкому діапазоні. Наприклад, у Чеській республіці і у Словаччині масштаб карт, що забезпечують ландшафтно-екологічне планування у національному масштабі, становить 1: 200 000. В Україні з її набагато більшими розмірами, територіальне планування у загальнодержавному масштабі виконується у більш дрібному масштабі – від 1 : 1 000 000 до 1 : 5 000 000.

На *регіональному рівні* проектуються і обґрунтовуються схеми і проекти районного планування. Цьому рівню відповідають масштаби дослідницьких робіт і картографічних матеріалів 1 : 2 500 000 – 1 : 25 000. Основними операційними одиницями планування є ландшафтні райони та місцевості, а за таксономічною системою ландшафтних комплексів, прийнятою у Середній Європі, – макро- та мезогеохори [1]. Головний інструмент ландшафтного планування, що розробляється на регіональному рівні – *ландшафтна програма*, яка є складовою частиною територіальних комплексних схем і консолідованих схем містобудівного планування.

Дрібнорегіональний територіальний рівень є основою для розробки *ландшафтного рамкового плану*, який розробляється в складі територіальних комплексних схем містобудівного планування, проектів районних планувань невеликих районів і окремих поселень, промислових зон, земельних угідь. Такі плану розробляються у масштабах від 1 : 200 000 до 1 : 50 000. Основними операційними одиницями ландшафтного планування є ландшафти, місцевості і урочища, а за таксономією геохор – мезо- і мікрогеохори.

На *локальному* (місцевому) територіальному рівні проводяться ландшафтно-архітектурні розробки і обґрунтування проектів планування населених місць, промислових зон і природоохоронних територій, детального планування забудови центрів, житлових і промислових районів міст, розробляються плани і проекти землеустрою. Роботи ведуться в масштабах 1:25 000 - 1:2 000. На цьому рівні операційними одиницями є місцевості, урочища і підурочища, або мікро- та мезогеохори. Головний інструмент ландшафтного планування – *ландшафтний план.*

Мікротериторіальний рівень (рівень ландшафтної архітектури і дизайну) передбачає обґрунтування і розробку проектів забудови і оформлення центрів поселень, мікрорайонів і промислових майданчиків, міських і приміських паркових комплексів, окремих будівель, скверів, садово-дачних і коттеджних ансамблів. Ландшафтно-архітектурні розробки, розміщення і ландшафтний дизайн мікро- і внутрішньодворових

нанотериторій і проектів (малих архітектурних форм і фітооб'єктів) здійснюється в масштабах 1:2000 і крупніше. Його операційними одиницями є підурочища, а в окремих випадках – фації, або мікрогеохори та геотопи. Головний інструмент ландшафтного планування цього рівня, що інтегрується до генерального плану населеного пункту, – *план озеленення («зелений» план).*

Результати кожного вищого рівня територіальних розробок за правилами планування повинні бути рамковим документом робіт на нижніх територіальних рівнях планування і проектування господарської діяльності [1, 2, 5, 6].

Крім рангу та розмірів території зміст і завдання ландшафтного планування залежать й від господарської спеціалізації території, її сучасного екологічного стану, наявності та ступеня збереженості культурних цінностей, її рекреаційного, природоохоронного та інших потенціалів. Виходячи із цих особливостей території, обґрунтовуються спеціальні територіальні програми її розвитку (наприклад, розвитку екологічної інфраструктури, рекреаційних зон і осередків, протиерозійних заходів і контурно-меліоративного землеустрою тощо). Із цією специфікою програм і проектів територіального розвитку пов'язані й відповідні напрями ландшафтного планування. Основними з них є такі:

1) оптимізація територіальної структури ландшафтів задля покращення умов проживання людини;
2) еколого-економічна оптимізація розміщення господарської діяльності у ландшафті;
3) розміщення і раціональна організація територій населених пунктів (селитебних ландшафтів);
4) підвищення стійкості ландшафтів до антропогенних навантажень дій;
5) підвищення естетичної привабливості ландшафтів;
6) охорона навколишнього природного середовища шляхом обґрунтування мереж природоохоронних об'єктів (заповідників. заказників, екомереж, водоохоронних смуг та ін.);
7) відновлення деградованих земель і збільшення ландшафтного різноманіття.

Однією з найбільш розвинутих сучасних систем ландшафтного планування є німецька система, однак і в інших країнах Європи, таких як Великобританія, Франція, Нідерланди, Іспанія, Чехія, Словаччина та інші, ландшафтне планування успішно розвивається, хоча й має свої особливості. Конкретні моделі ландшафтного планування в різних країнах багато в чому визначаються особливостями політичних систем, проблемами довкілля цих країн, а також традиціями планування.

Потреба провадження принципів і підходів сучасного ландшафтного планування (передусім у європейському його розумінні) в практику вітчизняного територіального планування полягає у тісному взаємозв'язку ландшафтного планування з концепцією сталого (стійкого) розвитку, якої

намагається дотримуватися і Україна. Згідно проекту Закону України «Про ландшафти» саме ландшафтне планування покликане «забезпечити стійке природокористування». Крім того, для процедури територіального планування в Україні характерні домінанування містобудівного підходу, жорстка орієнтація на генеральні схеми розселення і підпорядкована роль природоохоронних вимог. Цей дисбаланс допоможе виправити саме впровадження принципів ландшафтного планування.

Наукові дослідження, спрямовані на реалізацію підходів та принципів европейського ландшафтного планування в умовах сучасної України, розпочалися відносно нещодавно. Навесні 2009-го року, на базі Інституту географії НАН України, *відбувся міжнародний семінар* «Ландшафтне планування в Західній Європі та можливості його застосування в Україні» за участю фахівців з України, Росії та Німеччини за активної підтримки його проведення Федеральним відомством з охорони природи Німеччини (BMU), Національною академією наук України і Міністерством охорони навколишнього природного середовища України [9]. Серед 50 учасників семінару були фахівці з Німеччини (Бонн, Берлін, Дрезден), Росії (Іркутськ), України (Київ, Львів, Вінниця, Чернівці, Одеса, Харків, АР Крим). *Цей захід став ефективним поштовхом до початку співробітництва з* BMU та російськими науковцями у сфері ландшафтного планування: в рамках Програми консультативної допомоги BMU було започатковано проект *«Ландшафтне планування в Україні (на прикладі Черкаської області)»,* тривалістю *з* жовтня 2010-го по грудень 2012-го р. Партнером з боку України виступає Інститут географії НАН України, з боку Німеччини – Берлінський технічний університет, відділ ландшафтного планування і розвитку ландшафтів.

Черкащину невипадково обрали модельним регіоном. Як було зазначено в інформаційному листі про проект на сайті BMU (http://www.umweltbundesamt.de/), типовими для цього та інших регіонів України є проблеми землекористування, як-от: ерозія і деградація ґрунтів тощо, занепад господарства і зменшення населення, а також відсутність до сьогодні гармонійної взаємодії таких галузей господарства як сільське господарство, туризм та рекреаційна діяльність тощо; гостроактуальною є проблема збереження в регіоні біо- та ландшафтного різноманіття. Відсутні законодавчо обов’язкові і скоординовані один з одним інструменти планування щодо: 1) вирішення конфліктів у землекористуванні; 2) ідентифікації територій для створення національної системи охорони природи; 3) збереження і відновлення високої якості навколишнього середовища; 4) забезпечення сталого розвитку. Ландшафтне планування застосовує саме такий інструментарій і тому найкраще підходить до вирішення названих проблем.

У рамках проекту німецько-російською консультативною командою українським партнерам передаються теоретико-методичні засади ландшафтного планування. Напрацювання будуть апробовані на двох рівнях планування: 1) ландшафтна програма (масштаб 1 : 200 000); 2)

ландшафтний рамковий план (масштаб 1 : 50 000). Ландшафтна програма розробляється як стратегічне загальне планування охорони природи для модельного регіону в цілому. На наступному територіальному рівні дослідження поглиблюється, ландшафтний рамковий план складатимесься для одного з адміністративних районів Черкащини, пріоритетним тематичним напрямком при цьому підтримка біорізноманіття території.

Метою проекту є підтримка української сторони в освоєнні ноу-хау щодо визначення основних принципів планування для потреб сталого розвитку, а також для впровадження програми національних парків в Україні та загального планувального менеджменту.

Протягом 2011-го р., як повідомляє сайт Інституту географії НАН України, було здійснено наступні роботи:

1) здійснено аналіз законодавчих передумов впровадження ландшафтного планування в Україні;
2) підготовано пропозиції до проектів кількох документів в сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема, до Національного плану дій (2011-2015 рр.) та Закону України «Про ландшафти»;
3) завершено інвентаризаційно-оціночний етап створення ландшафтної програми Черкаської області, в результаті якого розроблено понад 30 карт, що характеризують стан компонентів природи та господарської діяльності;
4) виявлено основні конфлікти природокористування в межах модельного регіону;
5) проведено натурні дослідження на території Черкаської області, що дозволило сформувати уявлення про стан окремих об’єктів промисловості, інфраструктури, історико-культурної спадщини та природно-заповідного фонду.

На даний момент роботи в рамках проекту «Ландшафтне планування в Україні (на прикладі Черкаської області)» продовжуються. Попереду залишається впровадження основних напрямів дій та заходів з метою забезпечення сталого розвитку території, забезпечення моніторингу їх виконання. А виконання цих положень можливе не лише за наявності достатнього фінансування, а й за умови професійного і відповідального управління. Значно прискорити роботу над проектом може прийняття Закону України «Про ландшафти». Згідно матеріалів сайту «Законодавство України»(http://zakon.rada.gov.ua/), цей законопроект було подано до розгляду ВР України ще в 2009-му р. 23-го лютого поточного року ВР України розглянула і затвердила його, однак Президент наклав вето і повернув Закон України «Про ландшафти» зі своїми пропозиціями для повторного розгляду. Закон України «Про ландшафти» дає нове – наукове – розуміння ландшафту як для пересічного громадянина, так і для органів влади. Згідно тексту Закону, «…*ландшафт* – цілісний складний природно-територіальний (географічний) комплекс, який є результатом дії та взаємодії природних та/або антропогенних факторів та складається із

взаємодіючих природних або природних та антропогенних компонентів і комплексів більш низького таксономічного рангу». Крім того, узгодженість Закону з положеннями Європейської ландшафтної конвенції – це ще один крок в напрямку європейської інтеграції.

За Законом, «…*ландшафтне планування* – розробка проекту використання ландшафтів або проекту змін цілей та методів їх використання із застосуванням сукупності методичних інструментів, що використовуються для побудови такої просторової організації діяльності суспільства в конкретних ландшафтах, що забезпечує стійке природокористування і збереження основних функцій цих ландшафтів як системи підтримки життя». Як видно з цього визначення, ландшафтне планування стає одним із першочергових інструментів забезпечення сталого розвитку і в Україні.

Висновки і перспективи подальших розробок. Ландшафтне планування є одним із екологічно орієнтованих засобів управління природокористуванням, а також важливим інструментом охорони довкілля більшості розвинутих країн світу, в першу чергу, європейських. В Україні ландшафтне планування території поки що не набуло поширення. Зараз здійснюються лише перші кроки із впровадження засобів ландшафтного планування в політику організації територіального розвитку. В майбутньому організація території на основі результатів ландшафтного планування господарської діяльності є перспективним напрямком розвитку даної галузі. Це сприятиме зміцненню взаємозв'язків між вимогами охорони довкілля і економічними, соціальними і культурними інтересами людей, спонукаючи їх дотримуватися цілей стійкого розвитку держави та її регіонів.

1. Антипов А.Н. Опыт использования аппарата ландшафтного планирования в России при решении задач территориального развития / Антипов А.Н., Семенов Ю.М. // Український географічний журнал. – 2009. – №3. – С. 10-17.

2. Баринова Г.М. Роль ландшафтного планировани в системе управления устойчивым развитием Приморского района / Г.М. Баринова, Н.А. Клименко. – Вестник РГУ им. И. Канта. – 2006. – Вып. 1. Естественные науки. – С. 52-61.

3. Владимиров В.В. Город и ландшафт (проблемы, конструктивные задачи и решения) / Владимиров В.В., Микулина Е.М., Яргина З.Н. – М.: Мысль, 1986. – 238 с.

4. Гродзинський М.Д. Ландшафтознавство: Навчальний посібник / М.Д. Гродзинський, О.В. Савицька; КНУТШ. – Київ: Київський університет, 2008. – 320 с.

5. Дедков В.П. Ландшафтная программа Калининградской области // Вестник Российского государственного университета им. И. Канта. – 2006. – Вып. 7. – С. 6-17.

6. Ландшафтное планирование: принципы, методы, европейский и российский опыт / Антипов А.Н., Дроздов А.В., Кравченко В.В. и др. – Иркутск: Изд-во Института Географии СО РАН, 2002. – 141 с.

7. Ландшафтное планирование с элементами инженерной биологии / Дроздов А.В., Алексеенко Н.А., Антипов А.Н. и др. – М.: Т-во научн. изданий КМК, 2006. – 239 с.

8. Позаченюк Е.А. Территориальное планирование / Позаченюк Е.А. – Симферополь: Доля, 2003. – 287 с.

9. Руденко Л.Г. Міжнародний семінар «Ландшафтне планування в Західній Європі та можливості його застосування в Україні» / Руденко Л.Г., Херберг А., Маруняк Є.О. // Український географічний журнал. – 2009. – № 2. – С. 60.

10. Руководство по ландшафтному планированию. Том II. Методические рекомендации по ландшафтному планированию / Антипов А.Н., Кравченко В.В., Семенов Ю.М. и др. – М.: Государственный центр экологических программ, 2001. – 73 с.
11. Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании / Шищенко П.Г. – Киев: Фитосоциоцентр, 1999. – 284 с. 12. Landschaftsplanung / hrsg. von Wolfgang Riedel und Horst Lange.– Heidelberg; Berlin: Spektrum Akad. Verlag, 2002. – 386 с.

УДК 911.9:504.062(477.64)313

Бондарець Д.С

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ЛАНДШАФТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто перспективи розвитку рекреаційних ландшафтів, наявні проблеми рекреаційного природокористування. Наведено перелік заходів з оптимізації рекреаційного природокористування, напрямки розвитку, серед яких розвиток нових видів рекреації та туризму, залучення до рекреації територій не рекреаційного призначення.

Ключові слова: рекреація, природокористування, охорона природи, антропогенні навантаження.

Рассмотрены перспективы развития рекреационных ландшафтов, существующие проблемы рекреационного природопользования. Представлен перечень мероприятий по оптимизации рекреационного природопользования, направления развития, среди которых развитие новых видов рекреации и туризма, вовлечение в рекреацию территорий не рекреационного назначения.

Ключевые слова: рекреация, природопользование, охрана природы, антропогенные нагрузки.

The article considers the prospects of development of recreational landscapes, recreational existing problems are described. The list of measures to optimize recreational, areas of development, including development of new recreation and tourism, recreation areas involving not recreational use are proposed.

Keywords: recreation, nature, conservation, anthropogenic stress.

Постановка проблеми. Запорізька область є регіоном перспективним для розвитку багатьох видів рекреації та туризму. Враховуючи природні умови та географічне положення області тут є сприятливі умови для розвитку приморської санаторно-курортної та пляжної рекреації на узбережжі Азовського моря. Водночас є потенціал для розвитку пізнавального, сільського зеленого та екологічного туризму. Враховуючи сучасний стан рекреаційні потреби суспільства, потребу в популяризації природозберігаючих, екологічно-спрямованих видів відпочинку, необхідно приділяти увагу розвитку ефективного рекреаційного природокористування, а також розвитку відпочинку в межах природоохоронних територій, таких як національні парки. Крім того, необхідно якомога повніше використовувати потенціал інших антропогенних ландшафтів – промислових, сільськогосподарських тощо.

Виділення невивчених сторін проблеми. Поруч зі збільшенням рекреаційного потенціалу потрібно продовжувати роботу щодо збільшення

площ природно-заповідного фонду області за рахунок створення в межах природного екотону (складової регіональної екологічної мережі) ряду природних національних парків з природоохоронними ядрами в межах існуючих природних заповідників. Територія національних парків дасть змогу оптимально забезпечити функціонування як природних заповідників, так і ефективно використовуватись для цілей активної рекреації та туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан рекреації та туризму в Україні, рекреаційний потенціал та проблеми рекреаційно-туристичної галузі висвітлені в працях Я.Олійника, О.Любіцевої, О.Дмитрука, О.Топчієва, О.Бейдика та інших. Територію Запорізької області вивчали з точки зору рекреаційних умов і ресурсів, територіальної організації Н.Сорокіна, Н.Сажнєва, І.Арсененко, Л.Донченко, О.Левада, О.Байтеряков. Розвиваючи тематику досліджень рекреації та туризму в Запорізькій області, слід визначити сучасні перспективи та проблеми, що існують в галузі, узагальнити та систематизувати відомості про них.

Мета публікації полягає у висвітленні сучасних проблем та перспектив, рекреаційного використання території області, узагальнити та систематизувати відомості про них і визначити шляхи та заходи, спрямовані на підвищення використання рекреаційного потенціалу Запорізької області.

Основний виклад матеріалу. Існує багато можливостей для підвищення рекреаційного потенціалу територій, всі вони сприяють розвитку рекреаційно-туристичної галузі та одночасно підвищують ефективність господарського використання території взагалі. Одним з напрямів підвищення рекреаційних можливостей території, за рахунок приваблювання екологічних туристів є створення національних парків. Основою для створення національних парків можуть бути найбільші об’єкти охорони природи Запорізької області. Ці об’єкти можуть входити до складу парків як окремо, так і групами, формуючи кілька заповідних ядер. Створювані ядра національних парків мають поєднуватись елементами екологічної мережі з іншими природоохоронними об’єктами, не включеними до складу національних парків. Рекреаційне використання території національного парку може проілюструвати наступний приклад. Нами відвіданий Регіональний ландшафтний парк «Меотида» у Донецькій області, розташований на Кривій косі. В межах парку є будиночки для екологічних туристів з невибагливим інтер’єром, але є також своєрідні будиночки без зручностей, так звані «вулики», які складаються з невеличких комірок, в кожній з яких можуть розміститись по двоє туристів у спальних мішках. Оформлення території, відведеної для стаціонарної та регульованої рекреації зроблено з місцевих природних матеріалів – комишу, деревини та сучасних екологічно-чистих матеріалів, і лише для несучих конструкцій стін, дахів та покрівель використані металоконструкції. В цілому територія виглядає природно, будиночки гармонійно вписані в оточуючий ландшафт коси. Ліцензій на полювання

тут не видають, люди можуть лише насолоджуватись красою природи та спостерігати життя тварин. На спеціально відведених пляжах можлива пляжно-купальна рекреація, зроблені навіси для пікніків.

Ландшафтний заказник, що розташований на території Обитічної коси може успішно використовуватись для екологічного туризму. На цій території доцільно будувати заклади розміщення типу бунгало, розміщені розосереджено по території коси. Оформлення споруд має відповідати колориту місцевості та гармонійно вписуватись у ландшафт, для огорож та покрівель доцільно використовувати комиш, несучі конструкції бажано робити або дерев'яними або з природного каміння. Метал в умовах, де можливі підтоплення під час штормів швидко піддається корозії завдяки солям, що містяться в морській воді. Загальний вигляд території не повинен спотворювати існуючий природний ландшафт, а лише підкреслювати його, декоративні насадження мають бути ненав'язливими.

Таким чином, залучення об'єктів природно-заповідного фонду для рекреації та туризму є цілком реальним та перспективним. Ці приклади показують, як має розвиватись подальша рекреаційна діяльність на заповідних територіях Запорізької області. Треба якомога більше приділяти уваги природності вигляду рекреаційних ландшафтів на територіях регульованої та стаціонарної рекреації національних парків області. Подібні рішення також необхідно реалізовувати в межах нещодавно створеного Приазовського національного парку.

Використання агроландшафтів доцільно проводити в галузі рекреації та туризму головним чином через створення садиб сільського туризму та етнотуризму. В межах цих садиб можуть надаватись послуги з різноманітних видів прогулянкового туризму (велосипедного, кінного, прогулянок на човнах та інших плавзасобах), а також новітні види оздоровлення та лікування – фітотерапія, аромотерапія, апітерапія. Стосовно останнього слід вказати, що це нова галузь нетрадиційної медицини, що використовує натуральні продукти бджільництва та є дуже ефективною, в Україні вже створюються перші лікувальні пасіки. Створення таких пасік перспективне і в межах Запорізької області, природні умови та рослинність для цього сприятливі. Крім того, пасіки виступають особливим типом культурного ландшафту, а також як перспективна територія для повноцінного відпочинку на природі. Умов для проходження спортивних пішохідних категорійних маршрутів в області немає, пішохідні маршрути тут нескладні й можуть здійснюватись лише з пізнавальною або загальнооздоровчою метою [1]. Також перспективними є пізнавальні краєзнавчі екскурсії та комплексні пізнавальні екскурсії [3]. В межах садиб етнотуризму доцільне проведення культурно-мистецьких заходів, налагодження випуску сувенірної продукції, проведення майстер-класів з народних промислів.

Промислові ландшафти можуть використовуватись для пізнавального індустріального туризму, а також для освітньої та профорієнтаційної діяльності для молоді. Такі екскурсії важливі для

школярів, коли вони обиратимуть майбутню професію. Також може знайтись багато звичайних людей, яким буде цікаво подивитись різноманітні виробничі процеси для власного інтелектуального розвитку. Звичайно, що під час екскурсій мають бути дотримані всі норми технічної безпеки. Розвиток курортів може відбуватись в напрямку збільшення використання природних лікувальних та оздоровчих ресурсів – лікувальних грязей та мінеральних вод. Збільшення обсягів використання цих ресурсів має враховувати природні можливості відновлення цих ресурсів – швидкість накопичення мулових грязей та терміни відновлення запасів мінеральних вод. Для обґрунтування рекомендованих обсягів споживання вод та видобування грязей мають проводитись відповідні наукові дослідження. Рекреаційні ландшафти стають частиною регіональної екологічної мережі в межах території Запорізької області. Зв'язки рекреаційних ландшафтів та екологічної мережі реалізуються через об'єкти природно-заповідного фонду. Природно-заповідний фонд може виконувати поєднано рекреаційну та природоохоронну функції. Розвиток екологічної мережі спирається на існуючі об'єкти природно-заповідного фонду, площі якого в області мають тенденцію до зростання. Екологічна мережа та рекреація останнім часом почали перетинатись, оскільки ті самі об'єкти природно-заповідного фонду виконують певні рекреаційні навантаження, це важливо при розвитку екологічного та зеленого туризму. Наприклад, в межах території новоствореного Приазовського національного природного парку розташовані зони стаціонарної та регульованої рекреації, здебільшого це санаторно-курортні та приморські пляжні ландшафти. Лісові насадження області належачи до екомережі різних рівнів також виконують рекреаційні функції, ці насадження використовує для відпочинку найчастіше місцеве населення. Так само, це відноситься до малих річок, ставків, водосховищ. Таким чином, об'єкти екологічної мережі є одночасно рекреаційними ландшафтами, враховуючи їх рекреаційний та атрактивний потенціал. Нормування рекреаційних навантажень тут є першочерговим завданням, оскільки потрібно комплексно використовувати ландшафти, забезпечуючи баланс між рекреаційним навантаженням та природоохоронними функціями. Для отримання оптимального прогнозованого кінцевого результату, при умові сталого гармонійного розвитку рекреаційних ландшафтів Запорізької області, має бути виконано ряд завдань. Наведені далі завдання були висунуті після аналізу існуючих проблем області за власними спостереженнями та дослідженнями автора, а також аналізу матеріалів Стратегії сталого розвитку Запорізької області до 2015 р. [4]. Таким чином, мають бути виконані наступні завдання:

- створити гармонійне рекреаційне середовище, що відповідає природним можливостям регіону, виконання антропогенних функції якого не наносить шкоди природному середовищу більшого, ніж природні процеси здатні компенсувати, тобто культурний рекреаційний ландшафт;

- надання якісних послуг з відпочинку та оздоровлення людей, відповідно до світових стандартів;
- відродження національної культури та свідомості, патріотизму, розвиток традицій та народних ремесел, які завжди містять потужний культурний потенціал;
- збереження, відновлення історичних та культурних пам'яток, природних об'єктів та ландшафтів, їх гармонійне співіснування з рекреаційними ландшафтами;
- розвиток транспортної, інженерної інфраструктури, засобів зв'язку та комунального господарства;
- економічне зростання за рахунок нових підприємств, збільшення кількості робочих місць в рекреаційно-туристичній галузі області та збільшення туристичних потоків;
- скорочення невиправданих бюджетних затрат, раціональне використання фінансових та матеріальних ресурсів, підвищення ефективності державної політики в галузі;
- розвиток міжнародної інтеграції та співробітництва;
- ефективне використання наявного природно-ресурсного потенціалу.

Для виконання цих завдань, необхідно окреслити провідні проблеми, що існують в області, які стосуються не тільки особливостей господарської діяльності, але й економічних проблем, стану навколишнього природного середовища тощо. Взагалі проблеми природокористування та господарсько-економічної діяльності в області можна звести до наступних:

- низькі обсяги інвестицій у галузь рекреації та туризму Запорізької області через низький рівень зацікавленості потенційних інвесторів, що зумовлено сучасною законодавчою базою та загальною нестабільністю економіки країни;
- невідповідність закладів галузі міжнародним стандартам співвідношення ціни та якості;
- незадовільний стан інженерної інфраструктури – відсутність стабільного та надійного водопостачання, каналізації тощо, що мають важливе значення для розвитку сучасної рекреації, недостатнє транспортне сполучення;
- відсутність інноваційних проектів, недостатня кількість та обсяг наукових досліджень економічних проблем галузі, зокрема – досліджень у сфері збільшення ефективності менеджменту та маркетингу рекреаційних послуг на території області в сучасних ринкових умовах;
- незавершеність інформаційних баз даних про рекреаційно-туристичні об'єкти області та можливий перелік послуг, що ними надаватиметься, відсутність моніторингу розподілу туристів та відпочиваючих;
- недостатнє фінансове забезпечення природоохоронної галузі, що спричинило занедбаність пам'яток природи, історії та культури, недостатній контроль за збереженням стану природних пам'яток;

- високий ступінь техногенних навантажень, промислового забруднення повітря, поверхневих та ґрунтових вод, проблема деградації малих річок, поводження з твердими побутовими відходами;
- проблеми пошуку джерел питного водопостачання приморських територій та територій, що розташовані на кристалічних породах Українського щита, зумовлені природними чинниками і що потребують суттєвих капіталовкладень, проблема нераціонального використання водних ресурсів;
- розпорошеність та неузгодженість керівних функцій між органами влади області, слабка координація їх дій;
- відсутність поточних моніторингових стаціонарних досліджень рекреаційних ландшафтів та інших ландшафтів, що паралельно з основною не рекреаційною функцією несуть рекреаційне навантаження, а також неналагоджений чіткий моніторинг використання природних рекреаційних ресурсів, наприклад пляжів.

Для вирішення проблем потрібно виконати ряд заходів, спрямованих на вирішення перелічених проблем. Тому для цього пропонуються наступні заходи:

- залучення інвестицій на основі світового досвіду створення сприятливих умов інвесторам при одночасному дотриманні вимог по збереженню природних ресурсів, а також створення туристичного іміджу області;
- підтримка розвитку культурно-історичних пам’яток на основі концесій та залучення підприємців до використання культурного потенціалу;
- державна підтримка розвитку національної культури і традицій, підтримка розвитку культури національних меншин, етнічних груп, їх залучення до туристичної галузі через сприяння розвитку етнотуризму;
- державне фінансування збільшення внутрішнього ландшафтного ресурсу через створення лісонасаджень на малородючих та непридатних для сільськогосподарського використання землях, подальша підтримка рекультивації земель;
- державна підтримка досліджень економіки рекреаційно-туристичної галузі в умовах області, а також сприяння дослідженням раціонального використання природних ресурсів області у галузі рекреації, залучення до вивчення наслідків антропогенних навантажень у рекреаційних ландшафтах та моніторингу ландшафтів із залученням фахівців регіональних наукових установ;
- вдосконалення управління розвитком рекреаційно-туристичної галузі через координацію та узгодження діяльності підрозділів владних структур;
- вироблення простих та ефективних схем контролю підприємств та інших суб’єктів господарювання в галузі, зменшення кількості

дозвільних документів та спрощення процедур їх отримання, зменшення податкового тиску та різних зборів для представників малого бізнесу, що працюють в галузі;

- сприяння органів місцевої влади розвитку інформаційного та рекламного забезпечення галузі, підтримка рекламних кампаній щодо лікування та відпочинку на території Запорізької області, формування регіональних та місцевих курортних та рекреаційно-туристичних брендів;
- освоєння нових рекреаційних та курортних територій за умов дотримання вимог охорони навколишнього природного середовища і законодавства України;
- повна заборона на приватизацію пляжів та берегів річок, водосховищ, а також пляжів та берегової зони Азовського моря, що є територією загального користування, а також проходів до них, всі приватизовані ділянки берегової смуги мають бути повернені в державну власність згідно вимог Водного кодексу та Конституції України;
- заборона продажу земельних ділянок рекреаційного призначення в межах земель загального користування, водоохоронних смуг, пляжів, іноземним фізичним та юридичним особам, такі ділянки можуть надаватись лише на умовах довгострокової оренди, без права викупу;
- передавання ділянок в оренду для здійснення рекреаційної діяльності має відбуватись за дотриманням вимог чинного законодавства та не порушувати конституційних прав людини;
- стимулювання та підтримка нових перспективних видів туризму та відпочинку;
- модернізація курортно-рекреаційних закладів а також музеїв та культурно-історичних об’єктів відповідно до сучасного світового рівня;
- розширення номенклатури лікувальних послуг, підтримка народної медицини, нових нетрадиційних, але безпечних та ефективних методів лікування та оздоровлення у відповідних закладах області;
- державне сприяння зменшенню вартості послуг за рахунок скорочення податків та зборів для новоутворених підприємств та закладів, підтримка програм оздоровлення дітей та малозабезпечених верств населення;
- збільшення транспортної доступності потенційних рекреаційних об’єктів та територій, сприяння збільшенню мобільності населення через введення нових приміських поїздів за новими маршрутами, також створення додаткових автобусних маршрутів, реконструкція і вдосконалення існуючих шляхів транспортного сполучення;
- сприяння розвитку утворення повноцінного конкурентного ринку туристичних та транспортних послуг;
- державна підтримка налагодження водопостачання до вододефіцитних районів області, проведення реконструкції та

модернізації інженерних мереж, сприяння роботі замовників та підрядників, що займаються цими проблемами;

- проведення тендерів на освоєння рекреаційних територій, конкурсів проектів архітектурного та інженерного планування, фінансова участь державних органів у проведенні інженерних мереж та комунікацій, шляхів сполучень, територій загального користування спільно з місцевими приватними інвесторами;
- проведення заходів з протистояння несприятливим природним процесам в межах рекреаційних територій, а саме: абразії, зсувним процесам, ерозії, дефляції ґрунтів, одночасно слід уникати самовільного будівництва неузгоджених захисних споруд підприємствами і організаціями, подібні заходи мають відбуватись лише в рамках регіональних науково обґрунтованих проектів, до яких слід залучати зацікавлених підприємців.

Важливо вказати на важливість рекреаційної охорони ландшафтів. Способи рекреаційної охорони ландшафтів різноманітні. Провідними тут виступають [2]:

- розосередження відпочиваючих та регламентація їх поведінки у ландшафті, що зменшує рекреаційне навантаження (наприклад, заборона на розведення вогнищ, пересування тільки по стежках тощо);
- виділення місць для розміщення людей – наметових містечок, автостоянок, створення інженерно-комунікаційної інфраструктури тощо;
- облаштування комфортних місць для перебування рекреантів, щоб зменшити потребу людей у пошуку комфортних місць навмання;
- заготівля необхідних для рекреантів та туристів матеріалів, продуктів (наприклад дров для вогнищ, збір ягід, грибів відповідними працівниками для подальшої реалізації відпочиваючим, щоб уникнути неорганізованих походів)
- визначення та дотримання нормативів рекреаційних навантажень для кожного окремого рекреаційного ландшафту, перерозподіл відпочиваючих між рекреаційними територіями від більш завантажених до менш навантажених;
- створення нових рекреаційних територій, сприяння розвитку нових видів рекреації.

Висновки. Всі вказані вимоги, заходи та способи, спрямовані на створення та підтримання максимально впорядкованих рекреаційних ландшафтів. Велика кількість запропонованих заходів, рекомендацій, свідчить про складність та неоднозначність проблем розвитку рекреації в Запорізькій області. Кожне управлінське рішення має розглядатись в контексті вищенаведених вимог, враховувати багато складових, як господарських, соціально-економічних, так і природоохоронних. Дотримання вказаних організаційних, технічних, законодавчих, природоохоронних вимог, усунення існуючих недоліків є головною

умовою ефективного та раціонального функціонування рекреаційних ландшафтів Запорізької області.

1.Байтеряков О.З. Розвиток пішохідного туризму в Запорізькому регіоні / Байтеряков О.З. // Геоекологічні проблеми басейну Азовського моря та шляхи їх вирішення: Збірник наукових праць. – Мелітополь, 2010. – С. 70-72
2.Охрана природы: Справочник/ [Митрюшкин К. П., Берлянд М. Е., Беличенко Ю. П. и др.] – [2-е изд., прераб.]. – М.: Агропромиздат, 1987. – 269 с.
3.Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник / Є.В. Панкова– К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
4.Стратегія сталого розвитку Запорізької області до 2015 року. – Запоріжжя, 2008. – 118 с.

УДК 911.3

Рябоконь О. В.

РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ НАТУРАЛЬНО-АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ

Розглянуто місце та значення натурально-антропогенних ландшафтів у структурі сучасних ландшафтів, роль людини у стимулюванні процесів, що призводять до формування та розвитку натурально-антропогенних ландшафтних комплексів. У структурі натурально-антропогенних ландшафтів виділено їх типи, що можуть також об'єднуватися у своєрідні регіональні групи натурально-антропогенних ландшафтів. Детальніше схарактеризовані типи натурально-антропогенних ландшафтів: ерозійні вибоїни, рівчаки і яри, вторинні або похідні лісові ландшафти, денудаційні бедленди.

Ключові слова: ландшафт; натурально-антропогенний ландшафт; антропогенний ландшафт; типи; раціональне використання.

Рассмотрено место и значение натурально-антропогенных ландшафтов в структуре современных ландшафтов, роль человека в стимулировании процессов, которые приводят к формированию и развитию натурально-антропогенных ландшафтных комплексов. В структуре натурально-антропогенных ландшафтов выделены их типы, которые могут также объединяться в своеобразные региональные типы. Детально охарактеризованы типы натурально-антропогенных ландшафтов: эрозионные рытвины, овраги и вторичные или производные лесные ландшафты, денудационные бедленды.

Ключевые слова: ландшафт; натурально-антропогенный ландшафт; антропогенный ландшафт; типы; рациональное использование.

A place and value of naturally-anthropogenic landscapes are considered in the structure of modern landscapes, role of man in stimulation of processes that result in forming and development of naturally-anthropogenic landscape complexes. Their types that can also unite in the original regional groups of naturally-anthropogenic landscapes are distinguished in the structure of naturally-anthropogenic landscapes. secondary or derivative forest landscapes, badlands.

Keywords: landscape; naturally-anthropogenic landscape; anthropogenic landscape; types.

Наявність проблеми. Зараз чітко виділяються два напрями в розвитку ландшафтознавства: знаходження залишків натуральних

ландшафтів і їх вивчення як основи наступних, антропогенізованих ландшафтних комплексів і дослідження антропогенних, заново створених ландшафтів. Людина в процесі своєї діяльності часто активізує деякі види природних процесів, що призводить не лише до суттєвого розширення ареалів раніше наявних натуральних ландшафтних комплексів, але й розвитку їх там, де вони до втручання людини були відсутні. У зв'язку з цим серед антропогенних ландшафтів виділяють особливу категорію – натурально-антропогенних ландшафтних комплексів[4]. Вони широко розповсюджені й заслуговують на прискіпливу увагу з боку ландшафтознавців, але цього поки що не спостерігається.

Аналіз попередніх досліджень. Після офіційного визнання антропогенного ландшафтознавства на початку 70-х років XX ст. основна увага науковців була звернена на дослідження власне антропогенних ландшафтів. Натурально-антропогенні ландшафти в статтях і монографіях лише згадувались, або їх лише виділяли в різних кваліфікаційних схемах. Дослідженню натурально-антропогенних ландшафтів науковці-природничники не приділяють належної уваги, особливо в Україні. Причини дві: або їх зовсім не виділяють, або досліджують як антропогенні. Поки що є лише дві праці, у яких розглянуто натурально-антропогенні ландшафти: стаття Ф.М. Мількова [4] і монографія Г.І. Денисика [1]. У першій схарактеризовано окремі типи натурально-антропогенних ландшафтів, у другій – вони розглянуті в окремих класах антропогенних ландшафтів. У подальшому натурально-антропогенні ландшафти частково вивчали географи Вінницького педагогічного університету, але без чіткого їх виокремлення. Більше того, така ж тенденція спостерігається і в публікаціях інших авторів. Часто натурально-антропогенні ландшафти досліджуються як натуральні або як антропогенні.

Недостатня увага ландшафтознавців до натурально-антропогенних ландшафтних комплексів зумовлена не лише їх проміжним (перехідним) розташуванням між натуральними й антропогенними ландшафтами та подібністю до натуральних аналогів, але і в їх назві. Натуральні (часто використовують неадекватний термін «природні») ландшафти – зрозуміло, антропогенні – зараз уже теж, натурально-антропогенні ландшафти – поки що породжують багато запитань.

Мета: виокремити й схарактеризувати найбільш розповсюджені типи натурально-антропогенних ландшафтів для їх подальшого раціонального використання.

Результати дослідження. У дослідженнях сучасних ландшафтів науковці більше уваги приділяють натуральним й антропогенним ландшафтам. Водночас, у процесі своєї діяльності людина не лише створює нові антропогенні ландшафти, але й активізує окремі типи природних процесів, розвиток яких призводить до формування ландшафтних комплексів особливої категорії. Ці геокомплекси виникають там, де до втручання людини їх не було. Після формування натурально-антропогенні ландшафти саморозвиваються за природними

закономірностями. Головна ознака сформованих таким шляхом антропогенних ландшафтних комплексів – наявність у них натуральних аналогів. Різницю між ними, крім походження (генези), інколи важко знайти.

До натурально-антропогенних ландшафтних комплексів відносяться болота і водойми, що заростають очеретом, у піщаних і глиняних кар'єрах мішаних лісів і лісостепу, «озера» в гранітних кар'єрах Середнього Побужжя, басейну річки Рось і Тетереву, зарослі рослинністю відвали вапнякових кар'єрів Подільських Товтр, старі лісові насадження «Дача Галілея» в Тернопільській області та багато інших. Людина використовує такі антропогенні комплекси (з метою рекреації: рибна ловля, купання, тощо), але на їх подальший розвиток може не впливати[2].

Натурально-антропогенні ландшафти надзвичайно різноманітні, своєрідні й зустрічаються всюди. Їх детальне вивчення дасть змогу краще пізнати антропогенні ландшафти загалом, а це в свою чергу гарний шлях до розробки заходів з їх оптимізації. Найпоширенішими типами натурально-антропогенних ландшафтів є денудаційні бедленди, ерозійні рівчаки та яри, похідні ліси.

Денудаційні бедленди. Ці натурально-антропогенні ландшафтні комплекси властиві переважно для схилових ландшафтів підвищених рівнин, передгір'їв та гір. Часто денудаційні бедленди тут розповсюджені навіть більше, ніж яри. Вирубка лісів, витоптування худобою лучно-степового травостою, розорювання крутих схилів та будівництво в їх межах призводить до значної активізації площинного змиву, розвитку дефляції та висихання ґрунтів. У результаті цих процесів на схилах формується щільна мережа дрібних і значних за площею ділянок неродючих бедлендів. У бедлендах ґрунтовий покрив частково або повністю змитий, на місці повнопрофільних зональних ґрунтів формуються ґрунтоподібні субстрати майже без гумусового горизонту і на поверхню виходять корінні породи різної цільності та складу – граніти, пісковики, вапняки, крейда, аргіліти, фліш, різноманітні глини і піски. На Середньому Придністер'ї та в Передкарпатті набір і склад гірських порід на схилах особливо різноманітний, що й породжує тут різноманіття денудаційних бедлендів. В антропогенних бедлендів багато натуральних аналогів у горах. Покращення, відновлення біологічної продуктивності натурально-антропогенних бедлендів, що була для них характерною в минулому, надзвичайно складний процес. Якщо формування повноцінних мінеральних шарів ґрунту відбувається за $п \cdot 10^{3} - п \cdot 10^{6}$ років [2], змиті ґрунти, особливо на скельних породах, майже не мають можливості відновитися самостійно в природних умовах. Найбільш швидке відновлення денудаційних бедлендів можливе лише при реплантації ґрунтів (або землюванні), коли на неродючу поверхню наносять ґрунт-реплантант. Якість реставрації таких бедлендів буде пропорційною товщині шару насипного ґрунту. Це пов'язано із значними затратами часу і коштів, а тому на великих площах землювання не завжди є доцільним.

Ерозійні вибоїни, рівчаки та яри. Мабуть, важко порахувати кількість вибоїн, рівчаків та ярів, що борознять усі природні зони Землі. Інколи ці незначні за розмірами ландшафтні комплекси перетворюють квітучі регіони в ерозійні пустелі, зовсім неподібні на звичні землі ландшафти. У натуральному стані природа такого не допускає, хіба що під час природних катастроф, коли на деякий час активізуються стабілізуючі природу процеси і явища. Поява і розвиток вибоїн, рівчаків та ярів зумовлена діяльністю людей. Людина стимулює їх розвиток, коли порушує цілісність рослинного покриву під час розорювання земель, будівництва доріг, нафто- і газопроводів, ліній електропередач, надмірному випасанні худоби тощо. Загалом надмірна розораність — це екологічна проблема всієї України, але в басейні Південного Бугу виявляється чи не найгостріше. Показник частки ріллі від загальної площі сільгоспугідь у більшості адміністративних районів, що належать до басейну Бугу, складає 56-60%, а в низці районів сягає 70%. Значна частина орних земель розміщена на схилах, де прискорено йдуть процеси руйнування ґрунту, розвивається водна ерозія. Деградація (руйнування) ґрунтів — повсюдне явище на Побужжі. Від процесу водної ерозії у відносно благополучних районах, де рельєф менш горбистий, страждає кожний третій гектар. Це значний рівень небезпеки. Чим більша крутизна схилу — тим більше родючих часток змивається з полів. Близько половини території басейну має катастрофічний рівень небезпеки деградації ґрунтів — еродовані ґрунти становлять понад 50% від загальної площі ріллі. Річні втрати орного шару в цих районах перевищують 20 тонн на гектарі. Головною особливістю ландшафтних комплексів, що виникли в результаті активізації людиною окремих видів природних процесів, тобто натурально – антропогенних, є те, що вони мають натуральні аналоги. Різницю між ними, крім ґенези, інколи важко побачити. Однак, натуральних аналогів у антропогенних ярів мало. Їх більше в пустелях, без суцільного розвинутого рослинного покриву, ніж у лісостепу, степу або в пригірських регіонах. Якби під час засух у ґрунтах не утворювалися тріщини, у натуральних різнотравно-лучних степах і лісостепу, навіть пригірських, свіжі яри без «допомоги» людини ніколи б не сформувалися. За особливих гідрогеологічних умов, але теж із «допомогою» людини, у теперішньому лісополі України яри формуються навіть у лісах[2].

Вторинні, або похідні лісові ландшафти. Вторинні або похідні лісові ландшафти формуються на місці корінних шляхом захоплення їх площі після вирубок малопродуктивними і малоцінними породами дерев, які активно ростуть на освітлених лісових ділянках. У процесі переходу умовно-натуральних лісових ландшафтів Поділля у похідні особливе значення має граб. Дерева грабу навіть у другому ярусі густо і часто плодоносять. Крім того, насіння грабу тривалий час зберігається в лісовій підстилці та має значні строки проростання. У результаті невмілого

господарювання в натуральних або умовно натуральних дібровах досить швидко відбувається зміна дубу на граб з формуванням чистих грабняків. Звідси поширена назва лісових масивів – «Чорний ліс». У сухих дібровах південних та східних районів Поділля (Середнє Побужжя) захоплення площ грабом проходить повільніше, тому грабняки тут мають домішок клену, липи та ільму. Ці домішки в насадженнях добре відновлюються навіть після їх вирубки, але уже без дубу.

Результати ландшафтознавчих досліджень показують, що відбувається не проста зміна одного деревостану іншим, а повністю змінюються структура і властивості лісового ландшафтного комплексу. При заміні світлої діброви чорноліссям з грабу або ще гірше – осики, освітленість ландшафтного комплексу зменшується на 37-52 %, вологість зростає у 1,2-1,7, інколи – у 3 рази. Підлісок дібров повністю зникає так само, як і трав'яний покрив. Лісознавці застерігають лісівників, що у зв'язку з експансією граба звичайного повне вирубування підліску в дібровах, широко застосовуване лісогосподарствами на ділянках відведених під рубки головного використання, недоцільне. Підлісок у дубових лісах виконує дуже важливу біологічну функцію «охоронця» цілісності фітоценозу[4]. Як приклад похідні лісові ландшафти Подільських Товтр: Ліси Подільських Товтр вирубані і збереглися незначними масивами лише на деяких ділянках – між Гримайловим і Гусятином у районі сіл Вишнівчика, Нігина. Вони представлені малопродуктивними насадженнями грабу європейського, частково дубу звичайного, посадками ялини, сосни і берези. Обезлісені площі перетворені на орні землі (покаті схили і міжтовтрові пониження) або на малопродуктивні пасовища на крутосхилах. Наявні зараз похідні лісові ландшафти Товтр, які необхідно розглядати як натурально-антропогенні ландшафти, поки що породжують багато запитань. Кар'єри і відвали розчленували суцільний лісовий масив Головного кряжу на окремі невеликі, менш стійкі ділянки, які втрачають здатність до самовідновлення. Поступово зменшується дебет або повністю зникають джерела (села Закупне, Гуменці, Нігин Хмельницької області), на окремих ділянках засипаються русла річок, вони помітно міліють. До цього часу продовжується розорювання крутих схилів та вирубування лісу, що помітно активізує ерозійні і зсувні процеси[1].

Висновки. Дослідження натурально-антропогенних ландшафтів є не менш актуальним, ніж натуральних і антропогенних. Це зумовлено широким розповсюдженням натурально-антропогенних ландшафтів, різноманіттям їх типів та складністю заходів щодо їх оптимізації. У подальшому необхідно детальніше дослідити всі типи натурально-антропогенних ландшафтів, їх регіональні групи в межах якогось конкретного регіону.

1. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І. Денисик. – Вінниця: Арбат, 1998.-292с.

2. Денисик Г.І. Лісополе України / Г.І. Денисик – Вінниця: ПП "Видавництво " Тезис", 2001.- 284с.
3. Мильков Ф.Н. Ландшафтная география и вопросы практики / Ф.Н. Мильков. – Москва: Мысль, 1966. – 256 с.
4. Мильков Ф.Н. Естественно – антропогенне ландшафты как особая категория природных комплексов / Ф.Н. Мильков // Антропогенные ландшафты: структура, методы и прикладные аспекты изучения. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1988. – С. 3-13
5. Позняк С.П. Чинники грунтотворення: Навчальний посібник / С.П. Позняк, Є.Н. Красєха. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 400с.

УДК 338.483.11(292.452)

Паламарюк М.Ю.

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В БУКОВИНСЬКИХ КАРПАТАХ

У статті визначені території пріоритетного розвитку туризму в Буковинських Карпатах. Обгрунтовані напрями розвитку туризму в Буковинських Карпатах для територій кожного рівня пріоритету.

Ключові слова: Буковинські Карпати, туризм,гірський регіон.

В статье определены территории приоритетного развития туризма в буковинских Карпатах. Обоснованы направления развития туризма в Буковинских Карпатах для территорий каждого уровня приоритета.

Ключевые слова: Буковинские Карпаты, туризм, горный регион.

The territories of priority development of tourism in Bukovina Carpathians defined in the article. Areas of tourism in Bukovina Carpathian areas for each level of priority based.

Keywords: Bukovina Carpathians, hiking, mountain region.

Актуальність дослідження. Природний стан гірських регіонів через їх важкодоступність для людини є більшою мірою збереженим, порівняно з рівнинними територіями, що надзвичайно важливо, виходячи з глобальних завдань збереження довкілля. Разом із цим природа гір більш вразлива до господарського втручання й в часи наростаючої економічної експансії потребує особливих підходів до використання місцевих природних ресурсів. В даній ситуації найбільш доцільним є робити акцент на розвиток туризму й рекреаційної діяльності. Розвиток туризму не тільки не суперечитиме збалансованому екологічному розвитку Буковинських Карпат, а навпаки, сприятиме цьому.

Постановка завдання. Головний потенціал розвитку гірських територій Чернівецької області – це природно-рекреаційні фактори, а також самобутня історія та стиль життя місцевого населення. Можливості розвитку Буковинських Карпат залежать в першу чергу від розвитку туризму. Тому визначення територій пріоритетного розвитку туризму в Буковинських Карпатах стало основним завданням даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. В проекті Закону України «Про туристичні ресурси» територія пріоритетного розвитку туризму визначається як територія, на якій компактно сконцентровано туристичні

ресурси міжнародного і загальнодержавного значення та запроваджується спеціальний режим економічної діяльності, спрямований на раціональне використання туристичних ресурсів, розвиток внутрішнього і в'їзного туризму, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій, створення нових робочих місць[6].

В статті реалізовано спробу охопити усі етапи визначення територій пріоритетного розвитку туризму, розпочинаючи від географічної характеристики й закінчуючи пропозиціями щодо розвитку туризму в Буковинських Карпатах. Виділені наступні етапи дослідження:

І етап. Дослідження потенціалу туристичних ресурсів Буковинських Карпат, виявлення територій підвищеної атрактивності та визначення їх туристичного профілю.

Головними чинниками розвитку туризму й рекреації є природні передумови. Буковинські Карпати – вкрита лісом гірська система, яка знаходиться на південному заході області і простягається майже паралельними хребтами з північного заходу на південний схід. Пересічні висоти тут сягають 900 м, а максимальна – 1574 м (гора Яровиця). Гірський рельєф у поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами створює передумови для розвитку як літніх, так і зимових видів активного відпочинку: пішохідного, гірськолижного; для альпінізму придатні скельні утворення Буковинських Карпат, як то скеля «Соколине око» та ін.

До великих річок гірського характеру належить Черемош. Глибокі долини, звивистість русел, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність бистрин і перекатів придають особливу своєрідність гірським річкам і створюють широкі можливості для організації маршрутів водноспортивного та екстремального туризму, насамперед для сплаву на каяках і каное. До цікавих природних об'єктів, придатних для природознавчих екскурсій, належать: печера Олекси Довбуша, скельні утворення Соколине око та Протяте Каміння, річка Смугарів з Буковинськими водоспадами. Там, де хребет Ракова прорізає річка Путила, височіє скеля Кам'яна Багачка, або Заклята скеля, про яку на Путильщині дотепер живе легенда. На гірських територіях Чернівецької області цікавими для туристів є місто Вижниця, смт. Путила, смт. Берегомет та ін. Привабливі з точки зору туристсько-рекреаційного освоєння внутрішнє Путильське низькогір'я, перевали Німчич і Шурдин та ін. Район має виражену спортивно-оздоровчу спеціалізацію з пішохідним, гірськолижним і водними видами спортивної рекреації, а також розвинутий сільський зелений і екологічний туризм. Тут є умови для розвитку санаторно-курортного та пізнавального туризму.

В організації екологічного туризму значна роль відводиться національному природному парку «Вижницький», територією якого розроблені маршрути екотуризму. В смт. Берегомет можна відвідати еколого-просвітницький центр та зону стаціонарної рекреації парку. Національний природний парк «Вижницький» був створений у 1995 р. на базі заказників Стебник і Лужки [2]. У 2010 році на території Чернівецької

області були створені ще два національні природні парки: «Черемоський» – в межах колишнього однойменного регіонального ландшафтного парку; «Хотинський» – на території Хотинського, Кельменецького та Сокирянського районів вздовж Дністровського водосховища. Національний природний парк «Черемоський» створений з метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів гірських територій Буковини. Під державною опікою перебуватимуть 44 види рідкісних рослин, понад 120 видів хребетних та п'ять тисяч безхребетних тварин. Його територія охоплює 7117 га земель, у тому числі Державного підприємства «Путильське лісогосподарське підприємство», Карпатського державного спеціалізованого лісгоспу АПК.

Привабливими для туристів є етнографічні особливості району, що знаходиться в межах Гуцульщини. Кілька гуцульських фестивалів проходять у Вижниці та Путилі. В смт. Путила щорічно відбуваються традиційні проводи пастухів на полонини – «Полонинська ватра». У цей день пастухи збирають отари і відправляються у верхів'я гір, де вони пробудуть до осені. Головним символом свята є величезна ватра, адже цього дня вогонь запалиться на 30 полонинах і буде підтримуватися там аж до завершення літування. Путила є місцем проведення мистецького фестивалю «Шовкова косиця» та фестивалю сиру, в с. Підзахаричі щорічно проводиться фестиваль гумору «Захарецький гарчик».

У Вижниці функціонує музей Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. В. Шкрібляка, створений у 1966 р. Фонди музею нараховують понад 7 тис. оригінальних творів, виготовлених випускниками та викладачами коледжу. Тут виставлені різьба по дереву, ткацтво, одяг та різноманітні вишивки, металева орнаментика, ювелірні прикраси, сучасні декоративно-ужиткові мистецькі вироби, живопис, графіка та ін.

З архітектурних пам'яток району виділяються дерев'яні храми Буковинських Карпат. У с. Селятин зберігся унікальний зразок сакральної дерев'яної архітектури – церква Різдва Пресвятої Богородиці – найстаріший дерев'яний храм у Буковинських Карпатах. Зведена у 30-ті роки XVII ст. без єдиного цвяха, будівля увібрала в себе елементи буковинського так званого «хатнього типу» та гуцульського купольного. На околиці Вижниці у Рівні знаходиться збудована ще у першій половині XIX ст. дерев'яна церква Св. Дмитра. Вона є довершеним зразком гуцульських трикупольних храмів. Слід зауважити, що населенні пункти Буковинських Карпат буквально рясніють дерев'яними храмами, дзвіницями та капличками. Миколаївська церква в Путилі, Успенська церква в Розтоках, Дмитрівська церква в Дихтинці, церква Св. Параскеви в Усть-Путилі, церква Симеона Стовпника в с. Мариничі (усі храми XIX ст.) – лише невелика частина дерев'яної сакральної архітектури Буковини.

II етап. Дослідження туристичної матеріально-технічної бази Буковинських Карпат, аналіз забезпеченості територій підвищеної туристичної атрактивності підприємствами туристичної індустрії.

Готельно-туристичні комплекси Буковинських Карпат представлені насамперед гірськолижними туристичними комплексами «Мигово» і «Німчич», готельно-ресторанним комплексом «Гірський узвіз», гірським готелем «Ковчег», садибою «Лекече» та ін. *Туристичний комплекс «Мигово»* розташований за 60 км від м. Чернівці, у с. Мигово, що на правому березі р. Мигівка, біля підніжжя гори мала Кичера Буковинських Карпат. Взимку «Мигово» – повноцінний гірськолижний курорт України із загальною можливістю обслуговування відвідувачів в кількості більше 3000 осіб на день. На території комплексу «Мигово» знаходяться кілька закладів розміщення загальною місткістю 322 місця та 34 апартаменти. Це – готелі «Карпатська зірка», «Саторі» та «Норіс», а також котеджний комплекс «Гірський світанок».

Туристичний комплекс «Німчич» розташований на гірській дорозі між селами Виженка і Підзахаричі на перевалі Німчич (586 м). Єдиний недолік комплексу «Німчич» – немає можливості здійснювати штучне засніження. Це пов’язано з тим, що комплекс розташований на вершині хребта Буковинських Карпат і тут немає можливості створити штучну водойму, щоб зробити запас води для снігової системи.

Готельно-ресторанний комплекс «Гірський узвіз» розташований у підніжжя Карпат у селі Виженка на березі гірської річки Мала Виженка. На території комплексу знаходяться: готель зі стандартними номерами та «люксами»; ресторан на 80 місць, оздоблений у гуцульському стилі.

Гірський готель «Ковчег» знаходиться на південь від села Долішній Шепіт дорогою через перевал Шурдин на горі Мегура (1313 м). Комплекс виготовлений з дерева, може одночасно прийняти від 12 до 16 відпочиваючих (6 двомісних номерів). *Садиба «Лекече»* знаходиться у Вижницькому районі на хуторі Лекече. Садиба, збудована з дерева та природного каменю, може прийняти від 20 до 22 осіб. На території садиби створений музей гуцульської культури, де представлені предмети побуту, вироби із дерева та шкіри.

До провідних оздоровчих закладів гірських територій Чернівецької області можна віднести пансіонати «Зелені пагорби» і «Черемош».

Пансіонат з лікуванням матері і дитини «Зелені пагорби» був створений у травні 1946 року в с. Виженка. Основним його завданням є: укріплення здоров'я практично здорових осіб, повноцінний відпочинок та лікування хворих із захворюваннями шлунково-кишкового тракту і верхніх дихальних шляхів. Влітку, крім оздоровлення, пропонується купання в річці Виженка, пішохідні маршрути та екскурсії Буковинськими Карпатами; в зимовий період – до послуг гірськолижний комплекс на перевалі «Німчич», що знаходиться неподалік.

Пансіонат з лікуванням «Черемош» знаходиться у на околиці Вижниці у Рівні. Влітку пансіонат функціонує як дитячий оздоровчий табір, де цілющі властивості гірського клімату поєднуються із купанням у річці Черемош і різноманітними пішохідними маршрутами Буковинськими Карпатами.

В Буковинських Карпатах розвивається сільський зелений туризм. Тут виділяються два ареали зосередження агроосель: Чорногузько-Розтоцький та Путильський. Найбільше садиб знаходиться у селах, що розташовані неподалік від перевалу «Німчич» – Виженці (6 садиб), Розтоках (4 садиби) та ін. Сільський зелений туризм є «лагідним» до навколишнього природного середовища, тому є одним із найкращих напрямків рекреаційного освоєння природоохоронних територій [5].

У садибах Буковинських Карпат відпочивальникам пропонують відпочинок у поєднанні з різними видами рекреаційної діяльності: верхова їзда, збір ягід та грибів, піші погулянки та екскурсії, купання та риболовля у гірських річках, катання на лижах (узимку). Туристи також мають можливість долучитись до ведення домашнього господарства. Також у селі можна ознайомитись із народною творчістю – піснями, танцями, кухнею, звичаями та обрядами, особисто долучитися до народних свят.

III Етап. Дослідження транспортної доступності та інфраструктурної забезпеченості територій підвищеної туристичної атрактивності.

Автомобільний транспорт на сучасному етапі є одним з основних видів, який забезпечує пересування гірськими територіями. Щільна мережа автошляхів сполучає Чернівці з усіма районами області та регіонами України. Загальна протяжність автомобільних доріг з твердим покриттям по області становить близько 3 тис. км, а щільність – 354,2 км на 1000 км^2 території, що є одним з найвищих показників по України після Львівської і Тернопільської областей.

Автодороги Буковинських Карпат за багатьма параметрами (стан дорожнього покриття, кількість проїзних частин, швидкість пересування автотранспорту, забезпеченість дорожніми знаками і дорожньою розміткою, об'єктами сервісу) не відповідають європейським стандартам.

Заміські поїздки у межах Чернівецької області здійснюються маршрутними автобусами, які відправляються від центрального автовокзалу або ж від приміських автостанцій № 2 і 3. Поїздки в напрямку Карпат (Вижницький і Путильський райони) здійснюються від автостанції № 3. В межах Чернівецької області автотранспорт є основним, найзручнішим та, іноді, єдиним доступним засобом пересування між туристичними місцями, особливо в Буковинських Карпатах.

IV етап. Визначення територій пріоритетного розвитку туризму в Буковинських Карпатах з трьома рівнями пріоритетів за результатами досліджень попередніх етапів:

Території пріоритетного розвитку туризму першого рівня – це території зі сприятливими природними та історико-культурними передумовами розвитку туризму, розвинутою туристичною та транспортною інфраструктурою. Головним фактором формування і розвитку територій пріоритетного розвитку туризму є яскраво виражена “ресурсна орієнтація”, котра призводить до кластерної (зонально-кущової) форми територіальної організації (кластер – географічно близька група технологічно пов'язаних між собою компаній і взаємодіючих інституцій у

специфічній області, що мають багато спільного та взаємодоповнюють одна одну[3]). У Буковинських Карпатах на територіях пріоритетного розвитку туризму першого рівня необхідно сприяти розвитку таких туристичних кластерів:

Мигівський кластер характеризується найбільш сприятливими умовами для розвитку гірськолижного туризму, що є основною спеціалізацією даного населеного пункту, яку доцільно зберегти. Для розширення функцій цієї території перспективним є створення туристичних баз, орієнтованих на пішохідний туризм. Лімітуючим фактором для рекреаційного використання даної території є специфічна вартість земель у гірських районах Чернівецької області. Території Буковинських Карпат є водночас найдорожчими і найдешевшими. Наприклад, території, прилеглі до гірськолижного комплексу «Мигово» мають дуже високу ціну (15 тис.$ за 1 ар), а інші території, які не мають відношення до жодного курорту, можуть вартувати до 1 тис.$ за 1 ар. Земельна лихоманка і стихійна забудова в с. Мигово знищують тут традиційне господарювання.

Вижницько-Виженський кластер має значний потенціал для розвитку спортивно-оздоровчого і екологічного туризму. Високі показники пейзажно-естетичної різноманітності та розчленування рельєфу сприяють розвитку пішохідного, кінного, водного, велосипедного туризму, для яких потрібно прокласти гірськими річками, хребтами і долинами одноденні радіальні та багатоденні лінійні й кільцеві водні, пішохідні, кінні та велосипедні маршрути. Працівниками НПП «Вижницький» розроблені 6 еколого-туристичних маршрутів, 1 екологічна стежка. Перспективним є створення санаторно-курортних комплексів на базі ресурсів мінеральних вод, зокрема таких джерел – Лужки, Черешенька та ін.

Території пріоритетного розвитку туризму другого рівня – це території зі сприятливими природними та історико-культурними передумовами розвитку туризму, розвинутою транспортною інфраструктурою, але недостатнім розвитком туристичної інфраструктури. Територією другого рівня пріоритету можна вважати Вашківецький кластер, який має найменш розвинуту туристичну інфраструктур, проте є найближчим до обласного центру; характеризується сприятливими умовами для розвитку культово-релігійного та етнографічного туризму. Жіночий православний монастир Святої Праведної Анни розташований біля м. Вашківці Вижницького району. Монастир засновано у 1993 р. на Аниній горі. В давнину тут існувала жіноча обитель. Поруч з монастирем у підніжжя гори розташовані археологічні пам’ятки, поселення початку нової ери. Крім того, у Вашківцях щороку 14 січня, у день святого Василія відбувається народний костюмований карнавал – Вашковецька переберія, чи Маланка, на яку збираються тисячі гостей із усього краю та з-поза його меж.

Території пріоритетного розвитку туризму третього рівня – це території зі сприятливими природними та історико-культурними

передумовами розвитку туризму, але недостатньо розвиненою транспортною інфраструктурою. Особливістю Путильського кластера буде збереження культурної спадщини гуцулів Буковини, оскільки гуцульське населення Буковинських Карпат зазнає впливу «цивілізації» та не зацікавлене у збережені своїх етнокультурних особливостей і традицій. Тому тут доцільно розвивати сільський зелений та етнографічний туризм. Тут представлені народні звичаї, обряди, національне вбрання та місцеві художні промисли. Основну спеціалізацію даного району можна комбінувати із ознайомленням туристів з історико-культурними об'єктами, чому не сприяє малорозвинена дорожня мережа , яка часто потерпає від повеней на гірських річках. Через це найбільш привабливі для туристів території є важкодоступними. Необхідно провести роботи з покращення дорожнього покриття автомобільних доріг і під'їздів до дерев'яних храмів Путильщини.

V етап. Розробка заходів щодо розвитку туризму в Буковинських Карпатах для територій кожного рівня пріоритету:

- Короткострокові заходи для територій пріоритетного розвитку туризму І-го рівня. Це маркетингові заходи, що можуть бути реалізовані протягом одного року і передбачають: розробку на базі існуючих туристичних підприємств та інфраструктури нових конкурентоспроможних турпродуктів, а також їхнє просування.
- Середньострокові заходи для територій пріоритетного розвитку туризму ІІ-го рівня. Це інвестиційні заходи, що можуть бути реалізовані протягом п'яти років. Вони спрямовані на розвиток туристичної індустрії через залучення приватних інвестицій, для чого на цих територіях має бути створений сприятливий бізнес-клімат у галузі туризму (регуляторна політика, податкові пільги, кредитна політика та ін.).
- Довгострокові заходи для територій пріоритетного розвитку туризму ІІІ-го рівня. Це інфраструктурні заходи, що можуть бути реалізовані протягом десяти років. Вони спрямовані на забезпечення транспортної доступності цих територій та розвиток туристичної інфраструктури шляхом фінансування із державного і місцевих бюджетів.

Висновки. Визначення територій пріоритетного розвитку туризму згідно схеми кластерного розвитку туризму дозволить підвищити ефективність використання туристично-рекреаційного потенціалу, сприятиме залученню інвестиційних ресурсів для удосконалення матеріально-технічної бази санаторно-курортних, готельних та ресторанних закладів, забезпечить підвищення життєвого рівня населення гірських територій, а також попереджатиме «знелюднення» гірських сіл. Створення туристичних кластерів сприятиме забезпеченню раціонального, цільового використання гірських територій, вирішенню комплексних завдань щодо охорони природи та задоволення рекреаційних потреб суб'єктів відпочинку.

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посібник / В.Ф. Кифяк – Чернівці : Книги XXI, 2008. – 344 с.
2. Коржик В.П. Розширення території національного природного парку „Вижницький” за кластерним принципом: доцільність, необхідність, модельність (на прикладі регіону Буковинських Карпат) / Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В.. – Заповідна справа в Україні. – 2001. – 7 вип. – С. 70-90.
3. Національний природний парк „Вижницький”: природа, рекреаційні ресурси, менеджмент / В. П. Коржик, І. І. Чорней, І. В. Скільський та ін. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 356 с.
4. Портер Майкл. Конкуренція: Пер. з англ. - М.: Видавничий дім "Вільямс" 2005.
5. eep.org.ua/files/Стратегія%20розв.туризму%20Буковини.doc
6. http://www.tourism.gov.ua

УДК.911.3

Кізюн А.Г.

ОПТИМІЗАЦІЯ СІЛЬСЬКИХ ЛАНДШАФТІВ ПОДІЛЛЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В статті аналізуються шляхи поліпшення структури, раціональне використання, охорона сільських ландшафтів та можливість їх використання як туристичного ресурсу.

Ключові слова: сільські ландшафти, екореконструкція, екологізація, відродження села, українська культура.

В статье анализируются пути улучшения структуры, рациональное использование, охрана сельских ландшафтов и возможность использовать их как туристический ресурс.

Ключевые слова: сельские ландшафты, экореконструкция, экологизация, возрождение села, украинская культура.

The ways of structure improvement, rationalization development, the protection of rural landscapes and the possibility of their utilization as tourist resources are analyzed in this article.

Keywords: rural landscapes, ecological reconstruction, ecologization, rural revival, Ukrainian culture.

Сільським ландшафтам науковці приділяють мало уваги, хоча це один із важливих ресурсних елементів розвитку туризму в Україні, особливо сільського («зеленого» та аграрного) туризму. Серед вітчизняних вчених першими сільські ландшафти почали вивчати Л.І. Воропай та М.О. Куниця. Вони детально розглянули місце і роль сільських селитебних ландшафтів у структурі природокористування фізико-географічних районів Поділля.

З початку зародження система сільських поселень Поділля постійно удосконалювалась, села неодноразово міняли своє місцерозташування, зникали й знову відбудовувались, займаючи все нові й нові території. Ландшафтознавчі дослідження показують, що незалежно від строку існування й місця розташування – виникнення села завжди супроводжуються корінною перебудовою функціонуючого на його місці

природного ландшафту. Завдяки цьому, оптимізація сільських ландшафтів завжди є актуальною проблемою. Її вирішення частково розпочалося, але йде надто повільними темпами.

У тому, що українська культура за своїми витоками є переважно сільською, немає нічого такого, чого можна було б соромитися. Більшість нині передових і розвинутих націй починала своє сходження із землеробства. Землеробство ще з античних часів вважали одним із найшляхетніших занять. М. Цицерон називав його найкращим, найблагороднішим і найдостойнішим заняттям вільної людини, а М. Хайдеггер витлумачував феномен землеробства як символ мудрості та людської «укоріненості» [7]. В українському землеробському етносі напрочуд органічно поєднувалися етнічні та естетичні компоненти, тому й села завжди були чепурні, квітучі, веселі і багаті. Це не означає, що обов'язково необхідно повертатися до традиційного селянського укладу щоб зберегти, сільські ландшафти. Коли ми прагнемо до відродження села та землеробства, маємо залучати й використовувати те цінне, що було набуте народом (селянами) у минулому: його етнічну культуру, землеробський та екологічний досвід, звичаї тощо. Ігнорування здобутків минулого, наших історичних коренів, є таким же небезпечним, як і міфологізація їх. Звідси, для відродження українського, зокрема й подільського, села, приведення в порядок сільського ландшафту необхідно використовувати увесь набутий найкращий досвід з врахуванням їх розбудови у майбутньому. Шляхів для цього багато. Розглянемо окремі, на наш погляд найперспективніші, з них.

Поєднання «двох культур». Прикладом гармонійного поєднання «двох культур», традиційного й нового, є сучасна Японія з її принципом «вакон есай» (японський дух + західні технології). Якщо у нас часто відкидали набуте предками як непотрібне і все прагнули починати «з нуля», японці точно відчуваючи зв'язок епох, наполегливо створювали свою сучасну культуру завдяки терплячому накопиченню їх складових. Унаслідок цього, сучасна високорозвинута держава не втратила почуття органічної єдності з природним довкіллям. І нині рік японця розбитий на сезони: сезон дощів, сезон милуванням цвітом сакури тощо. Звичайно, й вони зустрічаються з серйозними проблемами, але часто поєднання «двох культур» дає можливість їх вирішувати. Органічне поєднання традиційної і сучасної форми культур є, на наш погляд, ефективним засобом відродження й збереження подільського села, його своєрідного ландшафту та перспектив розвитку. У відродженні подільського села, відновлені та збережені його ландшафту шлях поєднання «двох культур» непростий. Він потребує детальних знань з історії, етнографії, архітектури, ландшафтознавства, екології, а також регіональних традицій і звичаїв, що притаманні кожному регіону України, зокрема й Поділлю. Більше того, навіть у межах Поділля напрям (принцип) поєднання «двох культур» буде мати свої «відтінки» у кожному історико-географічному районі. Села Придністер'я за ландшафтною структурою, традиціями архітектури, способом будівництва і планування, звичаями людей суттєво

відрізняються від сіл Центрального Поділля та Середнього Побужжя. У відновленні їх оригінальної і в той же час традиційної для цих територій ландшафтної структури, поєднання «двох культур» є вирішальним. Це дасть можливість відновити й впорядкувати просторове різноманіття сільських ландшафтів. Частково це уже простежується. Зокрема, навіть села Подільських Товтр «образно» виокремлюються від прилеглих до них районів Подільської височини. У подальшому поєднання традиційного і нового у відновленні сільських ландшафтів Поділля найбільш чітко проявиться у Придністер'ї, Подільських Товтрах і Кременецьких горах. Значно повільніше цей процес проходитиме у селах Центрального і Східного Поділля та північних поліських районах, що зумовлено значною втратою минулих традицій та звичаїв у їх будівництві і формуванні ландшафтної структури. Можливо, одним з варіантів розвитку сіл, де будуть поєднані «дві культури» є створення показових поселень. Серед претендентів: с. Горошова і с. Колодрібка Тернопільської області, с. Лядова і с. Буша Вінницької області, с. Залуччя, Біле, Княжпіль Хмельницької області (усі на середньому Придністер'ї), с. Гуменці та с. Завалля у межах Кам'янець-Подільських Товтр, с. Медвідка – Прибузьке Полісся та багато інших (рис. 1).

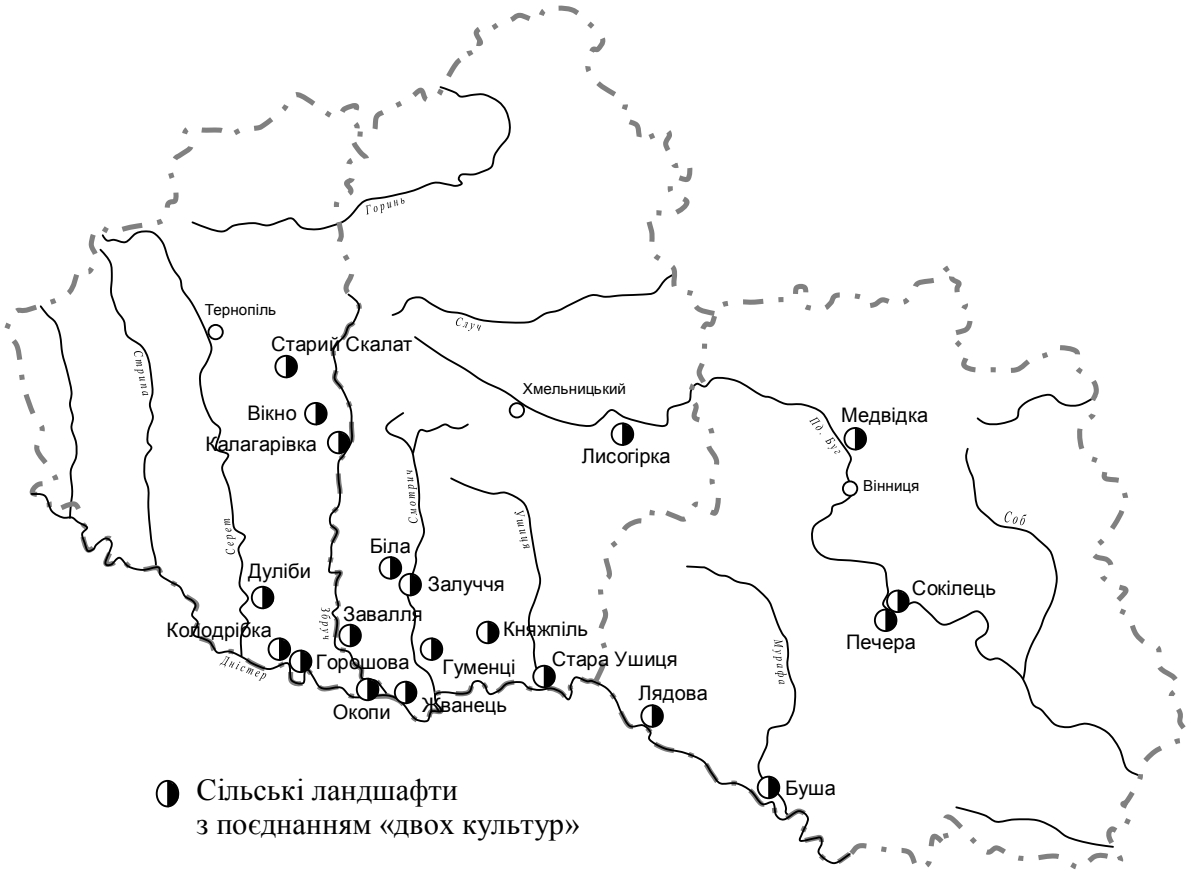

Рис. 1. Села, відновлення котрих можливе завдяки поєднанню «двох культур»

Придорожні села. Села, що примикають до доріг, особливо автомобільних, або доріг, що проходять через села, мають значно більші перспективи для розвитку ніж ті, що віддалені від доріг. Корінна перебудова ландшафтної структури села спостерігається там, де дорога села «перерізає» і продовжує інтенсивно розширювати свої межі. У ландшафтній структурі села активно розвивається потужна дорожня ландшафтно-інженерна система з відповідною інфраструктурою – станціями обслуговування автомобілів, готелями, ресторанами, базарами тощо. У селах, що примикають до автомобільних доріг, крім названих структурних елементів, часто створюють оригінальні зони відпочинку на малих річках, ставках або у прилеглому лісі. Такі рекреаційні зони не лише прикрашають села, урізноманітнюють їх ландшафтну структуру, але й сприяють подальшому розвитку. У зв'язку з тим, що Поділля відноситься до регіонів України з найщільнішою дорожньою мережею і у майбутньому її перебудова буде суттєвою (програма входження у Європейську транспортну систему), перебудова придорожніх сіл теж буде суттєвою, що дасть можливість значно покращити і їх ландшафтну структуру. Це стосується лише сіл у яких дорожні ландшафтно-інженерні системи не будуть впливати на їх екологічний стан. В іншому випадку, такі села будуть поступово занепадати, або їх необхідно «переносити» на відповідну відстань від дороги.

Зростуть площі та кількість населення сіл, що приурочені до доріг обласного та районного значення (така тенденція уже спостерігається). Зміниться їх «образ»: села «витягнуться» вздовж доріг, інколи й на кілька кілометрів, можливе їх злиття. Подібне спостерігається у Польщі і її досвід можна використати у нас. Ландшафтна структура таких сіл чітко спланована: у центрі дорога з придорожньою неширокою (5-6 м) трав'яною або дерево-кущовою смугою, потім смуга присадибних ділянок зайнятих квітниками, декоративними кущами, мініводоймами, за ними жилі та господарські споруди, далі городи і на завершення – невеличкі сади, що примикають до сільськогосподарських угідь або лісових масивів. Частково така структура сільських ландшафтів уже почала формуватися, зокрема у Вінницькій області на ділянках доріг міжрайонного значення Немирів – Брацлав, Турбів – Стара Прилука, Липовець – Дашів тощо. З врахуванням польського досвіду розроблено проект раціональної ландшафтної придорожних сіл ділянки «Немирів – Брацлав».

З екологічного погляду краще щоб дороги (крім місцевих) не проходили через села, або уже наявні були «винесені» з них. Там, де це можливо – дороги перебудовані і прокладені за межами села (с. Дорожне, с. Вороновиця Вінницької області, с. Ружичанка, с. Адамівка, с. Ленківці Хмельницької області та ін.).

Село як музей під відкритим небом. Є два шляхи реалізації цього проекту: перший – на заздалегідь вибраному місці відбудувати заново українське село; друге – провести реконструкцію наявного. За попередніми підрахунками собівартість другого проекту у 1,5-2 рази менша. Перший

проект уже реалізований на Волині. Тут неподалік від Луцька, під відкритим небом відтворене життя українського села XIX сторіччя. Подібні музеї уже функціонують (приклад – Пирогово під Києвом), але на противагу їм, тут усе наближене до дійсності. Працівники музею постійно живуть у музейних будинках, печуть хліб, обробляють землю стародавніми знаряддями, доглядають за свійськими тваринами й, загалом, ведуть господарство за правилами 200-річної давнини. Більше того – відвідувачі мають можливість не лише усе побачити, але й взяти участь: з плугом вийти в поле і працювати, а після поїсти вареники, деруни або козацький куліш. На Полтавщині віддали перевагу першому варіанту – відтворили знаменитий гоголівський хутір біля Диканьки. Тут можна побачити хутірські хатки, ставок (навіть порибалити), отримати справжнє задоволення від полтавських галушок. І на Волині, і на Полтавщині, за відносно невеликі гроші можна відчути себе селянином позаминулого сторіччя й отримати хоча би приблизне уявлення про сільські ландшафти минулих сторіч, побут, працю та, частково, звичаї. На Поділлі у музей під відкритим небом поступово перетворюється село Буша Вінницької області.

Часткова музеєфікація села. За ландшафтною структурою села неоднорідні. У кожному з них, виділяються окремі території (місцевості), які у селах часто називають «куточками». Ці «куточки» інколи мають власні назви: «за греблею», «під гаєм», «біля млину» тощо. У кожному з них обов'язково є, або був (можна відновити) якийсь оригінальний природний або антропогенний об'єкт, що підлягає, або можна взяти під охорону. Такі об'єкти необхідно перетворювати в заповідні, виділяти їх як такі, що мають культове, історичне, виховне, естетичне тощо значення для цього села. Серед таких об'єктів можуть бути церкви, стародавні городища й вали, млини на річках, «стінки» з геологічними відслоненнями, різноманітні пам'ятки, просто стародавні садиби тощо.

У межах села поступово формується своя система заповідних урочищ, що допоможе оптимізувати сучасні, часто занедбані сільські ландшафти. Ці заповідні урочища – «куточки» можуть також бути тематичними й, наприклад, повністю відтворити історію села у різні періоди його розвитку.

Створення у селах спеціалізованих музеїв. Цей шлях оптимізації сільських селитебних ландшафтів вибрали країни Балтії. У Литві славу й красу селу Моседіс приніс створений тут музей литовського каменю. Формувати музей почав сільський лікар В. Інтас. Зараз біля лікаревого дому п'ять тисяч каменів. Деякі експонати колекції сягають 25 тонн вагою. Тут є вапняки, пісковики, граніти і навіть брили вулканічного походження. Між ними – квіти, привезені з Паміру, Алтаю, Узбекистану, Туркменії, Кавказу. У водоймі цвітуть кали та лілії.

Колекція лікаря В. Інтаса виявилася настільки вдалою і красивою, що незабаром усе село «захворіло» тихим збиранням. Тепер у Моседісі на вулицях, у скверах, біля багатьох будинків лежать значних розмірів камені. Село є справжнім музеєм під відкритим небом, а на основі зібрання В.

Інтаса створюється музей каменю на березі річки Бартуви. Подібний музей можна створити в подільських селах Придністер'я та Побужжя. Тут з давніх-давен камінь відігравав і відіграє важливу роль у будівництві, створює архітектурний колорит сіл. Приїжджих часто вражають оригінальні тераси й огорожі, криниці і ворота, сходинки до будівель, столи та лави з пісковику, вапняку і граніту. Вдивляєшся у ці витвори місцевих майстрів-каменярів і забуваєш, що вони зроблені з досить твердого матеріалу, а потемнілі форми нагадують – цей промисел прадавній.

З плином часу і розвитком цивілізації відпадала потреба в кам'яних виробах для домашнього вжитку. Все більше застосовується бетон та залізо. Вироби з каменю залишилися як реліквії і, звичайно, потребують зберігання у відповідних музеях. На жаль, до цього часу музею подільського каменю не маємо. На Придністер'ї багато сіл могло б мати музеї. Тут можна зібрати не лише чудові композиції з різних видів каменю, але й зберегти чудові форми вивітрювання, на які так багате Придністер'я і які так часто гинуть у кар'єрах або в результаті обвалів. У Вінницькій області такими селами-музеями могли б стати, зокрема, Миролюбівка, Буша, Лядова, Вищеольчедаїв, Печера, Губник, у Хмельницькій області села Жванець, у Тернопільській. У селі Буша такі роботи уже розпочалися і враховуючи його історичне минуле, це село поступово перетворюється в спеціалізований музей під відкритим небом.

Інвестиційні проекти та реконструкція сіл приватними особами. Це один із своєрідних шляхів відновлення села. Своєрідність в тому, що на фоні тривалого запустіння сіл, в окремих з них, на викуплених за безцінь колишніх фермах, створюються сучасні розкішні ранчо. Вкладених у це ранчо (чи щось подібне) грошей вистачило б для реконструкції та відновлення 2-3 подібних сіл. Та й сільських людей на ранчо працює мало. З одного боку такі «маленькі розваги» олігархів прикрашають села, або їх окремі куточки, з іншого – ще більше підкреслюють сучасне зубожіння сіл, психологічно травмують сільських жителів. Безперечно, що у створенні таких сучасних закладів розваг чи задоволення хобі немає нічого поганого, але якщо при цьому їх власники дбають й про села та їх жителів.

Інший підхід, коли житель села – олігарх, відновлює або частково реконструює своє село з урахуванням його традиційної структури та розбудовує окремі «куточки» (с. Баланівка Вінницької області), будує нові сучасні села. Зараз, особливо у віддалених селах, багато покинутих житлових будівель, розвалених ферм, колишніх тракторних станів, навіть невеликих заводів з виробництва цегли, каоліну, складських приміщень, пилорам тощо. Інколи враження таке, що тут без додаткових зусиль можна знімати фільми про війну або страхи. Будь-який психолог скаже, що жити на фоні цих руїн шкідливо. Занедбані й покинуті будівлі в селах призводять до своєрідного «візуального отруєння» людей. Будь-яке відновлення села хоча й можливе частинами, але завжди повинно бути повним, продуманим й з врахуванням перспектив його майбутнього

розвитку.

Проектів оптимізації сільських ландшафтів Поділля може бути багато. Зокрема, спостерігається відродження сіл, де активно розвивається так званий *«зелений» туризм*. Досвід в інших, особливо в гірських регіонах України уже є, а на Поділлі необхідно лише врахувати регіональні особливості природи, звичаї й традиції. Цей процес уже розпочався і «зелений» туризм поступово розвивається у селах Губник, Канава, Гармаки Вінницької області, Горошова, Кривче, Іване Золоте в Тернопільській області та багато інших. Ще один із шляхів – *переорієнтація господарської діяльності* жителів сіл. Зокрема, замість вирощування традиційних для Поділля видів сільськогосподарської продукції – зернових, цукрових буряків, кукурудзи тощо, вирощувати лікарські рослини, пальметні сади, розвивати різноманітні подільські промисли: гончарство, вишивку, плетіння з лози, виробництва з каменю, дерева тощо. Реалізація цих та інших шляхів відродження подільських сіл оптимізація їх ландшафтної структури займе час і потребує значних коштів. Цей процес уже розпочався. Можливо, прагнення створювати (особливо останнім часом) музеї (навіть приватні) просто неба, пояснює підсвідоме намагання до відродження власної автентичності, ностальгія за батьківською хатою у рідному селі.

Висновки. Шляхів оптимізації сільських ландшафтів Поділля багато. Їх реалізація займе час і потребує значних коштів. Але розвиток туристичної індустрії України має великі перспективи, зокрема сільський туризм, тому розпочинати таку діяльність необхідно.

1. Воропай Л.И., Куница М.Н. Селитебные геосистемы физико-географических районов Подолии. – Черновцы: ЧГУ, 1982. – 90 с.

2. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. – Вінниця: Арбат, 1998. – 292 с.

3. Денисик Г.І., Чиж О.П. Лісостепові полісся. – Вінниця: Теза, 2007. – 210 с.

4. Кізюн А.Г. Сільські селитебні ландшафти:суть і проблеми // Наукові записки ВДПУ. Серія: Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 13. – С 42-45.

5. Кізюн А.Г. Сільські селитебні ландшафти Поділля: проблеми оптимізації // Фізична географія та геоморфологія. – К.: Обрії, 2008. – Вип. 54. – С.153-156.

6. Кізюн А.Г. Сільські ландшафти Поділля Автореф. дисертації. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2011.

7. Кисельов М.М. Національне та екологічне: сфери перетину / М.М. Кисельов // Збереження природної, історичної та культурної спадщини як фактор формування національної свідомості. – Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2005. – С. 5-18.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. *Антоненко Володимир Степанович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного туризму, Інститут готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв.
2. *Басюк Дарія Іванівна* – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри туристичного та готельного бізнесу, Національний університет харчових технологій.
3. *Білецький Мирослав Іванович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка.
4. *Бейдик Олександр Олексійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
5. *Бондарець Дмитро Сергійович* – кандидат географічних наук, викладач кафедри фізичної географії і геології, природничо-географічний факультет, Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького.
6. *Бордун Ореста Юріївна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка.
7. *Борисюк Оксана Анатоліївна* – старший викладач кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет.
8. *Брунець Богдана Романівна* – асистент кафедри туризму, Інститут екології, природокористування та туризму імені В'ячеслава Чорновола, Національний університет «Львівська політехніка».
9. *Владійчук Катерина В'ячеславівна* – асистент кафедри географії та менеджменту туризму, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.
10. *Водяник Леся Юріївна* – студентка 4 курсу кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
11. *Волкова Людмила Андріївна* – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, професор кафедри водогосподарської екології, гідрології та природокористування, факультет водного господарства, Національний університет водного господарства та природокористування.
12. *Воловик Володимир Миколайович* – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії, природничо-географічний факультет, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського.
13. *Горун Марія Володимирівна* – аспірантка кафедра географії України і туризму, географічний факультет, Тернопільський національний

педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, викладач Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту.

14. Гринюк Олег Юрійович – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри спеціальних туристичних дисциплін, Інститут туризму Федерації професійних спілок України.

15. Грицюк Ірина Миколаївна – студентка 5 курсу кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка.

16. *Джаман Василь Олексійович* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України та регіоналістики, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

17. *Діденко Катерина Дмитрівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри теорії та практики туризму і готельного господарства, факультет туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Київський університет туризму, економіки і права.

18. Дроздовська-Ілмаз Олександра В'ячеславовна – магістр кафедри теорії та практики туризму і готельного господарств, факультет туризму та готельно ресторанного бізнесу, Київський університет туризму, економіки і права.

19. Дудник Іван Миколайович – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет.

20.*Зима Олександр Григорович* – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму, факультет міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет.

21. *Каднічанський Дмитро Анатолійович* – кандидат географічних наук, доцен кафедри туризму, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка.

22. *Капланець Марія Миколаївна* – студентка 4-го курсу кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

23. *Кізюн Алла Григорівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Вінницький торговельно-економічний інститут, Київський торговельно-економічного університет.

24. *Кипрушко Ярослав Васильович* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії та менеджменту туризму, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

25. *Козловський Євген Вікторович* – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри міжнародного туризму, Інститут готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв.

26. *Котик Любов Іванівна* – асистент кафедри економічної і соціальної географії, географічний факультет, Львівський національний університет імені Івана Франка.

27. *Крупа Інна Петрівна* – аспірант кафедри міжнародного туризму, Інститут готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Київський національний університет культури і мистецтв.

28. *Куделко Вікторія Едуардівна* – кандидат наук з фізичного виховання та спорту доцент, доцент кафедра фізичного виховання і спорту, фінансовий факультет, Харківський національний економічний університет.

29. *Кулініч Юлія Анатоліївна* – магістр 2-го року навчання кафедри фізичної географії та геоекології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

30.*Кушнірук Юрій Степанович* – кандидат географічних наук, доцент кафедри водогосподарської екології, гідрології та природокористування, факультет водного господарства Національного університету водного господарства та природокористування

31. *Любіцева Ольга Олександрівна* – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

32. *Мазоха Кароліна Анатоліївна* - студентка 4-го курсу кафедри географії України, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

33. *Нагорна Марина Миколаївна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

34. *Новикова Валерія Іванівна* – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанної справи, Навчально-наукового інституту економіки і права, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.

35. *Паламарюк Марія Юріївна* – аспірантка кафедри економічної географії та екологічного менеджменту, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

36. *Підгайна Валентина Олександрівна* – викладач-стажер кафедри туризму, факультет міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет.

37. *Пільтяй Марія Анатоліївна* - студентка 5-го курсу кафедри спеціальних туристичних дисциплін, Інститут туризму Федерації професійних спілок України.

38. *Пендерецький Орест Володимирович* – кандидат технічних наук, доцент кафедри туризму, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу.

39. *Просвірніна Євгенія Олександрівна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

40. Романенко Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент, член – кореспондент Міжнародної академії дитячо-юнацького туризму, доцент кафедри туризму, інститут природничо-географічної освіти та екології, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

41. Рябоконь Ольга Володимирівна – аспірант кафедри географії, природничо-географічний факультет, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

42. Савицька Олена Вікторівна – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної географії та геоекології, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

43. *Сагач Оксана Василівна* – студентка 4 курсу кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

44. *Сировець Сергій Юрійович* – кандидат географічних наук, асистент кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

45. *Смирнов Ігор Георгійович* – доктор географічних наук, професор, професор кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

46. *Степанець Надія Павлівна* – викладач кафедри країнознавства і туризму Національний авіаційний університет Інститут міжнародних відносин.

47. Уварова Ганна Шевкетівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри країнознавства і туризму, Інститут міжнародних відносин, Національний авіаційний університет.

48. Фостій Віра Вікторівна – асистент кафедри географії та менеджменту туризму, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

49. Цигура В'ячеслав Васильович – аспірант кафедри економічної та соціальної географії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

50. *Чорненька Надія Василівна* – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму, Інститут екології, природокористування та туризму імені В’ячеслава Чорновола, Національний університет «Львівська політехніка».

51. *Чіпко Тарас Миколайович* – магістр кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

52. *Шматок Оксана Вікторівна* – аспірантка кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

53. Щеглов Олександр Володимирович – студент 4 курсу кафедри геодезії та картографії, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

54. *Юденкова Катерина Вікторівна* – студентка 4 курсу кафедри країнознавства та туризму, географічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
55. *Явкін Вячеслав Григорович* – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедр географії та менеджменту туризму, географічний факультет, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА

В науковому збірнику «Географія та туризм» № 20, який виходить напередодні XI з'їзду Українського географічного товариства та XXXII Всесвітнього географічного конгресу, вміщено 42 статті 55 авторів.

В рубриці «Географія рекреації та туризму: теоретичні та прикладні питання» представлено 27 статей 35 автора з провідних вищих навчальних закладів Києва, Львова, Харкова та ін. Слід відмітити публікації, що висвітлюють формування національної туристської освіти, значення географічної науки в становленні і розвитку туристсько-рекреаційних науково-практичних напрямів. Привертає увагу ряд статей, присвячених аналізу зарубіжного досвіду підготовки туристських кадрів. Зважаючи на традиційні зв'язки географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка з італійськими університетами, ряд матеріалів висвітлює українськоо-італійське співробітництво в туристській галузі.

В рубриці «Актуальні проблеми суспільної географії та країнознавства представлено 9 статей 13 авторів з Чернівців, Києва, Рівного та ін. наукових центрів. Серед вміщених матеріалів увагу привертають дослідження потоків українських мігрантів до європейського зарубіжжя та «площин протистояння» логістики та міжнародного тероризму.

В рубриці «Природнича географія: теорія та практика» представлено 6 статей 7 авторів з провідних наукових закладів Вінниці, Києва, Мелітополя, Чернівців. Відмітимо матеріали, присвячені дослідженню рекреаційно-туристських функцій Поділля та Буковинських Карпат. Як і в попередніх випусках, природнича та фізико-географічна складова туристсько-рекреаційних досліджень представлена достатньо скромно.

Загалом свої теоретико-практичні наробки представили вчені Києва (понад 30 авторів), Чернівців і Львова (понад 10 авторів), Харкова, Мелітополя, Вінниці, Тернополя, Черкас, Рівного (близько 10 авторів). Крім україномовних в науковому збірнику представлено і англомовні статті.

Слід відмітити і те, що ряд матеріалів, потрапляють в «сирому», недоопрацьованому вигляді, деякі статті мають некоректні або ненаукові назви. Окремо варто нагадати і про те, що небажано вміщувати в збірник по дві або більше статей студентів-авторів.

Бейдик О.О., доктор географічних наук, професор,
професор кафедри країнознавства та туризму
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ…….. 3

І. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

Любіцева О.О. Етапи формування туристичної освіти в Україні…… 4

Діденко К.Д. Роль географічної науки в становленні і розвитку «туризмології»…….. 11

*Степанець Н.П.*Досвід розвинутих країн у підготовці фахівців для сфери туризму: компетентісний підхід…….. 19

Брунець Б.Р. Досвід підготовки кадрів сфери гостинності та туризму на прикладі Нідерландів…….. 25

Басюк Д.І. Особливості підготовки фахівців для винного туризму.. 32

Антоненко В.С., Крупа І.П. Культурна спадщина як історико-культурний та науково-пізнавальний ресурс туризму: проблемні питання…….. 37

Зима О.Г., Куделко В.Е., Підгайна В.О. Значення брендингу у підвищенні конкурентоспроможності туристичного напрямку…….. 44

Пендерецький О.В. Винні промисли як об’єкти промислового туризму……... 50

Козловський Є.В. Соціокультурні аспекти розвитку туризму в умовах глобалізації……... 59

Чорненька Н.В. Сучасні тенденції розвитку молодіжного туризму… 66

Антоненко В.С., Козловський Є.В. Особливості створення туристичного продукту сільського зеленого туризму на сучасному етапі…… 72

Бейдик О.О., Сировець С.Ю. Порівняльна характеристика Причорноморського та Апенніно-Мальтійського рекреаційно-туристських мезорайонів……..…….. 79

Смирнов І.Г., Нагорна М.М. Динамічний розвиток азійських авіакомпаній та туризм……. 84

Дудник І.М., Борисюк О.А. Авіатранспортна система України як елемент туристичної інфраструктури……. 90

Смирнов І.Г., Шматок О.В. Готельно-ресторанні заклади на шляхах Давньоримської держави……. 98

Уварова Г.Ш. Шляхи оптимізації співробітництва між Україною та Італією у туристичній сфері……. 110

Романенко О.В. Дослідження гостинності сучасної європейської країни Іспанії……. 116

Капланець М.М. Туристсько-рекреаційні ресурси Австрії…….. 122

Явкін В.Г., Фостій В.В., Кирпушко Я.В. Потенціал внутрішнього туризму та структурні зміни гостинності в Карпатах……... 132

Діденко К.Д., Дроздовська-Ілмаз О.В. Сучасний стан та перспективи розвитку молодіжного туризму в Україні……. 139

Мазоха К.А. Круїзний туризм та його стан в Україні……... 145
Водяник Л.Ю. Краєзнавчі музеї України та їх залучення до туристичної діяльності……. 152
Бордун О.Ю., Каднічанський Д.А. Аналіз туристичного потоку з Італії до України(на прикладі Львівської області)…… 157
Гринюк О. Ю., Пільтяй М.А. Аналіз розвитку туризму в Запорізькій області на основі історико-культурних ресурсів……... 165
Каднічанський Д.А., Грицюк І.М. Стан та перспективи розвитку подієвого туризму у Львівській області……. 174
Щеглов О.В. Складання туристичної схеми-путівника історичними пам'ятками м. Києва «Ahead to the Past»……. 184
Горун М.В. Розвиток інфраструктури у Гусятинському рекреаційному центрі……..…… 192

ІІ. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

Джаман В.О. Владійчук К.В. Псевдотуристичні потоки української еміграції в Італію. Структура та особливості поширення…… 198
Смирнов І.Г., Просвірніна Є.О. Логістика та міжнародний тероризм: площини протистояння…… 204
Новикова В.І. Країнознавство для потреб туризму і туристське країнознавство: різні підходи до вивчення дисциплін…….. 212
Білецький М. І., Котик Л.І. Географія соціальних негараздів: становлення науки в Україні……... 228
Сагач О.В., Юденкова К.В. Україна в системі сучасних міжнародних відносин…….. 235
Кушнірук Ю.С., Волкова Л.А. Ранжування території Рівненської області за медико-демографічним станом……. 239
Чіпко Т.М. Аналіз нелегальної міграції до України…….. 247
Сагач О.В., Юденкова К.В. Процеси транснаціоналізації банківської діяльності та перспективи їхнього розвитку в світі та Україні…… 256
Цигура В.В. Сільські території як об’єкт суспільно-географічного дослідження…….. 262

ІІІ. ПРИРОДНИЧА ГЕОГРАФІЯ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Воловик В.М. Концепції етнокультурного ландшафту як регіону……... 269
Савицька О.В., Кулініч Ю.А. Ландшафтне планування в Україні…. 275
Бондарець Д.С. Перспективи розвитку рекреаційних ландшафтів Запорізької області…… 287
Рябоконь О.В. Раціональне використання натурально-антропогенних ландшафтів…….. 295
Паламарюк М.Ю. Визначення територій пріоритетного розвитку туризму в Буковинських Карпатах…….. 300
Кізюн А.Г. Оптимізація сільських ландшафтів Поділля в контексті розвитку туризму в Україні……. 307

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ…… 314

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА……... 319

СОДЕРЖАНИЕ

ОТ РЕДКОЛЛЕГИИ……. 3

I. ГЕОГРАФИЯ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Любицева О.А. Этапы формирования туристического образования в Украине…….. 4

Диденко К.Д. Роль географической науки в становлении и развитии «туризмологии»…… 11

Степанець Н.П. Опыт развитых стран в области подготовки кадров для туризма: компетентностный поход…….. 19

Брунец Б.Р. Опыт подготовки кадров сферы гостеприимства и туризма на примере Нидерландов……. 25

Басюк Д.И. Особенности подготовки специалистов для винного туризма…….. 32

Антоненко В.С., Крупа И.П. Культурное наследие как историко-культурный и научно-познавательный ресурс туризма: проблемные вопросы…….…. 37

Зима А.Г., Куделко В.Э., Подгайная В.А. Значение брендинга в увеличении конкурентоспособности туристического направления… 44

Пендерецкий О.В. Виновные промыслы как объекты промышленного туризма……. 50

Козловський Е.В. Социокультурные аспекты развития туризма в условиях глобализации…… 59

Чорненька Н.В. Современные тенденции развития молодежного туризма…….. 66

Антоненко В.С., Козловский Е.В. Особености создания туристического продукта сельского зеленого туризма на современном этапе…… 72

Бейдык А.А., Сыровец С.Ю. Сравнительная характеристика Причерноморского и Апеннин-Мальтийского рекреационно-туристских мезорайонов…….. 79

Смирнов И.Г., Нагорна М.М. Динамичное развитие азиатских авиакомпаний и туризм…… 84

Дудник И.М., Борисюк О.А. Авиатранспортная система Украины как элемент туристической инфраструктуры…… 90

Смирнов И.Г., Шматок О.В. Гостинично-ресторанные заведения на дорогах Древнеримской государства……. 98

Уварова Г.Ш. Пути оптимизации сотрудничества между Украиной и Италией в туристической сфере……... 110

Романенко А.В. Исследование гостеприимства современной европейской страны Испании……..… 116
Капланец М.М. Туристско-рекреационные ресурсы Австрии……..… 122
Явкин В.Г., Фостий В.В., Кирпушко Я.В Потенциал внутреннего туризма и структурные изменения гостеприимства в Карпатах……. 132
Диденко К.Д., Дроздовская-Ілмаз А.В. Современное состояние и перспективы развития молодежного туризма в Украине……. 139
Мазоха К.А. Круизный туризм и его состояние в Украине…….. 145
Водянык Л.Ю. Краеведческие музеи Украины и их привлечение к туристической деятельности…….. 152
Бордун О.Ю.. Кадничанский Д.А. Анализ туристического потока из Италии в Украину (на примере Львовской области)…… 157
Гринюк О. Ю., Пильтяй М.А. Анализ развития туризма в Запорожской области на основе историко-культурных ресурсов…... 165
Кадничанский Д.А., Грицюк И.М. Состояние и перспективы развития событийного туризма в Львовской области…….. 174
Щеглов А.В. Создание туристической схемы-путеводителя с историческими достопримечательностями г. Киева «Ahead to the Past»…… 184
Горун М.В. Развитие инфраструктуры в Гусятинском рекреационном центре……. 192

II. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОБЩЕСТВЕНОЙ ГЕОГРАФИИ И СТРАНОВЕДЕНИЯ

Джаман В.О. Владийчук К.В. Псевдотуристические потоки украинской эмиграции в Италию. Структура и особенности распространения……... 198
Смирнов И.Г., Просвирнина Е.А. Логистика и международный терроризм: плоскости противостояния…….. 204
Новикова В.И.. Страноведение для нужд туризма и туристское страноведение: разные подходы в изучении дисциплин…….. 212
Билецкий М. И., Котик Л.И География социальных проблем: становление науки в Украине…….. 228
Сагач О.В., Юденкова К.В. Украина в системе современных международных отношений…… 235
Кушнирук Ю.С., Волкова Л.А. Ранжирование территории Ровенской области по медико-демографическим состоянием……... 239
Чипко Т.М. Анализ нелегальной миграции в Украине…… 247
Сагач О.В., Юденкова К.В. Процессы транснационализации банковской деятельности и перспективы их развития в мире и Украине…….. 256
Цигура В.В. Сельские территории как объект общественно-географического исследования……... 262

III. ЕСТЕСТВЕННАЯ ГЕОГРАФАЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Воловик В.М. Концепции этнокультурного ландшафта как региона……... 269
Савицкая А.В., Кулинич Ю.А. Ландшафтное планирование в Украине……. 275
Бондарец Д.С. Перспективы развития рекреационных ландшафтов Запорожской области……... 287
Рябоконь О.В. Рациональное использование натурально-антропогенных ландшафтов…… 295
Паламарюк М.Ю. Определение территорий приоритетного развития туризма в Буковинских Карпатах……... 300
Кизюн А.Г. Оптимизация сельских ландшафтов Подолья в контексте развития туризма в Украине…….. 307

ВЕДОМОСТИ ПРО АВТОРОВ ……... 314

КОЛОНКА РЕЦЕНЗЕНТА……... 319

CONTENTS

FROM EDITORS…… 3

I. GEOGRAPHY OF RECREATION AND TOURISM: THEORETICAL AND APPLIED ISSUES

Lubitseva O.O. Stages of formation of tourism education in Ukraine…... 4
Didenko K.D. The role of geography in the formation and development of «turismology»…… 11
Stepanets N.P. The experience of developed countries in training for tourism: competence approach……. 19
Brunets B.R. Experience of a professional training in the sphere of hospitableness and tourism by the example of the Netherlands……. 25
Basyuk D.I. Features of training for wine tourism……. 32
Antonenko V.S., Krupa I.P. Cultural Heritage as a historical and cultural, scientific and cognitive tourism resource: issues……... 37
Zyma O.G., Kudelko V.E., Pidgayna V.O. Significance of branding for increasing tourist destination competitiveness……... 44
Penderetskyy O.V. Crafts wine as objects of industrial tourism……... 50
Kozlovskiy E.V. Social and cultural aspects of tourism development in terms of globalization……. 59
Chornenka N.V. Recent trends in youth tourism…… 66
Antonenko V.S., Kozlovskiy E.V. Particularity a tourism product of rural green tourism at this stage……. 72
Beydik O.O., Syrovets S.Y. Comparative characteristics of the Black Sea

and the Apennines, Malta recreational and tourist mezoregion……. 79
Smyrnov I.G., Nagorna M.M. The dynamic development of Asian airlines and tourism…… 84
Dudnic I.N., Borisyuk O.A. Air transport system of Ukraine as part of tourism infrastructure……. 90
Smyrnov I.G., Smatok O.V. Hotel and restaurant facilities on the ways of the Roman state…….. 98
Uvarova G.SH. The ways of optimization of cooperation between Ukraine and Italy in the sphere of tourism……. 110
Romanenko O.V. Hospitality research of the modern european country of Spain……... 116
Kaplanets M.M. Tourism and recreation resources of Austria…….. 122
Yavkin V.G., Fostiy V.V., Kirpusko Y.V. The potential of domestic tourism and hospitality structural changes in the Carpathians……... 132
Didenko K.D., Drozdovska O.V. Current status and prospects of youth tourism in Ukraine…….. 139
Mazoha K.A. Cruise tourism and its conditions in Ukraine……... 145
Vodyanik L.Y. The museums of regional ethnography of Ukraine and their inclusion to tourist activity……. 152
Bordun O.Y., Kadnichanckiy D.A. The analysis of tourist flow from Italy to Ukraine (by the example of the Lviv region)…… 157
Grinyuk O.Y., Piltya M.A. The analysis of the development of tourism in Zaporozhye region based on historical and cultural resources……... 165
Kadnichanskyy D.A., Gritsuk I.M. Condition and prospects of eventful tourism in Lviv region…… 174
Sheglov A.V. Working Up of the Tourist Guide Scheme of the Historical Monuments of Kyiv «Ahead to the Past»……. 184
Gorun M.V. Infrastructure development in Gusyatyn recreation center… 192

II. REGIONAL AND HUMAN GEOGRAPHY: TOPICAL ISSUES

Dgaman V.O., Vladiychuk K.V. Pseudotourist flows of Ukrainian migration to Italy. Structure and features of propagation…….. 198
Smirnov I.G., Prosvirnina E.A. Logistics and international terrorism: the plane of the confrontation……... 204
Novykova V.I. Country studies for the needs of tourism and tourist country studies: different approaches to study of the disciplines……... 212
Biletskiy M.I., Kotik L.I. The geography of social ills: the formation of science in Ukraine…….. 228
Sagach O.V., Yudenkova K.V. Ukraine in the system of international relations……... 235
Kushniruk Y.S., Volkova L.A. Ranking of the territory of the Rivne region for medical and demographic situation…….. 239
Chipko T.M. Analysis of illegal migration in Ukraine…….. 247
Sagach O.V., Yudenkova K.V. Processes of transnationalization of

banking activities and prospects of their development in the world and Ukraine……... 256
Tsigura V.V. Rural Areas as object of public and geographical research... 262

III. NATURAL GEOGRAPHY: THEORY AND PRACTICE
Volovik V.M. Concept of ethnocultural landscape as the region……. 269
Savitskay A.V., Kulinich Y.A. Landscape Planning in Ukraine…….. 275
Bondarets D.S. Prospects for recreational landscapes of Zaporozhye region…….. 287
Riabokon O.V. Rational use of naturally-anthropogenic landscapes……. 295
Palamaryuk M.Y. Determination of priority development of tourism in Bukovina Carpathians…… 300
Kizyun A.G. Optimization of structure of rural landscapes of Podillia in the context of the development of tourist in Ukraine……. 307

INFORMATION ABOUT AUTHORS …… 314

COLUMN OF REVIEWER ……... 319